

**YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA
KARMALA, DIST. SOLAPUR**

Accredited by NAAC "B+" Grade

Website: www.ycmkarmala.org / Email: ycmkarmala@gmail.com

Phone. No. (02182) 220552

Principal: Dr. L. B. Patil (M. A. Ph. D.)

3.3.2 Number of books and chapters in edited volumes/books published and papers published in national/ international conference proceedings per teacher during last five year.

Sr.No.	Name of the teacher	Title of the paper/Title of the book/chapters published
1.	Dr.L.B. Patil	Impact of Globalization on Chetanbhat's Selected Novels.
2.	Dr.L.B. Patil	A Portrayal of Images of Woman in P. S. Rege'
3.	Miss.S.B. Chavan	Rajrshi Shahu Maharaj Yanche Arthik Vichar
4.	Miss.S.B. Chavan	Ahilyabai Holkar Yanche Krantikari Karya
5.	Miss.S.B. Chavan	Rajrshi Shahu Maharaj Yanche Sheikshanik Karya
6.	Dr.A.M. Salunkhe	Kanch Ghar Mein Mahanagariy Jeevan
7.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Personal & Professional Competencies and Skill For Library &Information Science
8.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	History of Library Movement
9.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	E-Learning For Library & Amp:Information
10.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Libraries &Librarians in New Dimensions
11.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Resource Sharing in Networking in Networking For Library Uses

12.	Dr.L.B. Patil	Protest in Dalit Short Stories : With Special Reference to Hume less in My Land
13.	Dr.B.H. Jadhav	Hindusthanchya Swatantrya Ladhyatil Barshi Talukyache Yogadan
14.	Mr.K.B.Kamble	Jal Vavsthapan Kalachi Garaj
15.	Dr.L.B. Patil	Nativism:Views And Reviews
16.	Mr.K.B.Kamble	Adhunik Bharatachya Jalnitiche Prawartak Dr.Babasaheb Ambedkar
17.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	Praytan Ani Itihas
18.	Dr.D.D.Supekar	Jamin Adhigrhan Kayde :Jag Ani Bharat.
19.	Dr.A.M. Salunkhe	Kavyalok
20.	Dr.L.B. Patil	A CONTRIBUTION OF WOMEN WRITERS TO THE FEMINISM IN INDIAN ENGLISH LITERATURE
21.	Dr.L.B. Patil	Postmodern Issues of Language in Joyce Carol Oates"s I am No One You Know
22.	Dr.L.B. Patil	REPRESENTATION OF WOMEN IN THE PLAYS OF MAHESH DATTTANI
23.	Dr.L.B. Patil	SOFT SKILL DEVELOPMENT AND ITS IMPORTANCE IN HIGHER EDUCATION IN INDIA
24.	Dr.L.B. Patil	Multicultural Aspects in the Works of Indian English Novelist Ruth Prawer Jhabvala
25.	Miss.S.B. Chavan	Karmala Taluka :Eak Paryatankshetra
26.	Miss.S.B. Chavan	Samrat Ashokache Dharmik Dhoran
27.	Mr. A.T.Karpe	Mahila Sablikarnatil Shasnachi Bhumika

28.	Mr. A.T.Karpe	Krishikshetratil Swamrojgar Sandhi
29.	Mr. A.T.Karpe	Human Rights :Characteristics of Types
30.	Mr. A.T.Karpe	Maharashtratil Shetkaryanchya: Atmhatya Eak Abhias
31.	Mr.P.D. Shete	Prabhodhankar Rashtasant Tukdoji Maharaj
32.	Mr.P.D. Shete	Vanktesh Madgulkaranchya Kadambritil Dhsngsr Samajache Chitran
33.	Mr.P.D. Shete	Kalpna Dudhal Yanchya Kavitetil Dahak Gramin Vastav
34.	Dr.L.B. Patil	A Theme of Environmental Issues in English Fiction
35.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	Agricultural Policies In India
36.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	Water Management In Rural Economy
37.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	National & International Libraries For Truism
38.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Citation Analysis Of Ph.D.Theses in Social Sciences Awarded by Solapur University, Solapur
39.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Data centre & Library
40.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	New Trends in Agriculture Library & Information Science
41.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Library Concept of Massive Open Online Courses
42.	Dr. A.T.Lakade	Positive Thinking for stress Management
43.	Dr. A.T.Lakade	Youth Empowerment Through Sports
44.	Dr. A.T.Lakade	Yoga for Complete Health
45.	Dr.B.H. Jadhav	Barshi Shaharatil Sut va Kapad Udyogachi Vatchal
46.	Dr.D.D.Supekar	Udyog Kshetratil Swamrojgar Sandhi

47.	Dr.D.D.Supekar	Aurangabad Zilhyatil Jamin Adhigrhanache Arthik va Samajik Parinam.
48.	Dr. Vijay K. Bile	Globalization impact on Management Education in India
49.	Dr. Vijay K. Bile	Women Empowerment Through Self Help Groups
50.	Mr.P.D. Shete	Annabhaunchya Kathetil Samaj jeevan
51.	Mr. P. B. Mohite	Annabhau Sathe : Eak Swantra Dnyanshakha
52.	Dr .V.Y. Kharatmal	Sahitya Sudha
53.	Dr.L.B. Patil	JAPANESE COMICS, SUPERHEROES, AND FITNESS
54.	Dr.L.B. Patil	Importance of Seminars for Sports Development
55.	Dr.L.B. Patil	Changing Trends in Delineation of Mythological Female Characters
56.	Mr. A.T.Karpe	Amazing Benefits of Yoga for the Teachers
57.	Mr. A.T.Karpe	Shetkaryanchya Atmhatya: Eak Abhyas
58.	Mr. A.T.Karpe	Samruddhi Mahamarg Key Development In Maharashtra
59.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Integration of Web & Mobile Technologies for Physical Education & Sports
60.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Semantic Web Technology for Libraries
61.	Miss.S.B. Chavan	Maharani Tarabai Yanchi Kamgiri
62.	Miss.S.B. Chavan	Jalsanvardhan hi Kalachi Garaj
63.	Dr.V.K.Bile	Green Banking :A Sustainable Development
64.	Dr.V.K.Bile	Changes of E-Banking Services on Customer Satisfaction

65.	Mr.P.D. Shete	Krushikanya Bahinabai Choudhari
66.	Mr.P.D. Shete	Bahinabaichya Kavitetil Sheti Sanskruti
67.	Mr.P.D. Shete	Annabhau Sathe Yanchya Kathetil Samaj jeevan
68.	Mr.P.D. Shete	Aswasth Jeevanachi Katha : Kolhatyachn Por
69.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	Irrigation Projects of Solapur District: A Geographical Study
70.	Dr.B.H. Jadhav	Barshi KrashiUtpann Majar Samitichya Vatchalicha Itihas
71.	Dr.D.D.Supekar	The Expenditure on yoga in India
72.	Dr.D.D.Supekar	The Land Acquisition Impact on Khed In Maharashtra.
73.	Dr.L.B. Patil	A Theme of Environmental Issues in John Steinbeck's The Pearl
74.	Dr. A.T.Lakade	Environment: Problems,Impacts, Mitigation Practices & Education
75.	Dr. A.T.Lakade	Field Hockey-National Game of India In General Parlance
76.	Miss.S.B. Chavan	Dr.Babasaherb Ambedkar Yanche Shaikshanik Dhoran
77.	Dr .V.Y. Kharatmal	Ikkeesaveen Sadee Ke Hindi Sahitya Mein Kisan Aur Majadoor Vimarsh
78.	Mr. A.T.Karpe	Maharashtratil Krishi va Gramin Vikas : Eak Chintan
79.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Effects of The Covid -19 on Current Education System in India
80.	Mrs. S.D. Mulik	Anna Bhau Sathe:A Voice of Marginalized Socity
81.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Handbook of Library and Information Science

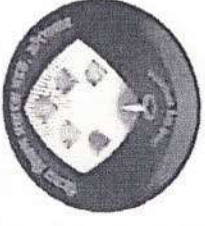

82.	Dr.A.M. Salunkhe	Ikkeesaveen Sadee Ke Hindi Sahitya Mein Kisan Aur Majadoor Vimarsh
83.	Dr.V.Y.Kharatmal	Shakuntala kee Angoothee Naatak kee Manovaigyaanikta
84.	Mr.K.B.Kamble	Covid-19 Impact on Agricultural Labour
85.	Mr. A.T.Karpe	Yashwantrao Chavan Yanchy bhartiya Arthavasthetil Yogdan
86.	Mr. A.T.Karpe	Kovid -19 cha Bhartiya Arthavawsthevaril Parinam v upay
87.	Mr. A.T.Karpe	Demonetization 2016:Objectives and Effects on Indian Economy
88.	Mr. A.T.Karpe	Krusha Kshetratil Yashswi Upakramanche Sarvatrikikaran Kalachi Garaj
89.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	The Role of NCC in Corona-19 Awareness:A Case Study By NCC Dep.Y.C.M. Karmala
90.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Reinventing of Library Services During Covid-19 Pandemic Environment
91.	Dr. A.T.Lakade	A Comparative Study Between Anulom Vilom & Three Ball Spirometer Exercise on Lung Capacity
92.	Mr. S.D. Mulik	Impact Of Covid -19 On Society &Education in India
93.	Miss.S.B. Chavan	Vishanujnya Ajarancha Itihas
94.	Mr.M.S.Jagtap	Sugarcane Production in Kahandala Tahsil : A Geographical Analysis
95.	Dr.D.D.Supekar	The Covid-19Impact on Indian Economy
96.	Dr.L.B. Patil	Role Of Literature During Pandemic:Tool Of Humanity
97.	Dr.V.Y.Kharatmal	Kisan Vimarsh:Bajar mein Ramdhan Kahani ke Sandarbh mei

98.	Mr. A.T.Karpe	Yashwantrao Chavan Yanchy bhartiya Arthavasthetil Yogdan
99.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Effects of The Covid -19 on Current Education System in India
100.	Dr.B.H. Jadhav	Barshi Shaharatil Sut va Kapad Udyogachi Vatchal
101.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	The Role of NCC in Corona-19 Awareness:A Case Study By NCC Dep.Y.C.M. Karmala
102.	Dr.Mrs.S.S.Ramteke	Savitreebai Phule Yanche Lekhan Sahitya Ani Molache Yogdan
103.	Mr. .P.D. Shete	Kathakar Annabhau Sathe
104.	Dr.Mrs.V.H.Gaikwad	Mahatma Phule Yanche Sheti Vishayak Vichar
105.	Dr.A.M. Salunkhe	Sahitya Suman
106.	Dr.V.Y.Kharatmal	Sahitya Suman

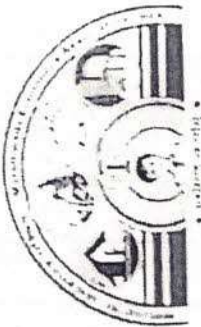
संस्कृत म. प्र. १२२१

विजय विद्यालय, मंडळ, औरंगाबाद संयोजन

दगडोजीराव देशमुख कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, वाळूज ता. गंगापूर, जि. औरंगाबाद

मराठवाडा अर्थशास्त्र परिषदेचे

३४ वे राज्यस्तरीय वार्षिक अधिवेशन दि. ०४ व ०५ फेब्रुवारी २०१७

श्री/श्रीमती/प्रा./डॉ. स्तुपेकेश सानेकर दत्तात्रय
विद्यापीठ / महाविद्यालय "अर्थशास्त्र" विभाग, डॉ. डा. अ.म. विद्यापीठ, औरंगाबाद
दि. ०४ व ०५ फेब्रुवारी २०१७ रोजी विजय शिक्षण प्रसारक मंडळ, औरंगाबाद संचालित दगडोजीराव देशमुख कला, वाणिज्य, व
विज्ञान महाविद्यालय वाळूज येथे आयोजित मराठवाडा अर्थशास्त्र परिषदेच्या ३४ व्या राज्यस्तरीय वार्षिक अधिवेशनात सहभाग
नोंदविला / उपस्थित राहून "जमिन आधिग्रहण कायदा अगो आणि भारत"
या विषयावर शोधनिबंध सादर केला.

सं / कायदा

डॉ. विनायक शिंदे
संयोजक

डॉ. दिव्या अर्जुने
कार्याध्यक्ष

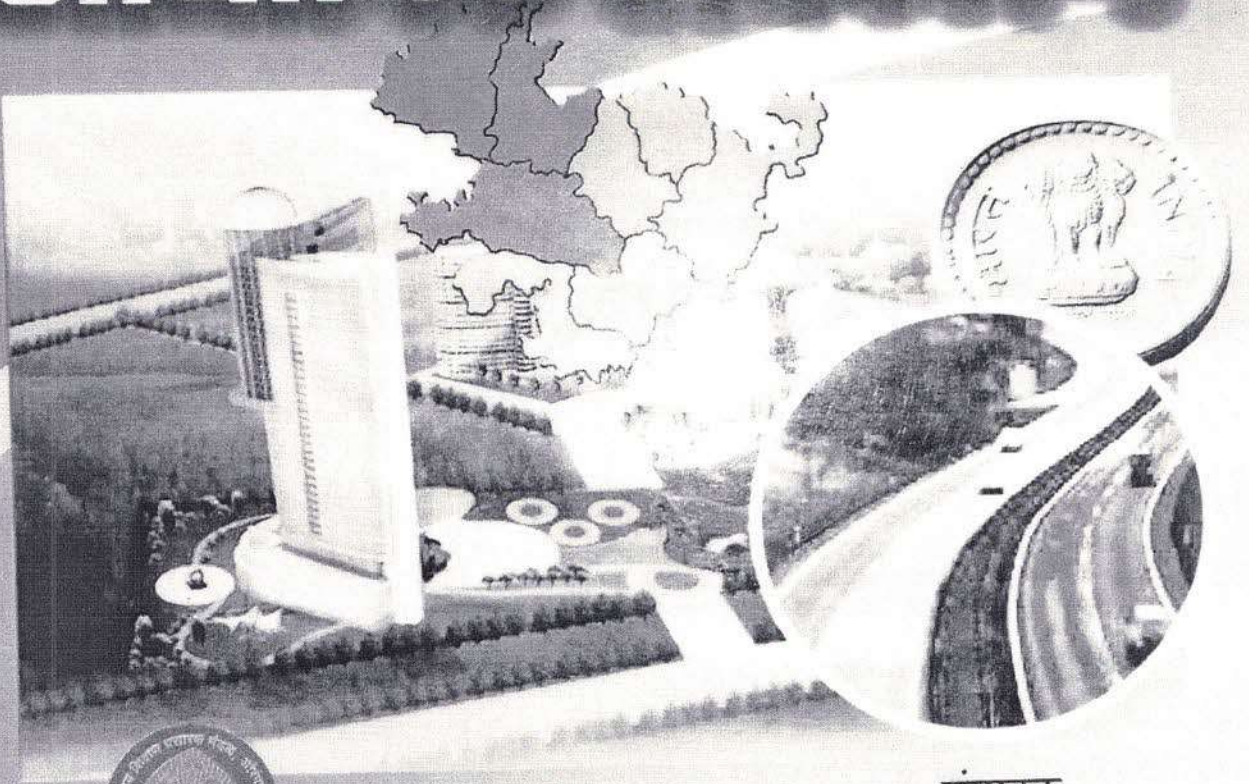
प्राचार्य डॉ. कल्याण लघाने
संयोजक

मराठवाडा अर्थशास्त्र परिषदेचे ३४ वे
राज्यस्तरीय वार्षिक अधिवेशन

दिनांक ४ व ५ फेब्रुवारी २०१७

मराठवाड्याचे औद्योगिक अर्थकारण

संपादक

प्रा.डॉ. विनायक एन. शिंदे

दगडोजीराव देशमुख कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,

मोरे चौक, बजाजनगर, एम.आय.डी.सी. वाळूज,

ता. गंगापूर जि. औरंगाबाद ४३११३६

14.	DMIC : Employment Opportunities	94
	❖ Dr. Pandurang B. Patil, ❖ Dr. Pravin N. Totala	
15.	ASTUDY OF PREVALENCE OF DMIC PROJECT ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT	101
	❖ Smita M. Dixit	
16.	The Consumer's Decision - Making Process	107
	❖ Prof. KAWADE V. P.	
17.	EMPLOYMENT OPPORTUNITIES IN DELHI-MUMBAI INDUSTRIAL CORRIDOR (DMIC)	109
	❖ Mrs. Zareen Kauser ❖ Dr. Hares Ahmed Qureshi	
18.	DMIC PROJECT: INVESTMENT AND EMPLOYMENT OPPORTUNITY FOR DEVELOPMENT	113
	❖ Dr.DinkarTakale	
19.	ASTUDY ON IMPACT OF ONLINE ADVERTISING ON CONSUMER BEHAVIOR (WITH SPECIAL REFERENCE TO E-MAILS)	117
	❖ Ashwini S. Deshpande	
20.	IMPACT OF ILLUSIVE ADVERTISEMENTS ON BUYING BEHAVIOR OF CONSUMER	122
	❖ Shri M. P. Khandare	
21.	DMIC-UNPRECEDENT OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIES IN INVESTORS AURANGABAD DISTICT	128
	❖ Prashant Poojari	
22.	DMIC DEVLOPMENT EFFECT IN HUMAN LIVES; AURANGABAD DISTRICS	133
	❖ MR. CHAVAN G.B.	
23.	Marathwada Development of the DMIC Share Holder	138
	❖ Malode V.K.	
२४.	दिल्ली-मुंबई औद्योगिक कॉरिडोर व मराठवाडा	१४२
	❖ प्रभारी प्राचार्य डॉ. विलास खंदारे ❖ डॉ. चक्रधर पंजाबराव गायकवाड	
२५.	उपभोक्त्याच्या वर्तणुकीचा सॅम्युलसन यांचा दृष्टिकोन एक अभ्यास	१४६
	❖ प्रा. डॉ. विनायक एन. शिंदे ❖ डॉ. शिवाजी एस. अंभोरे	
२६.	जमीन अधिग्रहण कायदे : जग आणि भारत	१४९
	❖ सुपेकर ज्ञानेश्वर दत्तात्रेय ❖ डॉ. सुनील नरवडे	
२७.	ग्राहकांच्या वर्तुनुकिचा सिध्दांत	१५६
	❖ प्रा. डॉ. मगर संजय काशीनाथ	
२८.	कमत परिणामाचे विभाजन : हिक्स - ॲलन आणि स्लट्स्की दृष्टिकोन	१५८
	❖ प्रा. डॉ. बाभूळगावकर किशन सत्ताजी	

जमीन अधिग्रहण कायदे : जग आणि भारत

सुपेकर ज्ञानेश्वर दत्तात्रेय

संशोधक विद्यार्थी, अर्थशास्त्र विभाग, डॉ. बाबासाहेब
आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

डॉ. सुनील नरवडे प्राध्यापक, अर्थशास्त्र
विभाग, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा
विद्यापीठ, औरंगाबाद

प्रस्तावना :

जलद आर्थिक वृद्धीसाठी अर्थव्यवस्थेत औद्योगिक प्रकल्पांचे कायदेशीर नियोजन हे महत्वाचे साधन आहे. (Parasuraman 1993 : (a & b); Fernades et al. 1992; Thulral 1992; Cerhia 1990). शासन औद्योगिक प्रकल्पांसाठी कायदात्मक जमीन अधिग्रहीत केली जाते. जमिनधारकांकडे जमिनीची मालकी असते व शासन जमीन अधिग्रहण कायदान्वये जमिनीचे मालकी हस्तांतरण करीत असते.

जमीन अधिग्रहित करण्यासाठी शासन नवीन योजना आणि कायदे यांची निर्मिती करीत असते. झिम्बाब्वे देशातील शासन जमीन अधिग्रहण संदर्भात अनेक योजना आखल्या, परंतु देशातील वास्तव परिस्थितीशी एकरूप होण्यात अपयश आले (Mayo 1995) झिम्बाब्वे देशातील जमिनीचे आवश्यक अधिग्रहण आणि पुनर्वितरणाचे योग्य विश्लेषणामुळे कायदेशीर समस्येची कमी झाली (Mayo 2000). आयरलंड देशातील राज्यघटनेने जमीन योजने अंतर्गत कुटुंबांना जमीन देऊन आर्थिक सुलभता पुरविली (Kelly 1983). झिम्बाब्वे देशातील जमीन धोरणात जमीन बाजार आणि जमीन मूल्यात सुधारणा करणे आवश्यक आहे (Mayo 2000).

जमीन अधिग्रहण कायद्यातील जमीन वापर हेतूत बदल केल्याने सामाजिक स्थिरता नष्ट झाली (Wadhwa 1989). जमीन अधिग्रहणात विविध घटक परस्परांवर अवलंबून आल्याने सामाजिक उद्दिष्टांना अपयश आले (Asif 1999). तसेच जमीनधारकांनी कायदेशीर अधिकारातून वित्तीय बाजारात प्रवेश घेऊन सामाजिक व आर्थिक हेतू साध्य केला (Deininger and Binswanger 1999). शासनाने जमीन अधिग्रहीत करून जमीन मालकांच्या जीवनावरील होणाऱ्या परिणामांची दक्षता घेतली नसल्याचे आढळून आले (ADB 2007).

जमीन अधिग्रहित करून रोख स्वरूपात भरपाई ही ऑस्ट्रेलिया, चीन, हॉंग कॉंग, मलेशिया, सिंगापूर, फ्रान्स, जपान, मेक्सिको आणि भारत या देशांत दिली जाते (Mahaligam and Vyas 2011). भारतात जमीन अधिग्रहण करून शहरीत प्रामाण भागात बाजार किंमतीच्या अनुक्रमे २ आणि ४ पट अधिक नुकसान भरपाई कायदान्वये जमीन धारकांना दिली जाते, परंतु चीनमधील भरपाई मूल्य हे बाजार किंमतीच्या २५ पट दिले जाते यामुळे भारतातील जमीनधारक भरपाईवर पूर्णपणे समाधानी नाहीत (Sathe 2015).

भरपाई न देता आवश्यक संपत्तीचे अधिग्रहण करणे यावर दक्षिण आफ्रिका आणि नामिबिया देशातील राज्यघटनेने निर्बंध घातले आहेत. (CRSA 1996 Sec. 11 cc); CN Sec.16 [2]).

“मराठवाड्याचे औद्योगिक अर्थकारण

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

फोंडाघाट एज्युकेशन सोसायटीचे,

कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट

(मुंबई विद्यापीठाशी संलग्न)

ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग.

(नॅक मूल्यांकन 'बी' ग्रेड)

मराठी विभाग

आयोजित

एक दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

शनिवार दि. २१ जानेवारी २०१७

विषय : अनुवाद, भाषांतर आणि रूपांतर

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, डॉ. एल. बी. पाटील
महाविद्यालयाचे नांव - आठवथे - स्प्रे - पित्रे महाविद्यालय देवदख रत्नागिरी
यांनी सत्राध्यक्ष / तर्जून मार्गदर्शक / शोधनिबंध वाचक / प्रतिनिधी म्हणून एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्रात सहभाग घेतला.
त्याबद्दल त्यांना हे प्रमाणपत्र सन्मानपूर्वक देण्यात येत आहे.

प्रा. डा. सतीश कामत

समन्वयक व मराठी विभागप्रमुख

डॉ. संतोष रायबोले

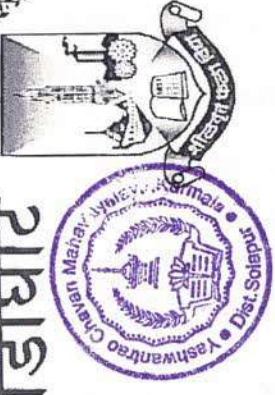
सहसमन्वयक व हिंदी विभागप्रमुख

प्रा. विनोदसिंह पाटील

सहसमन्वयक व इंग्रजी विभागप्रमुख

डॉ. वसंत शेकडे

प्राचार्य

NATIVISM: VIEWS AND REVIEWS

Laxman Babasaheb Patil, Ph. D.

Associate Professor & Head, Dept. of English, Athalye – Sapre – College, Devrukh.

(Affiliated to University of Mumbai) lbpatil25@gmail.com

Abstract

During post-independence period, there has been much discussion on existentialism, modernism, formalism, structuralism, deconstruction, post-structuralism, surrealism, feminism etc. in literary theory and criticism. In Indian literature, there has also been a sociological set-up on the thoughts of Marx, Phule, Ambedkar, Lenin, Mao. During the post-independence period, Bhalchandra Nemade started to study literature with 'nativist' point of view i.e. 'nativism'. Nemade thought that national consciousness is not backwardness but it is consciousness of self. Every group has its own culture. He rejected the notions like world literature. Nativism is an inevitable principle and it is everywhere. The principle of nativism is evolved by particular culture and expressed with its varied aspects in all sorts of works of art. So, Nemade does not want to neglect our own Indian culture at the cost of international culture. The roots of any good work of art are deeply rooted in that culture only. This concept of nativism changed outlook of Marathi writers and shocked the literary discussions. Naturally, his concept of nativism is also opposed by scholars. Some scholars like R. B. Patankar, Harichandra Thorat, Vilas Sarang, Aniket Jaware studied, and criticized Nemade's concept of nativism and they raised some doubts. However, Nativism still remained at the center of discussion.

Keywords: Nativism, Aesthetics, Criticism, Poetics.

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

Nativism: Views and Reviews

A long essay of B. S. Mardhekar, 'Literary Greatness' (*WangmayinMahatmata*), published in the magazine 'Sahyadri' during 1935 to 1939. In his essay he said that Marathi literature is one sided dependent. Mardhekar objected the view that Marathi Literature is dependent on other literatures but he thought it is not entirely dependent. Mardhekar's point of view was like that of Rajwade's view. Mardhekar opinioned in his essay 'WangmayinMahatmata' that Marathi literature has been lopsidedly imitating English literature and thoughts – lacking imaginative power. While expressing these views, Mardhekar mentioned two principles – (1) prewriting sincerity and (2) writing sincerity. There had been an absence of sincerity in Marathi literature.

SHRI DATTA SHIKSHAN PRASARAK MANDAL, PANUTRE'S

VITTHALRAO PATIL MAHAVIDYALAYA, KALE

[Arts, Commerce & Science]

Tal.- Panhala, Dist.- Kolhapur - 416 205 (Maharashtra)

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur
NAAC Accredited 'C' Grade (1.99)

One-Day Interdisciplinary National Seminar

On

CULTURE CONFLICT IN LITERATURE AND HUMANITIES

CERTIFICATE

This is certify that Prof./Dr./Shri./Spt. Laxman Babasaheb Patil.
of institute Athalye - sapre - Pitre College, Devrukh. has participated in
One-Day Interdisciplinary National Seminar on **CULTURE CONFLICT IN LITERATURE AND HUMANITIES**
organized by Vitthalrao Patil Mahavidyalaya, Kale, on 16th September, 2017 as a Resource Person/Chair
Person/Participant. He/She presented a paper entitled A Portrayal of Images
of woman in P.S. Rege's Poetry.

Dr. M. G. Dhuture

Organizer

Prof. N. V. Patil

Convener

Dr. S. M. Selukar

Co-ordinator

Dr. Balasaheb Ladgaonkar

Principal

A Portrayal of Images of Woman in P. S. Rege's Poetry

Dr. Laxman Babasaheb Patil

Asso. Prof. & Head of Dept. Of English,
Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh.
Dist - Ratnagiri. Pin - 415804.
(Affiliated to University of Mumbai)
lbpatil25@gmail.com

Abstract

Purushottam Shivram Rege was one of the famous Marathi poets of the twentieth century. His literary works include critique, autobiography, novels, play, and collections of poems. Every poet is different from other poets in respect of his empirical, emotional, and temperamental world. Rege's empirical world is egocentric. The empirical world of Rege deals with creative power in human life and desire to live full blooded life. For Rege, woman is a source of creative power. The subject of Rege's poems is woman and experience of woman. His genius explores the images of woman in his poems. So, varieties of woman images appear in Rege's poems. Poetic genius of Rege is always engaged in expression of various incarnation of creativity from body and mind of a woman. He sees creativity in woman's body having sublimity and attractiveness, capricious and arbitrariness, original and mysterious in form. She attracts, invites, and deceives men by various forms of beauty. The power of woman appeared in Rege's poems in various forms like innocent girl, teenager girl, young girl, maiden, beloved, wife, mother. This quality of woman is endowed with beauty, creativity, tenderness, love, pity, pleasure, lust, compassion, happiness, capriciousness, arbitrariness. Rege is not attracted by the metaphysical and abstract beauty of a woman. He was enchanted by the physical beauty of woman. In doing so, he made woman a new myth.

Key Words: Poetry, Woman, Image, Beauty, Beloved, Mother, Love, Lust, Happiness.

Purushottam Shivram Rege (1910 - 1978) was one of the most famous Marathi poets of the twentieth century. He was the president of 'Marathi Sahitya Sammelan' in 1969 at Wardha. His literary works include critique (*Marmabhed, Chhandsi*), autobiography (*Eka Pidhiche Atmakathan*), novels (*Matruka, Awalokita, Sawitri, Rennu*), play (*Ranga Panchalik*), collections of poems (*Sadhana Ani Itar Kavita, Himasek, Priyal, Dola, Dusara Pakshi, Suhrudgatha, Aniha, Fulora, Gandharekha, Pushkala*) Pu. Shi. Rege's poems like *Pushkala, Shewaga, Lilychi Fule, Lampat Ole, Zaadala Pane Yetat*, always attract and fascinate the minds of reader. There are various forms of a power of a woman in Rege's poems. The sensitive mind of the poet notices easy mannerism of a woman and beauty, creative power, and innocence. Rege's poetry descry the mind and body of a woman with physical sensations like touch, sound, smell, shape, form, taste. There is a conflict between love and lust. The alliteration of the word '*Pushkala*' expresses an attraction of man towards woman and gratefulness towards a woman's lavish offerings.

Every poet is different from other poets in respect of his empirical, emotional, and temperamental world. P. S. Rege's empirical world is egocentric. The empirical world of Rege deals with creative power in human life and desire to live full blooded life. Rege's poetry has this background. His poetry has this creative consciousness. For Rege, creative power is in woman. Woman is a source of creative power. So varieties of woman images appear in Rege's poems. Poetic genius of Rege is always engaged in expression of various incarnation of creativity from woman body. He sees creativity in woman's body having sublimity and attractiveness, capricious and arbitrariness, original and mysterious in form. She attracts, invites, and deceives men in various forms of beauty. Men are always eager and long for union with her. His poems like '*Shahanaaj*', '*Shewga*', '*Zaade Jenvha...*', are important in this respect.

University of Mumbai

Department of English

This is to certify that Dr. Laxman Babasaheb Patil participated in the International Seminar on 'Literature and Globalization' organized by the Department of English, University of Mumbai on 16th & 17th March, 2018. He / She presented his / her paper entitled Globalization and Contemporary Literature

Labade

Dr. Sachin Labade
Organizing Secretary

Dr. Shivaji D. Sargar

Dr. Shivaji D. Sargar
Chairman, Organizing Committee &
Professor and Head
Department of English

3.3.2 2017-18

IMPACT OF GLOBALIZATION ON CHETANBHAGAT'S SELECTED NOVELS

Laxman Babasaheb Patil, Ph. D.

*Asso. Prof. & Head, Dept. of English, Athalye - Sapre - Pitre College, Devrukh,
Dist - Ratnagiri, (Affiliated to University of Mumbai)*

Abstract

The impact of the process of globalization is felt in all the fields. Literature is not exception to this. In the post 1990s' period, the impact of globalization is seen in the literature of the developing countries. Indian literature also manifests the impact of globalization. The impact is, no doubt, reflected in all Indian regional language literatures. However, the present paper explores the impact of globalization on Chetan Bhagat's novels. Bhagat observed the changes in cultural, traditional life-styles of the people because of globalization and he mirrored in his novels. The novels of Chetan Bhagat reflect this new philosophy of modernized Indian people. He analyses the effects of globalization on Indian culture. He has thought provoking ideas and uses simple English. Bhagat emphasizes the need of inter-caste and inter-religious marriages for bringing about unity in diversity in the country. He shows exploitations of students by private coaching classes for IIT admission. Bhagat highlights corruption in education system, politics, business etc. He emphasizes the need and importance of English language in India. Thus, Bhagat exposes and explains the problems of India after globalization. These problems are the problems of multi-cultural, multi-linguistic, multi-ethnic and modern society.

Keywords: Globalization, impact, changes, literature, culture

Scholarly Research Journal's is licensed Based on a work at www.srjis.com

Impact of Globalization on Chetan Bhagat's Selected Novels

The term 'Globalization' is the most popular in the contemporary socio-economic sphere. It is self-explanatory. The term 'Globalization' can be perceived as the process of change from the indigenous things into international platform. It is not a phenomenon like revolution, war, invention or discovery but 'it is a continuous process for the veracity of regional, economies, societies and cultures through worldwide networks of exchange.' This process involves sharing or exchange of various things like skills, technology, goods, services, etc.

The term globalization can be used in different ways. Its meaning and interpretation are based on one who uses the term, and in what context the term is used. Even different countries also imply the term differently. If the European countries use the term then they may have different implication of the term globalization. When the term is used in India, the general implication is making the local or regional things international. One can think breaking away from cultural and traditional issues. At the economic front, it can be considered as making our market open to all other countries and entering in the market of other countries also. In

Copyright © 2017, Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षणप्रसार - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे”

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur

**Shikshanmaharshi Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya, Karad
and
Satara Itihas Sanshodhan Mandal, Satara (M.S.)
Organize**

**National Seminar & 8th Annual Conference
on**

Challenges before History Writing & Historical Research

CERTIFICATE

This is to certify that

Prof./Dr./Mr./Mrs. Chavan Sarala Brahmadeo of
Yashwantrao Chavan Mah. Karmala has participated as a
Resource Person / Delegate / Chair Person in the National Seminar organized by
the Department of History, Shikshanmaharshi Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya,
Karad in collaboration with Satara Itihas Sanshodhan Mandal, Satara. He/She
presented a research paper entitled राजर्षि शाहू महाराज यांचे
आर्थिक कार्य on Sunday, 8th October, 2017.

Dr. Vinayakrao Jadhav
President,

Satara Itihas Sanshodhan Mandal,
Satara

Prof. Dilipkumar Mohite
Co-ordinator

Dr. J. S. Patil
Convener
Principal, Shikshanmaharshi Bapuji
Salunkhe Mahavidyalaya, Karad

२२. राजर्षी शाहू महाराज यांचे आर्थिक कार्य

प्रा.सरला ब्रह्मदेव चव्हाण
यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा

शंभर वर्षांपूर्वी आपला देश हा कृषीप्रधान होता आणि आजही आधुनिक उद्योगधंद्याचा बऱ्यापैकी विकास होऊनही तो कृषीप्रधानच समजला जातो. याचे कारण आजही बहुसंख्य लोकांचा व्यवसाय शेती हाच आहे. शेती हा आपल्या अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे. तेव्हा शेतीचा उध्दार म्हणजे शेतकऱ्यांचा उध्दार पर्यायाने देशाचा उध्दार हे सूत्र ध्यानात घेऊन राजर्षी शाहू छत्रपतींनी आपल्या संस्थानात शेतीसाठी मूलभूत सुधारणा केल्या. त्याला जोड म्हणून नवनवीन उद्योगधंदे सुरु केले आणि या उद्योगधंद्यांना सहकार तत्वाची उर्जा दिली म्हणूनच आज महाराष्ट्रात कोल्हापूर जिल्हा शेती, उद्योगधंदे व सहकार या तिन्ही क्षेत्रांत आघाडीवर दिसतो. कोल्हापूरच्या या प्रगतीचा पाया शंभर वर्षांपूर्वी शाहू महाराजांनी घातला आहे.

अज्ञान व दारिद्र्य हे शेतकरी समाजाचे दोन मोठे शत्रू होते. अज्ञानातून आलेले सामाजिक मागासलेपण व दारिद्र्यातून आलेले भौतिक मागासलेपण अशा दुहेरी कैचीत भारतीय शेतकरी सापडलेला असे. त्यातच दुष्काळ व प्लेग यासारखी संकटे कोसळली की त्याच्या दैन्यास पारावार राहत नसे. शाहू महाराजांचे प्रजाजन बहुसंख्य शेतकरीच होते आणि त्यांची स्थिती हिंदुस्थानच्या अन्य भागातील शेतकऱ्यांहून वेगळी नव्हती. आपल्या कारकिर्दीच्या पहिल्या पर्वात (सन १८९६-९९) संस्थानात पडलेल्या भयंकर दुष्काळात महाराजांनी अन्नधान्याचा व गवत चाऱ्याचा वेळीच पुरवठा केल्यामुळे हजारो लोकांचे व जनावरांचे प्राण वाचले होते हे खरे. पण एवढ्यावरच त्यांचे समाधान झालेले नव्हते वारंवार पडणाऱ्या दुष्काळासारख्या संकटांवर कायमची मात करण्याची पायाभूत स्वरूपाची योजना तयार करावी असे त्यांच्या मनाने घेतले आणि १९०२ साली त्यांनी आपल्या संस्थानासाठी अर्पूर्व असे 'सार्वत्रिक पाटबंधारे धोरण' जाहीर केले. त्यासाठी लवकरच स्वतंत्र 'पाटबंधारे खाते' निर्माण करून त्यावर खास 'इरिगेशन ऑफिसर' ची नेमणूक करण्यात आली. या खात्यामार्फत संस्थानातील प्रत्येक गावाची, पाटबंधाऱ्याच्या दुष्टीने तपशीलवार पाहणी करण्यात आली. नव्या जुन्या विहीरी, छोटे मोठे तलाव, लहान मोठे बंधारे या सर्वांच्या नोंदी करून त्यांच्या दुरुस्तीची कामे हाती घेण्यात आली. नव्या विहीरी, नवे तलाव व छोटे मोठे बंधारे या सर्वांच्या योजना तातडीने अंमलात आणल्या जाऊ लागल्या. पावसाच्या पाण्याचा प्रत्येक स्रोत अडविण्याचा प्रयत्न सुरु झाला आणि या प्रयत्नांना मुकुटमणी शोभेल अशी एक भव्य

१२८

सातारा इतिहास संशोधक मंडळ-संशोधन/ISSN 2278-5914

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203 Dist. Solapur

Review of Research

International Online Multidisciplinary Journal

Volume - 6 | Issue - 9 | June - 2017

Impact Factor : 3.8014(UIF) ISSN : 2249-894X

हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्य लढ्यातील आणि हैद्राबाद व गोवा मुक्ती संग्रामातील बार्शी तालुक्याचे योगदान

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव

मु. पो. आगळगाव, ता. बार्शी, जि. सोलापूर.

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव

सारांश : हिंदुस्थानातील क्रांतीकारी चळवळीचे महाराष्ट्र हे प्रमुख केंद्र होते. अशा या महाराष्ट्रातील सोलापूर जिल्ह्याला प्राचीन इतिहास लाभलेला आहे.....

Editor - In - Chief - Ashok Yakkaldevi

6	Value Education: An Indian Perspective Khayrul Kabid Biswas	33
7	हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्य लढ्यातील आणि हैद्राबाद व गोवा मुक्ती संग्रामातील बाशीं तालुक्याचे योगदान प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव	37
8	Design And Develop Methodology For Detection And Recognition Of Text From Natural Scene Images Prof. Apoorva Raikar	43
9	India-Pakistan Relations In The Twenty First Century Amar Bahadur Shukla	49

REVIEW OF RESEARCH

VOLUME - 6 | ISSUE - 9 | JUNE - 2017

हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्य लढ्यातील आणि हैद्राबाद व गोवा मुक्ती संग्रामातील बाशी तालुक्याचे योगदान

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव

मु. पो. आगळगाव, ता. बाशी, जि. सोलापूर.

प्रस्तावना :

हिंदुस्थानातील क्रांतीकारी चळवळीचे महाराष्ट्र हे प्रमुख केंद्र होते. अशा या महाराष्ट्रातील सोलापूर जिल्ह्याला प्राचीन इतिहास लाभलेला आहे. या जिल्ह्याने अनेक राजवटी पाहिल्या आहेत. इ. स. पू. ९० ते इ. स. ३०० या काळात सोलापूरच्या प्रदेशावर सातकर्णी सत्ताधिकांचे राज्य होते. पुढे इ. स. ५५० ते इ. स. ७६० या काळामध्ये चालुक्याचे, इ. स. ९७३ पर्यंत राष्ट्रकुटांचे, त्यानंतर १३ व्या शतकापर्यंत देवगिरीच्या यादवांचे राज्य होते. या यादवांचा पुढे मुस्लिमांनी पाडाव केल्यानंतर हा प्रदेश इ. स. १३४७ मध्ये हसन गंगू याने स्थापन केलेल्या बहामणी सत्तेच्या अधिपत्याखाली आला. प्रशासनाच्या सोयीसाठी त्याचे ११ विभाग पाडण्यात आले. पुढे सत्ता संघर्षातून या विभागांपैकी बाशी, माढा, परांडा व करमाळा हे प्रदेश 'ख्वाजा जहानला' कडे अनेक वर्षे राहिले. नंतर हा प्रदेश निजामशाहाच्या अधिपत्याखाली येऊन, त्याने हा प्रदेश त्यांच्याकडे आलेल्या निंबाळकरांना दिला. 'आजही या निंबाळकरांचे वंशज बाशी तालुक्यातील वेराग, पानगाव व शेंद्री येथे वास्तव्यास आहेत. १९ फेब्रुवारी १८१८ रोजी जनरल स्मिथ याने पेशव्यावर मिळविलेल्या विजयाने सोलापूर जिल्हा ब्रिटिशांच्या ताब्यात गेला.'

इ. स. १८१८ मध्ये पेशवाईच्या अस्तानंतर तत्कालीन सोलापूरच्या प्रदेशातील २६१ गावे ब्रिटिशांच्या अधिपत्याखाली आली. यातील १२३ गावे बाशी तालुक्यातील होती. इ. स. १८३८ मध्ये सोलापूर, बाशी, मोहोळ, माढा, करमाळा, इंडी, हिप्परगी आणि मुद्देबिहाळ यांचा मिळून सोलापूर जिल्हा तयार झाला. इ. स. १८६४ मध्ये तो पुन्हा विखुरला. इ. स. १९५६ च्या राज्यपुनर्रचनेनुसार सोलापूर जिल्हा तत्कालीन मुंबई राज्यामध्ये होता. इ. स. १९६० मध्ये महाराष्ट्र राज्याच्या निर्मितीनंतर सोलापूर हा महाराष्ट्र राज्यातील एक जिल्हा बनला. 'अशा या सोलापूर जिल्ह्यामधील बाशी हा एक सामाजिक, सांस्कृतिक, ऐतिहासिकदृष्ट्या समृद्धशाली तालुका आहे.

ब्रिटिशांच्या विरोधात देशाप्रमाणेच महाराष्ट्रातील सोलापूर जिल्ह्यामध्ये कायदेभंग, असहकार, सत्याग्रह यांनी तीव्र स्वरूप धारण केले होते. यामध्ये बाशी तालुक्याचे योगदान मोठे आहे. इ. स. १९२१ मध्ये महात्मा गांधीची बाशी नगरपालिकेच्या मैदानावर खूप मोठी सभा झाली होती. या सभेनंतर बाशी शहर व तालुक्यामध्ये स्वदेशी, ग्रामोद्योग अशा विधायक कामांनी जोर धरला. इ. स. १९३० मधील महात्मा गांधींच्या मिठाच्या सत्याग्रहाला पाठींबा देण्यासाठी बाशी तालुक्यामध्ये एक मोहीम राबविण्यात आली. सभेमध्ये समुद्राचे पाणी आणून मिठ बनविण्याच्या सत्याग्रहामध्ये बाशी तालुक्यातील अनेक लोक सहभागी झाले होते. यामध्ये प्रामुख्याने बाशीचे भगवंतराव कथले, डॉ. व्यंकटप्रसाद पांडे, शिवाजीभाई आर्य, भिमाशंकर वायचळ, दिगंबर देवधरे, शंकर बेले, बापूराव मठपती, जगदाळे मामा, माणिकराव देशमुख, दहिटणेचे बाबू राऊत, सोपान काशीद, सोपान जाधव, बाजीराव काशीद. याशिवाय उपळे दुमाला या गावचे लक्ष्मण बुरगुटे, बाबुलाल वखारिया, रंगनाथ नेवाळे, दत्तोबा जाधव, चंद्रहास जाधव, वाघमारे, मळेगावचे मुंबरे तर येडशीचे गुरव यांचे योगदान महत्त्वपूर्ण होते. शाहीर हरीभाऊ भंडारे यांनी पोवाड्याच्या कार्यक्रमाद्वारे बाशी तालुक्यामध्ये लोकजागृतीचे मोठे काम केले. या कामामध्ये त्यांना दिगंबर देवधरे यांनी मोलाची साथ दिली. इ. स. १९३९ मध्ये दुसऱ्या महायुद्धाच्या विरोधात काँग्रेसने सत्याग्रह सुरू केला. बाशी तालुक्यानेही याला सक्रिय पाठींबा देऊन कायदेभंग, इंग्रजविरोधी व्याख्याने व मोर्चे या माध्यमातून संपूर्ण तालुका हलवून सोडला.

इ. स. १९४१ च्या महात्मा गांधींच्या वैयक्तिक सत्याग्रहामध्ये बाशी तालुक्यातील डॉ. व्यंकटप्रसाद पांडे, शंकर गोईलकर, आझाद मास्तर, शिवाजीभाई आर्य, दिगंबर शिराळ, बाबुराव राऊत, गेनदेव जाधव, सोपान काशीद यांनी भाग घेतला होता. इ. स. १९४२ च्या 'छोडो भारत' चळवळीमध्ये डॉ. व्यंकटप्रसाद पांडे यांनी भाग घेऊन इतर कार्यकर्त्यांना मार्गदर्शन करण्याचे काम केले. त्यांचे स्वतःचे घर या

Akkalkot Education Society's, Akkalkot

**C.B.Khedgi's Basaveshwar Science, Raja Vijaysinh Commerce
& Raja Jaysinh Arts College, Akkalkot.**

NAAC REACCREDITATION - B (CGPA 2.74) & Solapur University AAA - A Grade

Solapur University, Solapur

Sponsored

**One Day National Conference on
Feminist and Gender Studies in a Global Perspective with Interdisciplinary Approach**

8th February 2018

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Ms./Dr.

प्रा. चव्हाण सरला ब्रह्मदेव

of **ग्रशवंतशिव चव्हाण महाविद्यालय, कुरुमाळ**
has attended and actively participated in Solapur University, Solapur sponsored One Day National Conference on Feminist and Gender Studies in a Global Perspective with Interdisciplinary Approach organized by Departments of Social Science, C.B.Khedgi's Basaveshwar Science, Raja Vijaysinh Commerce & Raja Jaysinh Arts College, Akkalkot. on 8th February 2018
He/She has also presented paper / poster entitled

अद्वितीयवादी होळकर यांचे क्रांतीकारी

कार्य.

Anand

Convenor

Shri. V. J. Andhare

Principal

Dr. S. C. Advitot

सोलापूर विद्यापीठ
॥ विश्रवा मंदरता ॥

Historicity

International Research Journal

VOLUME-IV FEB.2018

SPECIAL ISSUE

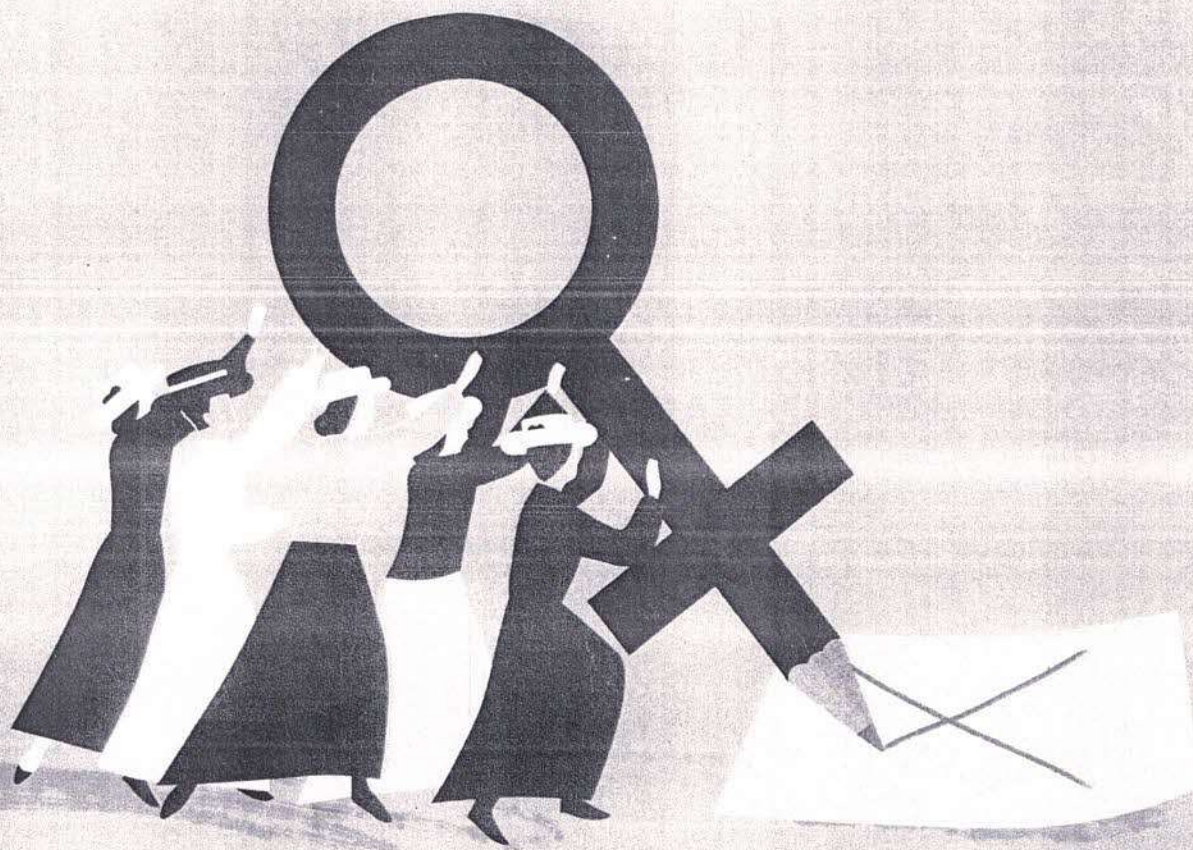

UGC
APPROVED

Journal No. 62782

Theme

Feminist and Gender Studies in a Global
Perspective with Interdisciplinary Approach

74	अहिल्याबाई होळकर यांचे क्रांतीकारी कार्य	- प्रा. सरला चव्हाण	263
75	स्थानिक स्वराज्य संस्थेतील महिलांचा राजकीय सहभाग : एक अभ्यास	- प्रा. के.टी. व्हनहुवे	266
76	आधुनिक भारताच्या निर्मितीतील कणखर नेतृत्व - इंदिरा गांधी	- डॉ. चंद्रकांत चव्हाण	268
77	Ezhava Social Reform Movement in Kerala: Women's Education and the Question of Community	- Dr. Sreebitha P V	270
78	हैद्राबाद मुक्तिसंग्रामात मराठवाड्यातील स्त्रियांचे योगदान	- प्रा. विकास विलासराव शिंदे	275
79	भारतातील कामकरी स्त्रियांच्या समस्या	- प्रा. रामेश्वर एम. मोरे	278

अहिल्याबाई होळकर यांचे क्रांतीकारी कार्य

प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,

कर्माळा, विभाग - इतिहास

मो.नं. ९४२१३१७०२८

भारताच्या इतिहासामध्ये स्वकर्तृत्वाच्या बोगाव ज्या महिलेनी आपला ठसा उमटविला आहे. त्यामध्ये मध्युगीन कालखंडामध्ये म्हणजेच उतराव्या शतकामध्ये ज्यांनी आपले असामान्य कर्तृत्व सिध्द करून दाखविले त्या अहिल्याबाई होळकर होय. एक कुशल प्रशासक म्हणून त्यांची आहे. त्यांनी जनतेच्या हितासाठी अनेक लोकोपयोगी कामे केली. बांस्तीत बांस्ल लोकांचे हित साध्य करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केलेला दिसून येतो. त्यांनी प्रशासन, सामाजिक, ल क्री व धार्मिक कार्य पाहता त्यांचे योगदान अत्यंत साधारण असल्याचे दिसून येते.

शोधनिबंधासाठी हा विषय निवडण्यापाठी मागे माझा हेतू हा की, त्यांनी जे क्रांतीकारी केले आहे ते सर्वांना माहित व्हावे हा आहे.

संदर्भ :

१. अहिल्याबाई होळकर यांनी राज्यकर्ता म्हणून जी आपली यशस्वी कारकिर्द गाजवली त्याची माहिती सर्वांनाव्हावी.
२. अहिल्याबाई होळकर या देववादी नसून कर्तृत्वावर विश्वास असणाऱ्या होत्या, हे दाखवून देणे.
३. आदर्श राज्यकर्ता म्हणून त्यांची ओळख दाखवून देणे.

अहिल्याबाई होळकर यांचा जन्म अहमदनगर जिल्ह्यातील चोंडी या गावी मुशिलाबाई व याणकोजी शिंदे यांच्या पोटी १२मे १७२५ रोजी झाला. हे गाव जामखेड तालुक्यातील मिनादीच्या काठी वसलेले आहे. याणकोजींना दोन मुले महादजी व शहाजी तर कन्या अहिल्याबाई असे त्यांचे कुटूंब होते. याणकोजी व मुशिला यांनी आपल्या कन्येचे अहिल्याबाई हे नाव ठेवले, ते त्यांनी सार्थ करून दाखवले.

याणकोजींनी आपली मुलगी अहिल्या हिंस घरीच लिहायला-वाचायला शिकविले. मराठी व मोडीचे शिक्षण दिले. शास्त्र विद्या, शास्त्र विद्या व राजनीतिचे मुल्य शिक्षण याणकोजींनी अहिल्याबाईंना दिले होते. घर हित त्यांची शाळा व आई वडिल हे त्यांचे आदर्श शिक्षक होते. त्यांची आई आदर्श गृहिणी होती. त्या गोरगोबांना मदत करीत होत्या. हाच गुण अहिल्याबाईंमध्ये उतरला होता, म्हणूनच असे म्हटले जाते की, अहिल्याबाईंच्या विद्याला आकार देण्याच्या कामी त्यांच्या आईचा पार मोठा वाटा होता. त्या वयाच्या आठव्या वर्षी थोडेस्वारी, तलवार चालविणे, भाला फेक, भुपा शिक्षण व मुसलद्रीपणा यामध्ये तसेच वनल्या होत्या.

अहिल्याबाई व खंडेराव यांचा विवाह दि. २० मे १७२० रोजी पुणे येथे झाला. त्या साक्षी गेल्यानंतर त्यांनी आपल्यावर झालेल्या चांगल्या संस्कारांमुळे सासऱ्या लोकांची मने विव्कून घेतली होती. त्या ह्यार, प्रेमळ, सेवापारी असल्यामुळे महादाराव व गौतमबाई यांच्या त्या लाडक्या सुनबाई झाल्या. इ.स. १७४५ मध्ये माराव आणि इ.स. १७४८ मध्ये मुक्ताबाई अशी दोन अपत्ये त्यांना झाली. महादाराव होळकर यांनी आपली सुन ही ह्यार आहे. हे जाणून त्यांनी त्यांच्या शिक्षणाची व्यवस्था केली. त्यांची बुद्धी ही प्रखर होती. त्यामुळे त्यांनी विविध वि.यांचे ज्ञान आत्मसात केले. तबकरच अहिल्याबाई ह्या व्यवहारांमध्ये तसेच झाल्या. त्या हिरोवातील चुका काढू लागल्या. रोज फडनिशीत जावून हिशोब बघणे, वसुली जमा झाली की नाही हे पाहणे, न्याय निवाडा करणे सदरांना घे पाठवणे, फौज तयार ठेवणे, खाजगी उत्पन्न वेगळे करणे, इ.अनेक महत्त्वपूर्ण कामे त्या करू लागल्या, म्हणूनच महादाराव होळकर म्हणायचे की, आपली तलवार गाकती ती सुनबाईंच्या भरोशावर यावरून त्यांच्या कामाचा आकार लक्षात येतो.

अहिल्याबाई ह्या पुण्यशील, धार्मिक म्हणून तर सर्वांना माहिती आहेत. ठिकठिकाणाचे घाट, पर्यशाळा अथवा विहिरी, तळी, कुंडे, रस्ते यासारखे प्रचंड कार्य त्यांनी केलेले आहे. आजही त्यांनी सुरू केलेले पाणपोया आणि अन्नछत्रे दोनही व गिरीतही चालू आहेत. याशिवाय आश्वय कण्यासारखे म्हणजे त्यांची राज्यकारभाराची पकड, ति ठा मुत्तदीपणा, शिरोबतील समुळ परंपराता, डूब घेण्याचा खंबीरपणा, अचूक न्यायदान, आत्मविश्वास रणकौशल्य, जिद, वागणूक, सामी राहणी आणि कल्याणकारी विचारसरणी असे अनेक गुण त्यांच्या अंगी होते. काही मंदीरे, तळी व धर्मशाळा त्यांच्या खाजगी उत्पन्नातून निर्माण केलेल्या आहेत, म्हणजेच तिबोरीवर ताण पडू नये हा त्या पाठिमागचा यत्न हेतू होय. यावरून त्यांची जनकल्याणची तळमळ दिसून येते. महादाराव ठिकठिकाणी अहिल्याबाईंच्या कार्याच्या खुणा आहेत. त्यांनी केलेले कार्य हे वेगवेगळ्या स्वरूपात आजही उभे आहे. अहिल्याबाईंनी केलेला दानधर्म हा प्रजेसाठी होता. त्यांची तेवस्वी छाप ही पेशव्यांवही पडली होती. म्हणूनच पुणे दरबारचे पुण्यव्दार महेश्वर आहे, असे बुद्ध पेशव्यांनी म्हटले होते.

अहिल्याबाईंनी दिलेल्या कित्येक गावच्या जहागिऱ्या वंशपरंपरेने चालत होत्या. कुळ कायदा १९५५ साली आल्यानंतर त्या जहागिऱ्या विलीन करण्यात आल्या. महाराष्ट्राच्या सामाजिक, राजकीय, धार्मिक जीवनावर त्यांचा पार मोठा ठसा उमटलेला दिसतो. त्यामुळेच आज दोनशे वर्षांनंतरही त्यांचे नाव जागेतवाने आहे. हे त्यांच्या कर्तृत्वाचे फार मोठे गमक आहे. अहिल्याबाईंच्या जीवनाचे प्रामुख्याने तीन टप्पे पडतात. बालपण हा पहिला टप्पा, वैवाहिक जीवन हा दुसरा टप्पा, शासनकाल हा तिसरा टप्पा होय. इ.स. १७६६ पासून इ.स. १७९५ पर्यंत राज्याची संपूर्ण भूरा त्यांनी सोंपविली. १७६६ ते १७९५ पर्यंतचा हा तिसरा कालखंड त्यांच्या

(Signature)

Coordinator

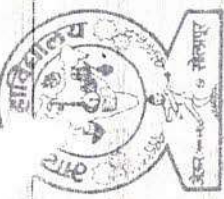
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203, Dist. Solapur

BHARAT MAHAVIDYALAYA

Jeur (C. Rly.), Tal. Karmala, Dist. Solapur.

&

SOLAPUR ITIHAS SANSHODHAN MANDAL, SOLAPUR.

Organized

ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL SEMINAR

On 6th January 2018

"Contemporary History and Research Methodology"

CERTIFICATE

This is to certify that Dr./Mr./Mrs. Prof. Chavon S. B. Participated
of Y. C. M. College, Karmala as resource person / chairperson / presented a research paper on राजर्षी शाहू महाराजांचे ऐतिहासिक
कार्य at the Seminar on "CONTEMPORARY HISTORY AND
RESEARCH METHODOLOGY" on Saturday 6th January, 2018

Marutirao Sawant
President

Mr. Marutirao Sawant
President

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

Dr. Sanjay Gaikwad
Secretary

Dr. Sanjay Gaikwad
Secretary

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

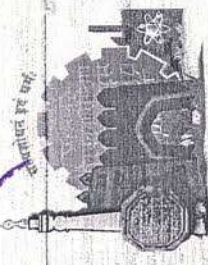
Dr. Shivaji Waghmode
Co-Ordinator

Dr. Shivaji Waghmode
Co-Ordinator

Head, Dept. of History

Dr. A. B. Shingade
Principal

Dr. A. B. Shingade
Principal

Interdisciplinary National Seminar

Contemporary History and Research Methodology

6 Jan. 2018

Chief Editor

Dr. Sanjay Gaikwad (H.O.D)

Editor

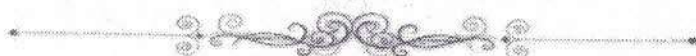
Dr. R. N. Jadhav

Organized by

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal, Solapur (MS)

&

Bharat Mahavidyalaya, Jeur (Cen. Rly) (Tal-Karmala, Dist-Solapur)

23	कबीर के विचारों की प्रासंगिकता प्रा.डॉ.नवनाथ गाडेकर	
24	अहमदनगर जिल्ह्याच्या दक्षिण भागातील सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक आणि शैक्षणिक स्थितीचा अभ्यास प्रा.डॉ. रघुराज मुगुटराव कुरुमकर	
25	डॉ. नारायणराव दामोदर सावरकर - जीवन व कार्य : एक अभ्यास (१८८८ - १९४९) प्रा. डॉ. मनिषा माणिकराव जगदाळे (कुरुमकर)	90
26	महानुभाव संप्रदायाची वर्णजातिव्यवस्था विरोधी भूमिका दिगंबर शिवाजी वाघमारे	93
27	महात्मा फुलेंचे स्त्रि-पुरुष समानतेविषयक विचार व कार्य Shri.Narayan Dattatray Bansode	95
28	क्रांतीसिंह नाना पाटील यांचे स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान प्रा.डॉ.ए.एस.टिके	99
29	राष्ट्रीय ग्रंथ : भारतीय संविधान - आंबेडकरी विचारांचा सर्वोच्च मानबिंदू प्रा. शशिकांत रघुनाथ वाघमारे	101
30	शेतकरी चळवळ व गोपीनाथराव मुंडे प्रा. डॉ. शेप बाबासाहेब केशवराव	105
31	पूर्वखानदेश जिल्ह्यात देवकीनंदन नारायण यांचे खादी प्रचार-प्रसार कार्यातील योगदान प्रा.डॉ.दिनेश रामदास महाजन	108
32	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार प्रा.टी.एच.आघाव	110
33	सोलापूर जिल्ह्यातील तालुकानिहाय मका पीक विविधतेचा समकालीन अभ्यास प्रा. डॉ. लोंढे सी. बी.	113
34	आधुनिक भारताच्या जलनीतीचे प्रवर्तक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रा. कृष्णा कांबळे	115
35	पर्यटन आणि इतिहास VIJAYA H. GAIKWAD	117
36	स्त्रीवादी दृष्टिकोन : एक अभ्यास प्रा.डॉ.हणमत महादेव लोंढे	119
37	समाज सुधारकांचे स्त्री सुधारणेचे समकालीन महत्व डॉ. मोरे डी.ए.	121
38	विश्व भाषाओं में हिंदी का महत्व प्रा.अनिल जाधव	123
39	कान्होजी जेधे यांचे स्वराज्यातील योगदान डॉ. संतोषकुमार धनसिंग कांबळे	125
40	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि चळवळ Dr. Prof. Kamble H. K.	127
41	२० व्या शतकातील कामगार चळवळीची पार्श्वभूमी प्रा.डॉ. सुनिल शिवमुर्ती रजपूत	129
42	आटपाडी तालुक्यात कृषी पीक पद्धतीमध्ये झालेले बदल सौ. देशमुख सुजाता सचिन	131
43	सांस्कृतिक पर्यटन मीमांसा प्रा.भास्कर टेकाळे	134
44	छ.शाहू महाराज व फत्तेसिंह भोसले संबंध - एक अभ्यास Prof.Dr. Ghatule S. S.	136
45	राजर्षी शाहू महाराजांचे शैक्षणिक कार्य Prof. Sarla Bramhdeo Chavan	138
46	अहमदनगर जिल्ह्यातील कम्युनिस्ट पक्षाच्या प्रचार व प्रसारामध्ये कॉंग्रेस डी.बी.कुलकर्णी यांचे योगदान प्रा. विधाटे गणेश शंकर	142
47	महिला कामगार आणि मानवाधिकार प्रा.सौ. कापशीकर धनश्री रामचंद्र	147

BHARAT MAHAVIDYALAYA

Jeur (C. Rly.), Tal. Karmala, Dist. Solapur.

&

SOLAPUR ITIHAS SANSHODHAN MANDAL, SOLAPUR.

Organized

ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL SEMINAR

On 6th January 2018

"Contemporary History and Research Methodology"

CERTIFICATE

This is to certify that Dr./Mr./Mrs. Prof. Ramteke S. S. Participated
of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala
as resource person / chairperson / presented a research paper on History of Library Ancient, Medieval,
Modern at the Seminar on "CONTEMPORARY HISTORY AND
RESEARCH METHODOLOGY" on Saturday 6th January, 2018

Mr. Marutirao Sawant
President
Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

Dr. Sanjay Gaikwad
Secretary
Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

Dr. Shivaji Waghmode
Co-Ordinator
Head, Dept. of History

Dr. A. B. Shingade
Principal

B.B.2

2017-18

ISSN : 2393-8900
IMPACT FACTOR : 1.9152 (UIF)

Historicity

International Research Journal

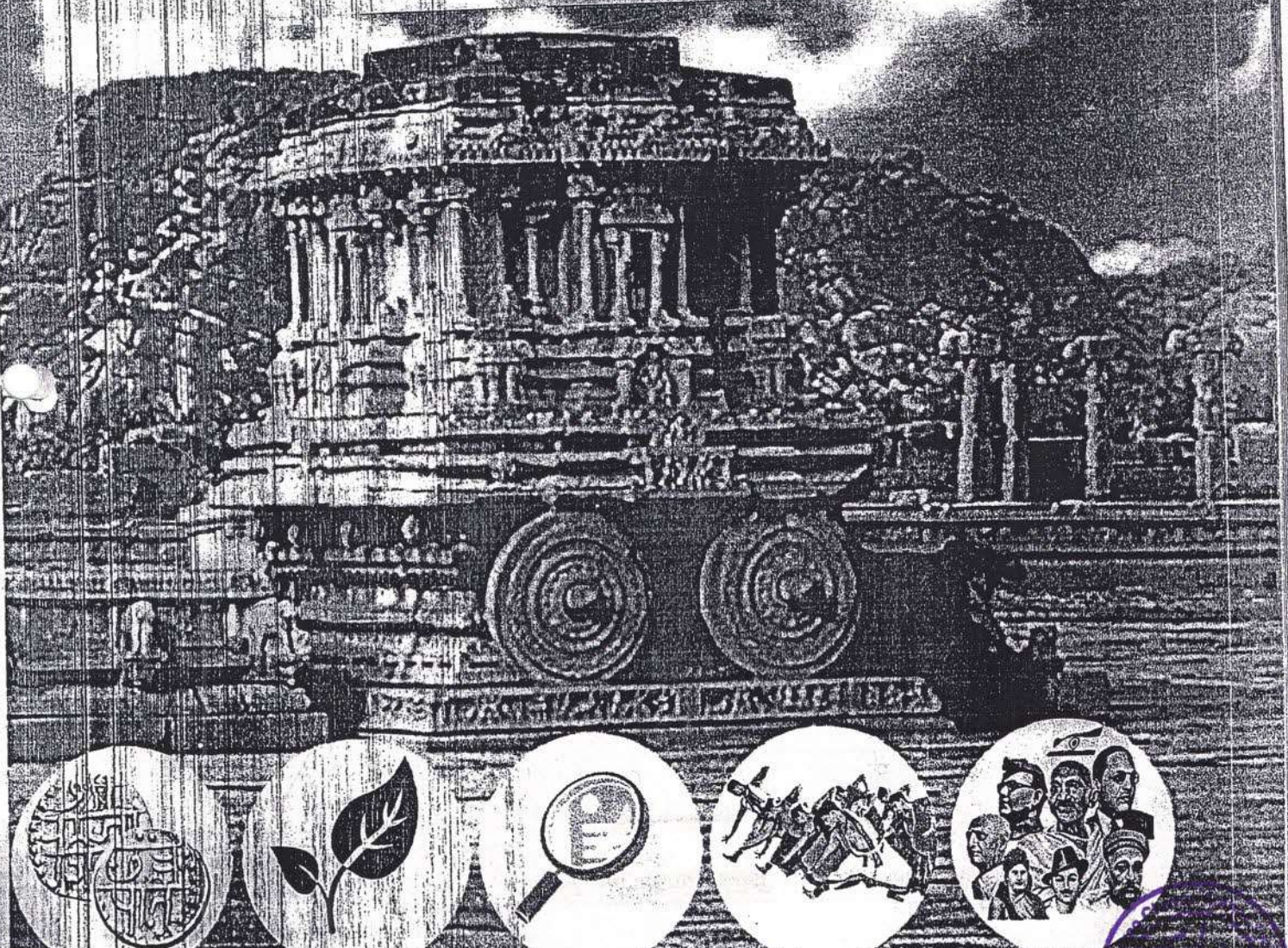
VOLUME-IV JAN.2018

SPECIAL ISSUE

UGC
APPROVED

Theme

Contemporary History and
Research Methodology

48	ऐतिहासिक पर्यटनाची तोंडओळख प्रा.डॉ. कांबळे बी.ए.	150
49	प्रबोधन आणि भारतीय सामाजीक सुधारणा चळवळ : विशेषतः महाराष्ट्रातील सुधारणा चळवळी डॉ. गायकवाड पी. जी.	152
50	Historical Perspective in Salman Rushdie's Midnight's Children Dr. Kokate Netaji Bharat	154
51	HISTORY OF LIBRARY MOVEMENT (ANCIENT, MEDIEVAL, MODERN) Miss. Sapnarani S. Ramteke	158
52	भारतीय स्वातंत्र्यलढा व सोलापुरातील लष्करी कायदा डॉ. किशोर नागनाथ जोगदंड	163
53	२० व्या शतकातील शेतकरी चळवळ डॉ. अशोक विठोबा कोडलकर	167
54	शहरीकरणातील वाढ व महापूर आपत्ती संबंध डॉ. राऊत बापू भिमा	168
55	स्त्री - आत्मचरित्रांच्या स्त्रीवादी अभ्यासाच्या दिशेचा शोध प्रा. सौ. सारिका विष्णूदास मोहिते	171
56	मोहोळ तालुक्याच्या सांस्कृतिक विकासात मुस्लिम धार्मिक स्थळांचे (दर्गे) योगदान डॉ. सज्जन उध्दव पवार	173
57	CHILDHOOD STRESS AND HEALTH : HISTORICAL PERSPECTIVE Prof. Munguskar Anil Madhukar	175
58	सामाजिक चळवळींच्या प्रबोधनाचे एक प्रभावी माध्यम : फुले-आंबेडकर विचारांचे जलसे प्रा.डॉ. संतोष तुकाराम कदम	177
59	बौद्ध धर्माची समतेची शिकवण आशिष आनंद रजपूत	180
60	कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक कार्यातील : योगदान प्रा. युवराज गुंडू सुरवसे	182
61	काश्मीर प्रश्न आणि आंतरराष्ट्रीय समुदायाचे इतिहासलेखन : विशेष संदर्भ प्रा. ख्रिस्तोफर स्नेडेन श्री भारत बापू बिचितकर	184
62	Debate on 18th Century Prof. Pantulwar Ramappa Gangadharappa	188
63	ब्रह्मदेव मूर्ती (मंगळवेढा जि. सोलापूर) डॉ. कुंभार अनिल भिमराव	191
64	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे जलविषयक धोरण सहा. प्रा. वालाजी गंगावणे	194
65	भारतीय चित्रपटमृष्टीतील आघाडीच्या पार्श्वगायिका : शमशाद बेगम. प्रा. हमीद उमरअली काझी	196

Contemporary History and Research Methodology

HISTORY OF LIBRARY MOVEMENT (ANCIENT, MEDIEVAL, MODERN)

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.

Karmala, Dist. Solapur 413203 (MS)

librarian_ycmk01@rediffmail.com (M. N. 9156155645)

ABSTRACT:

Libraries have a reputation for being oh-so-boring places you visit only when you absolutely must. But on the contrary, these all-inclusive establishments are your friendly neighborhood cultural catchalls, holding the historical relics, documented research and readings of communities, governments and entire societies, dating back decades and sometimes even centuries or millennia.

There is no doubt that libraries have had an impressively direct and significant impact on societies all over the world for thousands of years. Creating and providing an outlet for technological advancements, introducing and nurturing cultural artifacts, supporting the rise of various religions and helping to maintain a sense of historical structure, they have managed to help communities survive and thrive via numerous artistic outlets.

Even in the ancient world, there librarians in charge of acquiring, cataloging and caring for collections of books. Today's librarians might work in the stacks of the of a public library, among the ancient manuscripts as an archivist help children find just the right book to read in a school library.

INTRODUCTION:

The first library invented

Some of the earliest such institutions were founded in late 17th century England, such as Chetham's Library in 1653, Innerpeffray Library in 1680 and Thomas Plume's Library in 1704. In the American colonies, the Library Company of Philadelphia was started in 1731 by Benjamin Franklin in Philadelphia, PA.

The first library opened

It was "established in 1833." This was a small public library. The first large public library supported by taxes in the United States was the Boston Public Library, which was established in 1848 but did not open its doors to the public until 1854.

The first public library

Benjamin Franklin was born on January 17, 1706 in Boston, Massachusetts. Franklin is probably best known in the library community for founding the Library Company of Philadelphia in 1731. It was America's first lending library and can lay claim to being the predecessor of the free public library

The first library built in the world 3rd century BC.

Location-Alexandria.

The Royal Library of Alexandria or Ancient Library of Alexandria in Alexandria, Egypt, was one of the largest and most significant libraries of the ancient world.

The first library started in 1731

Wolf, E. "At the Instance of Benjamin Franklin"—A Brief History of The Library Company of Philadelphia, 1731-1976. Philadelphia: Library Company of Philadelphia, 1976. Wolf, E. "Library Company of Philadelphia."

ANCIENT, MEDIEVAL AND MODERN LIBRARY MOVEMENT

Ancient:

The first libraries consisted of archives of the earliest form of writing the clay tablets in cunei-

3.3.2 * 2017-18

Y. & M. Anjuman Khairul Islam's

POONA INSTITUTE OF MANAGEMENT SCIENCES & ENTREPRENEURSHIP

Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Approved by AICTE, New Delhi, Recognized by DTE & Government of Maharashtra
ISO 9001:2015 Certified Institute

Second International Conference
on

Library: A Temple of Learning & Knowledge House

03rd February, 2018

↔ Certificate ↔

This is to certify that Miss. Sapnarani S. Ramteke
of Yashwantrao Chavan Maha., Solapur
has participated as a Delegate/Resource Person/Chairperson of Technical Session/Paper
Presenter in the Second International Conference on "Library: A Temple of Learning and
Knowledge House", organized by PIMSE Library & sponsored by Y. & M. Anjuman Khairul
Islam Trust, Mumbai.
The title of his/her paper is E-Learning For Library & Amp; Information

Prof. (Dr.) Shakeel Ahmed
Director

Mr. Mubarak Tamboli
Conference Secretary

Mr. Shoaib Shafi Inamdar
Conference Convenor

CONTENTS OF PART - I

Sr. No.	Name & Author Name	Page No.
1	Best Practices in PSKCD Library : A Review Mr. Harshal Bhimsen Pawar	1-7
2	Digital Library Prof. Kshirsagar S. R.	8-14
3	Users Requirements in Senior College Libraries in Pathardi City: A Survey Prof. Guldagad Kiran Dhondiram	15-19
4	Library Satisfaction Survey of the Mukesh Patel School of Technology Management & Engineering, Mumbai, Maharashtra: A User Study Sandeep. K. Surve Prashant. N. Manchare	20-27
5	Modern Information Sources Dr. Telke Sudhakar B.	28-32
6	Green Library- A New Perspective to Library Architecture Ms. Swapna Bhide	33-37
7	Green Library- A New Concept of Library Dr. Abhijeet A. Babare	38-45
8	Usage of Current Awareness Service in Professional College Libraries Under Solapur University Mr. Mane Pravin Raosaheb	46-52
9	Open Access and Indian DOAR Mohammed Mudassir Ahmed	53-60
10	Changing Concept Of Library Mrs. Sanobar Bashir Kazi	61-64
11	Networked Government Serices in Library Dr. Pravin Devidasrao Gahale	65-69
12	The Need for Open Source Software in College Library Archana Tatyaba Karande	70-77
13	E - Learning For Library & Information Science User Miss. Sapnarani S. Ramteke	78-84
14	Case Studies in Implementation of Open Source Library Software & Digital Library Software in Libraries Mr. Rishi S. Gajbhiye	85-93

13

E - Learning For Library & Information Science User

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian, Yashwantrao Chavan Maha. Karmala, Dist.Solapur 413203(MS)

ABSTRACT

E-learning is commonly referred to the intentional use of networked information and communications technology in teaching and learning. The present paper discusses the synchronous and asynchronous mode of learning with its features. It also defines and summarizes the impact of open source software on teaching and learning process. The numerous open source e learning tools are discussed with examples such as Open source LMS, Open source authoring tools, Open source audio editing software, Open source social bookmarking tools, Open source CMS etc. It also throws light on free e learning tools useful in e learning such as Slideshare, Youtube, Wikis, RSS, Wordpress etc. The paper concludes with e learning initiatives in India.

INTRODUCTION

E-learning is learning attempted through electronic means for achieving the computer and network-enabled transfer of skills and knowledge. It refers to courses that are offered fully online, courses that mix face to face and online access to instruction and course materials and courses where teachers post notes and materials for students and provide access to online discussion forums on course topics. E-learning, blended learning, online learning distance learning have been used interchangeably and the lines of demarcation among them are blurred. The origins of e-learning, web-based education can be traced back to distance learning where participating learners would receive materials to pursue an educational or training course.

WHAT IS E-LEARNING

Education via the Internet, network, or standalone computer. e-learning is essentially the network-enabled transfer of skills and knowledge. e-learning refers to using electronic applications and processes to learn. e-learning applications and processes include Web-based learning, computer-based learning, virtual classrooms and digital collaboration. Content is delivered via the Internet, intranet/extranet, audio or video tape, satellite TV, and CD-ROM. E-learning was first called "Internet-Based training" then "Web-Based Training" Today you will still find these terms being used, along with variations of e-learning such as elearning, Elearning, and eLearning.

E-LEARNING TOOLS

Best productivity tools for eLearning

Tool : Trello

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

BHARAT MAHAVIDYALAYA

Jeur (C. Rly.), Tal. Karmala, Dist. Solapur.

&

SOLAPUR ITIHAS SANSHODHAN MANDAL, SOLAPUR.

Organized

ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL SEMINAR

On 6th January 2018

"Contemporary History and Research Methodology"

CERTIFICATE

This is to certify that Dr./Mr./Mrs.

of Y.C.M. College, Karmala

Prof. Kamble K.B.

Participated

as resource person / chairperson / presented a research paper on

आधुनिक भारताच्या जलनिर्माणे

प्रवर्तक विश्वरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर at the Seminar on "CONTEMPORARY HISTORY AND

RESEARCH METHODOLOGY" on Saturday 6th January, 2018

Mr. Marutirao Sawant

Mr. Marutirao Sawant
President

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

Dr. Sanjay Gaikwad

Dr. Sanjay Gaikwad
Secretary

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

Dr. Shivaji Waghmode

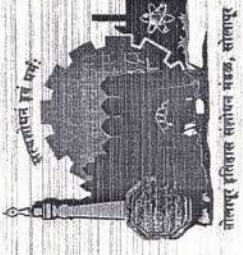
Dr. Shivaji Waghmode
Co-Ordinator

Head, Dept. of History

Dr. A. B. Shingade

Dr. A. B. Shingade
Principal

Head, Dept. of History

ISSN : 2393-8900
IMPACT FACTOR : 1.9152 (UIF)

Historicity

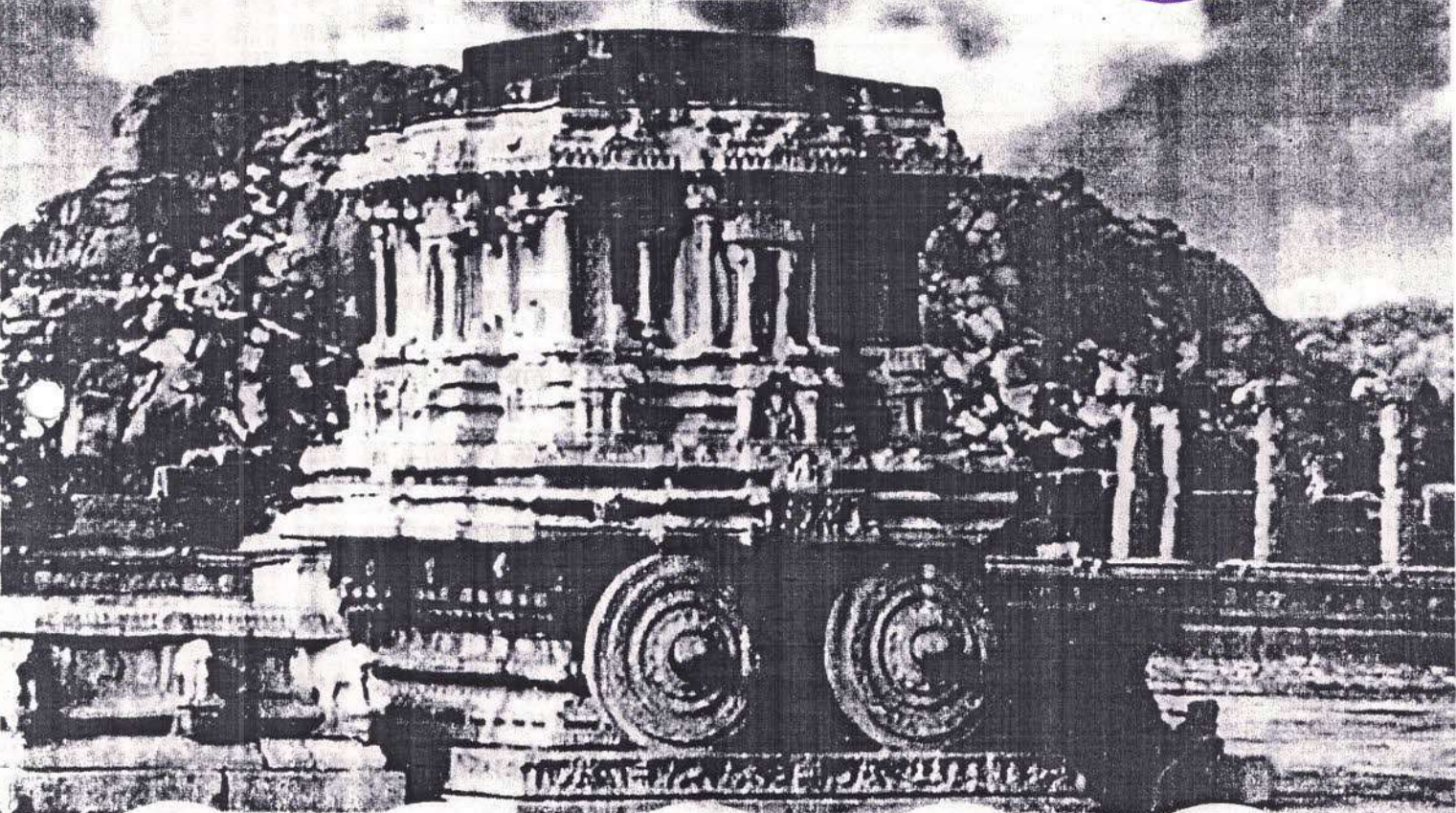
International Research Journal

VOLUME-IV JAN.2018

SPECIAL ISSUE

Theme

Contemporary History and
Research Methodology

23	कबीर के विचारों की प्रासंगिकता प्रा.डॉ.नवनाथ गाडेकर	85
24	अहमदनगर जिल्ह्याच्या दक्षिण भागातील सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक आणि शैक्षणिक स्थितीचा अभ्यास प्रा.डॉ. रघुनाथ मुगुटराव कुरुमकर	87
25	डॉ. नारायणराव दामोदर सावरकर - जीवन व कार्य : एक अभ्यास (१८८८ - १९४९) प्रा. डॉ. मनिषा माणिकराव जगदाळे (कुरुमकर)	90
26	महानुभाव संप्रदायाची वर्णजातिव्यवस्था विरोधी भूमिका दिगंबर शिवाजी वाघमारे	93
27	महात्मा फुलेंचे स्त्रि-पुरुष समानतेविषयक विचार व कार्य Shri.Narayan Dattatray Bansode	95
28	क्रांतीसिंह नाना पाटील यांचे स्वातंत्र्य लढ्यातील योगदान प्रा.डॉ.ए.एस.टिके	99
29	राष्ट्रीय ग्रंथ : भारतीय संविधान - आंबेडकरी विचारांचा सर्वोच्च मानबिंदू प्रा. शशिकांत रघुनाथ वाघमारे	101
30	शेतकरी चळवळ व गोपीनाथराव मुंडे प्रा. डॉ. शेप बाबासाहेब केशवराव	105
31	पूर्वखानदेश जिल्ह्यात देवकीनंदन नारायण यांचे खादी प्रचार-प्रसार कार्यातील योगदान प्रा.डॉ.दिनेश रामदास महाजन	108
32	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार प्रा.टी.एच.आघाव	110
33	सोलापूर जिल्ह्यातील तालुकानिहाय मका पीक विविधतेचा समकालीन अभ्यास प्रा. डॉ. लोंढे सी. बी.	113
34	आधुनिक भारताच्या जलनीतीचे प्रवर्तक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रा. कृष्णा कांबळे	115
35	पर्यटन आणि इतिहास VIJAYA H. GAIKWAD	117
36	स्त्रीवादी दृष्टिकोन : एक अभ्यास प्रा.डॉ.हणमत महादेव लोंढे	119
37	समाज सुधारकांचे स्त्री सुधारणेचे समकालीन महत्व डॉ. मोरे डी.ए.	121
38	विश्व भाषाओं में हिंदी का महत्व प्रा.अनिल जाधव	123
39	कान्होजी जेधे यांचे स्वराज्यातील योगदान डॉ. संतोषकुमार धनसिंग कांबळे	125
40	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि चळवळ Dr. Prof. Kamble H. K.	127
41	२० व्या शतकातील कामगार चळवळीची पार्श्वभूमी प्रा.डॉ. सुनिल शिवमुर्ती रजपूत	129
42	आटपाडी तालुक्यात कृषी पीक पध्दतीमध्ये झालेले बदल सौ. देशमुख सुजाता सचिन	131
43	सांस्कृतिक पर्यटन मीमांसा प्रा.भास्कर टेकाळे	134
44	छ.शाहू महाराज व फत्तेसिंह भोसले संबंध - एक अभ्यास Prof.Dr. Ghatule S. S.	136
45	राजर्षी शाहू महाराजांचे शैक्षणिक कार्य Prof. Sarla Bramhdeo Chavan	138
46	अहमदनगर जिल्ह्यातील कम्युनिस्ट पक्षाच्या प्रचार व प्रसारामध्ये कॉम्रेड डी.बी.कुलकर्णी यांचे योगदान प्रा. विधाटे गणेश शंकर	142
47	महिला कामगार आणि मानवाधिकार प्रा.सौ. कापशीकर धनश्री रामचंद्र	147

Contemporary History and Research Methodology

आधुनिक भारताच्या जलनीतीचे प्रवर्तक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

प्रा. कृष्णा कांबळे

अर्थास्य वभागस

यावंतराव चव्हाण महाविद्यालय,
करमाळा, जिल्हा. सोलापूर
मो. नं. ९४०३२९३६४५

व्यवस्थापन या शब्दाचा अर्थ समजून घेतल्याशिवाय व्यवस्थापन गुरू अथवा व्यवस्थापन विचारवंत कोणास म्हणावे हे समजणार नाही. निसर्गनिर्मित संपत्ती व उत्पादन संपत्तीचा सामाजिक कल्याण व राष्ट्र विकासासाठी नियोजनबद्ध वापर करण्याची कला म्हणजे व्यवस्थापन होय. भारतीय व्यवस्थापनाला योग्य दाद देणारी महान राज्यघटना विश्वरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी तयार केली. आज आपली भारतीय राज्यघटना संपूर्ण जगाला नैसर्गिक लोकशाहीविषयी मार्गदर्शन करणारी आणि समतेचे तत्वज्ञान सांगणारी अशी एक महान व्यवस्थापन प्रणाली आहे. अशा या थोर व्यवस्थापन गुरू, घटनाकारास सविनय प्रणाम...!!

सदर निबंधामध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची जलनीती, व्यवस्थापन, काळाची गरज आणि भविष्याचा वेध घेणाऱ्या दृष्टेपणाचा आढावा घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी अर्थशास्त्र या विषयात कोलंबिया विद्यापीठातून १९१५ मध्ये एम.ए. ही पदवी प्राप्त केली. अमेरिकेला शिक्षणासाठी जाण्यापूर्वी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी बडोदा नरेश सयाजीराव गायकवाड यांची भेट घेतली. त्यावेळी महाराजांनी त्यांना विचारले तुम्ही कोणत्या विषयाचे शिक्षण घेणार? त्यावर बाबासाहेबांनी सांगितले. राज्यशास्त्र, मानववंशशास्त्र, समाजशास्त्र इ. या विषयांमध्ये शिक्षण घेणार आहे. त्यावर महाराजांनी विचारले, हे शिक्षण तुम्ही का निवडले? बाबासाहेब म्हणाले की, मला माझ्या समाजाची सेवा करायची आहे, त्यांचा विकास आणि उन्नती हे माझे ध्येय आहे. हे ऐकून महाराजही आनंदी झाले.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या पदव्युत्तर पदवी प्रबंधाचा विषय Ancient Indian Commerce हा होता. जून १९१६ मध्ये त्यांनी पी.एच.डी. साठी 'National Divided of India A Historical and Analytical Study' भारताचा राष्ट्रीय नफा : ऐतिहासिक आणि विश्लेषणात्मक अभ्यास हा प्रबंध सादर केला. १९२४ मध्ये हा प्रबंध Evolution of Provincial Finance in British India 'भारतातील प्रांतिक वित्ताचा उगम' या नावाने ग्रंथ रूपाने प्रसिध्द झाला. या ग्रंथाची प्रस्तावना जगप्रसिध्द अर्थतज्ञ प्रा. सेलमन यांनी लिहिली आहे. ब्रिटीश भारतातील साम्राज्याचा अर्थव्यवस्थेने प्रांतिक विकेंद्रीकरण हा प्रबंध एम.एस.सी. पदवीसाठी १९२१ मध्ये बॉन युनव्हर्सिटी जर्मनी येथून त्यांच्या द प्रॉब्लेम ऑफ रुपी इटस् ओरीजन अँड सोल्युन रुपयाची समस्या उगम आणि उपाय या प्रबंधामुळे प्राप्त झाली.

१९४२ ते १९४६ या दरम्यान व्हाईसरॉयच्या मंत्रीमंडळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांकडे श्रम मंत्रालय होते. त्यांनी भारताची श्रम, जल, वीज, बहुउद्देशीय धरण प्रकल्पाची संकल्पना प्रथम मांडली. केंद्रीय जल आयोग व केंद्रीय विद्युत आयोगाची स्थापना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर श्रम, जल व विद्युतमंत्री असताना झाली होती. हिराकुड, दामोदर, सोन नद्यांवरील नदी खोरे प्रकल्पाची सुरुवात याच काळात झाली होती. डॉ. सुखदेव थोरात यांनी लिहिलेल्या 'Ambedkar Role in Economic Planning and Water Policy' या इंग्रजी ग्रंथात नमुद केले आहे की, १९४२ ते १९४६ या चार वर्षांच्या कालावधीत अखिल भारतीय जलधोरणाची पायाभरणी झाल्यामुळे जलसिंचन व विद्युत उर्जेची नेत्रदपक प्रगती झाल्याचे दिसून येते.

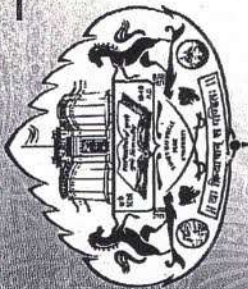
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मार्गदर्शनाखाली अनेक राज्यातून वाहणाऱ्या नद्यांचे प्रकल्प व त्यांचे व्यवस्थापन हे नदी खोरे प्राधीकरण किंवा महामंडळ स्थापन करून त्यांच्या ताब्यात दिले. यामध्ये केंद्र व राज्य सरकार या दोघांचा सहभाग होता. दामोदर नदी बिहार व बंगाल प्रांतातून वाहते. तिचे नियंत्रण व व्यवस्थापन, जलविकास यासाठी दामोदर नदी खोरे महामंडळ स्थापन केले हे कार्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या समन्वयात्मक दृष्टीकोनाचे फलीत आहे. संपूर्ण नदी खोरे हा विकासाचा आधार मानून त्याकरीता बहुउद्देशीय विकास प्रकल्प स्थापन करण्याची संकल्पनाही त्यांचीच आहे. जलसंपत्तीचा वापर फक्त एका उपयोगासाठी न करता सिंचन, नौकानयन, औद्योगिक व घरगुती वापरासाठी जलऊर्जा विकसित करणे, एखाद्या विशिष्ट राज्यापुरता किंवा लहान प्रदेशापुरता विचार न करता संपूर्ण नद्या-खोऱ्यांचा विकास करणे, बहुउद्देशीय प्रकल्प, त्यांची सामाजिक, आर्थिक, पर्यावरण विकासाच्या उद्दाष्टाची सांगड घालणे अशा प्रकारची सांधेजोड केल्यामुळे समग्र विकासाचे उद्दिष्ट साध्य होणार आहे. त्यासाठी नदीखोरे प्राधीकरण आणि राज्य सरकार व केंद्र सरकार यांच्यात समन्वयाची आवयकता आहे.

भारतात एकूणच जलसंपदा मोठ्या प्रमाणात आहे. त्यामुळे जलक्षेत्रास पूर व त्यापासून उद्भवणाऱ्या समस्यांना तोंड द्यावे लागते. तर जलदुर्भिक्ष क्षेत्रात दुष्काळी परिस्थिती व संबंधीत अडचणींना सामोरे जावे लागते. या गंभीर बाबीकडे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी लक्ष केंद्रीत करून नद्या जोड प्रकल्पाची प्रथम मांडणी केली. यावरून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे भारत देशाच्या आर्थिक व सर्वांगीण विकासासाठी नेहमीच अग्रेसर होते हे दिसून येते.

अशाप्रकारे १९४२ ते १९४६ या कालावधीत नदीजोड प्रकल्पाची पायाभरणी करीत असताना या प्रकल्पापासून विविध प्रकारचे लाभ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अभिप्रेत होते. कोलकत्ता येथे २३ ऑगस्ट १९४५ मध्ये भरलेल्या परिषदेमध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी या प्रकल्पाच्या बाबतीत काही शिफारशी सुचवल्या (दामोदर खोरे प्रकल्प)

१. ४७००००० एक फूट पाणी साठविण्यासाठी नियमित क्षमता निर्माण होईल.

२. नौकानयनाच्या व्यतिरिक्त ७,७४,००० एकर जमिनीलाही बारमाही जलसिंचनाच्या सुविधा उपलब्ध होऊ शकतील.

Ambegaon Taluka Vidya Vikas Mandal's

B. D. KALE MAHAVIDYALAYA, GHODEGAON

Tal. Ambegaon, Dist. Pune. 412 408 (MS) INDIA

NAAC Re-Accredited 'B' Grade

CERTIFICATE

DEPARTMENT OF LIBRARY & INFORMATION SCIENCE

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Ms. Sapnarani S. Ramteke
 of Librarian, Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala
 has presented a research paper / attended / acted as a Chairperson/Resource person in BCUD Sponsored State
 Level Conference on "**IMPACT OF LIBRARY & INFORMATION SERVICE IN CHANGING ERA**" Organized by
 Department of Library and Information Science, B. D. Kale Mahavidyalaya, Ghodegaon, Tal. Ambegaon, Dist.
 Pune. held on 17 December 2016.

Title of Paper Personal and Professional Competencies Skill and Library
and Information Science

L. Umbare

Prof. Umbare K. G.
 Conference Co-ordinator

msf

Hon. Jadhav I. B.
 Principal

ISBN : 978-93-24457-17-3

Ambegaon Taluka Vidya Vikas Mandal's
B. D. Kale Mahavidyalaya, Ghodegaon
Tal. Ambegaon, Dist. Pune - 412 408.

NAAC Reaccredited - ' B '

Organised by
Department of Library & Information Science
B. D. Kale Mahavidyalaya, Ghodegaon

Sponsored By
B.C.U.D.,
Savitribai Phule Pune University

One Day State Level Conference On

IMPACT OF LIBRARY AND INFORMATION SERVICE IN CHANGING ERA

17th December, 2016

Prof. Umbare K.G.
Librarian
Conference Coordinator

Hon. Jadhav I. B.
Principal

Sr. No.	Title and Author	No
01	Institutional Repositories and the national Digital Library Project in India Prof. Gaikawad Amol. V	1
02	New Trends of Library Reference Service Prof. Memane S. M.	5
03	Mobile Technology in Library : A Study Ms. Sujata S. Hargude Mr. Shitole Sachin	10
04	Best Practices in Librarianship Mr. Sharad A. Kolhe Ms. Ranjana Chatur Mr. Vijay Rahane	16
05	Modern Management Techniques in Library and Information Services Prof. Bankhele R. C.	25
06	Personal & Professional Competencies and Skills For Library and Information Science Miss. Sapnarani S. Ramteke Mr. Rishi S. Gajbhiye	28
07	Moral Philosophy for Computer Users in Library Mr. Syam Dharasurkar	33
08	Best Practices in Academic Libraries Prof. Umbare Kailas G.	37
09	Modern Information Sources in College Library Prof. K. D. Guldagad	41
10	Evaluation of information Products and Services of R.A. Podar College of Commerce and Economics Library: A Study Ms. Shweta Suresh Borhade	44
11	Utility of Modern Management Techniques in Library Dr. Savita Madhav Mhaske	58
12	Best Practices in Academic College Library Miss. Mrunalini Gadade	61
13	Content Analysis of American Economist: A Study Ms. Vandana S. Dhumal	64
14	Innovative Practices For Academic Libraries : A Case Study of Shankarrao Mohite Mavidyalaya Akulj Library Prof. Dattatray S. Patil	71
15	Transformation of Information Sources : Taditional to Modern Prof. Mahesh M. Kamble	77
16	Designing Library Website by Using Webly Prof. Kumbhar Pravin C.	87

PERSONAL & PROFESSIONAL COMPETENCIES & SKILLS FOR LIBRARY & INFORMATION SCIENCE

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.

Karmala Dist.Solapur 413203(MS)

librarian_ycmk01@rediffmail.com

M. N. 9156155645

Mr. Rishi S. Gajbhiye

Librarian

SRMP College of Home Science

Akluj Dist.Solapur 413101(Ms)

rs_1304@rediffmail.com

M.N.8605296774

ABSTRACT:

This paper presents the key skills and competencies of a new generation of LIS professionals. Firstly, it gives an introductory background of the digital era which impacts on the changes occurring in libraries. Secondly, it presents a review of the literatures on skills and knowledge of LIS professionals working in a digital era and related researches. Thirdly, it describes methodology of this study and key skills and competencies of a new generation of LIS professionals which can be classified as personal skills, generic skills, and disciplinespecific knowledge. Finally, it presents the image of the new generation of LIS professionals.

INTRODUCTION:

Library science (often termed library studies or library and information science) is an interdisciplinary or multidisciplinary field that applies the practices, perspectives, and tools of management, information technology, education and other areas to libraries; the collection, organization, preservation, and dissemination of information resources; and the political economy of information. The first American school for library science was founded by Melvil Dewey at Columbia University in 1887. Historically, library science has also included archival science. This includes how information resources are organized to serve the needs of selected user group, how people interact with classification systems and technology, how information is acquired, evaluated and applied by people in and outside of libraries as well as cross-culturally, how people are trained and educated for careers in libraries, the ethics that guide library service and organization, the legal status of libraries and information 2 resources, and the applied science of computer technology used in documentation and records management. There is no generally agreed-upon distinction between the terms library science, librarianship, and library and information science, and to a certain extent they are interchangeable, perhaps differing most significantly in connotation. The term library and information science (LIS) is most often used; most librarians consider it as only a terminological variation, intended to emphasize the scientific and technical foundations of the subject and its relationship with information science. LIS should not be confused with information theory, the mathematical study of the concept of information.

Vandaniya Rastrasant Shri Tukdoji Maharaj Seva Samiti, Akola
Register No. Mh/340/AF/I798

6th Statelevel Rastrasant Shri Tukdoji Maharaj
Vichar Sahitya Sammelan

24, 25 of November 2018

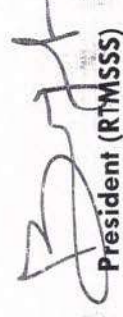
CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss./Dr. प्रा. प्रमोद द. शेठे of यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापूर. has Participated and Presented a paper tittle "प्रबोधनकार राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज" in the Two days Statelevel Rastrasant Shri Tukdoji Maharaj Vichar Sahitya Sammelan on 24, 25 November 2018.

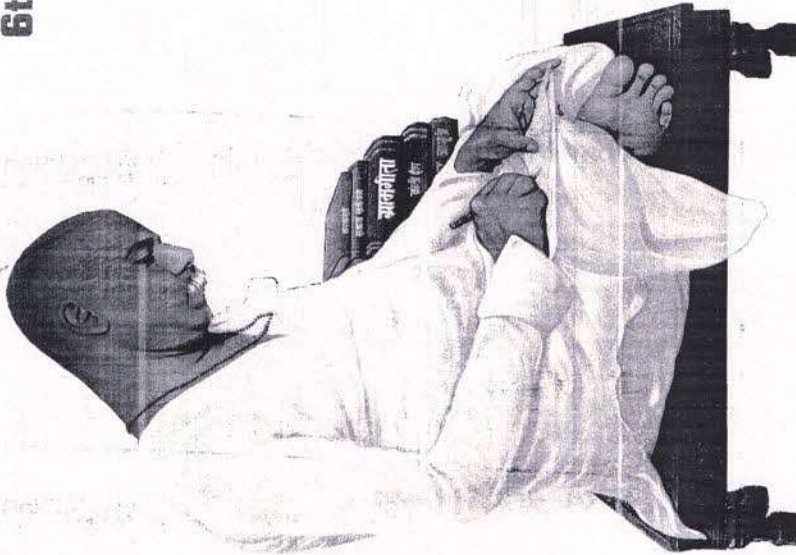
His / her paper has been included in the conference proceedings bearing the AJANTA - ISSN - 2277 - 5730 with 5.5 Impact Factor.

Convener & Vice President
(RTMSSS)

DR. RAJIV BORKAR

President (RTMSSS)

RAMESHWAR BARGAT

2017-18 — 2018-19

ISSN: 2394 5303

Impact
Factor
5.011(IJIF)

Printing Area
International Research Journal

April 2018
Issue-48, Vol-02

01

आंतरराष्ट्रीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

प्रिंटिंग एरिया

Printing Area International Interdisciplinary Research
Journal in Marathi, Hindi & English Languages

April 2018, Issue-48, Vol-02

Date of Publication
30 April 2018

Editor

Dr. Bapu g. Gholap

(M.A.Mar.& Pol.Sci.,B.Ed.Ph.D.NET.)

Co-Editor

Dr. Ravindranath Kewat

(M.A. Ph.D.)

"Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana
Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post.
Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat."

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

- 27) हिन्दी कथा साहित्य में स्त्री विमर्श के नये आयाम
सुमित्रा आर्या, डॉ. संतोश मिश्र, उत्तराखण्ड || 127
- 28) अदम्य जिजीविषा का प्रतीक : बसंती
डॉ. बसवराज के. बारकर, मैसूर || 133
- 29) डॉ. रामदरश मिश्र की कहानियों में आर्थिक युगबोध
डॉ. जाधव ज्ञानेश्वर भाऊसाहेब, लातूर || 135
- 30) लोककथागीते
प्रा. डॉ. मच्छिंद्र केरुजी मालुंजकर, अहमदनगर || 138
- 31) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे प्रबोधनकार्य
प्रा. प्रमोद द. शेटे, सोलापूर || 143
- 32) लखनऊ की जरदोजी कला : वर्तमान में जरदोज़ (कारीगर)....
शालिनी सिंह, राजस्थान. || 145
- 33) देश-कृषि और बजट
डॉ. आकांक्षा सिंघी, पवन पाटीदार, इंदौर || 152
- 34) स्टेट बैंक ऑफ इंडिया के व्यक्तिगत ऋणों के सम्बन्ध.....
डॉ. आभा सिंह, प्रो. मीना अजमेरा, इंदौर (म.प्र.) || 155
- 35) भारतरत्न लता मंगेशकर : एक अविस्मरणीय नाम (जीवनवृत्त एवं सांगीतिक सफर)
लता, अमृतसर || 158
- 36) TRADEMARK INFRINGEMENT AND IT'S LEGAL REMEDIES
Dr. Sagar O. Soni, Washim || 161
- 37) A BRIEF HISTORICAL BACKGROUND OF SOUTH EAST ASIA
Dr. Md. Shamsuddin Mallick, Calcutta || 163
- 38) हिंदी लघुकथा और विषय वैविध्य
प्रा० डा० द्वारका गिते-मुंडे, जि बीड (महाराष्ट्र) || 167
- 39) 'स्त्री चेतना के परिप्रेक्ष्य में 'बहु' नाटक का अनुशीलन'
डॉ. भगवान जाधव, नांदेड, महाराष्ट्र || 170

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे प्रबोधनकार्य

प्रा. प्रमोद द. शेटे

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय
करमाळा, जि. सोलापूर-४१३२०३.

१. महाराष्ट्राला प्राचीन काळापासून संत परंपरा लाभलेली आहे. आधुनिक काळातील महान संत तुकडोजी महाराज हे स्वातंत्र्यपूर्व व स्वातंत्र्योत्तर काळातील महान कर्तृत्व असणारे संत होते. संत तुकडोजी महाराजांचा जन्म इ. स. १९०९ साली महाराष्ट्रातील अमरावती जिल्ह्यात यावली या गावात एका गरीब कुटुंबात झाला ते आडकोजी महाराज यांचे शिष्य होते. तुकडोजी महाराजांनी आपल्या कार्यातून अंधश्रद्धा निर्मूलन व जातिभेद निर्मूलनाचे कार्य केले. तुकडोजी महाराजांनी मराठी व हिंदी भाषेतून साहित्य निर्मिती केलेली आहे. ग्रामगीता, अनुभवसागर, भजनावली, सेवास्वधर्म, राष्ट्रीय भजनावली ही त्यांनी केलेली साहित्यसेवा आहे. तुकडोजी महाराज अख्खा महाराष्ट्रालाच नव्हे तर देशाला ज्ञात असलेले संत होते त्यांचा सर्वा लोकप्रिय असलेला व खेडयांशी संबंधित असणारा ग्रामगीता हा ग्रंथ समाजहिताच्या दृष्टीने अतिशय महत्वाचा आहे. भारत देश हा खेडयामधून राहतो त्यामुळे त्यांनी आपल्या समाज सुधारणाविषयक विचारांमधून खेडे (ग्राम) याचा विकास कसा होईल हे आपल्या ग्रामगीता या ग्रंथामध्ये नमूद केलेले आहे. तुकडोजी महाराजांची कर्मभूमी विदर्भ असली तरी संपूर्ण महाराष्ट्रात व देशभर हिंडून ते अध्यात्मिक, सामाजिक व राष्ट्रीय एकात्मकतेचे प्रबोधन करीत होते. महाराजांनी जपान येथे १९५४ साली विश्वशांती परिषदेमध्ये जाऊन शांततेचा संदेश दिला.

२. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या एकूण साहित्यामध्ये ग्रामगीता हा सर्वश्रेष्ठ असा ग्रंथ आहे. ग्रामगीतेमध्ये एकूण ४१ अध्याय आहेत या अध्यायांना वेगवेगळी नावे आहेत. या अध्यायांची रचना वेगवेगळ्या नावांच्या पंचकामधून करण्यात आलेली आहे. यातून जीवन विकासाचे नवनीत तुकडोजी महाराज जनतेला प्रेमभावे प्रदान करतात. ग्रामनिर्माण या विषयामध्ये त्यांनी १. ग्रामरक्षण, २. ग्रामशुद्धी, ३. ग्रामनिर्माणकला, ४. ग्रामआरोग्य, ५. गोवंश सुधार हे विषय घेतलेले

आहेत. ग्रामीण भागामध्ये आजही वाईट प्रवृत्ती आहेत. त्या प्रवृत्तीतून गावाचा विकास करावयाचा असेल तर गावातील वाईट गोष्टीचे निर्मूलन करून सत्प्रवृत्त माणसांच्या संघटनांची व एकत्रिकरणाची आवश्यकता महाराजांनी ग्रामरक्षण अध्यायामध्ये प्रतिपादन केली आहे. सत्प्रवृत्तांच्या सात्विक वृत्तीतून समाज कल्याण साधले जाणार आहे. व खेडयातील लोकांचे रक्षण होणार आहे. हे सांगत असतानाच चांगुलपणाचा अतिरेकही बरा नव्हे हे सांगायला ते विसरत नाहीत. ग्रामीण जनतेचे संघटन होणे विकासाच्या दृष्टीने कसे आवश्यक आहे ते ही सुबोध शैलीमध्ये महाराजांनी व्यक्त केले आहे. आधुनिक विचारांचे नवे आविष्कार प्रकट करणा-या राष्ट्रसंतांनी ग्रामगीतेच्या निमित्ताने संपूर्ण ग्रामविश्वच आपल्या लेखणीच्या कवेत घेतले आहे. या ग्रामगीतेच्या निर्मितीमागे विद्वत्त्व प्रदर्शनाचा मोह नसून जनजीवनाचा अपार कळवळा आहे. या जनकल्याणाच्या उमाळयातूनच ग्रामगीता हा ग्रंथ आकारास आला आहे. राष्ट्रसंत ज्ञान विज्ञानाची सर्वधर्म पंथ उपासना रितीची एकात्मिक सुसंघटित मांडणी करतात. ग्रामातील लोकांच्या सुखदुःखाची काळजी घेवून त्यांच्या मनातील संकुचितता, विभ्रम, विकार दूर करण्याचा सातत्याने प्रयत्न करतात व त्यांच्या अंगी जीवन जगण्यासाठी चांगल्या मूल्यांची पेरणी करतात.

सर्वाभूती परमेश्वर ।

त्यासि बाधक नसे सत्य व्यवहार ।

करावे संघटनेने गाव सुंदर ।

ही पूजाचि तयारी ।।

गावाला जर चांगले वैभव प्राप्त करायचे असेल प्रथम संपूर्ण गाव एकसंघ झाला पाहिजे. सर्वांनी सुख दुःखे समजून घेवून एकमेकास सहाय्य करण्याची वृत्ती अंगीकारली पाहिजे तेव्हाच गाव सुखी, समृद्ध होईल व गावचा विकास होईल असे ते म्हणतात. हे चिंतन आपल्या लेखणीतून त्यांनी समाजापुढे मांडले. हे चिंतन जसेच्या तसे ग्रामवासिंयांनी उचलले किंवा अनुसरले असते तर प्रत्येक गाव त्यांच्या कल्पनेप्रमाणे नंदनवन बनला असता.

३. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी समाज प्रबोधन करीत असता विज्ञानाची कास कधीही सोडली नाही. जीवनाच्या सर्व अंगाचा विचार करून समाज प्रबोधनाची पताका उंच उंच फडकवित नेली होती. त्यांचे समाज प्रबोधन विज्ञाननिष्ठ असे होते. महाराजांनी आपल्या शेकडो भजनाच्या माध्यमातून जगजागरण केले होते. त्यांच्या भजनांनी ग्रामीण समाज भारावून गेला होता. संतांनी जी आजपर्यंत परंपरा निर्माण करून ठेवली होती त्याचेच ते उत्तराधिकारी होते. तुकडोजी महाराजांनी विसाव्या शतकात जीवन जगणा-या माणसाची नाडी ओळखली प्रगत समाजातील प्रश्न त्यांनी पाहिले आणि विज्ञानाची घाबराईट जाणून

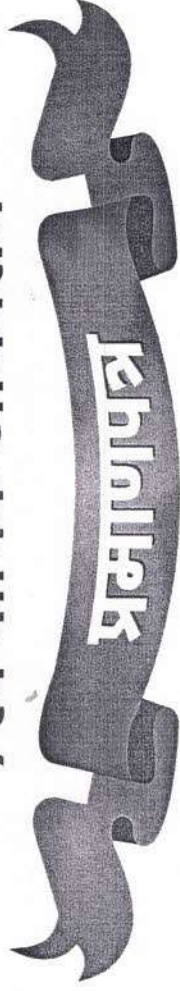

रयत शिक्षण संस्थेचे,

लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील
महिला महाविद्यालय, सोलापूर
आयोजित

सोलापूर विद्यापीठ अर्थशास्त्र परिषद १२वे वार्षिक अधिवेशन

श्री / श्रीमती **सा. कुष्णा बुवाजी कांबळे**

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय करमाळा.

रविवार दिनांक २९ जानेवारी २०१७ रोजी 'जल व्यवस्थापन' या विषयावर लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालय, सोलापूर द्वारा आयोजित सोलापूर विद्यापीठ अर्थशास्त्र परिषदेच्या १२व्या वार्षिक अधिवेशनात आपण प्रतिनिधी म्हणून सहभागी झाल्याबद्दल आणि **जलव्यवस्थापन काळधी वारज.** हा शोध निबंध सादर केल्याबद्दल हे प्रमाणपत्र देण्यात येत आहे.

प्रा. डॉ. रावसाहेब ढवण

स्थानिक कार्यवाह

उत्तमराव हुडके

प्रा. उत्तमराव हुडके
अध्यक्ष-अर्थशास्त्र परिषद

प्रा. डॉ. राजाराम पाटील

सचिव-अर्थशास्त्र परिषद

प्राचार्य डॉ. डी. एस. तिकटे

अधिवेशन अध्यक्ष

प्राचार्य सीताराम गोसावी

लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील
महिला महाविद्यालय

सोलापूर विद्यापीठ अर्थशास्त्र परिषदेचे बारावे अधिवेशन
आयोजक

एयत शिक्षण संस्थेचे

लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील
महिला महाविद्यालय, सोलापूर.

अर्थव्याप्ती

जलव्यवस्थापन

२९ जानेवारी २०१७

NAAC Reaccredited 'A' Grade

ISO 9001:2008 Certified College

अर्थवाणी 'जलव्यवस्थापन'

Sr. No.	Title of Reasearch Paper	Author	Page Nos
19.	Water Conservation under Jalyukta Shivar Abhiyan	Dr. Rajaram Keraba Patil	73
20.	सोलापूर जिल्ह्यातील दुष्काळ निवारणामध्ये जलयुक्त शिवार अभियानाची भूमिका/महत्त्व	डॉ. डी. आर. बाड	77
21.	भारतीय अर्थव्यवस्था	प्रतिक्षा सुनिल बनसोडे	83
22.	जलसिंचन	चि. निलेश रघुनाथ जाधव	85
23.	महाराष्ट्रातील जलव्यवस्थापन	प्रा. अमोल तुकाराम खाडे, प्रा. माने ए.व्ही.	91
24.	जल व्यवस्थापन काळाची गरज	प्रा.कांबळे कृष्णा बुवाजी	94
25.	गोड्या पाण्यातील मत्स्यशेती तंत्रज्ञान	प्रा.डॉ.पी.बी.मिसाळ, प्रा.डॉ.एस.एल.पाटील	98
26.	जलसंपत्तीचे महत्त्व, समस्या व उपाय	प्राचार्य डॉ.जी.एन.चिट्टे	101
27.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि दामोदर खोरे प्रकल्प	प्रा. डॉ. पी. बी. शिंदे, प्रा. व्ही. बी. वाघमारे	105

जल व्यवस्थापन काळाची गरज

प्रा.कांबळे कृष्णा बुवाजी

अर्थशास्त्र विभाग

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय करमाळा

'पाणी हेच जीवन' या युक्तीप्रमाणे संपूर्ण जगामध्ये जलव्यवस्थापन करणे अत्यंत गरजेचे आहे. म्हणून त्या अनुषंगाने मी या निबंधामध्ये जलव्यवस्थापन काळाची गरज याविषयी मत मांडत आहे.

पाणी किंवा जल ही प्राथमिक, मुलभूत गरजांपैकी प्रथम गरज आहे जलाचे भरपूर अस्तित्व असणारा आपल्या सुर्यमालेत पृथ्वी हा एकमेव ग्रह आहे. पृथ्वीचा ७१% भाग जलाचा असून २९ % भाग जमिनीचा आहे. त्यातील ९८ % पाणी क्षारयुक्त असून उर्वरीत भाग २ % गोडया पाण्याच्या स्वरूपात आहे. त्या २ % पैकी ८७ % बर्फाच्या स्वरूपात अस्तिवात आहे. १) सागरजल ९७.१ % २) हिमस्वरूप २.१ % ३) भूपृष्ठ जल ०.२ % ४) भूगर्भजल ०.६ % असे एकूण १०० % जलप्रमाण आहे. यापैकी जलाचे कांही प्रमाण बाष्परूपाने वातावरणात असते, तर कांही प्रमाणात सजीवांच्या शरीरात आढळते. यावरून असे लक्षात येते की, प्रत्यक्ष वापरास उपयुक्त पाण्याचे प्रमाण अवघे ०.९ % आहे. शिवाय जगात त्याचे वितरण असमान/विषम आहे. या विषम वितरणाने जलसमस्या निर्माण झाल्या असून शेती, कारखानदारी, पिण्यासाठी व सांडपाणी म्हणून वाढत्या लोकसंख्येमुळे वाढत्या मानवी गरजांना पुरविण्याच्या दृष्टीने निर्माण झालेल्या व होणा-या समस्यांच्या निराकरणासाठी 'जलव्यवस्थापन' ही काळाची गरज बनली आहे.

पाण्याचे प्रमाण, त्याची उपयोगिता व उपभोग यांचा शासकीय दृष्ट्या अभ्यास करून ते योग्य प्रमाणात उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने केलेले नियोजन म्हणजे जलव्यवस्थापन होय.

जलव्यवस्थापनात पुढील गोष्टींचा समावेश

१) जलाची उपलब्धता - जागतिक स्तरावर, देश स्तरावर आणि स्थानिक स्तरावर जल उपलब्धतेचे सर्वेक्षण केले जाते, जलस्त्रोत, त्यात वर्षभर उपलब्ध असणारे पाणी, ऋतुनुसार जल प्रमाणात होणारा बदल, तसेच पाण्याचा दर्जा (क्षारयुक्त की गोडे? क्षारांचे प्रकार व प्रमाण, सूक्ष्म जीवांचे प्रमाण, त्या जलाची उपयुक्तता, इत्यादी) विचारात घेतला जातो.

उदाहरणार्थ, एखाद्या नदीत स्थानिक स्वरूपात वर्षभर व ऋतुनुसार कोठे व किती पाणी उपलब्ध असते ? त्या नदीला पाणी कोठून येते ?

पाण्याचा होणारा झिरपा, बाष्पीभवन, वहनाचा वेग, पात्राची रुंदी, धारण क्षमता, वाळूचे प्रमाण, इत्यादी बारीकसारीक गोष्टींचा सर्वेक्षणात समावेश असतो. नदीस मंद उतार असेल तर दीर्घ काळ पाणी उपलब्ध राहते, पण उतार तीव्र असतील तर पात्रांत पाणी ठरत नाही, ते लवकर वाहून जाते. डोंगराळ भागात असा अनुभव येतो. नदीप्रमाणेच नैसर्गिक तळी क्षारयुक्त असल्याने निरुपयोगी ठरतात. उदाहरणार्थ, महाराष्ट्रातील 'लोणार' तळे, प्रदुषणामुळे नदी वा तळ्यांच्या पाण्याचा दर्जा खालवला आहे. भूपृष्ठीय जलसाठ्यांप्रमाणेच व भूगर्भजलाचेही सर्वेक्षण करून विहीर व नलिकाकूप खोदून पाण्याची उपलब्धता केली जाते. त्यातही क्षारयुक्त व गोडे पाणी असे प्रकार आढळतात, केवळ पिण्यासाठी वा शेती-कारखानदारीच्या दृष्टीनेच हे सर्वेक्षण, वा पाहणी असते, असे नाही. जलवाहतुकीच्या दृष्टीनेही जलसाठ्यांकडे पाहिले जात. नद्या, तळी, खाडया, सागर यांची उपलब्धता जलवाहतुकीसही होऊ शकते. उदाहरणार्थ, गोव्यात झुआरी व मंडवी नद्यांचा उपयोग जलवाहतूक, जलविहार, क्रीडा वा निसर्गसौंदर्याचा घटक म्हणून केला जातो.

Netaji Shikshan Sanstha's

Subhash Baburao Kul Arts, Commerce & Science College

Kedgaon, Tal-Daund, Dist -Pune

NAAC ACCREDITED 'B' GRADE

Department of Library

CERTIFICATE

This is to Certify that Prof / Dr./Mr./Ms. sapnarami shtravan Ramteke
of Yashwantrao chavan Mahavidhyalay , karmala
has presented a research paper /attended / acted as a chairperson in SPPU BCUD sponsored state level
seminar on New Dimensions in Library Service organized by Department of Library Subhash Baburao Kul
Arts, Commerce & Science College, Kedgaon Tal.Daund, Dist.Pune Held on 2 nd and 3 rd
February 2017

Jadhav
Prof.M.N.Jadhav
Co-ordinator

Dr.G.R.Nimbalkar
Principal

ISBN : 978-93-24457-17-4

Savitribai Phule Pune University, Pune
& Netaji Shikshan Sanstha's

**Subhash Baburao Kul Arts,
Commerce and Science College,**
Kedgaon, Tal. Daund, Dist. Pune 412203 (MH)

Department Of Library
Organized
Two Days State Level Seminar
on

New Dimensions of Library Services

Date : 2nd, 3rd February, 2017

17	Libraries and Librarians Role in New Dimensions	Miss. Sapnarani.S. Ramteke Mr. Rishi. S. Gajbhive	102
18	Qualities of the Next Generation of Reference Librarians	Prof. Babulal U. Shaikh	111
19	डिजिटल लायब्ररी आधुनिक काळाची गरज	प्रा. आदिनाथ दरंदले प्रा. नामदेव खर्जूले	116
20	राजवाडे इतिहास संशोधन मंडळाचे ग्रंथालय अभ्यासाचे एक दालन	डॉ. नंदकूमार झा. जाथव प्रा. विकास टकले	122
21	ग्रंथालय व समाज	डॉ. तोरडमल. एस. आर	127
22	ई - रिसोर्सेस (इलेक्ट्रॉनिक संसाधन)	Prof. Rajkumar Kasturkar	130
23	ज्ञानव्यवस्थापनामध्ये Tools and technique ची आवश्यकता	प्रा. जी. आर. पवार	136

LIBRARIES & LIBRARIANS ROLE IN NEW DIMENSION

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.

Karmala, Dist.Solapur 413203(MS)

librarian_ycmk01@rediffmail.com

M. N. 9156155645

Mr. Rishi S. Gajbhiye

Librarian

SRMP College of Home Science

Akluj, Dist.Solapur 413101(Ms)

rs_1304@rediffmail.com

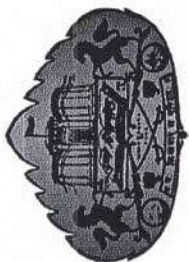
M.N.8605296774

Abstract:

Due to the changing nature of librarianship resulting from the increasing amount of information available in digital format, educating digital librarians has become an important agenda within library and information science schools. To design and offer appropriate courses and teaching approaches for training competent digital librarians, educators can benefit from feedback provided by current practitioners in order to accurately determine what skills and knowledge are really required for digital librarians to be effective in the digital work place. To that end, we surveyed current digital library professionals in academic libraries in the United States to identify their activities and skills and to detect any gaps in their training. We analyzed input from the survey responses to learn more about the nature of digital library work practices and to identify common and necessary attributes (knowledge and skills) required of "digital librarians." The findings from our study have implications for the design of digital library education that meets real workplace needs.

Introduction:

Education and library have been inseparables since centuries and civilizations. Evidences are plenty where library has been one integral part of all education, more so in the institutions of higher learning. Libraries of today have assumed a new role in modern society, by that they integrate educational technology, information and communication technology and the new media. The libraries since their existence have also adapted to changes that have influenced them from outside as well as within. The moveable type brought the first landmark change in the content of libraries. Since that time the libraries started acquiring new media and also a new role to support academic programmes of all educational Institutions. Libraries with

BCUD, Savitribai Phule Pune University, Pune

and

ITSPM's, Arts, Science and Commerce College, Indapur, Pune

Organized by Department of Library

State Level Seminar on

Empowering Academic Libraries in Knowledge Era

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Ms. Sapnarani S. Ranteke of. Yashwantrao Chavan Maha. Karmala, Dist. Solapur has participated and presented the Research paper entitled Resource Sharing in Networking For Library Uses at the State Seminar on Empowering Academic Libraries in Knowledge Era held on 24th and 25th Jan. 2018 at Arts, Science and Commerce College, Indapur Dist-Pune.

Manisha

Prof. Manisha Gaikwad

Convener

ASC College, Indapur

[Signature]

Dr. Sanjay Chakane

Principal

ASC College, Indapur

18.	Marketing of Library Services: A New Trend	¹ Dr. G N Panchal	77-80
19.	Role of Librarians in the 21 st Century	² Dr. Sambhaji G Patil	81-84
20.	Impact of ICT on Academic Library Services and Users	Mrs. Smita Shamrao Patil Prof. Ms. Patil Vinaya Ashtekar	85-89
✓ 21.	Academic Library Services to Multicultural Population	Mr. Rishi S. Gajbhiye	90-93
✓ 22.	Resource Sharing in Networking for Library Uses	Miss. Sapnarani S. Ramteke	94-99
23.	Reading Culture is Important in Modern Digital Era	¹ Dr. Salunkhe Santosh Popat ² Dr. (Mrs.) Salunkhe Vandana Santosh	100-102
24.	Libraries and Librarian Role in Digital Era	Mr. Nilesh Balaso Saste	103-108
25.	Library Automation	Mr. Kamalakar Madhukar Sawant	109-112
26.	Cloud Computing - An Overview	¹ Gopnarayan Shilvant Ramesh ² Dr. Govind D Adhe	113-116
27.	ICT Development and its Impact on Libraries	¹ Bhavna M. Shinde ² Santosh B. Tamhane	117-120
28.	Library Automation: An overview	Mr. Shinde Dattatray B.	121-123
29.	Knowledge Management and Library Era	Shinde Madhav Bhanudas	124-127
30.	Use of Alerts Tools to Update the Current Contents in the Digital Environment	¹ Mr. Mangesh S. Talmale ² Mr. Avinash Humbare	128-131
31.	Library Automation and Library Software Packages: An Overview	¹ Prof. Thakare Nanabhau Bapu ² Prof. Kondagurle Gopal Laxman	132-137
32.	Impact of ICT in Library Services	Anamika S. Veer	138-143
33.	Library Automation Software for Libraries	J. W. Wagde	140-144
34.	Use of Information Communication Technology in Library Services	Prof. S. B. Warvate	144-149
35.	Impact of ICT in Libraries of Management Institutes in Marathwada Region of Maharashtra State	Dr. Mitesh Hanwate	149-154
36.	Weeding Process Applied in Senior College Libraries: A Study	Mrs. Gaikwad Manisha K	154-159
37.	Impact of ICT in Library Services on S. S. Dhamdhare Arts and Commerce College	Mr. Gajbe Sumedh Shamrao	157-162

Resource Sharing in Networking for Library Users

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian

Yashwantrao Chavan Maha., Karmala, Dist. Solapur 413203(MS)

Abstract:

Libraries have been cooperating and collaborating on collection building and resource sharing for many years. The cooperation was based on inter-library loan and preparation and publication of union catalogue. But the ways of cooperation in building resources and access to information resources was not easy and effective. Library cooperation for access to information resources was limited to the formation of networking among the libraries having homogeneous interest.

The library surveyed fall into the following categories (a) academic libraries (b) research / special libraries. It is found that in terms of collection of information resources, the efforts of most of the libraries are confined to acquiring books only. Majority of libraries are not subscribing to current titles of journal. Many libraries have not taken part in resource sharing network and library cooperation programme. However a large number of libraries surveyed subscribe to on-line journals through a library consortium and they already initiated library automation programme. But a great chunk of the libraries developed library software to provide database service to its institution members only. Very few libraries developed software to provide database service to serve worldwide. The establishment of digital library by majority of libraries to provide full text information resources is still a far cry. This study delineates the ways of web-based library cooperation with the conclusion that the automation of libraries and effective formation of country consortium can only promote the effective library cooperation for access to worldwide information and global resource sharing. Current study also recommends that government should take up development project to provide appropriate ICT training at global standard.

Introduction: Resource sharing is a concept which has developed with the passage of time to include many cooperative activities among libraries both on national and international level. Interlibrary loan continues to be the mainstay of resource sharing. However, union catalogue development, cooperative cataloguing, cooperative reference, cooperative collection development and joint storage of informative materials are coming under the sphere of resources sharing. Currently the resource sharing as an indispensable way for libraries to overcome their limitations for meeting their user's needs. It is achievable through a multiple programs and activities by field of activity, type of cooperating libraries, variety of resources, cooperation objectives, etc.

Because of the ever-increasing demand for information and the lack of ability of libraries to have all resources on site have necessitated resource sharing for achieving a common purpose and further to reduce costs. Additional purposes are to improve quality in services, and to take advantage of the benefits of information technology.

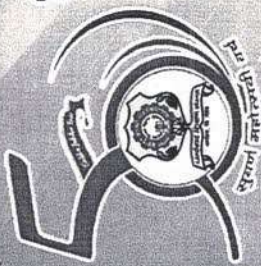
History Of Resource Sharing And Networking: The concept of sharing is a need-based activity framed around the age-old concept of give and take. In general it is as old as the civilization. In "the field of libraries we might trace the history of resource sharing since their inception in various forms viz., shared cataloguing, library cooperation, interlibrary loan and union catalogue etc. The term library resources include any and all of the materials, functions and services, which constitute a modern library system. It is amalgamation of people, processes, ideas, materials and money which forms the substance of a library and can be described as its resources. Resource sharing is a sort of implied agreement amongst participating libraries where in each participant is willing to

[Signature]
Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur, MS

[Signature]
Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

विवाद शिक्षण संस्था, धर्माबाद संचालित

लाल बहादुर शास्त्री महाविद्यालय, धर्माबाद, जि. नांदेड [महा.]

नैक पूनर्मूल्यांकन 2.87 CGPA के साथ 'B' श्रेणी प्राप्त

(संलग्न : स्वा. रा. ती. म. विश्वविद्यालय, नांदेड) तथा

महाराष्ट्र हिंदी परिषद

के संयुक्त तत्वावधान में

व्दि-विवसीय राष्ट्रीय हिंदी संगोष्ठी

“२१ वीं शताब्दी के हिंदी साहित्य में महानगरीय बोध”

एवं महाराष्ट्र हिंदी परिषद का २५ वाँ (रजत महोत्सवी) अधिवेशन

दि. २२ तथा २३ दिसंबर २०१७

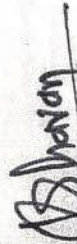
“प्रमाणपत्र”

प्रमाणित किया जाता है कि श्री / सुश्री. / प्रा. / डॉ. अनिल साकुंके

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापुर

को लाल बहादुर शास्त्री महाविद्यालय, धर्माबाद जि. नांदेड तथा महाराष्ट्र हिंदी परिषद के संयुक्त तत्वावधान में दिनांक २२ - २३ दिसंबर, २०१७ को '२१ वीं शताब्दी के हिंदी साहित्य में महानगरीय बोध' इस विषय पर आयोजित राष्ट्रीय संगोष्ठी एवं महाराष्ट्र हिंदी परिषद के २५ वें (रजत महोत्सवी) अधिवेशन में बीज-वक्ता/प्रमुख अतिथि/सत्राध्यक्ष/विषय-प्रवर्तक/आलेख-प्रस्तोता/प्रतिभागी के रूप में सम्मिलित होने के उपलक्ष्य में यह प्रमाणपत्र सहर्ष प्रदान किया जाता है।

सत्र/शोध-आलेख का शीर्षक **“कांच घर में महानगरीय जीवन”**

डॉ. गजानन चव्हाण

प्रधान सचिव,
महाराष्ट्र हिंदी परिषद

डॉ. मधुकर खराटे

अध्यक्ष,
महाराष्ट्र हिंदी परिषद

डॉ. प्रतिभा जी. घोरकार

संयोजक,
राष्ट्रीय हिंदी संगोष्ठी एवं
महि. प. का २५ वाँ (रजत म.) अधिवेशन

प्राचार्य डॉ. डी. आर. मोरे

कार्याध्यक्ष
राष्ट्रीय हिंदी संगोष्ठी एवं
महि. प. का २५ वाँ (रजत म.) अधिवेशन

धर्माबाद शिक्षण संस्था, धर्माबाद द्वारा संचलित

लाल बहादुर शास्त्री महाविद्यालय

धर्माबाद, जि. नांदेड (महा.)

(नैक पुनर्मूल्यांकन 2.87 CGPA के साथ 'B' मानांकन)

तथा

महाराष्ट्र हिंदी परिषद

के संयुक्त तत्त्वावधान में

द्वि-दिवसीय राष्ट्रीय संगोष्ठी एवं

महाराष्ट्र हिंदी परिषद का २५ वाँ (रजत महोत्सवी) अधिवेशन

सार्थक उपलब्धि

**२९ वीं शताब्दी के हिंदी साहित्य में
महानगरीय बोध**

२२-२३ दिसंबर, २०१७

प्रधान संपादक

डॉ. मधुकर खराटे

कार्यकारी संपादक

डॉ. राजेंद्र रोटे

अतिथि संपादक

डॉ. प्रतिभा जी. येरेकार

संपादक मंडल सदस्य

डॉ. अनिल साळुंखे

डॉ. अरुण घोगरे

डॉ. गजानन चव्हाण

प्रा.एस.डी. कोरेबाईनवाड

संपादकीय एवं प्रकाशकीय कार्यालय

महाराष्ट्र हिंदी परिषद

शिवाजी विश्वविद्यालय, कोल्हापुर-४१६००४.

e-mail : maharashtrahindiparishad@gmail.com

अनुक्रमणिका

अ.क्र. शीर्षक	संशोधक	पृ.क्र.
1) समकालीन हिंदी गज़लों में महानगरीय परिदृश्य	डॉ. मधुकर खराटे	1
2) अरुण कमल की कविता में चित्रित महानगरीय सामाजिक यथार्थ	डॉ. प्रिया ए.	5
3) 21 वीं सदी के काव्य में महानगरीय मानवीय संवेदना	डॉ.वी. पार्वती	8
4) 21 वीं सदी के हिंदी गज़लों में व्यक्त महानगरीय बोध	प्रा. डॉ. पूनम त्रिवेदी	11
5) इक्कीसवीं सदी की हिंदी कविता	डॉ. कांचनमाला बाहेती	14
6) 21 वीं शताब्दी के हिन्दी काव्य साहित्य में महानगरीय बोध स्त्री-चिन्तन के संदर्भ में	डॉ. पवन कुमार	17
7) विराट के काव्य में महानगरीय बोध	प्रा. डॉ. कामिनी तिवारी	22
8) डॉ. दामोदर खडसे जी के काव्य में महानगरीय बोध	डॉ. संजयकुमार नं. शर्मा	26
9) इक्कीसवी सदी की हिंदी कविता में महानगरीय बोध	डॉ. सहदेव वर्षारणी	29
10) इक्कीसवी सदी की कविताओं में व्यक्त महानगरीय बोध	डॉ. बालाजी श्रीपती भुरे	31
11) हिंदी काव्य में महानगरीय बोध	डॉ. अशोक तुकाराम जाधव	37
12) 21 वीं सदी की कविता में महानगरीय जीवन की अभिव्यक्ति	प्रा.डॉ. दिव्जिजय टेंगसे	39
13) डॉ. कुँअर बेचैन की गजलों में चित्रित महानगरीय बोध	प्रा.डॉ.अविनाश कासांडे	44
14) इक्कीसवीं सदी की कविता और महानगरीय जीवन	डॉ. सुरडकर दिनकर तुकाराम	46
15) इक्कीसवी शताब्दी के हिंदी कविता साहित्य में महानगरीय बोध	प्रा.डॉ.बळीराम भुक्तेरे	48
16) समकालीन गज़लों में अभिव्यक्त महानगरीय बोध	पाटील प्रशांत प्रकाशराव डॉ. सुनील बी .कुलकर्णी	51
17) महानगरीय बोध और 'उतनी दूर मत ब्याहना बाबा' कविता	डॉ.पाटील प्रणिता लक्ष्मणराव	53
18) प्रभा खेतान के काव्य में चित्रित महानगरीय जीवन	प्रा. प्रल्हाद विजयसिंग पावरा	55
19) राजेश जोशी की कविता में महानगरीय बोध (विशेष काव्यसंग्रह - 'चाँद की वर्तनी')	प्रा. एम.एम. शिवशेठे	63
20) समकालीन हिन्दी कविताओं में चित्रित महानगरीय बोध (चयनित कविताओं के विशेष संदर्भ में)	शेख हीना अन्वर	66
21) हिंदी कथा-साहित्य में 'महानगरीय' प्रवृत्तियों का क्रमिक विकास	डॉ. राहुल मिश्र	69
22) महानगरीय कथा साहित्य में स्त्री	डॉ. विजयकुमार राऊत	72
23) गोविंद मिश्र के कथा-साहित्य में वर्णित महानगरीय बोध	प्रा. विजय एकनाथ सोनजे	74
24) 21 वीं सदी के उपन्यास एवं कहानी साहित्य में महानगरीय बोध	स्मिता कल्याणराव चालिकवार	77
25) 21वी शताब्दी के कथासाहित्य में महानगरीय बोध	इम्रानखान मुन्सबखान	78
26) 'वे दिन' में चित्रित महानगरीय जीवन	डॉ. काकानि श्रीकृष्ण	79
27) नासिरा शर्मा के उपन्यास में शहरीकरण	डॉ. बी. प्रवीणाबाई टी. गोदावरी	82
28) 21 वीं सदी का हिंदी उपन्यास लेखन और महानगरीय बोध	डॉ. संदीप रणभिरकर	84
29) महानगरीय बोध और हिंदी उपन्यास	प्रा.डॉ. अनिता नेरे (भामरे)	89
30) 'काँच घर' में महानगरीय जीवन	डॉ. अनिल सालुंखे	91
31) 'अन्तर्वर्शी' उपन्यास में चित्रित महानगरीय दाम्पत्य जीवन का बदलता परिवेश	डॉ. संदीप श्रीराम पाईकराव	93
32) महानगरीय जीवन का यथार्थबोध : एक जमीन अपनी	डॉ. राजेंद्र रोटे, डॉ. कल्पना गंगातीकर	95

है। मृदुला गर्ग
वेष्ट का 'लेकिन
मुदगल का 'एक
गल का 'आवों
का 'कलिकथा :
गोविंद मिश्र का
' (२००१), मधु
यु कांकरिया का
००८) तथा मधु
परिदृश्य प्रस्तुत

नगरों में हो रही
रीय व्यक्ति की
न शैली चित्रित
। महानगरों का
के लिए अपने
साथ होनेवाले
-दौलत अर्जित
है, नहीं उसके
गों को बेचकर
शहरण विजन,
। दूसरी ओर
लोगों की भूख
गंदगी भरी
ह सकारात्मक

म में मंजरी के
करण उभरकर
को दर्शाते हैं।
वांकिता किया
' उपन्यास में
म में दर्शाया

ग जीवन
न आया है।
ग एक नवीन
। प्रदर्शनप्रिय
इ इत्यादि का
की संस्कृति
संख्या वृद्धि,

‘काँच घर’ में महानगरीय जीवन

डॉ. अनिल साळुंखे

हिंदी विभाग,

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,

करमाळा जि. सोलापुर.

भारत वर्ष देहातों का देश रहा है जो बदल को से अपनानेवाला रहा है, अनुकरण में माहिर है। २१ वी सदी के साथ साथ देश में काफी बदलाव आये। वैश्वीकरण की परिभाषा समझकर स्वयं को बदलने का अथक प्रयास कर रहा है। आज ग्राम निवासी शहरों के ओर आकर्षित हो रहा है। अपनी रोजी रोटी चलाने के लिए नगरों की ओर भाग रहा है जिसका परिणाम नगरों का आकार बढ़ रहा है और गाँव अपनी पहचान मिटाते जा रहे हैं।

औद्योगिकरण बढ़ रहा है, लोगों के हाथों को काम मिलने लगा, सिमेंट के जंगल बसते गए फिर भी बढ़ती आबादी का आवासों की कमी महसूस होने लगी, झुग्गी-झोपडियाँ बनती गयीं जो बड़े-बड़े शहरों की पहचान बन गयी। गाँव भरी गगरी के समान शांत और शहर अधगगरी के समान हिंडलता रहा, आवाज करता रहा है। यह आवाज आवाज न रहकर समस्या बनती जा रही है। हर एक आवाज रोज कुछ नया विश्लेषण कर रही है। नई चिख नई समस्या निर्माण करती जा रही है। घर घर में दूरदर्शन, दूरभाषा पहुँचा जिससे रोज नई माँग, नयी जरूरतें निर्माण होनी लगी, शहर गाँव को अपनी ओर खिंचता रहा, अपने में गाँवों को समाता गया। गाँवों के कुटरी उद्योगों की जगह शहरों के कारखानों ने ली। लोगों के हाथों में पैसा आने लगा जिससे वे दिखावटीपन तथा अनुकरण में आगे बढ़ते रहे।

दिन ब दिन नगरों की ओर शिक्षा, नोकरी, व्यवसाय के बहाने लोग बढ़ने लगे। महानगरों का जीवन बहुत तेज और संघर्ष होता रहा। शहरों में गती ही जीवन है तो रुकना पीछड़ापन महसूस होने लगा। पीछड़ेपन से छुटकारा पाने मनुष्य दिन-रात मशीन की तरह चलता रहा। आगे चलकर वह एक मशीन का रूप धारण करता रहा जिससे उसमें अकेलापन, खूदगर्जी, मुखौटेबाजी, निष्ठुरता, मतलब आदि घर करने लगा। मनुष्य मनुष्य को टकराने लगा भीड़ बनती रही। इसी भीड़ को लेकर डॉ. प्रेमकुमार लिखते हैं “यहाँ भीड़ का मौजूदा व्यवस्था की एक एक अव्यवस्था के रूप में तथा व्यक्तीगत मन को प्रभावित करनेवाली वास्तविकता के रूप में चित्रित किया गया है। उपन्यासकारों ने भीड़ को समाज के भीतर देखा है और व्यक्ति को भीड़ के भीतर पहचानने की कोशीश की है।” अतः इसी अवस्था को मदे नजर रख साहित्यकारों ने अपनी रचनाओं के विषय बनवाये और महानगरों में रोज मर्रा के जीवन में टकरानेवाली समस्याओं का उद्घाटन करने का तथा वास्तविकता को उजागर कर भयानकता को दिखाने का कार्य इनसे होता गया। अतः ऐसे लेखकों में नजदिकी से महानगरीय जीवन देखनेवाले और भोगनेवालों में से डॉ. देवेश ठाकूर एक महान लेखक रहे हैं जिन्होंने महानगरीय जीवन का पर्दापाश किया है।

‘काँचघर’ डॉ. देवेश ठाकूरजी का महानगरीय जीवन के धधकते रूप को उद्घाटीत करनेवाला उपन्यास है। इसी शीर्षक का रामकुमार भ्रमर द्वारा लिखित एक उपन्यास है जो प्रादेशिकता, लोकसंस्कृति लोक कला को चित्रित करता है।

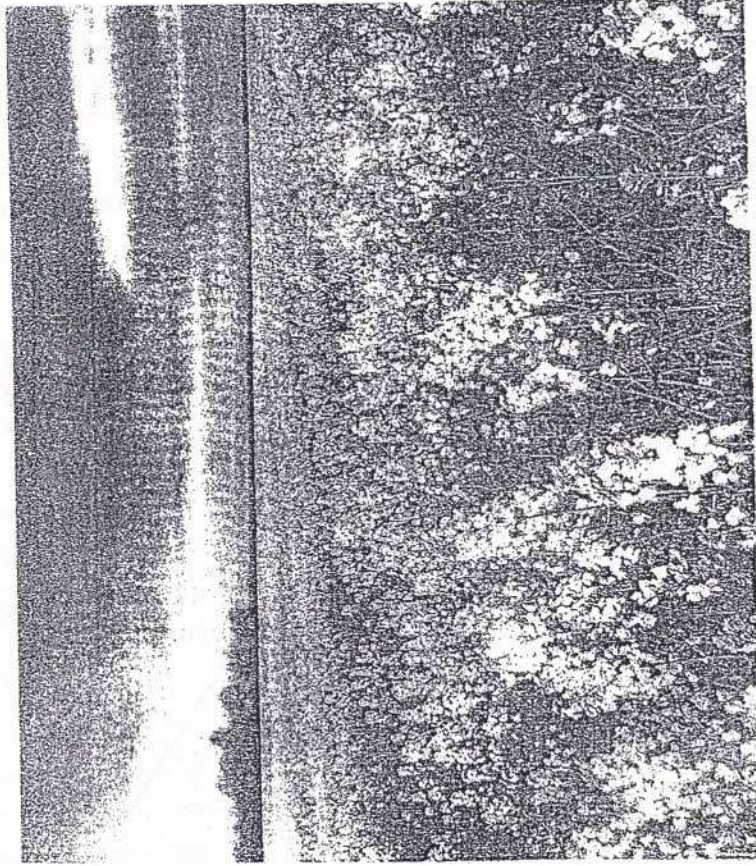
डॉ. देवेश ठाकूरजी ने ‘काँचघर’ के कथानक की शुरुआत तथा अंत एक ही स्थल पर है वह स्थल एक गैलरीनुमा रेस्तारों हैं। महानगरों में रेस्तारों, होटल, लॉजिंग, बार अपनी खास पहचान रखते हैं। वैसे ही अपनी पहचान बनानेवाला कथानक का स्थल एक रेस्तारों है जिस में कुछ मेज हैं। इस रेस्तारों में कई किस्म के लोग कुछ समय के लिए आते हैं और अपने साथियों से मन का आपा खोलते हैं। इस प्रकार का क्रम चलता रहता है। डॉ. देवेश ठाकूरजी ने प्रस्तुत उपन्यास के कथानक को तिथि तथा दिन के साथ विभाजित किया। अवधि सात दिनों का है जो पंद्रह मेजों पर का वर्णन उद्धृत होता है। कुछ पात्र सातों दिन एक ही मेज पर बैठ कर अपना आपा खोलते हैं जो शृंखला बद्ध है। जिसमें अन्य पात्र अलग-अलग मेज पर बैठते हैं जो पति-पत्नी, अफसर, प्रोफेसर, वेश्या अन्य विषयों पर बहस करते हैं। इस उपन्यास के पात्रों के संवादों के माध्यम से महानगर की विविध समस्याओं का पोल खोल दिया है। इस उपन्यास के परिवेश को विशद करते हुए डॉ. पांडुरंग पाटील लिखते हैं “काँच घर बम्बई शहर का एक ऐसा काँचघर है जिसकी दीवारें काँच से बनी है और उसमें रहनेवाले सभी लोग नंगे हैं, जो आदमी कहलाते हैं किंतु आदमीयत से दूर हैं।” अतः इस से महानगरों की भयानकता एवं वास्तविकता एक ही शब्द में स्पष्ट होती है। अतः काँचघर में महानगरीय जीवन को देवेश ठाकूर जी ने चित्रित किया है जो निम्न है-

१) **होटल संस्कृति:-** शहरों एवं महानगरों में होटल, क्लब, बार आदि रोज मर्रा की आम बात हो चुकी है। औद्योगिकरण के कारण छोटे-मोटे व्यवसाय बढ़ रहे हैं, लोगों के हाथों में पैसा आ रहा है आपा-धापी भाग-दौड़ बढ़ रही है। सभी ओर कोलाहल बढ़ रहा है। लोगों को एकांत मिल नहीं रहा, समस्या बढ़ रही है। उसे हल करने की पीडा सताती है तो कुछ लोगों में विलासिता बढ़ रही है। ऐसे सभी लोग अपनी समस्या को इन सभी का हल करने का स्थान रेस्तारों एवं बार को बना रहे हैं। सभी लोग यहाँ आकर अपने अपने साथिदारों से मुक्त में चर्चा करते पीते रहते हैं जिसमें केवल पुरुष ही नहीं बल्कि लड़कियाँ भी इसका मजा ले रही हैं। इस उपन्यास की नायिका सुमी है जो अमीर बाप की बेटी है नायक सुहास से प्रेम करती है। सुमी फास्ट लडकी है जो रेस्तारों में जाकर ड्रिंक्स करना चाहती है। वह सुहास से अपनी कामवासना तृप्त करना चाहती है लेकिन विवाह करना उसे पसंद नहीं है। इसी उपन्यास में महानगरों में खड़े होनेवाले होटल, क्लब और कामवासना तृप्ति का स्थल हो गए हैं। ऐसे होटलों की मेजों पर उद्यापित अपनी रखैल

२०१७-१८ Book
३.३.२

काव्यालोक

संपादक
डॉ. अनिल साळुंखे, डॉ. गिरीश काशिद

भूमिका

आधुनिक हिंदी साहित्य का आरम्भ सन् 1900 से माना जाता है। सन् 1850 से 1925 तक का समय आधुनिक हिंदी साहित्य का संधिकाल रहा है। भारतेन्दु युग के आरम्भ के पूर्व से इस युग में माना जाता है। आचार्य भूषण ने आधुनिक काल के इतिहास को तीन भागों में बाँटा है। 1. प्रथम उत्थान अर्थात् भारतेन्दु युग, द्वितीय उत्थान अर्थात् द्विवेदी युग, तृतीय उत्थान- छायावादी युग। इसमें से छायावाद आधुनिक हिंदी काव्य के इतिहास से जुड़ा है। भारतेन्दु युग के बाद का युग कविता में खड़ीबोली के प्रयोग का युग है। आचार्य महावीर प्रसाद द्विवेदी इस कालखंड के पथदर्शक रहे हैं। इनकी प्रेरणा से कई कवियों ने ब्रजभाषा के बावजूद खड़ीबोली का प्रयोग करना शुरू किया। अतः श्रीधर पाठक खड़ीबोली में काव्य करनेवाले प्रथम कवि माने जाते हैं। नया भाव तथा बोध द्विवेदी युग की अपनी खास पहचान है। इस काल में श्रीधर पाठक, मैथिलीशरण गुप्त, गोपालशरण सिंह, रामप्रसाद शुक्ल, लोचन प्रसाद पाण्डेय, अयोध्यासिंह उपाध्याय, रामनरेश त्रिपाठी, नाथुराम शंकर आदि कवि अग्रणी रहे हैं। इस युग की कविता के माध्यम से 'संस्मृत' पत्रिका थी जिसके सम्पादक महावीर प्रसाद द्विवेदी थे और शासन सन् 1903 का रहा है।

छायावाद- यह काल पुरातन के प्रति विद्रोह तथा कई मान्यताओं के उत्थान का था। कविता में कवि के प्रवेश का काल रहा है। भाव, प्रेम, प्रकृति, देशभक्ति एवं प्रेम, नारी के प्रति सम्मान आदि इस युग की कविता में प्रमुख चरित्र चुके थे। इसके सिवा आत्मानुभूति, करुणा, वेदना आदि भाव भागीदारों में दृष्टिगोचर होने लगे। इस काल की कविता छंद मुक्त हो गई। प्रेम, प्रेम, निराला, तथा महादेवी इस युग के प्रतिनिधि कवि रहे हैं। इन्होंने आधुनिक काल और कठोर संवेदनाओं के अनुकूल भाषा को अपनाया। इन कवियों की 'कामायनी', 'ऑस', 'पल्लव', 'गुजन', 'अनामिका', 'परिमल', 'भूमि' आदि ऐसे काव्य संग्रहों ने काव्य गगन में अपना अनोखा स्थान प्राप्त किया।

धारे धारे इस युग की कविता का कलेवर विषय की दृष्टि से समृद्ध होता रहा और इसी समय विदेशी शासन की विषय की दृष्टि से

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

ISBN : 978-93-80913-43-8

पुस्तक का नाम :	काव्यालोक
संपादक :	डॉ. अनिल सावुंखे, डॉ. गिरीश काशिद
© :	संपादक
मूल्य :	50/- रुपये मात्र
संस्करण :	प्रथम 2017
प्रकाशक :	दिव्य डिस्ट्रीब्यूटर्स
	प्रकाशक एवं पुस्तक विक्रेता
	3 सी-210, आवास विकास, हंसपुरम
	कानपुर - 208021
शब्द-सज्जा :	शिखा ग्राफिक्स, कानपुर
मुद्रक :	पूजा प्रिन्टर्स, कानपुर

Kavyalok

By : Dr. Anil Salunkhe, Dr. Girish Kashid

Price : Fifty Rupees Only

Coordinator

IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Shri Chhatrapati Shivaji Shikshan Sanstha, Adas

VASANT MAHAVIDYALAYA, KAIJ

(Arts, Commerce & Science)

NAAC-Re-accredited "B" Grade, An Iso 9001-2015 Certified Institution Affiliated To
Dr. Babasaheb Ambedkar MarathWada University Aurangabad

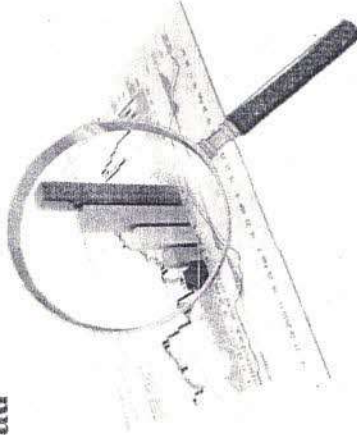
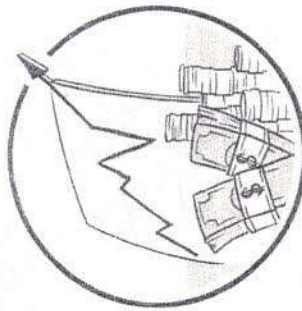
One Day

National Conference

On

"Recent Trends in Economics"

Certificate

This Is To Certify That , Mr./Mrs./Miss./Dr. Prof. Karpe Ankush Tukaram.
Of Y.C. College, Karmala has participated/ presented the Research paper/chaird Session/

delivered the lecturer as resource person in national conference on

"Recent Trends In Economics" held on 11 th jan 2019 at Vasant Mahavidyalaya, Kaij ,Dist Beed (MS)

Oreganized By Deparment Of Economics

Dr.Gavhane S.G

Organizing Secretary

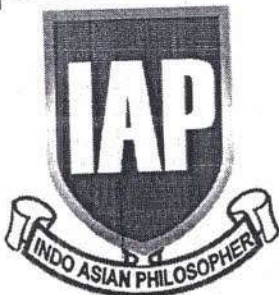
Prof.yadav J.B

Convenor

Dr.Fawade M.G

Principal

के.ए.

IMPACT FACTOR
5.60

ISSN 2348- 5825

International Registered & Recognized Research
 Journal Related to Higher Education for All Subjects

INDO ASIAN PHILOSOPHER

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XII, Vol. II

 Year- VI, Bi-Annual (Half Yearly)
 (Oct. 2018 To Mar. 2019)

Editorial Office :

'Gyandev-Parvati',

R-9/139/6-A-1,

Near Vishal School,

LIC Colony,

Pragati Nagar, Latur

Dist. Latur - 413531.

(Maharashtra), India.

EDITOR IN CHIEF

Dr. Pramod G. Kalam

 Dept. of Commerce,
 Vasant Mahavidyalaya,
 Kaij, Dist. Beed (M.S.) India

EXECUTIVE EDITORS

 Dr. Ambuja Malkhedkar
 Gulbarga, Dist. Gulbarga
 (Karnataka)

 Dr. Balaji G. Kamble
 Head, Dept. of Economics,
 Dr. Babasaheb Ambedkar College,
 Latur, Dist. Latur (M. S.)

DEPUTY EDITOR

 Dr. M. B. Karajgi
 Head, Dept. of English,
 Smt. Sushiladevi Deshmukh College,
 Latur, Dist. Latur (M.S.)

 Dr. M. G. Babare
 Head, Dept. of Zoology
 A. S. C. College,
 Naldurg, Dist. Osmanabad (M.S.)

CO - EDITOR

 Dr. Mahadev S. Kamble
 Dept. of History,
 Vasant Mahavidyalaya,
 Kaij, Dist. Beed (M.S.)

 Vanita S. Jadhav
 Madar Terisa B.Ed. College,
 Dharwad, Dist. Dharwad
 (Karnataka)

MEMBER OF EDITORIAL BOARD

 Dr. Balasaheb S. Patil
 Head, Dept. of Economics,
 C. K. T. College,
 Panvel, Dist. Raigarh (M.S.)

 Dr. Sudhir Gavhane
 Head, Dept. of Economics,
 Vasant Mahavidyalaya,
 Kaij, Dist. Beed (M.S.)

 Dr. Mohammad T. Rahaman
 Dept. of Biomedical Science,
 International Islamic University,
 Mahkota (Malaysia)

 Dr. Kiran Khandare
 Dept. of English,
 Shivaji College,
 Akola, Dist. Akola (M.S.)

 Dr. Bhaskar S. Wazire
 Head, Dept. of History,
 Sitabai Arts College,
 Akola, Dist. Akola (M. S.)

 Prashant B. Kshirsagar
 Dept. of Marathi,
 Vasant Mahavidyalaya,
 Kaij, Dist. Beed (M.S.)

 Dr. Sivvappa Rasapali
 Dept. of Chemistry,
 UMass, Dartmouth,
 MA (United States)

 Dr. P. M. Band
 Dept. of Dept. of Chemistry,
 College of Eng. & Technology,
 Babhulgaon, Dist. Akola (M. S.)

Website
www.irasg.com

Contact : - 02382 - 241913

09423346913 / 09637935252

09503814000 / 07276301000

E-mail :

visiongroup1994@gmail.com

interlinkresearch@rediffmail.com

mbkamble2010@gmail.com

Published by :

Indo Asian Publication,

Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.) India

Price : ₹ 200/-

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
15	भारताच्या आर्थिक विकासात कृषी क्षेत्राचे योगदान डॉ. एन.पी. चिताडे, डी. डी. बिडवे	70
16	महिला उद्योजकांच्या समस्या व उपाययोजना अर्चना अनिल विखे	73
17	भारतातील बालकामगारांच्या सामाजिक - आर्थिक समस्यांचा एक आढावा डॉ.मिनाक्षी भास्कर जाधव	77
18	भारतीय अर्थव्यवस्थेत कृषी क्षेत्राचे योगदान डॉ. ए.एम. मोरे	81
19	भारतातील नद्या जोड प्रकल्प : एक दृष्टीकोन सी. एस. शेळके	85
20	भारतीय करप्रणाली आणि GST एक अभ्यास चेतना दत्तात्रय जगताप	90
21	कृषी क्षेत्रात वीज क्षेत्राचे महत्व डॉ.महादेवी वैजनाथ फड	95
22	उस्मानाबाद जिल्ह्यातील कुक्कुटपालन व्यवसायाचा चिकित्सक अभ्यास अमोल सिताराम शिंदे	98
23	महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : एक समस्या अंकुश तु.करपे	105
24	आर्थिक विकासाची उंच भरारी कृषी क्षेत्रावरच डॉ. शिवाजी भ.यादव	114
25	महाराष्ट्रातील सद्यस्थितीतील कृषीउद्योग : समस्या आणि उपाययोजना डॉ. विशाल शिवाजीराव करपे	119
26	असमानता संस्थापित मानव विकास निर्देशांक जे. बी. यादव	126
27	भारतीय महिला आणि स्त्री मुक्ती चळवळ दिपक सुर्यवंशी	132
28	अप्रत्यक्ष कर सुधारणा : वस्तू-सेवा कर डॉ. ज्ञानेश्वर जिगे	139
29	महिला सबलीकरणाची वास्तविकता डॉ. संजय काशीनाथ मगर	143

IMPACT FACTOR
5.60

ISSN 2348-5825

Indo Asian Philosopher (IAP)

Issue : XII, Vol. II

Oct. 2018 To Mar. 2019

www.irasg.com

Research Paper

23

Economics

महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : एक समस्या

अंकुश तु.करपे

अर्थशास्त्र विभाग,

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,

करमाळा, जि. सोलापूर

गोपवारा

प्रस्तुत शोधनिबंधात 'महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या:—एक समस्या' याचे अध्ययन केले आहे. तसेच दुय्यम साधनसामग्रीच्या मदतीने माहिती संकलीत केली आहे. यामध्ये असे दिसून आले आहे की, देशात सर्वाधिक शेतकरी आत्महत्या या महाराष्ट्र राज्यात झाल्या आहेत. महाराष्ट्रामध्ये शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या ही एक ज्वलंत समस्या बनली आहे. सन २००० ते २०१५ या कालावधीत शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येत वाढीची प्रवृत्ती राहिली आहे. लिंगभेदानुसार महाराष्ट्र राज्यात स्त्रियांच्या तुलनेत पुरुष शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या मोठ्या प्रमाणात झाल्या आहेत. सरकारने शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येची समस्या सोडविण्यासाठी त्यांना जलसिंचनाच्या सुविधा, सवलतीच्या दराने कर्जपुरवठा, शेतमाल्याच्या उत्पादन खर्चाधिष्ठित किंमत, शेतीपूरक व शेतीमाल प्रक्रिया उद्योगांना प्रोत्साहन, विशेष कृषी क्षेत्र स्थापना, पिक विमा, सेंद्रिय शेती, पीक नियोजन, करार शेती, विपणन व्यवस्थेत सुधारणा आणि पायाभूत सुविधांची उपलब्धता इ. उपायांवर भर दिला पाहिजे.

याशिवाय शेती शास्त्रज्ञ, विचारवंत, संशोधक, समाजसुधारक, डॉक्टर्स, सेवाभावी संस्था या सर्वांनी एकत्र येऊन प्रामाणिक व योग्य दिशेने प्रयत्न केल्यास 'कर्जमुक्त शेतकरी व आत्महत्या मुक्त भारत' हे स्वप्न साकारेल.

प्रस्तावना :-

महाराष्ट्र राज्य हे भारतातील एक प्रगतीशील व पुरोगामी राज्य असले तरी राज्यात बेकारी, आर्थिक विषमता, दारिद्र्य लोकसंख्या वाढ, असमतोल प्रादेशिक विकास, सामाजिक अन्याय, औद्योगिक रूग्णता, सततचा दुष्काळ, काळा पैसा, किंमतवाढ, शेतकरी आत्महत्या इ.ज्वलंत समस्या आहेत. यापैकी शेतकरी आत्महत्या ही अलीकडील काळातील फार महत्वाची व गंभीर समस्या बनली आहे. एखादा कर्जबाजारी शेतकरी आपल्याच

Indo Asian Scientific Research Organization (IASRO) (A Division of Indo Asian Publication)

Coordinator

IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

● International Conference

on

ENVIRONMENT DEVELOPMENT AND SUSTAINABILITY (ICEDS 2018)

15th December 2018

Organized by

Department of Botany and IQAC

Devrukh Shikshan Prasarak Mandal's

Nya.Tatyasaheb Athalye Arts, Ved.S. R. Sapre Commerce and

Vid. Dadasaheb Pitre Science College, Devrukh, Dist: Ratnagiri-415804 (Maharashtra)

NAAC Accredited A Grade (Third Cycle)

CERTIFICATE

This is to certify that Prof. / Dr. / Mr. / Mrs. / Miss. Laxman Babasaheb Patil.
From Dept. of English, ASP college Devrukh, Dist - Ratnagiri. has
actively participated in International Conference on "Environment Development and Sustainability"
on 15th December 2018. He/ She presented paper entitled A Theme of Environmental
Issues in English Fiction.

Pratap

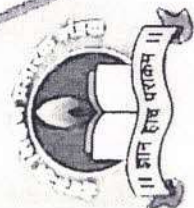
Dr. Pratap V. Naikwade
Organizing Secretary

Arvind

Mr. Arvind M. Kulkarni
Jt. Organizing Secretary

P. Tendolkar

Prin. Dr. Narendra. P. Tendolkar
Convener

Jay Shivar Education Society's

SADASHIVRAO MANDLIK MAHAVIDYALAYA, MURGUD

Tal-Kagal, Dist-Kolhapur

(NAAC Reaccredited with 'B' Grade)

One Day International Conference

On

**IMPACT OF MULTICULTURALISM ON LANGUAGES, LITERATURE, SOCIAL SCIENCES
AND COMMERCE AND A ROLE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY IN MULTICULTURALISM**

On Saturday, 2nd March 2019

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss./Dr. Laxman Babasaheb Patil

of Athalye - Sapre - Pitre College, Devrukh, Dist: Ratnagiri.

has Participated and Presented a paper entitled "Multicultural aspects in the Works of
Indian English Novelist: Ruth pravar Thabvala."

in the One Day International Conference on "Impact of Multiculturalism on Languages, Literature, Social Sciences and
Commerce and A Role of Science and Technology in Multiculturalism" on 2nd March, 2019. Organized by Department of Social
Sciences, Sadashivrao Mandlik Mahavidyalaya, Murgud Tal-Kagal, Dist-Kolhapur.

His / Her paper has been included in the conference bearing the AJANTA - ISSN - 2277 - 5730 with 5.5 Impact Factor.

Dr. G.R. Shinde
Organizing Secretary

Dr. A. D. Joshi
Co-Convenor

Dr. T. M. Patil
Co-Convenor

Prin. Dr. A. D. Kumbhar
Convener

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

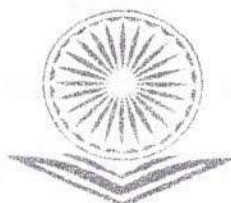
Issue - I

English Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

∞ CONTENTS OF ENGLISH PART - I ∞

S. No.	Title & Author	Page No.
25	Multicultural Aspects in the Works of Indian English Novelist Ruth Praver Jhabvala Dr. Laxman Babasaheb Patil Survase Nitin Murlidhar	155-160

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

25. Multicultural Aspects in the Works of Indian English Novelist Ruth Praver Jhabvala

Dr. Laxman Babasaheb Patil

Head & Associate Professor, Department of English, Athalye, Sapre and Pitre College,
Devrukh, Tq. Sangmeshwar, Dist. Ratnagiri.

Survase Nitin Murlidhar

Asst. Prof., Dept. of English, Dr. Babasaheb Ambedkar College, Mahad, Tq. Mahad, Dist.
Raigad.

Abstract

The concept of multiculturalism instigated in the 1970s and was used in Canada for the first time to tackle the problems of immigrants. Then it spread to other countries like Australia, USA, UK and some countries in the European Union. Multiculturalism is defined as the state of co-existence of diverse cultures. Culture includes racial, religious, linguistic aspects. The term multiculturalism is used to designate a definite social and cultural school of thoughts that adopts the liberal and all compulsive policy of cultural unification. The multicultural unity of the world should ultimately lead to the concept of *Vasudaiva Kutumbamkam*, the world is certainly one family. Indian English literature has a recent history. It is only one and a half century old. It goes without doubt that Indian writing in English as a body of literature has arrived in the global market place with its own brand name. Ruth Praver Jhabvala has migrated from one country to another, from one culture to another. Later, the multicultural influence made her to represent different cultures in her novels. She has written on Indian culture, European culture, German culture, Polish culture and the other cultural contexts in which she has experienced. Ruth Praver Jhabvala has contributed significantly to the literary world particularly to Indian Writing in English by investing her works with a multicultural viewpoint that widens and enlarges the frontier of thought.

Key-words: Culture, Nation, Immigrants, Ethnicity, Cultural Disharmony, Displacement, East-West Encounter

Introduction

The concept of multiculturalism instigated in the 1970s and was used in Canada for the first time to tackle the problems of immigrants. Then, it spread to other countries like Australia,

ENGLISH PART - II / Peer Reviewed Refereed and UGC Listed Journal No. : 40776

155

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

AAYUSHI INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL

(Peer Reviewed and Indexed Journal)

Special Issue No : 49

Impact Factor : 5.707

ISSN : 2349-638x

International Conference

On

*"Advanced and Innovative Practices in
Commerce & Management, Science & Technology,
Humanities, Languages and Their Role in
Achieving the Exponential Growth"*

Date : 16th February 2019

Organised by

Shri Narayanrao Babasaheb Education Society's

SHRI VENKATESH MAHAVIDYALAYA, ICHALKARANJI

In collaboration with

**SHIVAJI UNIVERSITY Commerce and Management
Teachers Association (SUCOMATA)**

and

**BVDU's INSTITUTE OF Management and
ENTREPRENEURSHIP Development, (IMED) Pune**

Editorial Board

Chairman : Prin. Dr. Vijay Annaso Mane
Editor-in-chief : Dr. Naushad Makbool Mujawar
Co-editor : Mrs. Sunita Hansraj Ambawade

**VOLUME
3**

Web : www.venkateshcollege.com
Mail Id : mshrivenkatesh@yahoo.com

23	Dr. Balasaheb D. Awaghde	Innovative Teaching – Learning Practices.	690 to 693
24	Rajaram Gore & Dr. H. V. Ambawade	Innovative Teaching Practices In Management	694 to 698
25	Dr. Vijay K Bile	Globalization Impact On Management Education In India	699 to 705
26	Mr. Ravindra B. Chawadi	Dawn Of Education System In India	706 to 709
27	Dr. Bharat V. Patil	Information and Communication Technology In Higher Education: A Path Ahead	710 to 713
28	Mr. Vinod Kamble	Mental Health Endangered Due To Mobile Smart Phone Use Among Youth	714 to 719
29	Patil Kalpana Narayan	Psychoanalysis Theory And Literature	720 to 723
30	Dr. Pandurang L. Bhadvankar	A Comparative Study Of Adjustment Problem Of Old-Aged Person In Kolhapur District	724 to 726
31	Dr. Barale Santosh	Basic Education And Gandhian Thought	727 to 729
32	Dr. R. G. Korabu	Demonetization and Indian economy	730 to 732
33	Dr. Kale Santosh Popat	Production Problems Of Small and Medium Enterprises in Chincholi and Akkalkot MIDC (2012 to 2014)	733 to 736
34	Dr. Santosh Barale	Operational Land Holding and Its Changing Trend In India	737 to 740
35	Mr. S. S. Halemani	Importance of Banks for Economic Development	741 to 744
36	Dr. H. V. Sankpal & Shri. Rajendra S. Gramopadhye	The Reflections Of MSME In India In The Automobile Sector Of India With Special Reference To Tata Motors	745 to 748
37	Dr. Ashok P. Jadhav	Special Economic Zone: Problems And Remedies	749 to 752
38	Mr. Ramchandra K. Wakarekar	Impact Of Demonetization On Indian Economy	753 to 757
39	Mr. V. K. Gawade	Effects Of Demonetization On Agricultural Sector	758 to 760
40	Prof. Pankaj P. Bawane	Role Of Indian Healthcare Sector In Employment Generation	761 to 764
41	Mrs. Rashmi A. Godhi	An Assessment Of Impact Of Demonetization On Financial Sector	765 to 768
42	Mr. Ashish Bhasme	A Study of Problems Faced By Social Sciences Research Students During Data Analysis	769 to 771
43	Dr. Mane Vijay Annaso	Challenges And Opportunities Of Entrepreneurship In India	772 to 776
44	Dr. P. N. Devali & Dr. A. M. Gurav	MSE-CDP: A Tool Of Small Business Management	777 to 782
45	Ms. Madhu Tripathi & Prof. Shreyas Dingankar	Case Study On New Retail Business Of Alibaba Hema Supermarkets	783 to 788
46	Vishvajeet Vijay Mane	Advanced Biofuels Opportunities And Challenges	789 to 793
47	Dr. Bhimrao P. More	Problems And Challenges Of Unorganized Transport Sector In India With Special Reference To Deputy Regional Transport Office Baramati	794 to 798

GLOBALIZATION IMPACT ON MANAGEMENT EDUCATION IN INDIA

Dr. Vijay k Bile

I/C Principal, Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala

dr.vijaybile@rediffmail.com

ABSTRACT

The growth of management institutions in India in last 15 years has been rapid. Data on number of business schools established in India from 1995 suggest a 'mushrooming' growth in terms of numbers and often at the cost of quality. India has 2000 B-Schools, awarding MBA degrees, or an equivalent and often, more valuable post-graduate diplomas (like those given by IIMs). It is heartening to find two management institutes from India, the Indian Institute of Management, Ahmedabad (IIMA) and the Indian School of Business, Hyderabad, are placed 11th and 13th in the global ranking.

Knowledge is the driving force in the rapidly changing globalized economy and society. Quantity and quality of specialized human resources determine their competence in the global market. Emergence of knowledge as driving factors results in both challenges and opportunities. It is well known that the growth of the global economy has increased opportunities for those countries with good levels of education.

Globalization has a multi-dimensional impact on the system of education. It promotes new tools and techniques in this area like e-learning, flexible learning, distance education programs, and overseas training. Globalization will mean many different things for education. In the near future, 'it will mean more competitive and deregulated educational system modeled after free market but with more pressure on it to assure that the next generation of workers are prepared for some amorphous 'job market of 21st century.

Management education in India is at crabby path today. After the deregulation of the education sector in 1991, there has been an extraordinary growth in the establishment of management educational institutions in India. Though, there is a large number of management institutions in the country, a few have been accredited with the international accredited bodies and maintain international standards. This paper is an attempt to provide conceptual framework presents the impact of globalization on accreditation and business school standards along with stakeholders.

Keywords: Management Education, Management Institutions, Business Schools in India, Globalization, Management Education, Accreditation, Quality Framework

INTRODUCTION

The first full-time MBA programme in India started way back in 1957. The two IIMs in Calcutta and Ahmedabad commenced in 1961 and 1962, respectively. However, phenomenal growth was from 1991, the year of economic liberalization in India. Although accurate figures are not available from the regulatory body – the All India Council for Technical Education (AICTE)-, based on the literature review, approximate numbers of business schools in different years as well as average annual additions of business schools for different periods is shown in Table-1.

Table 1: Growth of Business Schools in India Year	Number of Business Schools	Period	Average Annual Addition of B- Schools
1988	100	1957-88	03
1993	200	1988-93	20
1998	400	1993-98	40
2003	800	1998-2003	80
2008	1700	2003-2008	180
2011	2000	2008-2011	100

MAJOR ISSUES

- Some of the major or key issues that will be discussed and analyzed with respect to the various categories of business schools are:
- Quality of faculties, students and facilities Accreditation, rankings, and

699

Peer-Reviewed Journal

Impact Factor: 5.707

www.aiirjournal

Coordinator
IQAC

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413225

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413225 Dist Solapur

Department of English

International Seminar
on
Literature and Protest

This is to certify that

Dr. Laxman Babasaheb Patil

participated in the International Seminar on 'Literature and Protest' organized by the Department of English, University of Mumbai on Saturday, 03rd February, 2018. He / She presented his / her paper entitled

Protest in Dalit short stories: with special reference to 'Homeless in My Land'

Labade

Dr. Sachin Labade
Organizing Secretary

Sargar

Dr. Shivaji D. Sargar
Professor and Head
Department of English
University of Mumbai

REPRESENTATION OF WOMEN IN THE PLAYS OF MAHESH DATTTANI

Dr. Laxman Babasaheb PatilAsso. Prof. & Head of Dept. of English,
Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh.
Dist - Ratnagiri. Pin - 415804.**Nitin Murlidhar Survase**Asst. Prof. Dept. of English
Dr. Babasaheb Ambedkar College, Mahad.
Tq. Mahad, Dist. Raigad**Abstract**

Drama is a rich treasure of various cultures and traditions. In India since the Ancient Vedic times, dramatic performances mainly presented events of daily life accompanied by music, through which one could understand social representations of characters. Women, oppressed socially, politically and culturally were ignored or feebly represented in drama. The images of women in ancient texts reveal how tradition in patriarchal societies suppressed woman to the periphery and reduced her to a marginalized position. Only in recent times, we find male playwrights, inspired by Western and Indian feminism, tend to write plays with the consciousness of feminism. Dattani's representation of oppression as a theme is stronger and louder when it comes to his depiction of women. He dramatizes largely the issue of gender discrimination and female oppression by patriarchy. In handling woman as the marginalized subject, he explores a wider area of oppression - sexual, social and cultural. Dattani's women characters are not portrayed as extraordinary women, but they are ordinary women with strength and weakness, trying to overcome the challenging situations in their everyday lives. Dattani's portrayal of women's characters certainly adds a new dimension to how women are viewed in Indian Drama.

Key Words:women, marginalize, patriarchy, discrimination, exploitation,**Introduction**

Drama is a rich treasure house of various cultures and traditions. In India since the Ancient Vedic times, dramatic performances mainly presented events of daily life accompanied by music, through which one could understand social representations of characters. Women, oppressed socially, politically and culturally were ignored or feebly represented in drama. From Greek times, women were not fit subjects of Greek tragedy. Till sixteenth century women never acted on stage around the world. Even when they appeared in dramatic literature, they were only presented as male imagined stereotypes, and therefore they were presented as 'feminine'.

The ironical treatment of women in Indian society could be understood from many Indian plays. Woman as a protagonist has been presented in Indian plays since the classical Sanskrit drama. Woman was worshipped as *Durga* or *Kali* figures in the works, and woman oppressed and treated as liability also comes to the surface in them. In several classical plays, woman is portrayed as the traditional woman who accepts unconditionally the treatment meted to her by male. Similarly, portrayal of women by several modern playwrights provide interesting dimensions of Indian women like the oppressed woman, woman fighting for social and racial discrimination, woman asserting her individuality, woman as a victim of sexual abuse, and so on.

The images of women in ancient texts reveal how tradition in patriarchal societies suppressed woman to the periphery and reduced her to a marginalized position. These images of woman show how society and its customs confined woman to the spaces in her home as a wife and a mother. This has been emphasized in a passage from the *Manu Smriti*, where the freedom of a woman has been pushed away to far oblivion:

*Pitaa Rakshati Kaumaree,
Bhartaa Rakshati Yauvane;e;
Rakshati Vardhakee;
Na Stri Swaatantyam Arhati:*

Putroo

(The father protects the women during childhood, the husband during her youth, and the son during her old age; a woman does not deserve freedom.)

Similarly, images of mythical characters like Savitri and Anasuya projected as epitomes of Indian womanhood influenced many male-written texts. These male-written texts, whether ancient or modern, projected as shy, gentle and dignified as a person, pure and giving as a wife, sacrificing and understanding as a mother.

Only in recent times, we find male playwrights, inspired by Western and Indian feminism, tend to write plays with the consciousness of feminism. Mahesh Dattani, the Bangalore, based Indian

332 2018-19

SHRI DATTA SHIKSHAN PRASARAK MANDAL, PANUTRE'S

VITTHALRAO PATIL MAHAVIDYALAYA, KALE

[Arts, Commerce & Science]

Tal.- Panhala, Dist.- Kolhapur - 416 205 (Maharashtra)

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur
NAAC Accredited 'C' Grade (1.99)

One-Day Interdisciplinary National Seminar

On

Role of Women in Literature, Humanities, Commerce & Sciences

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./Shri./Smt. Lexman Babasaheb Patil of institute Athalye - Sapre Pitre College Derrukh has participated in One-Day Interdisciplinary National Seminar on Role of Women in Literature, Humanities, Commerce & Sciences organized by Vitthalrao Patil Mahavidyalaya, Kale, on 15th September, 2018 as a Resource Person/Chair Person/Participant. He/She presented a paper entitled A Contribution of women writers to the feminism in Indian English Literature.

Prof. N. N. Suryawanshi
Organizer

Prof. K. N. Rakshase
Convener

Prof. M. J. Jadhav
Co-ordinator

Dr. Balasaheb Ladgaonkar
Principal

A CONTRIBUTION OF WOMEN WRITERS TO THE FEMINISM IN INDIAN ENGLISH LITERATURE

Dr. Laxman Babasaheb Patil

Asso. Prof. & Head of Dept. of English,
Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh,
Dist - Ratnagiri. Pin - 415804.

Abstract

There is a galaxy of women writers who have contributed to the development of Indo-English writing. The amalgamation of Eastern and Western literary modes has given a comprehensive perspective to the writers. The women writers have successfully analysed the psychological, emotional, spiritual crises faced by the intellectuals and common people. For the present paper, ten women writers have been selected and their contribution is highlighted for showing a role they have played in Indian English Literature. They are - Nayantara Sahgal, Kamala Das, Anita Desai, Shashi Deshpande, Suniti Namjoshi, Shobha De, Chitra Banerjee Divakaruni, Gita Hariharan, Arundhati Roy and Kiran Desai. These female writers have been selected for the present article as they all belong to the modern period and their writings reveal a common problem of being 'female' in a patriarchal society. It is noteworthy that all these female writers have some common factors in their writing. They have portrayed the society of now and then. They demand a change in the policy and programme actions that would improve women access to secure livelihood and improve women status in the society. Marital discord and its consequences, exploring sexuality, breaking social taboos, are all a part of the modern writings where there is no space for concealment of any issue related to females.

Key Words: Women Writers, Indian Literature, Feminism

There is a galaxy of women writers who have contributed to the development of Indo-English writing. Toru Dutt and Sarojini Naidu were the pathfinders and have inspired the precedent writers. The Indo-English literature has presented the political, social and cultural crises in India. The amalgamation of Eastern and Western literary modes has given a comprehensive perspective to the writers. Women writers have successfully analysed the psychological, emotional, spiritual crises faced by the intellectuals and common people. These female writers have been selected for the present article as they all belong to the modern period and their writings reveal a common problem of being 'female' in a patriarchal society.

1. **Nayantara Sahgal** is an Indian writer born in 1927. Sahgal first wrote 'Prison and Chocolate Cake' (1954), an autobiographical memoir about her youth as a member of Nehru-Gandhi family. She started writing fiction wherein personal conflict amid Indian politics is narrated.

Her major novels are 'Plans for Departure,' (1985), 'Rich Like Us' (1985), 'Storm in Chandigarh' (1969), 'Mistaken Identity' (1988) 'The Day in Shadow' (1971), 'A Situation in New Delhi' (1977). 'The Day in Shadow' is about struggle of an educated divorcee in a male-dominated society. Another famous novel of Sahgal, 'A Situation in New Delhi' (1989) is about the contrast between the idealism at the beginning of India's independence and the moral decline of post Nehru India. She won the 'Sinclair Fiction Prize' in 1985, 'Sahitya Akademi Award' in 1986 for her novel 'Rich Like Us', Commonwealth Writers Award (Eurasia) in 1987, and she has been a Fellow of the Woodrow Wilson International Centre for Scholars, Washington from 1981 to 1982.

As a writer with feminist concern, Nayantara Sahgal's novels bring out independent existence of women. She portrays women as victims of traditional Indian society with their urge for identity. The main focus in her novels is on the plight and problems of educated women, mostly with an urban base. She speaks about the predicament of new Indian women. She made a very systematic effort to demolish the disparity between men and women through her writing.

2. **Kamala Das** (1934 - 2009) is an Indian English poet and leading author. She was very bold writer who wrote about female sexuality freely and frankly. Her frank and honest treatment of female sexuality infused her writing with power. She is marked as a radical in her generation.

Das published six volumes of poetry, an autobiography, novels, and short stories. While drawing upon religious and domestic imagery to explore a sense of identity, Das narrates personal experiences. Her writing had strong feminist learning. One of her published works 'Sthree', a story that was published in Matrubhumi in 1947, was written by her when she was 13. It had elements of lesbianism. She continued writing in her signature confessional and graphic writing style.

ITSPM'S

Arts Science and Commerce College Indapur
Two Days National Conference

On

"Self-Employment – A Tool of Economic Development"

1st and 2nd February 2019

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University Pune

CERTIFICATE

This is to Certify that Prof./Dr/Mr/Ms Supakes, D. D. of

Y. C. M. Keshavnagar Dist. Solapur

has attended / delivered

a plenary talk/ chaired a plenary session /chaired a paper Presentation session/ presented a paper on

उद्योग क्षेत्रातील स्वयंरोजगाराच्या विविध स्वरूपे

at the National Conference held

at the College.

Dr. Bhimaji Bhor
Convener

Dr. Sanjay Chakane
Principal

Organizing Chairman

Mr. Mukund Shaha
Secretary,

ITSPM, Indapur

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

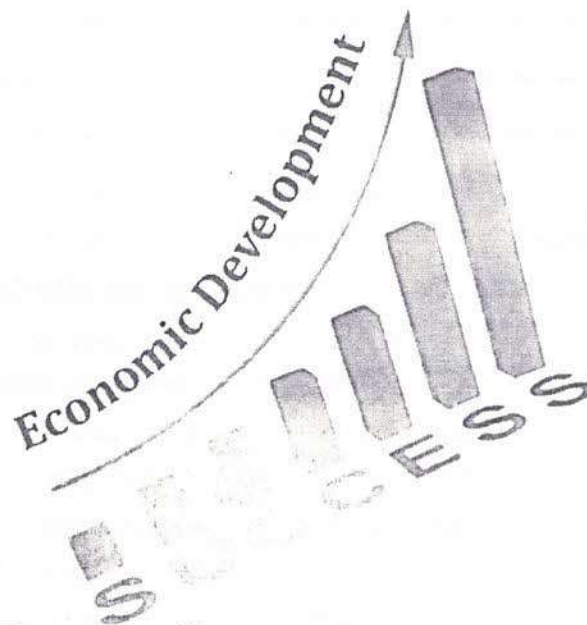
INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019

Special Issue- 107

Self Employment : A Tool of Economic Development

Self Employment

Guest Editor :

Dr. Sanjay Chakane

Principal,

ITSPM's Arts, Science & Commerce College,
Indapur, Dist. Pune

Chief Editor :

Dr. Dhanraj Dhnagar (Yeola)

Executive Editors :

Dr. Bhimaji Bhor

(HoD & Associate Prof. Economics)

Dr. Gajanan Kadam

(Assistant Prof. of Economics)

Dr. Tanaji Kasabe

(Assistant Prof. of Economics)

ITSPM's Arts, Science & Commerce College,
Indapur, Dist. Pune

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

25	Self-Employment: Vocational and Professional Education, in India, in A Brief	Dr. Arvind Shelar	135
26	Self-Employment Created by Micro, Small and Medium Scale Enterprises	Prof. Venkat Wadgave	137
27	Agriculture Sector and Self Employment	Prof Devadatta Shelake	143
28	Self-Employment Generation in Rural Economy	Dr. Harshad Jadhav	147
29	कृषी पर्यटन : कृषी क्षेत्रातील पर्यटनाची नवी दिशा	डॉ. श्रीकांत फुलसुंदर	150
30	इंदापूर तालुक्यातील लहान उद्योजकांसमोरील आव्हाने, अडथळे आणि संधी	डॉ. गजानन कदम व प्रा. सागर भोसले	158
31	ई-नाम शेतमाल विक्री व्यवस्थेतील सद्यस्थिती आणि उणिवांचा अभ्यास (२०१७-१८)	डॉ. एम. जी. थोपटे	167
32	शेती व शेतीपूरक व्यवसायातील स्वयं रोजगाराचा विशेष अभ्यास	किशोर मुठे व डॉ. आबासाहेब शिंदे	169
33	कृषी क्षेत्रातील स्वयंरोजगाराच्या संधी	कु. अस्मिता राऊत	173
34	स्वयंरोजगार : एक आव्हान	प्रा. गौतम यादव व श्री दत्तात्रय रास्ते	178
35	संद्रीय शेती, स्वयंरोजगार निर्मिती आणि शास्वत आर्थिक विकासाचे एक साधन	श्री दत्तात्रय चव्हाण	184
36	भारतातील औद्योगिकीकरण आणि स्वयंरोजगाराची दिशा	डॉ. जगन्नाथ साळवे	191
37	इंदापूर शहरातील स्वयं रोजगार निर्मितीमध्ये दुग्ध व्यवसायाचे महत्त्व	प्रा. गौतम यादव व प्रा. सागर गुजराथी	196
38	भारतीय शेती क्षेत्रातील पेरू उत्पादनातून स्वयंरोजगार	डॉ. आबासाहेब शिंदे	199
39	आर्थिक विकासातील रोजगार व स्वयंरोजगार निर्मितीच्या विविध योजना	डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे	203
40	मशरूम शेतीतून स्वयंरोजगाराची संधी	डॉ. मोहन शिंदे	207
41	आयुर्विमा प्रतिनिधी : एक स्वयंरोजगाराची संधी	रविकिरण मराठे	211
42	शेते क्षेत्र आणि स्वयंरोजगार	प्रा. प्रताप शिंदे	215
43	वे-रोजगार : एक सामाजिक समस्या	डॉ. दिगंबर बिरादार	219
44	रिक्षा व्यवसाय : एक स्वयंरोजगार	डॉ. भीमराव मोरे	223
45	शेती आव्हाने - आजच्या टेक्नोसेव्ही तरुणांसाठी स्वयंरोजगाराची संधी	प्रा. शिरीष समेळ	227
46	स्त्री रोजगार - प्रशिक्षण कार्यक्रम : एक अभ्यास	डॉ. सुजाता निकम	232
47	स्वयंरोजगारामध्ये वचत गटाची भूमिका : एक चिकित्सक अभ्यास	प्रा. अमोल थोरात व प्रा. अमोल सरडे	235
48	दगड खानकाम क्षेत्रातील कामगारांच्या समस्यांचा अभ्यास	प्रा. सुभाष शिंदे	237
49	पर्यटन : सेवा क्षेत्रातील रोजगाराच्या नवीन संधी	श्री सचिन बऱ्हाटे	242
50	कृषी क्षेत्रातील : स्वयंरोजगार संधी	श्री ए. टी. करपे	248
51	उद्योग क्षेत्रातील स्वयं रोजगाराच्या संधी	डॉ. डी. डी. सुपेकर	254

उद्योग क्षेत्रातील स्वयंरोजगाराच्या विविध संधी

डॉ. सुपेकर डी.डी.

संशोधक विद्यार्थी

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

मो.९६६५०९५८८९

Email ID – supkareco2@gmail.com

प्रस्तावना –

शासन अर्थव्यवस्थेच्या कक्षा रुंदावण्यासाठी नवीन योजनांच्या माध्यमातून सर्वच क्षेत्रात गुंतवणूक करण्याचा प्रयत्न केला जात आहे. प्रामुख्याने नवीन रोजगार निर्मितीसाठी कृषी, उद्योग आणि सेवा क्षेत्राची भूमिका अत्यंत महत्वाची राहिली आहे. कृषिक्षेत्र हे अधिक रोजगार निर्मिती करते पण श्रमिकांची सीमांत उत्पादकता ही कमीच असते परंतु उद्योग क्षेत्रात रोजगाराची शाश्वती देते व सीमांत उत्पादकता ही अधिक असते. त्यामुळे या क्षेत्राचे अर्थव्यवस्थेत महत्व अधिक आहे.

प्रत्येक देशातील सरकारचे रोजगार निर्मिती करणे प्रमुख उद्दिष्ट्ये असते. पण नवीन रोजगार निर्मितीत शासनाला अपयश आल्यानंतर राजकीय सत्ता गमवावी लागते. यावरून रोजगार निर्मितीचे महत्व अर्थव्यवस्थेत अधिक आहे. यामध्ये स्वयंरोजगार हा एक महत्वाचा घटक आहे. स्वयंरोजगार म्हणजे स्वतः रोजगार निर्माण करणे व इतरांनाही तो पुरविणे. त्यामुळे शाश्वत रोजगाराची व उत्पन्नाची साधने निर्माण करणे. त्यातून त्यांचा आर्थिक व सामाजिक विकास होण्यास चालना मिळते.

प्रस्तुत लेखामध्ये उद्योगातील स्वयंरोजगाराच्या संधी शोधण्याचा प्रयत्न केला आहे.

संशोधन साहित्याचा आढावा –

प्रस्तुत लेखामध्ये उद्योग क्षेत्रातील स्वयंरोजगाराच्या विविध संधी संदर्भातील संशोधन साहित्याचा आढावा पुढीलप्रमाणे घेतला आहे.

Popala (2008):

प्रस्तुत लेखामध्ये रोजगारात वाढ व दारिद्र्यात घट यांचा अभ्यास केला आहे. यामध्ये असे दिसून आले आहे की, भारतातील धोरण निर्मात्यांना रोजगारात वाढ व दारिद्र्यात घट करणे हे मोठे आव्हान त्यांच्या समोर आहे. योजना बनविणे व कृती करणे यामध्ये अडचणी निर्माण झाल्या आहेत. रोजगारात वाढ करणे याचा अर्थ दारिद्र्यात घट करणे पण प्रत्यक्षात हे झाले नाही कारण सर्व धोरणे ही अल्पकालीन होती. रोजगार वाढविण्यासाठी गुंतवणूक धोरणात बदल केले पण अल्पशा रोजगारात वाढ झाली आहे असे दिसून आले आहे तसेच शासनाने रोजगारात वृद्धी करण्यासाठी दीर्घकालीन गुंतवणूक धोरण जाहीर केले पाहिजे. त्याचबरोबर दारिद्र्य निर्मुलनासाठी स्वयंरोजगाराला प्राधान्य दिले पाहिजे असे सुचविले आहे.

Sharma (2014):

प्रस्तुत लेखामध्ये उद्योजकतेला असणाऱ्या पर्यायांचे विश्लेषण केले आहे. यामध्ये असे दिसून आले आहे की, चक्रीय स्वयंरोजगाराला नाकारलेले आहे. पण अनुभवधिष्ठित पुराव्यातून गट स्वयंरोजगाराने नवीन रोजगार निर्माण केला आहे. तर बिगर – सहयोगी स्वयंरोजगार पूर्णपणे बंद झाला आहे. स्वयंरोजगारातील वृद्धी ही धनात्मक असून वैयक्तिक रोजगाराशी काही प्रमाणात संबंधीत आहे. स्वयंरोजगाराची वृद्धी ही वेगवेगळ्या

Coordinator

IQAC 254

Website – www.researchjourney.net

Email - researchjourney2014@gmail.com

Shri Chhatrapati Shivaji Shikshan Sanstha, Adas

VASANT MAHAVIDYALAYA, KAIJ

(Arts, Commerce & Science)

NAAC-Re-accredited "B" Grade, An Iso 9001-2015 Certified Institution Affiliated To
Dr. Babasaheb Ambedkar MarathWada University Aurangabad

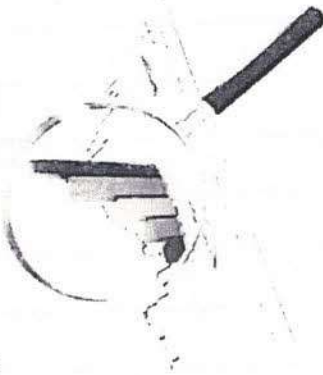
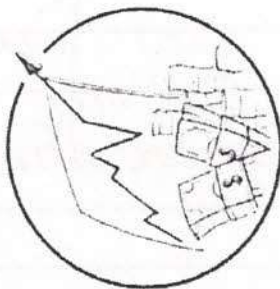
One Day

National Conference

On

"Recent Trends in Economics"

Certificate

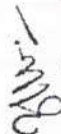

This Is To Certify That, Mr./Mrs./Miss./Dr. Prof. Supekar Dnyenshwar D.
Of Y.C.M., Karmala has participated/ presented the Research paper/chaird Session/
delivered the lecturer as resource person in national conference on

"Recent Trends In Economics" held on 11 th jan 2019 at Vasant Mahavidyalaya, Kaij, Dist Beed (MS)

Organized By Department Of Economics

Dr. Gavhane S.G
Organizing Secretary

Prof. Yadav J.B
Convenor

Dr. Fawade M.G
Principal

ISSN 2229-4406

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

(UGC Approved & Peer Reviewed Research Journal)

Year - IX, Issue - XVII, Vol.- IV

**Impact Factor 5.35
(GRFI)**

Sept. 2018 To Feb. 2019

EDITOR IN CHIEF

Prof. Jarachand Yadav

Issue : XVII, Vol. IV

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

IMPACT FACTOR

5.35

ISSN 2229-4406

Sept. 2018 To Feb. 2019

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	E-Commerce And Its Impacts On Business And Global Market Dr. Manisha Arvind Kotgire	1
2	Information Technology Application in Business and its Growth Dr. Vikas Choudhari	7
3	Work Life Balance a Challenge for Indian Women Karansinh Avinashrao More	14
4	Human Development Index: An Overview N.N. Nanwate, Dr. S.R. Nimbore	20
5	Economic Growth and Impact of Service's Sector in India Dr. P.M. Mule	26
6	Indian Agriculture Sector Impact on GDP Shankar L. Sawargaonkar	32
7	Economic & Social Development through Sport Sector in India Dr. Madhav R. Dongre	37
8	जी. एस. टी. चे फायदे व परिणाम डॉ. एम. डी. कच्छवे	42
9	बळीराजा : दशा व दिशा नासिर एम. पठाण	48
10	भारतातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या - एक अभ्यास डॉ. एन. व्ही. होदलूरकर	55
11	औरंगाबाद जिल्ह्यातील जमीन अधिग्रहणाचे आर्थिक व सामाजिक परिणाम डॉ. डी. डी. सुपेकर	61
12	भारतीय कृषी क्षेत्रातील कर्जबाजारीपणा व शेतकऱ्यांची आत्महत्या एच. व्ही. केळे	67
13	बीड जिल्ह्यातील शेतकरी आत्महत्या: एक भौगोलिक अभ्यास डॉ. जे. के. जाधव	72

11

औरंगाबाद जिल्ह्यातील जमीन अधिग्रहणाचे आर्थिक व सामाजिक परिणाम

डॉ. डी. डी. सुपेकर

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,
करमाळा, जि. सोलापूर

Research Paper - Economics

गोषवारा

या पेपरमध्ये औरंगाबाद जिल्ह्यातील जमीन अधिग्रहण प्रभावितांचे आर्थिक व सामाजिक परिणामांचे अध्ययन केले आहे. औरंगाबाद जिल्ह्यातील औरंगाबाद व पैठण या दोन तालुक्यातून एकूण १०० जमीन अधिग्रहण प्रभावितांचा अभ्यास केला. यामध्ये जमीनीची भरपाई मिळाल्याने नवीन जमीन खरेदी, नवीन गुंतवणूक, जुणे कर्ज परतफेड, चैनीच्या वस्तूची खरेदी, सोने खरेदी आणि प्लॉट खरेदी यांवर सकारात्मक परिणाम झाले आहेत. त्याचबरोबर शासनाने कोणत्याच सामाजिक सुविधा पुरविल्या नसल्याचे आढळून आले आहे. तसेच शासनाने जमीन अधिग्रहण प्रभावितांना प्रकल्पग्रस्त प्रमाणपत्र, नवीन जमीन, घरकुल, औद्योगिक उपक्रमात रोजगार या सुविधा पुरविल्या पाहिजेत.

प्रस्तावना -

देशातील आर्थिक विकासाचा पाया वाढविण्यासाठी आर्थिक नियोजन हे एक महत्वाचे साधन आहे (Parsuraman 1991, Thukral 1992, Cerhia 1990). त्याचबरोबर ज्या राष्ट्रांमध्ये विकासात्मक प्रकल्पांची संख्या अधिक आहे त्या राष्ट्रांचा सर्वांगीण विकास झाला असे मानले जात आहे (Parsuraman 1991). औद्योगिक प्रकल्पांसाठी जमीन अधिग्रहण ही महत्वाची भूमिका पार पाडत असते. भारतामध्ये जमीन अधिग्रहणाच्या विषयामध्ये राजकारण आणि अर्थकारण या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत (Sathe

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Shri Shahu Chhatrapati Shikshan Sanstha's

SHRI SHAHAJI CHHATRAPATI MAHAVIDYALAYA

Dasara Chowk, Kolhapur - 416 002 (M.S.)

Re-accredited by NAAC with Grade 'B' (C.G.P.A. 2.61) Affiliated to : Shivaji University, Kolhapur-416 004 (M.S.)

One-day Interdisciplinary International Conference on

Contemporary Issues and Challenges in Social Sciences and Languages

Saturday, 22nd September, 2018

Organised by

Department of Political Science

Certificate

This is to certify that Mr./Miss/Mrs./Dr. Laxman Babasheb Patil

of Atalje-Sapre-Pitre College, Devnkh Dist. Ratnagiri

has participated

and presented a paper entitled Postmodern Issues of Language in Joyce Carol Oates's Tam No One You Know

in the One-day Interdisciplinary International Conference on "Contemporary Issues and Challenges

in Social Sciences and Languages" organised on Saturday, 22nd September, 2018 by Department of

Political Science, Shri Shahaji Chhatrapati Mahavidyalaya, Kolhapur.

Place: Kolhapur.

Dr. V. A. Dethe

Asst. Co-ordinator

Dr. R. D. Mandanikar

Co-ordinator

Principal,

Shri Shahaji Chhatrapati

Dr. R. K. Shandiwani

Principal

3/3/2 2018-19

Postmodern Issues of Language in Joyce Carol Oates's *I am No One You Know*

Dr. Laxman Babasaheb Patil

Asso. Prof. & Head of Dept. of English,
Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh. Dist - Ratnagiri. Pin - 415804.

Abstract

Joyce Carol Oates is considered as an American master of the short story. Many critics compare her style with Chekov and James with her versatility and resourcefulness she has contributed to the genre. Her fiction fits into the context of postmodern literature but on close inspection she subtly deviates from the elements by bringing in the underlying metaphysical elements to the surface. Oates describes her works as "psychological realism" with her focus on the character's inner thoughts, motives and actions. Her style is rather realistic in nature and most of her inspiration is gathered from real life events. This paper will analyse how Oates focuses on the monologues and workings of the characters as a mode of presenting reality. There is a contradiction of realistic representation with the language capturing the character's emotions and psychological dilemma. And at the same time, she uses language to hold the fragments of realities by suggesting metaphysical elements and thus leaving the readers to interpret on their own. Two short stories - "In Hiding" and "Fugitive" from "I Am No One You Know" - have been selected for analysis through the narrative challenging the representation of reality.

Key Words: postmodern literature, monologues, stylistic device

One of the most prominent features of Joyce Carol Oates's writing is the vast literary output with multitude styles and genres. The most noted aspect of her short stories is the usage of flashback as stylistic device. With a striking simplicity and directness in her prose, many critics have placed her short fiction in the category that evokes urgency and emotional power of her themes. Oates in her words describes her works as "psychological realism" with her emphasis on the character's inner thoughts, motives and actions. Her style is rather realistic in nature and most of her inspiration is gathered from real life events. Her personal experiences and the headlines play a pivotal role in inspiring her narrative. Oates admits that even though her real personal experiences and headlines are involved; they evolve through her subconscious reflecting in the present and taking the form of her creativity, she states, "My own fantasies, however intriguing, simply don't seem substantial enough for me to formalize into art.". Even her subconscious transformative creativity is based on reality. "I think," She ventures, "we're continually inventing narratives and filling in blanks and misremembering in ways that bolster our interpretation of something. (qt. in The Guardian)

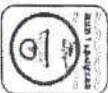
Despite of the representation of realism, critics have noted a juxtaposition of realism and flights of fancy at once in her works. But this is not the case with *I am No One You Know*. In an interview with Greg Johnson, Oates clearly mentions that her stories adhere to realism and does not deviate into surrealism. Oates's fiction fits within the context of postmodern literature. She seems to be quite experimental with respect to genre and narrative; on the surface, she adheres to the elements of postmodernism but on close inspection, one can find that she subverts from the elements like pastiche and metanarrative in her short stories. In an interview with The Guardian, she fails not to mention, "Writing fiction is hard to do when real life seems so much more important".

In terms of characteristics of modernism, short stories begin in the middle, developing according to a truncated plot, and ending with an epiphany. This approach tends to ignore postmodernism, a movement often characterized by a negation of objective reality where plots are seemingly abandoned, surfaces are extraordinary, and symbols turn inward on themselves.

Short stories with striking features of modernism begin abruptly while developing with the plot and ends with an epiphany. This traditional structure contradicts with the postmodern short stories wherein the plots are abandoned by dropping the objective reality and emphasizing symbols through the character's inner thought process. Oates's short stories in terms of the narrative, characterization and plot are postmodern in their essence except for the omniscient third-person narrators which can be seen as a challenge in Oates's short stories.

Tanya Tromble in her article depicts the relationship between fiction and fact in *Bearing Witness: Joyce Carol Oates Studies*. She further clarifies that her realism has an indirect correlation in terms of unconscious and emotional response. Her realistic stories often include fantasy as an output of the struggles faced by the characters. Postmodern approach to Oates's short stories throws light on

Estd : 1934

Government of Maharashtra's

SHREE MAHARANI TARABAI GOVERNMENT COLLEGE OF EDUCATION, KOLHAPUR

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur

Organized

Interdisciplinary International Conference

On

SKILL DEVELOPMENT IN HIGHER EDUCATION

Saturday, 2nd February, 2019

CERTIFICATE

This is to certify that Prof. /Dr./Mr./Mrs. Laxman Babasaheb Patil

of Dept. of English, Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh

paper/Published paper at Interdisciplinary International Conference on "Skill Development in Higher Education" held on 2nd February, 2019 at Shree Maharani Tarabai Government College of Education, Kolhapur, Maharashtra, India.

He / She has presented a paper entitled Soft Skill Development and Its Importance in Higher Education in India

Dr. Sarjerao P. Chavan

Co-ordinator

Principal, Dr. Rajashri U. Deshpande

Convener

3.3.2 18-19

SOFT SKILL DEVELOPMENT AND ITS IMPORTANCE IN HIGHER EDUCATION IN INDIA**Dr. Laxman Babasaheb Patil**

Asso. Prof. & Head of Dept. of English,

Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh., Dist - Ratnagiri.

Abstract

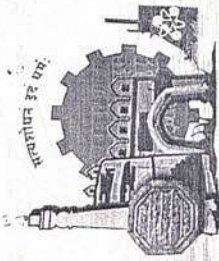
Soft skills are the personal characteristics and qualities that are useful in handling difficult issues in an organization. One can be successful who has social knowledge, communication skills and knows how to handle people. Soft skills are very important for maintaining relationships with others and getting work done successfully. Hard skills are learned in the traditional classrooms and certificates, degrees can be awarded for the same. But soft skills are not taught in the classrooms and they are not easy to learn as they are related to emotions, attitudes, insights. There are 10 most common soft skills. They are: Strong Work Ethics, Positive Attitude, Good Communication Skills, Time Management Abilities, Problem-Solving Skills, Acting as a Team Player, Self-Confidence, Ability to Accept and Learn From Criticism, Flexibility/ Adaptability, Working Well Under Pressure. If you want to develop your career, you need to develop your soft skills. Your developed skills take you to the front position in your organization. Skill development means mastering yourself on soft skills. It will add values in you and you will become a valuable person at your workplace. Your attitude to accept and learn new things will help you to survive or else you will be out-dated. Mastering soft skills is a key to success. In the age of Liberation, Privatization and Globalization, soft skill development is the most essential quality in higher education in India. Mastering soft skills with technology will increase ones efficiency and quality of work. Soft skill building is an important for an individual.

Key Words: Soft Skills, Importance, Higher Education, India**Soft Skill Development and Its Importance in Higher Education in India**

There are rapid changes in all the fields in twenty first century. In this changing scenario of twenty first century world, there is a requirement of skilled employees. Jobs are available but traditional type of working pattern is no more available. Every person having required educational qualification for the post needs add on skills or knowledge. Some 'Skills' are required with formal educational qualification. However, the definition of 'Skills' is changed in recent years. In India, every year, 28 million youth population is being added. So, our nation is called as 'Young Nation'. In India, more than 50 per cent of people are below the age of 25, and below the age of 35 years there are 65 per cent of people. It is expected that up to 2020, the average age of an Indian will be 29 years. On the other hand, in China it will be 37 and 48 in Japan.¹ In a recently organized CII event, honorable Pranav Mukherjee said in Kolkata, "We often boast about India's demographic dividend. But the question that arises is what we do with this if we cannot skill them, if we cannot educate them and cannot enhance their employability."

This statement is very serious for Indians because about 20 per cent of Indian graduates seek jobs because about 90 per cent of jobs need vocational and technical skills. Unfortunately, many of our graduates do not get suitable jobs because of absence of these skills. In this present era of LPG (Liberalization, Privatization and Globalization), the requirement of skilled employees is not met. So, in the developing countries like India, there is a need to impart skills to prospective employees. So, the experts express the necessity of skill development training for graduates. But this training should give according to the age of the students. This skill development training will create efficient employees in India in 21st century.

On the occasion of 98 anniversary of Rayat Shikshan Sanstha, Hon. Sharadraoji Pawar said, "As a requirement of time, Karmaveer Anna tried to spread the education in 20th century in Maharashtra... However, today there are

MANGALWEDHA

&

Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

One day National Inter-disciplinary Conference

on

Importance of Historical & Geographical Tourism

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Ms. सरका ब्रम्हदेव चव्हाण. of _____

has participated / Presented a paper entitled

करमाका तालुका: एक पर्यटनक्षेत्र:

_____ in the one day National Inter-disciplinary

Conference On "Importance of Historical & Geographical Tourism" organized by Department of

History, Shri Sant Damaji Mahavidyalaya, Mangalwedha On 21st January 2019.

Principal
Dr. N. B. Pawar

Convenor
Dr. A. S. Mane

IQAC Co-Ordinator
Prof. H. R. Nagtilak

President/Secretary
Solapur Itihas Sanshodhan Mandal

REVIEW OF RESEARCH

Content

ISSN NO:- 2249-894X

Impact Factor : 5.7631(UIF)

Sr. No	Title and Name of The Author (S)	Page No
1	Discrete Use Of Ethnography In Architectural Conservation Ar. Samruddhi Giri	1
2	A HISTORICAL STUDY FOR KOKAN PLACE - JAITAPUR (Thermal Power Project Movement) Dr. Anil Khatal Jambhale	6
3	RURAL TOURISM DEVELOPMENT SCHEME IN SOLAPUR DISTRICT. Special Reference Mangalwedha Taluka Dr. Javed Tamboli	12
4	Tourist Places From Southern Kolhapur Dr. M.V. Jadhav	15
5	Local History And Tourism Session Documenting Oral Tradition – Folk Songs Of Karnataka Dr. Nalini Avinash Waghmare	18
6	Pre-Portuguese Architecture Of Goa- A Historic Perspective Dr. Rohit R. Phalgaonkar	23
7	Historical Tourism And Economical Development In Maharashtra- A Historical Study Dr. Salunkhe Umesh Ashok	26
8	Khuldabad: A Sufi Heritage & Tourist Centre Of Deccan History Dr. Shaikh Musak Rajjak	31
9	A Study On Pilgrimage Tourism Management Issues And Challenges In Tamil Nadu I. M. Karthikeyan	40
10	The Roll Of Govt. Departments In The Field Of Tourism In India Mr. Mahesh J. Sakhare	52
11	A Role Of Shri Swami Samarth Festival, Akkalkot In Development Of Tourism In Solapur District Mr. Yuvraj Gundu Surwase	55
12	The Study Of Shakespeare's The Tempest From New Historicism Approach Prof. Archana Kadam	59

47	गड—कोट संवर्धन काळाची गरज प्रा.ओवाळ सचिन शंकर	189
48	पर्यटनाचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम Sandhya Atmaram Ingle	193
49	कोकणातील 'मुरुड-जंजिरा' किल्ल्याचे पर्यटनाच्या दृष्टिने महत्त्व प्रा. डॉ. संजय उत्तम बेंद्रे	198
50	महाराष्ट्रातील पर्यटन विकासामध्ये 'सज्जनगड' किल्ल्याचे महत्त्व प्रा.डॉ.संतोष तुकाराम कदम	201
51	करमाळा तालुका : एक पर्यटनक्षेत्र प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण	206
52	माणदेशातील ऐतिहासिक वास्तूंचे जतन व संवर्धन श्री. सतिश सावता फुले	209
53	अंदमान निकोबार बेटांचे पर्यटन प्रा. डॉ. सतीश कदम	211
54	पर्यटनाच्या दृष्टिने दुर्लक्षित लातूर जिल्ह्यातील खरोसा लेणी प्रा. डॉ. शहाजहान शेख	215
55	पर्यटनाचे प्रकार (Types of Tourism) डॉ. शारदा बंडे	218
56	मल्लिकार्जुन मंदिर डॉ.एस.पी.शिंदे	222
57	धार्मिक आणि आध्यात्मिक पर्यटन स्थळ - वाराणसी प्रा. सुमन केंद्रे	225
58	ता. मोहोळ (जि. सोलापूर) येथील देशमुख गायकवाड यांची गढी- एक ऐतिहासिक वास्तू प्रा.डॉ. सौ. सुनिता दत्तात्रय गाजरे	228
59	लावणी : पेशवेकालीन इतिहासाचे एक साधन डॉ.तुकाराम नारायण शिंदे	233
60	सोलापूर जिल्ह्यातील धार्मिक स्थळे व पर्यटन डॉ. शीला स्वामी	236
61	आर्ची - परशाची प्रेमकथा आणि सैराट पर्यटन प्रा. डॉ. शिवाजी वाघमोडे	239
62	वस्तुसंग्रहालय आणि पर्यटन प्रा. डॉ. अनिल भिमराव कुंभार	245
63	सोलापूर जिल्ह्यातील बंकलगी येथील दुर्मिळ मातृमूर्ती डॉ. धम्मपाल रेवण माशाळकर	252

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

करमाळा तालुका : एक पर्यटनक्षेत्र

प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण

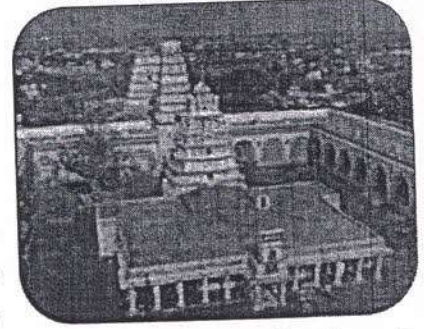
यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा.

प्रस्तावना :-

सोलापूर जिल्हा हा दुष्काळी जिल्हा म्हणून ओळखला जातो. करमाळा तालुका हा सोलापूर जिल्ह्यात येत असल्याने येथेही पावसाचे प्रमाण कमी आहे असे असले तरी महाराष्ट्रामध्ये करमाळा तालुक्याला ऐतिहासिक महत्व आहे. कारण करमाळा तालुक्याला ऐतिहासिक परंपरा लाभलेली आहे. सन १८६७ साली करमाळा तालुक्याची निर्मिती करण्यात आली. करमाळा शहराची ओळख ही भुसार मालाची बाजारपेठ म्हणून आहे. पर्यटनाच्या दृष्टीकोणातून करमाळा तालुक्याचा विकास व्हावा हा या शोधनिबंधा पाठीमागचा उद्देश आहे.

प्रत्येक गावाच्या नावापाठीमागे इतिहास हा दडलेला असतो तसाच प्रकार करमाळा नावाच्या इतिहासासंबंधी सांगितला जातो तो म्हणजे दोन आख्यायिकाद्वारे करमाळा नावाच इतिहास तो असा की, करमाळा शहरात असलेल्या कमलाईदेवीच्या मंदिरामुळे करमाळा हे नाव पडले तर दुसरे असे की, हजरतकरमे मौल्ला हे मुस्लिम संत करमाळा भागात वास्तव्यास होते. त्यावेळी लोक जाती धर्माच्या पूढे जाऊन त्यांच्यावर श्रद्धा ठेऊ लागले अन् त्यांच्या या श्रद्धेतूनच या नगराला नाव मिळाले करमाला. करमौल्लाचे पूढे करमाला आणि कालांतराने त्याचा अपभ्रंश होऊन करमाळा हे नाव नावारुपास आले.

या शोधनिबंधामध्ये करमाळा शहर व तालुक्यातील काही ऐतिहास गावाचा इतिहास मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

उद्दिष्टे :-

- १) स्थानिक इतिहासाची माहिती लोकांना व्हावी तसेच ऐतिहासिक महत्व पटावे.
- २) इतिहासाची आवड लोकांमध्ये निर्माण व्हावी व इतिहासप्रेमींनी त्या दृष्टीकोणातून अभ्यास करावा.
- ३) पर्यटनाचे महत्व वाढीस लागून त्याचा फायदा तालुक्याला व्हावा.

मोगल बादशाह औरंगजेबाच्या मृत्युनंतर मराठेशाहीमधील एक प्रबळ सरदार 'रंभाजीराव निंबाळकर' हा शाहूस सोडून निजामास येऊन मिळाला म्हणून निजाम उल्मुल्क ने सन १७१३ साली रंभाजी निंबाळकरास 'रावरंभा' अशी पदवी देऊन सन्मानित केले तसेच जहागिरी म्हणून परांडा, नळदूर्ग, तुळजापूर इत्यादी ठिकाणी दिली. रंभाजी निंबाळकर हा पराक्रमी व फौजबंद सरदार होता. 'रंभा बंडावाला' अशी त्यांची ख्याती होती कारण ते मोगली प्रदेशांची लुटालुट करत होते.

'रावरंभा' हा किताब मिळाल्यानंतर हे घराणे इतिहासात 'रावरंभा निंबाळकर' या नावाने ओळखले जाऊ लागले या निंबाळकरांच्या चार पिढ्यांनी जहागिरीचा उपभोग घेतला. यामधला शेवटचा सरदार 'रावरंभा निंबाळकर' हा होता. त्याचे नावच मुळ 'रावरंभा' असे होते. हैद्राबादमध्ये चारमिनार जवळ असाणारा त्यांचा वाडा आजही 'राजा रावरंभा निंबाळकर की देवडी' म्हणून प्रसिद्ध आहे.

आज आपण पाहतो ती करमाळ्याच्या जुन्या कोर्टाची ऐतिहासिक इमारत म्हणजे नवीन इमारत बांधण्यापूर्वी या ऐतिहासिक इमारतीमध्ये कोर्टाचे कामकाज चालत असे. ती ऐतिहासिक इमारत ही ज्ञानोजी निंबाळकरांनी स्वतःच्या वास्तव्यकरिता बांधलेला एक

Review of Research

International Online Multidisciplinary Journal

Volume - 7 | Issue - 12 | September - 2018

Impact Factor : 5.7631(UIF) ISSN : 2249-894X

बार्शी शहरातील सूत व कापड उद्योगाची वाटचाल

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव

मु. पो. आगळगाव, ता. बार्शी, जि. सोलापूर.

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव

सारांश :- कापसाचा उगमच हिंदुस्थानमध्ये झाल्याचे मानले जाते. वृक्षरूपी कापसाचे तंतू कापडनिर्मितीस उपयुक्त ठरतात यावर मुळात पाश्चात्यांचा विश्वासच नव्हता.....

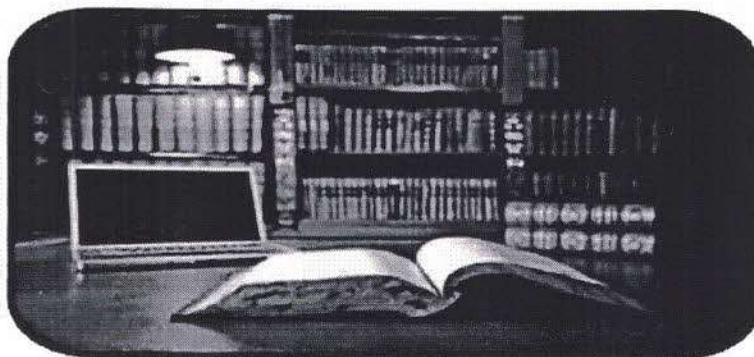
Editor - In - Chief - Ashok Yakkaldevi

ISSN NO:- 2249-894X

Impact Factor : 5.7631(UIF)

Vol.- 7, Issue - 12, September-2018

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1	अस्पृश्यतेचे सामाजिक मूळ : एक दृष्टीक्षेप प्रा. डॉ. डि. एस. आठवले	1
2	A CONSTANT LEARNER IS THE BEST TEACHER R.S.K. Bhagyalakshmi and Dr. K. Perumal	5
3	PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF CHANTING INSTRUMENT THERAPY ON SIMPLIFIED KUNDALINI YOGA Dhanlakshmi R. and Dr. S. Prasath	8
4	बार्शी शहरातील सूत व कापड उद्योगाची वाटचाल प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव	11
5	DEVELOPMENT AND VALIDATION OF TESTING SOFTWARE AND COMPUTERIZED QUESTION BANK IN ENGLISH Dr. N. Balasubramanian	17
6	A STUDY ON THE EFFECTIVENESS OF INSTRUCTIONAL PACKAGE ON CLIMATE CHANGE WITH REFERENCE TO ELECTRICITY CONSERVATION PRACTICES AMONG B.Ed. STUDENT-TEACHERS IN BANGALORE CITY Dr. A. Srinivasacharlu	24
7	CLASSROOM CLIMATE AMONG HIGHER SECONDARY STUDENTS Nirmala Grace Rani S. and Dr. Joseph Catherine	32

बाशी शहरातील सूत व कापड उद्योगाची वाटचाल

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव
मु. पो. आगळगाव, ता. बाशी, जि. सोलापूर.

प्रस्तावना :

कापसाचा उगमच हिंदुस्थानमध्ये झाल्याचे मानले जाते. वृक्षरूपी कापसाचे तंतू कापडनिर्मितीस उपयुक्त ठरतात यावर मुळात पाश्चात्यांचा विश्वासच नव्हता. परंतु ज्यावेळी हे सिध्द झाले तेव्हापासून त्यांनी आपल्या वाड्.मयामध्ये कापसाचे वर्णन व गुणगण करण्यास सुरुवात केली. प्राचीन काळी गंगा, सिंधू या नद्यांच्या खोऱ्यात कापसाची उत्कृष्ट लागवड केली जात होती. पूर्वी हा कापूस इतका सुंदर होता की त्यापासून जी वस्त्रे बनविली जात असत, ती मौल्यवान वस्तूंनी मढवून अधिक आकर्षक व किंमती बनविली जात. ही वस्त्रप्रावरणे परदेशात 'हीरक वस्त्र, मणिचीरा वस्त्र' अशा रचनात्मक नावांनी राजेरजवाडयास भारतीयांची भेट म्हणून पाठविली जात असत. भारतामध्ये येणाऱ्या परकीय प्रवाशांनी या वस्त्रांना 'भारतीय विणलेली हवा' असे संबोधले. पूर्वी ज्या हातमागाच्या सहाय्याने वस्त्रनिर्मिती होत होती ती अतिशय मंद होती. पुढे एका कल्पक विणकराने इ. स. १७३३ मध्ये 'धावता घोटा' शोधून काढला.^१

औद्योगिक क्रांतीच्या प्रारंभावस्थेत 'रिचर्ड आर्कराइट' या उद्योजकाने हौशी संशोधकांना सर्वतोपरी मदत करून सूत कताई यंत्र तयार करून घेतले. यामुळे सूत कताईच्या कामाला कमालीचा वेग आला.^२ पुढे इ. स. १७६४ मध्ये 'जेम्स हरग्रीव्हज' या कल्पक इंजिनाने अधिक उत्पादन देणाऱ्या जेनिचा शोध लावला. या जेनिवर एका वेळी एकच सुई वापरली जात असल्याने उत्पादन गतीशील झाले, मात्र ते मुबलक नव्हते. त्यामुळे इ. स. १९७५ मध्ये 'कार्टरीट' याने वेगवान व जलद उत्पादन देणाऱ्या 'पावर लूम' चा शोध लावला. इंजिनांमुळे भारतीयांना या उद्योगाचे महत्त्व लक्षात आले. यातूनच इ. स. १८५४ मध्ये 'कासवजी दादाभाई दावर' या पारशी व्यक्तीने 'मुंबई' येथे भारतातील पहिली कापड गिरणी उभारली. पुढे या उद्योगाने देशात फार मोठे स्वरूप धारण केले. त्यातूनच मुंबई, अहमदाबाद, सोलापूर, नागपूर, मद्रास, कानपूर, कोईमतूर अशी अनेक शहरे वस्त्रोद्योगाची प्रमुख केंद्रे बनली.^३ इंजिनांच्या सान्निध्यामुळे पारशी, भाटीया, मारवाडी, गुजराथी लोक व्यापार-उद्योगात पुढे आले. त्याचा आपोआपच महाराष्ट्राला फायदा झाला. पुढे मुंबईत गिरण्यांची संख्या वाढू लागल्यामुळे दुसऱ्या ठिकाणी गिरण्या स्थापन करण्यास सुरुवात झाली. यातूनच सोलापूर जिल्ह्यामध्ये आधुनिक सूती वस्त्रोद्योगाचे आगमन झाले.^४

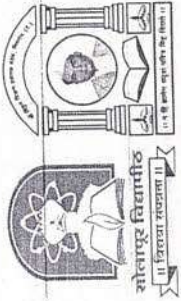
'एक स्पिंडल' म्हणजे सूत गिरणीचे परिमाण होय. स्पिंडलच्या एकूण संख्येवर गिरणीची कार्यक्षमता समजते. गिरणीच्या सूत निर्मितीच्या प्रक्रियेचे दोन प्रकार मानले जातात. एक म्हणजे केवळ सूत निर्मिती करणारी यंत्रयुक्त सूत गिरणी, तर सूत निर्मितीनंतर कापडही तयार केले जाते त्याला 'कॉपोनंट मिल' म्हणतात.^५

पेशवाईच्या काळात सोलापूरातील हातमाग व्यवसायाच्या विकासास चालना मिळाली. पुढे इ. स. १८१८ मध्ये ब्रिटिश सैन्य सोलापूरात घुसल्यानंतर तेथील विणकर मोठ्या प्रमाणात बाशी तालुक्यातील 'वैराग' येथे स्थलांतरीत झाले.^६ सूत गिरणी हा सोलापूर जिल्ह्यातील पहिला संघटीत उद्योग होता. याचे प्रमुख केंद्र बाशी आणि सोलापूर हे होते. सोलापूरमधील कापड गिरण्यासाठी वार्षिक सरासरी ७८४ टन कापूस लागत होता. यापैकी दोन तृतीयांश कापूस बाशीमधून जात होता.^७

इ. स. १९६३ च्या सुमारास सोलापूर जिल्ह्यामध्ये १२ हजार विणकर होते. तेथे विणकरांना 'मुंगा' असे म्हणत. कापड छपाई व रंगकाम हा उद्योग हातमागाच्या व्यवसायाला पूरक व सहाय्यकारक आहे. यामध्येही विणकर समाजच आढळतो. छपाईचा उद्योग 'खत्री' लोक करतात.^८

निजामाच्या कापूस उत्पादक प्रदेशासाठी 'बाशी' हे मुख्य व्यापारी केंद्र होते. इ. स. १८४० मध्ये निजामाच्या प्रदेशातून ५००० बैलगाड्या इतका कापूस आला. याची किंमत साधारणतः १,२५,००० रु. इतकी होती. जिल्ह्यामध्ये विणकरांची जी संख्या होती त्यामध्ये 'बाशी' व 'वैराग' ही खूप महत्त्वपूर्ण ठिकाणे होती. येथील बहुतांशी विणकर स्वतंत्रपणे विणायचे तर काही रोजंदारीवर दिवसाला २ ते ६ आणे या दराने विणायचे. बाशी तालुक्यामध्ये बाशी, वैराग, तडवळे व पांगरी ही विणकरांची प्रमुख ठिकाणे होती. कापसापासून व लोकरीपासून कपडे तयार करण्याच्या व्यवसायामध्ये हे विणकर गुंतलेले होते. त्यांच्याकडे कापसासाठीचे ३७६ हातमाग तर लोकरीसाठीचे ११७ हातमाग होते. या माध्यमातून बाशीमध्ये

SHRI VITTHAL SHIKSHAN PRASARAK MANDAL, NIMGAON (TE)

VITTHALRAO SHINDE ARTS COLLEGE, TEMBHURNI

TAL. MADHA, DIST. SOLAPUR

IQAC & DEPT. OF HISTORY

SOLAPUR UNIVERSITY, SOLAPUR

JOINTLY ORGANIZED

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE

CERTIFICATE

THIS IS TO CERTIFY THAT PROF. / DR. / MR. / MS. Chavan Sarla Brahmadeo OF

Y.C. Mahavidyalaya, Karmala HAS PARTICIPATED AS A RESOURCE PERSON / DELEGATE / CHAIRPERSON / MEMBER OF ORGANIZING COMMITTEE IN THE ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON 'HISTORIOGRAPHY AND TRENDS IN HISTORY'. HE / SHE PRESENTED A RESEARCH PAPER ENTITLED

समय अशांतीचा ऐतिहासिक संदर्भ

ON 08 FEBRUARY, 2019.

CONVENOR

DR. RAJENDRA GAIKWAD

CO-CONVENOR

PROF. DIGAMBAR WAGHMARE

IQAC CO-ORDINATOR

DR. NETAJI KOKATE

PRINCIPAL

DR. MAHENDRA KADAM

Certificate of Publication

International Recognition Multidisciplinary Research Journal

ISSN 2249-894X

Impact Factor : 5.7631 (UIF)

Review of Research

This is to certify that our review board accepted research paper of
Dr./Shri./Smt.: Sarla Brahmadeo Chavan Topic:- सप्त अशोकाचे धार्मिक घोरण
College:- Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala. The research
paper is original & innovative it is done double blind peer reviewed. Your
article is published in February 2019.

Laxmi Book Publication

258/34, Raviwar Peth, Solapur-413005 Maharashtra India
Contact Detail: +91-0217-2372010 / 9595359435
e-Mail: ayisrj2011@gmail.com
Website: www.lbp.world

Authorised Signature

Ashok Yakkaidevi
Ashok Yakkaidevi
Editor-in-Chief

2018-19 - 3.3.2

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5. 7631 (UIF)

सम्राट अशोकाचे धार्मिक धोरण

Miss. Sarla Brahmadeo Chavan

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala.

e-mail : sarlachavan028@gmail.com

प्रस्तावना

प्राचिन भारताच्या इतिहासामध्ये सम्राट अशोकाची ओळख ही वैशिष्टपूर्ण अशी आहे. कलिंग युद्धानंतर सम्राट अशोकाचे मतपरीवर्तन झाले त्यामुळे त्याने भेरी घोषणेऐवजी धम्मविजयाची शपथ घेतली. त्याची साम्राज्य तणा कलिंग युद्धामुळे नष्ट झाली. त्याने त्यामुळे जीवनाचा नवीन दृष्टीकोन स्विकारून अहिंसेचा मार्ग स्विकारला. बौद्ध धम्म स्विकारून त्या धम्माच्या प्रचार आणि प्रसारासाठी अहोरात्र कष्ट घेतले तसेच लोककल्याणकारी कार्य सुद्धा चालूच ठेवले. त्यामध्ये कसलाही खंड पडू दिला नाही. बौद्ध तीर्थक्षेत्रांना भेटी देत असतानाच लोकांच्या अडीअडचणीसुद्धा सोडविण्याचे कार्य केले. म्हणजेच धम्म यात्रा करत असताना सम्राट अशोकाने दुहेरी हेतू साध्य केल्याचे दिसते.

बौद्ध धम्माची तिसरी परिषद भरवून धम्मामध्ये घुसलेल्या अनिष्ट गोष्टींना काढून टाकण्याचे कार्य केले. धम्माचा आधार घेऊन त्याने नैतिक आचरणावर जास्तीत जास्त भर दिला. ही बौद्ध धम्म परिषद 9 महिने चालली.

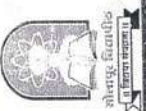
सम्राट अशोकाच्या काळाचा विचार करता त्याचे विश्लेषण केल्यास त्याच्या धम्म कल्पनेचा अर्थ अधिक स्पष्ट होतो. सम्राट अशोकासमोर असणाऱ्या आढ्यांच्या संदर्भात त्याने हे धोरण ठरविले असल्याने त्यांच्या संदर्भात या धोरणाचे मुल्यमापन करणे शक्य आहे. मौर्य घराण्याला आजीविक, जैन, बौद्ध यांची आवड असल्याने ते या विचारसरणीकडे ओढले गेलेले दिसतात. आजिविक, जैन व बौद्ध यांनी ब्राम्हणी धर्माच्या कल्पनांचा आव्हान दिले होते. त्यामुळेच त्यांनी पर्यायी विचारसरणी व जीवनपद्धती मानली होती.

धम्म म्हणजे औपचारीक धार्मिक श्रद्धेने केलेली सत्कृत्ये म्हणजे धार्मिकता असे अशोकचे मत नव्हते तर सामाजिक नितीला धरून वागणे म्हणजे धम्म असे तो मानत असे एका व्यापक नितीचा उपयोग करून प्रशासनाचा योग्य मार्ग शोधणे आणि सामाजिक संघर्ष व असहिष्णूता कमी करणे यामध्ये अशोकाला जास्त स्वारस्य होते. एका व्यक्तीने दुस-या व्यक्तीशी नीतीने वागावे अशी मानसिकता निर्माण करणे हे अशोकाच्या धम्माचे मुलभूत उद्दिष्ट होते. म्हणजेच त्याचे धार्मिक धोरण हे माणूस म्हणून व्यक्तीची प्रतिष्ठा मान्य करण्यावर भर देणारे होते.¹

अशोकाने अशोकाराम नावाचा महाविहार बांधून साठ हजार भिक्कूंना नित्य राहण्याची व्यवस्था केली होती. सर्व जम्बूद्वीपात 84 हजार विहार त्याने बनविले होते. मोग्गलीपुत्त तिस्स यांना सम्राट अशोकाने प्रश्न विचारला की मी एवढे विहार बांधले तर आता मी दायाद होवू शकतो का त्यावेळी मोग्गलीपुत्त तिस्स यांनी उत्तर दिले की एवढ्याने दायाद होत नाही इतकेच काय भिक्कूंना लागणा-या चार वस्तू अन्न, चिवरे, औषधे व विहार जरी तुम्ही दिल्या तरी त्याला दायाद म्हणता येणार नाही, तर त्यासाठी कोणत्याही गोष्टी किंवा श्रीमंत

2018-19-232

महाराष्ट्र शासन
विश्वविद्यालय, सोलापूर
सं. २२०५४३०२७

Madha Taluka Shikshan Prasarak Mandal's

K. N. Bhise Arts, Commerce and Vinayakrao Patil Science College, Vidyarnagar, Bhosare (Kurdwadi) Dist-Solapur (M.S.)

(NAAC Reaccredited "B" Grade)

Departments of Humanities, Social Sciences, Sciences, IQAC & Solapur University, Solapur

Organized

Multidisciplinary National Conference on

Advances in Higher Education, Environmental Studies and Gender Studies

(28 Jan, 2019)

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./ Mr./Ms. Kapre Ankush Tukaram V.C.M. Karmala participated
as a research student/delegate/resource person/chair person/referee and presented paper/poster entitled
महिला शैक्षणिकतातील वातावरण Dist Solapur
in National Conference held at K. N. Bhise Arts, Commerce
and Vinayakrao Patil Science College, Vidyarnagar, Bhosare (Kurdwadi).

Dr. A. P. Pol
Convener

Dr. S. V. Londhe
Organizing Secretary

Prin. Dr. R. R. Patil
Director

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

January - March - 2019

English Part - II / Marathi

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS OF MARATHI ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	महिला सबलीकरणातील शासनाची भूमिका श्री. करपे ए. टी.	१-७
२	साठोत्तरी दलित साहित्याचा ग्रंथसूचित्मक अभ्यास श्री. ऋषी सुखदेवजी गजभिये	८-१३
३	मुंबई मधील पर्यटन क्षेत्राचा भौगोलीक अभ्यास डॉ. नागरे विकास भारुपाटील	१४-२०
४	चंद्रबनातल्या सावल्या मधील निसर्ग प्रा. डॉ. सुनिता श्रीपती कांबळे	२१-२४
५	महिला सक्षमीकरणातील अडथळे दत्तात्रय शिवाजी थोरात	२५-२७
६	महिला हक्क आणि सबलीकरण प्रा. मोहिते सारिका विष्णूदास	२८-३०
७	संत तुकारामांचे शेतीविषयक अभंग स्वानुभवाचा आविष्कार प्रा. थोरात महादेव शामराव	३१-३४
८	भारतातील जलव्यवस्थापन : नदीजोड प्रकल्प प्रा. डॉ. प्रभाकर तानाजी माने	३५-४१
९	सामाजिक आणि आर्थिक क्षेत्रातील महिला सबलीकरण प्रा. सतिश सावता फुले	४२-४५
१०	स्त्रीवाद, लिंग व राजकारण डॉ. आर. व्ही. मस्के	४६-४७
११	पर्यावरण नीती केंद्रीत मानवतावादी दृष्टीकोण प्रा. तलवार एम. एम.	४८-५०
१२	पश्चिम महाराष्ट्रातील प्रमुख नेत्यांचे कृषी औद्योगिक धोरण : कै. यशवंतराव चव्हाण, कै. वसंतदादा पाटील, मा. शरद पवार प्रा. डॉ. सचिन महादेव पाटील	५१-५९

१. महिला सबलीकरणातील शासनाची भुमिका

श्री. करपे ए. टी.

सहाय्यक प्राध्यापक, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा.

गोषवारा

प्रस्तुत लेखात महिला सबलीकरणातील शासनाची भुमिकेचा अभ्यास केला आहे. यामध्ये दुय्यम आधार सामग्रीच्या मदतीने तथ्ये संकलीत केली आहेत. यामध्ये असे दिसून आले आहे की, स्वातंत्र्योत्तर काळापासून भारत सरकारने विविध पंचवार्षिक योजनांमध्ये महिला सबलीकरणाला प्राधान्य दिले आहे. त्यामध्ये स्वयंसिद्धा, स्वःशक्ती प्रकल्प, महिला प्रशिक्षण व रोजगार कार्यक्रम, स्वःआधार, राष्ट्रीय महिला कोष, महिला बचत गट इ. योजनांची अंमलबजावणी केली आहे. तसेच शासनाने महिला सबलीकरणासाठी शिक्षण, स्वयंरोजगार संधी, सुलभ कर्जपुरवठा मोफत व्यावसायिक प्रशिक्षण इ. सुविधा पुरविल्या प्राहिजेत व महिलांनी सुद्धा आपले अधिकार व कर्तव्य यांची माहिती करून घेतली पाहिजे.

बीज संज्ञा:- सबलीकरण, आर्थिक, सामाजिक, रोजगार, शिक्षण, पंचवार्षिक योजना, संधी, बचतगट, आयोग, कायदा इत्यादी.

प्रस्तावना

भारतासारख्या विकसनशील देशात लोकसंख्येत निम्मा हिस्सा (४८.२६ टक्के) असणाऱ्या महिलांना विकासाच्या मुख्य प्रवाहाबाहेर ठेवणे हे कृत्य अमानवी आहे. ही निम्मी लोकसंख्या अज्ञानी व अशिक्षितपणाच्या गर्तेतून बाहेर काढून देशातील समस्त महिलांना सत्ता संपत्ती आणि संधीची समानता देऊन देशाच्या मुख्य प्रवाहात आणणे ही काळाची गरज बनली आहे. महिला आर्थिक सबलीकरणामध्ये एकूण १२८ देशांच्या यादीत भारताचा क्रमांक ११५ वा आहे. दरवर्षी जवळपास साडेपाच कोटी महिलांचा मनुष्यबळात समावेश होतो. भारतीय पुरुषांच्या तलनेत महिलांचा एकूण जीडीपी मधील वाटा २७ टक्के आहे.

जगभरातल्या स्त्रियांची परवड लक्षात घेऊन युनोने सन १९७५ हे आंतरराष्ट्रीय महिला वर्षाबरोबर महिला दशक म्हणून घोषित करून स्त्री प्रश्नांना जागतिक पाटलावर अधोरेखित केले. स्त्रीच्या चौकटीबद्ध जीवनक्रमाला सुरुंग लावून तिची मानसिक गुलामगिरीतून सुटका करणे, ती स्त्री नंतर प्रथम माणूस आहे व माणूस म्हणून सर्व हक्कांची ती भागीदार आहे. यासाठी तिला सक्षम केले पाहिजे, तिचे संघटनात्मक बळ वाढविले पाहिजे. अशी रुपरेषा बिजंगच्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेत निश्चित करण्यात आली व परिणामी 'महिला सक्षमीकरण' या संकल्पनेची गंभीरपणे दखल सरकारला घ्यावी लागली. स्वातंत्र्योत्तर काळातील महिलांच्या

Rayat Shikshan Sanstha's

MAHATMA PHULE MAHAVIDYALAYA

PIMPRI-WAGHERE, PUNE - 411 017.

Re-accredited by NAAC (Third Cycle) with 'A' Grade, CGPA : 3.16

Two Day State Level Workshop on

STRESS MANAGEMENT AT THE WORK PLACE

SPONSORED BY : Savitribai Phule Pune University, Pune (SPPU)

ORGANIZED BY : Department of Psychology, Physical Education and Economics

Certificate

This is to certify that Prin. / Prof. / Dr. / Mr. / Mrs. / Smt. Atul Tanaji Lakde

of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Solapur has participated as a Resource Person / Chairperson / Paper Presenter / Delegate in the two day State Level Workshop organised by Department of Psychology, Physical Education and Economics on 16th and 17th January 2019. He / She has presented research paper entitled Positive Thinking for stress

Management.

Sunil
Prof. Sunil Salke
Co-ordinator

Pandurang

Dr. Pandurang Lohote
Organizing Secretary

Pandurang

Dr. Pandurang Gaikwad
Principal

सावित्रीबाई फुले
पुणे विद्यापीठ

2018-19-3.3.2

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019

Special Issue - 121 (A)

STRESS MANAGEMENT AT THE WORK PLACE

Guest Editor :

Dr. Pandurang Gaikwad
Principal
Mahatma Phule Mahavidyalaya's
Pimpri-Waghere, Pune

Chief Editor :

Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editors of the Issue :

Dr. Pandurang K. Lohote
Prof. Uddhav M. Ghodake
Prof. Babasaheb Pawal
Dr. Pratima B. Kadam
Dr. Bharati J. Yadav
Prof. Sunil Salake
Dr. Rajesh T. Birajdar

This journal is indexed in

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

29	Stress Management Through Yoga	Dr. Jayeshkumar D. Mungara	128
30	Anti-Defection Law – Need For Reformation	Dr. P Subhakara Reddy	131
31	Importance of Yoga In Sports	Dr. Rajendra Waman	135
32	Effect of Psychological Training on Competition Stress of Kho-Kho Players.	Dr. Sheetal Laxman Shendkar	138
33	Stress Management At Workplace	Dr.Asha Suratkal	142
34	Stress Management in Sport Professionals	Dr. Chamle Sachin Subhashrao	146
35	Developing Sports Industry and Innovative Practices And Ideas in Indian Physical Education Programming In 21st Century	Dr.Sachin S. Deshmukh	148
36	Sports Competition and Sports Anxiety	Dr. Suhas Nivrutti Bhairat	151
37	Yoga Information About Good Health	Madhaysing Ingle	154
38	Stress Management At Work Place	Ms. Rifat Memon	156
39	Managing Stress At Workplace	Dr. Jitendra Bhandari & Prof Pranjal Jadhav	163
40	Affect of Stress on Sports Performance	Assist. Prof. Dattatraya Birajdar & Dr. Madhekar Vaishali	166
41	Stress Affects & its Control Techniques in organizations	Prof. Rakesh Ashok More	168
42	Natural Way of Restoring Health and Stress by Changing to Healthy Lifestyle	Prof.Rekhaben H. Kachadiya	171
43	Time and Stress Management in Studying Economics	Dr. Ajaykumar M. Palwe	176
44	Challenges and Remedies of Women Sports In India	Dr. Palne Kailash Shivarrao	180
45	Occupational Stress And Combating it- An overview by A Physical Education Professional	Dr. Poonam Bhandari & Dr.Swatendra Singh	183
46	Management Techniques	Mrs. Minakshi Baban Kumbhar	186
47	Stress, Attitude and Motivation for Athletes Performance	Mr. Balasaheb Namdev Margaje	190
48	Yoga for All.	Mr. Vishal Uttamrao salunkhe	194
49	Stress Management At Work Place - Case of Godrej Consumer Products	Dr. Varsha H Borgaonkar	196
50	Stress & its Effects on Health	Dr. Manju H. Pardeshi	204
51	Effective Way to Deal Stress At Workplace	Prof. Purnima Balwant Karale	208
52	Managing Work Stress	Assit. Prof. Balasheeb Waghchaware & Dr. Vinod N Ganacharya	210
53	Stress Management Techniques	Assit. Prof. Ramhari Nagtilak	212
54	Positive Thinking for Stress Management	Dr Atul Tanaji Lakde	214
55	Stress Management and Yoga	Asst.Prof.Chavan.R.R	216
56	A Study of Work Stress And Stress Management Among College Teachers in Pune City	Prof. Gaikwad Premchand Gundu	219

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the paper at their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

Positive Thinking for Stress Management

Dr Atul Tanaji Lakde

Director of Physical Education & Sports
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala Dist- Solapur

Introduction

Can you think your way to a stress-free life? It is possible to reduce the amount of stress you feel by having positive thoughts about the things that happen in your daily life. Most of us have had someone say "Think positive!" or "Look on the bright side," when something didn't go quite right. As unwilling and difficult as that may be, there is some truth to it. Positive thinking can reduce your stress level, help you feel better about yourself (and the situation) and improve your overall well-being and outlook. The only problem is that it's not always easy to be positive and some circumstances make it more of a challenge than others. The good news is that, with a little work on turning around your negative thoughts, you can become an optimist and stressful.

Definition

Stress is a feeling of emotional or physical tension. It can come from any event or thought that makes you feel frustrated, angry or nervous. Stress is your body reaction to a challenge or demand.

Stress Management is a wide spectrum of technique and psychotherapies aimed at controlling a person's level of stress, especially chronic stress usually for the purpose of improving everyday functioning.

Positive Thinking is a mental and Emotional attitude that focuses on the bright side of life and expects positive results. A person with positive thinking mentally anticipates happiness, health and success and believes that he or she can overcome any obstacle and difficulty. Positive thinking helps with stress management and can even improve your health. Practice overcoming negative self-talk with examples provided.

The health benefits of positive thinking

- Increased life span
- Lower rates of depression
- Lower levels of distress
- Greater resistance to the common cold
- Better psychological and physical well being

‘किं किं न साधयति कल्पलते व विद्या’

Khandala Vibhag Shikshan Samiti's

RAJENDRA MAHAVIDYALAYA, KHANDALA

Tal. Khandala, Dist. Satara, Pin - 412802

Department of Physical Education and Sports
in association with

Shivaji University, Kolhapur
Organized

One Day National Seminar

on
"Empowering Youth through Physical Education, Sports and Yoga"

Certificate

This is to certify that Dr./Prof./Mr./Miss..... *Atul Tanaji Lakde*..... has participated in a One-Day National Seminar on "Empowering Youth through Physical Education, Sports and Yoga" organized by Department of Physical Education and Sports, Rajendra Mahavidyalaya, Khandala in association with Shivaji University, Kolhapur, on 9th Feb. 2019. He / She also chaired a session / worked as a Resource Person / Member of advisory committee / Member of organizing Committee / presented a Research Paper / Poster entitled *Youth Empowerment through sports*.....

Shri. Gadhave S. S.
Secretary
Khandala Vibhag Shikshan Samiti, Khandala

Smt. Majgaonkar S. R.
Convener & Head,
Dept. of Physical Education and Sports

Dr. Patane P. P.
Organizing Chairman
(IIC) Principal

Special Issue

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

International Multilingual Refereed Research Journal

V I D Y A W A R T A®

किं किं न साधयती कल्पलते व विद्या
Khandala Vibhag Shikshan Samiti's

RAJENDRA MAHAVIDYALAYA, KHANDALA

(Arts, Commerce, Science and B.C.A.)

Tal.Khandala, Dist.Satara-412 802

(Affiliated to Shivaji Uersity, Kolhapur)

A ONE DAY NATIONAL SEMINAR
ON

**Empowering Youth Through
Physical Education, Yoga**
Saturday 9th February-2019

Department of Physical Education & Sports

Dr.Patane Pratibha
I/C/Principal

Ms.Majagaonkar Savita
Convener

Mr.Mendhapure Pradi
Co-Ordinator

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta[®]

Special Issue
February 2019

099

31

Youth Empowerment through Sports

Dr. Atul Tanaji Lakde

Director of Physical Education & Sports
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala
Dist- Solapur

Abstract

Youth Empowerment through Sports is a youth led program designed to give young people the sports leadership skills to manage and run their own sporting activities events and competitions. The program provides opportunities for young people to develop personal and social responsibility through active involvement in sport participation, leadership role and a range of team building activities. The program is designed for male and female between the age group 14 to 25 years from Schools and Colleges. The Aim is Youth promotion, Education, Science, Vocational Education and Training and Sports for Development.

Introduction

Sport has a special attraction to young people as it offers opportunity for fun play and physical challenges, organized sport therefore, has a potential to attract young people unmatched by other voluntary organization. Beyond giving youth a way to stay healthy, sport also provides the way to stay healthy; sport also provides an opportunity for young people to learn skills that will serve them throughout their lives. Working with teammates teaches young people how to communicate and work together, while

mastering a specific technique instills discipline and persistence.

Keywords

Youth- the period between childhood and adult age

Empowerment- The authority or power of becoming stronger to do something.

Sports- An activity involving physical exertion and skill in which an individual or team competes against another or other for entertainment

Objectives

- To enhance sport leadership capacity of young people in one or more of a range of selected sports related roles (coach, journalist, official, etc)
- To provide opportunities for young people to improve their level of personal and social responsibility through active involvement in authentic learning situations
- To promote a youth friendly environment where young people feel a sense of belonging, self-worth and personal satisfaction through participation and peer interaction

Program Methodology

What? Youth Empowerment through Sport is a dynamic program which actively invests in the Youth by empowering them to go into their communities and become ambassadors of sport and change makers.

How?

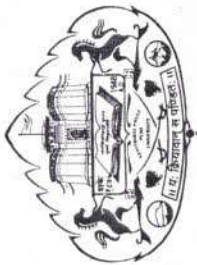
They empower youth leaders through the program with the necessary qualities and charac-

Coordinator

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal **Impact Factor: 5.131(IJIF)**

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Certificate

Pune District Education Association's
Annasaheb Waghire Science, Arts and Commerce College

Otur, Tal. Junnar, Dist. Pune, Maharashtra

State Level Seminar on
"Recent Trends in Physical Education, Sports, Yoga & Psychology"
22nd & 23rd January, 2019

Sponsored by : **BOD, Savitribai Phule Pune University, Pune**

Jointly Organized by

DEPT. OF PHYSICAL EDUCATION & SPORTS AND PSYCHOLOGY

This is to Certify that ~~Prof.~~ / Dr. / ~~Mr.~~ **Atul Tanaji.**

of **Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala** has Participated as a Resource
~~Person / Chair Person~~ / Presented Paper entitled **Yoga for Complete Health.**

in the State Level Seminar on **"Recent Trends in Physical Education, Sports, Yoga & Psychology"**

Organized by Annasaheb Waghire Science, Arts and Commerce College, Otur.

Dr. Walke S. B.

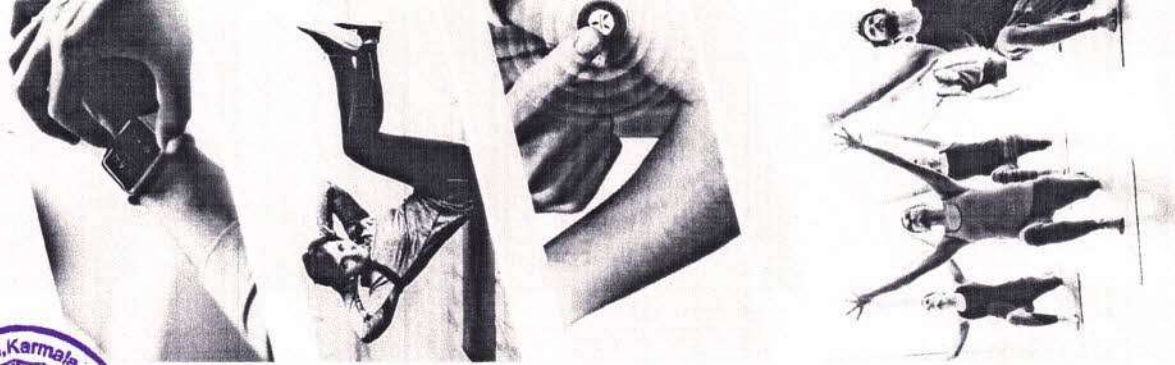
Co-ordinator

Dr. Paneru U. P.

Co-ordinator

Dr. Salve T. N.

Principal and Convener

2018-19 3.3.2

Y-18-19
Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

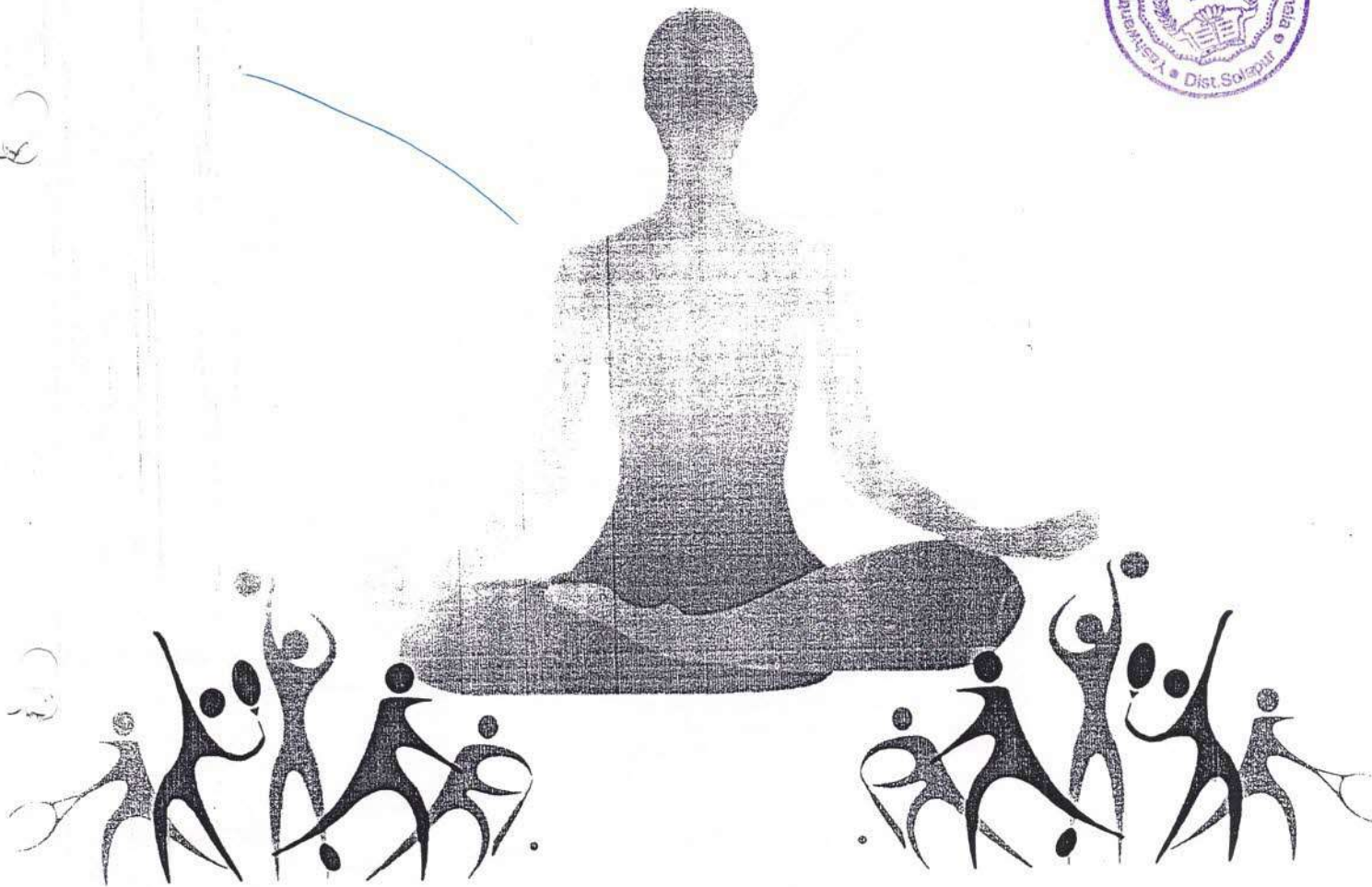

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019

SPECIAL ISSUE- 99 (B)

Physical Education, Sports, Yoga & Psychology

Chief Editor :

Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

This journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

WATIDHAN PUBLICATIONS

Yoga For Complete Health

Dr. Atul Tanaji Lakde

Director of Physical Education & Sports
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmal Dist- Solapur
Origin of Yoga

Yoga's history has many places of obscurity and uncertainty due to its oral transmission of sacred texts and the secretive nature of its teachings. The early writing on yoga was transcribed on fragile palm leaves that were easily damaged, destroyed or lost. The development of Yoga can be traced back to over 5000 years ago, but some researchers think that Yoga may be up to 10000 years old. Yoga's long rich history can be divided into four main periods of innovation, practice and development.

Pre-Classical Yoga- The beginning of Yoga was developed by the Indus-Sarasvati civilization in North India over 5000 years ago. The word Yoga was first mentioned in the oldest sacred texts the Rig Veda

Classical Yoga- In the pre-classical stage, yoga was a mishmash of various ideas, beliefs and contradicted each other. The Classical period is defined by Patanjali's Yoga Sutras.

Post-Classical Yoga- A few centuries after Patanjali, Yoga masters created a system of practices designed to rejuvenate the body and prolong life. They rejected the teachings of the ancient Vedas and embraced the physical body as the means to achieve enlightenment. They developed Tantra Yoga with radical techniques to cleanse the body and mind to break the knot that binds us to our physical exercise (Hatha Yoga)

Modern Period- In the late 1800 and early 1900 Yoga master began to travel to the west attracting attention and followers. This began at the 1893 Parliament of Religions in Chicago, when swami Vivekananda wowed the attendees with his lecture on Yoga and the Universality of the world's religion. In the 1920 and 30 Hatha Yoga was strongly promoted in India with the work of T. Krishnamacharya. Swami Vivekananda and B K S Iyengar, T K V Desikachar and Pattabhi Jois.

What is Yoga

A Hindu spiritual and ascetic discipline a part of which including breath control, simple meditation and the adoption of specific bodily postures, is widely practiced for health and relaxation

Purpose of Yoga

The original purpose of Yoga was spiritual development practices to train the body and mind to self observe and become aware of their own nature. The purpose of Yoga was also to cultivate discernment, awareness, self-regulation and higher consciousness in the individual.

Benefits of Yoga

Cognitive Function (Memory, Attention, Concentration, Depth Perception and Learning efficiency)

Psychological Benefits (Improved Mood, Increased- Somatic awareness, Kinetic awareness and Decreased- Hostility, Anxiety, Depression),

Physiological (improved general health, posture, muscle tone, sleep, immunity and pain tolerance, weight normalizes, Stable autonomic nervous system, Increased cardio-respiratory efficiency, muscular skeletal flexibility, strength and energy level Decreased – HR, BP, EMG activity)

Yoga technique

Surya Namaskar- Sun Salutation is a sequence of 12 powerful yoga poses. Besides being a great cardiovascular workout, Surya Namaskar is also known to have an immensely positive impact on the body and mind.

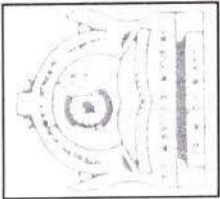
Coordinator

IQAC

Website - www.researchjourney.net
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Email - Yashwantrao.Chavan.Mahavidyalaya@karmala413203dist.solapur.com
Karmala 413203, Dist. Solapur

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.
Parivartan Education Society, Calna.

Affiliated

Rajarshi Shahu College,

Wajul Tq. Gangapur, Dist. Aurangabad, Maharashtra.

Agriculture Sector in 21st Century : Problems and Remedies

12th March, 2019

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./M^{rs}./M^s./Dr./Prof.

Pramod Dattatray Shete

of Yashwantrao Chavan Mahavidyalay Karmala, Dist. Solapur.

has participated and presented a paper titled

“ कल्पना दुधाल यांच्या कवितेतील दाहक ग्रामीण वास्तव ”

in the National Conference on “Agriculture Sector in 21st Century : Problems and Remedies” held on 12th March, 2019 organized by Rajarshi Shahu College, Wajul Tq. Gangapur, Dist. Aurangabad.

His / her paper has been included in the UGC listed Journal AJANTA bearing ISSN - 2277 - 5730 with 5.5 Impact Factor.

Convenor

Dr. Nishikant Alte
Principal

3.3.2 - 2018

2018-19 - 20.3.1

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

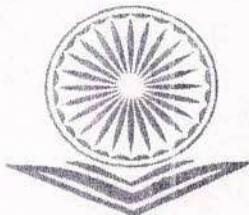
Issue - I

Marathi Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019

AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
२५	ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांचा खेळातील सहभाग : आन्हाने व उपाय प्रा. मधुकर वाकळे संगीता साठे (वाकळे)	१०९-११०
२६	महात्मा फुले यांच्या विचारातील कृषी जाणिवा प्रा. मोहन सौंदर्य	१११-११२
२७	मराठवाड्यातील कर्जबाजारी शेतकरी आत्महत्या : एक अध्ययन डॉ. वने मोहन भु.	११३-११५
२८	भारतातील कृषी धोरणविषयक शासनाची भूमिका व सद्यस्थिती श्री. नागनाथ शशिकांत कबाडे	११६-११९
२९	भारतातील शेतकरी आत्महत्या : कारणे आणि उपाय निलेश एस. खिल्लारे	१२०-१२५
३०	शेतकरी चळवळीचे ऐतिहासिक महत्त्व डॉ. जी. एच. पटेल पांडुरंग विश्वनाथ कांबळे	१२६-१२८
३१	भारतातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या कारणे व उपाय सौ. पाऊलबुध्दे अनुराधा रामभाऊ प्रा. डॉ. अशोक कोरडे	१२९-१३१
३२	कल्पना दुधाळ यांच्या कवितेतील दाहक ग्रामीण वास्तव प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेठे	१३२-१३६
३३	शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या आणि राजकीय उदासिनता प्रा. गौतम कांबळे	१३७-१३८
३४	महाराष्ट्रातील शेतकरी आत्महत्यांचा अभ्यास प्रा. पी. एस. मिसाळ डॉ. डी. बी. खरात	१३९-१४२
३५	मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : सद्यस्थिती, कारणे आणि उपाय प्रा. राम गणपतराव शेवलीकर	१४३-१४९

३२. कल्पना दुधाळ यांच्या कवितेतील दाहक ग्रामीण वास्तव

प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेते

सहाय्यक प्राध्यापक, मराठी विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापूर.

प्रस्तावना

भारतीय समाज हा कृषी आधारीत जिवन जगणारा समाज आहे. बहुतांश लोकांच्या उपजिविकेचे साधन शेती हे आहे. साहित्य हे समाजजीवनाचा अविभाज्य घटक असल्यामुळे कृषीसंस्कृतिचे प्रतिबिंब कृषक समाज शिक्षित झाल्यापासून भारतीय साहित्यामध्ये उमटलेले आपणास दिसून येते. पर्यायाने ते मराठी साहित्यातही दिसून येते. १९२० नंतर महाराष्ट्रामध्ये महात्मा गांधींच्या खेड्याकडे चला या ग्रामवादी विचाराचे वागे वाहू लागले त्याचे प्रतिबिंब साहित्यातही उमटले. या प्रेरणेतूनच मराठी साहित्यामध्ये जानपद कविता लिहिली गेली रविकिरण मंडळाचा उल्लेख प्रामुख्याने करावा लागतो रविकिरण मंडळ काळात आणि त्यानंतर लिहिल्या गेलेल्या जानपद कवितेचे प्रातिनिधिक दर्शन ग.ल. ठोकळ यांच्या सुगी या काव्यसंग्रहात घडते. या काळात ग. ह. पाटील, ना.घ.देशपांडे, अनंत काणेकर भ. श्री. पंडित, वा. गो. मायदेव इ. कवींनी कवितालेखन केलेले दिसून येते. या कविंच्या कवितेमध्ये ग्रामीण आशय असला तरी वास्तव चित्रण आलेले नव्हते. स्वातंत्र्यानंतर ग्रामीण समाजातील शेतकरी वर्गातील मुले अधिक संख्येने शिकू लागली आणि त्यांच्या लक्षात आले की प्रचलित ग्रामीण साहित्यामध्ये आपले जीवन व आपली संस्कृति वास्तव स्वरूपात चित्रित झालेली नाही या प्रेरणेतून पुढील काव्यलेखन झालेले आपणास दिसून येते.

स्वातंत्र्योत्तर काळात आपल्या सरकारकडून अपेक्षा निर्माण झाल्या आपले सरकार आपल्याला सावकार, जमीनदार, सरकारी कर्मचारी यांच्या शोषणातून मुक्त करेल असे वाटू लागले परंतु तसे घडले नाही. या सर्व घडामोडींचे प्रतिबिंब साहित्यात उमटू लागले याचे प्रत्यंतर आनंद यादव, रा. र. बोराडे, बहिणाबाई चौधरी, ना.धो.महनोर, नागनाथ कोतापल्ले इ. साहित्यिकांच्या साहित्यातून उमटू लागले. देशातील अन्नधान्याचे उत्पादन वाढवण्यासाठी १९७० च्या दशकात देशव्यापी हरित क्रांतीची योजना आखली गेली. यासाठी रासायनिक खते, कीटकनाशके यांचा प्रचंड प्रमाणात वापर केला गेला. याचे दुष्परिणाम आता दिसू लागले आहेत. पारंपरिक पद्धतीने शेती न करण्याच्या आग्रहामुळे जमिनीतील पाण्याचा भरमसाट उपसा होऊ लागला. याच पद्धतीने भूगर्भातील पाण्याचा अमर्याद उपसा होऊ लागला तर त्याचे गंभीर परिणाम शेतीवर होऊ लागले या संदर्भात विठ्ठल वाघ, इंद्रजित भालेराव, श्रीकांत देशमुख, कैलास दौंड इ. कविंच्या कविता महत्वाच्या आहेत.

D. P. Bhosale College, Koregaon

स्युत शिक्षण संस्था, सातारा 1919-2019

District – Satara, M.S. India

NAAC Reaccredited 'A' (with CGPA 3.12)

Interdisciplinary International Conference On

The Reflection of Work-culture of the Gypsy and Liberated Tribes in Arts and Literature

Organized by

Department of English, Hindi and Marathi

Certificate

Prof. Pramod Dattatray Shete

This is to certify that Dr./Mr./Ms.

of Yashawantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist. Solapur participated in

Interdisciplinary International Conference on The Reflection of Work-culture of the Gypsy and

Liberated Tribes in Arts and Literature organized on 1st and 2nd April, 2019 at D.P. Bhosale College, Koregaon

and chaired a session / worked as a Resource Person/presented a paper entitled “ व्यक्तीश माडगूळकराच्या

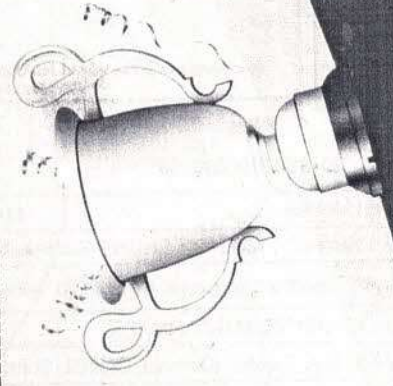
कांदबरीतल्लि घनगर समाजाचे चित्रण ”

Dr. G.S. Bhosale
Organizing Secretary

Dr. B.S. Lokde
Convener

Dr. B.S. Chavan
Coordinator.

Dr. V.S. Sawant
Principal

Impact Factor – 6.261

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

March -2019 Special Issue – 171 (B)

भटक्या विमुक्तांच्या श्रमसंस्कृतीचे कला व साहित्यातील प्रतिबिंब

अतिथी संपादक
डॉ.व्ही. एस. सावंत
प्राचार्य
डी.पी.भोसले कॉलेज, कोरेगाव

कार्यकारी संपादक
डॉ. बी. एस. चव्हाण
डॉ. जी. एस. भोसले
डॉ. बी. एस. लोकडे

सहयोगी संपादक
श्रीमती आर. के. मुल्ला
श्रीमती एम. एम. देठे
डॉ. एस. जी. सायकर
श्री एफ. एस. शिरसाट
डॉ. व्ही. व्ही. नावडकर
श्री एस. यु. कासगावडे

मुख्य संपादक
डॉ. धनराज धनगर (येवला)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

36	भटक्या विमुक्तांची श्रमसंस्कृती: कला व साहित्य भटक्या विमुक्तांचे साहित्य व स्वरूप डॉ.सौ.एस.बी.वाघमोडे	179
37	गोपाळ - डोंबारी जमातीची संस्कृती : सद्यस्थिती प्रा. सुभाष वाघमारे	182
38	'तीन दगडाची चूल' मधील अंधश्रद्धा भारती कोळेकर	188
39	भटक्या - विमुक्तांचे साहित्य व स्वरूप राजनंदिनी भालेराव	194
40	मला माहित असलेली भटक्या विमुक्तांची कला डॉ.सविता व्हटकर	198
41	व्यंकटेश माडगूळकरांच्या कादंबरीतील धनगर समाजाचे चित्रण प्रा.प्रमोद शेते	202
42	भटक्या - विमुक्तांच्या जातपंचायती आणि महाजातपंचायतीचे स्वरूप व महत्त्व डॉ.चंद्रकांत कांबळे	205
43	भटक्या विमुक्तांचा साहित्यप्रवाह आणि मराठीतील इतर साहित्यप्रवाह : तुलनात्मक अभ्यास डॉ. निलेश लोंढे	211
44	भटक्या विमुक्तांची आत्मकथने कल्पना काळे	218
45	भटक्या - विमुक्तीचे व्यवसायानुसार वर्गीकरण व स्वरूप किरण मंडळ	224
46	भटक्या विमुक्त जमातीतील 'वडार' समाजचित्रण राजनंदिनी किर्तीकर	230
47	भटक्या - विमुक्तांचे स्वरूप व साहित्य प्रा. कुमार इंगळे	234
48	भटक्या विमुक्तांचे व्यवसायानुसार वर्गीकरण व स्वरूप जयश्री वाहुळ	244
49	भटक्या विमुक्तांचे व्यवसायानुसार वर्गीकरण व स्वरूप प्रा. कु. लक्ष्मी पवार	249
50	भटक्या-विमुक्तांच्या आत्मचरित्रातून सामाजिक जाणिवांचा चिकित्सक अभ्यास डॉ. नंदकुमार जाधव	254
51	'भटक्या-विमुक्तांची श्रमसंस्कृती कला आणि साहित्य डॉ. ज्ञानेश्वर वाल्हेकर	257
52	कैकाडी समाज ज्योती लेकुळे	261
53	मराठी कादंबरीतील विमुक्तांचे चित्रण डॉ. आकाश पवार	265
54	भटक्या विमुक्तांचे- व्यवसायानुसार वर्गीकरण व स्वरूप प्रा.देवदास आरोलकर	268
55	भटक्या जमातीतील स्त्री लेखिकांच्या आत्मकथनातील स्त्रीजीवन डॉ. दत्तात्रय ओवाळे	272
56	गोसावी समाजाचे लोकजीवन प्रा. घनश्याम गिरी	276
57	'गोठण'मधील गोर बंजारा संस्कृती डॉ. गिरीश मोरे	279
58	भटक्या विमुक्त धनगर समाजाची ग्रामदैवते डॉ. तानाजी पाटील	282
59	'तीन दगडाची चूल' या आत्मकथानाची समाजशास्त्रीय समीक्षा डॉ. दत्तात्रय डांगे	289
60	भटक्या विमुक्तांचे साहित्य : संकल्पना, स्वरूप व वाटचाल डॉ. नीता भिसे - ढावरे	293
61	वैदू समाजाचे राहणीमान व चालीरीती डॉ. शरद पवार	301
62	लोककला - 'वासुदेव': परंपरा आणि सद्यस्थिती डॉ. महेश गायकवाड	304
63	भटक्या विमुक्तांची आत्मकथने प्रा. मोहन चव्हाण	309
64	भटक्या विमुक्तांच्या समस्या डॉ. मोहन लोंढे	312
65	भटक्या विमुक्तांची संस्कृती डॉ.रघुनाथ केंगार	317
66	भटका विमुक्त समाज: शैक्षणिक व सांस्कृतिक समस्या डॉ. प्रभाकर पवार	321
67	भटक्या विमुक्त जाती जमाती व जातपंचायत : परस्पर अन्वय डॉ. अशोक शेलार	324
68	धनगर भटक्या जमातीची श्रम सांस्कृती व कलाविष्कार संदीप पाटील	331
69	संघर्षमय जीवनाची कहानी उचलल्या आत्मकथन डॉ.कांचन नलवडे	335
70	भटक्या विमुक्तांची कला, साहित्य आणि श्रमसंस्कृती डॉ.शिवकुमार सोनाळकर	337

व्यंकटेश माडगूळकरांच्या कादंबरीतील धनगर समाजाचे चित्रण

प्रा.प्रमोद दत्तात्रय शेते

मराठी विभाग
 यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय
 करमाळा, जि. सोलापूर

ई मेल-pramodshete77@gmail.com

प्रस्तावना :

व्यंकटेश माडगूळकर यांची 'बनगरवाडी' ही साहित्यकृती मराठी साहित्यातील धनगर समाजातील लोकांचे जीवन चित्रित करणारी, प्रादेशिक कादंबरीचा मापदंड असणारी कादंबरी आहे. ग्रामीण जीवनातील परंपरा, रुढी, संस्कृतीचे दर्शन घडविणारी आशयसंपन्न असणारी ही कलाकृती आहे. मराठी कादंबरीला 150 वर्षांपेक्षा अधिक अशी प्रदीर्घ परंपरा लाभली आहे. कादंबरी हा वाङ्मय प्रकार मराठीने इंग्रजी वाङ्मय मयाकडून घेतला आहे. Novel चे रूपांतर म्हणजे कादंबरी होय. व्यंकटेश दिगंबर माडगूळकर यांचा जन्म 6 जुलै 1927 साली सांगली जिल्ह्यातील माडगूळ या गावी झाला. माडगूळकरांनी उपसंपादक, चित्रपट, कथालेखन, निर्माता, ग्रामीण विभाग, आकाशवाणी पुणे केंद्र इ. ठिकाणी कार्य केले व अमेरिकन कादंबरीकार जॉन स्टार्क बेन यांच्या विचारांचा त्यांच्यावर प्रभाव आहे. बनगरवाडी ही व्यंकटेश माडगूळकरांची सन 1955 साली प्रकाशित झालेली ग्रामीण कादंबरी आहे. ग्रामीण साहित्याच्या पाऊलखुणा प्राचीन मराठी वाङ्मयातही दिसून येतात. अगदी संत सावता माळी यांच्यापासून ग्रामीण साहित्याची परंपरा मराठी साहित्याला लाभली आहे. तसेच महात्मा फुले यांनी ग्रामीण साहित्याला वैचारिक अधिष्ठान प्राप्त करून दिले.

बनगरवाडी ही एका शिक्षणापासून वंचित असणा-या निसर्गाबरोबर जीवन जगत असणा-या गावाची कहाणी आहे. या गावात एका तरुण मास्तराची शाळेसाठी नेमणूक झालेली आहे. या वाडीत प्रवेश करताना ह्या तरुणाला वाडीचे फाटके दर्शन जागोजागी दिसून येते. आजूबाजूला सपाट मोकळा माळ बाजरीची तांबडी राने आणि मध्येच गबाळे पडावे तशी पडलेली तशी पस्तीस घरे अशी ही बनगरवाडी आहे. वाडीतील बहुतेक सारी माणसे पोटापाण्याच्या उद्योगाला गावाबाहेर पडलेली असतात. या गावात शाळा नाही पोरे नाहीत. शाळा चालत नाही. सरकारला माहित असूनही रिकामा फाजीलपणा आहे असे मास्तरला भेटलेला वाडीतला पहिलाच माणूस दादू बालट्या सांगतो तसेच मास्तरला तो सुरुवातीला अंडीवाला आहेस का म्हणून विचारतो. अशावेळी मास्तरच्या मनात अनेक प्रश्न निर्माण होतात पण कारभारी भेटल्यामुळे मास्तरच्या मनात हिंमत येते व कशीतरी शाळा सुरु होते. असे प्रस्तुत कादंबरीचे कथानक आहे.

बनगरवाडीचे चित्रण :

गावात बहुतेक धनगर समाज जास्त होता. त्यांच्या व्यवसाय म्हणजे मेंढरे सांभाळणे हा होता. मास्तर हा दर आठवड्याला तालुक्याला जात असे त्यावेळी गावातील माणसे मास्तरकडे लहान सहान कामे सांगत त्यामुळे मास्तर हळूहळू गावामध्ये रमू लागला तेव्हा मास्तरने कारभा - यापुढे गावात तालीम बांधण्याचा प्रस्ताव मांडला या कामी कारभारी पुढाकार घेवून सारी वाडी तालमीच्या बांधकामासाठी अहोरात्र झटू लागते तालमीचे काम पूर्ण होते राजाच्या हस्ते उद्घाटन होते. बनगरवाडी पासून जवळच एक छोटेसे टेकाड होत त्या ठिकाणी मावल्या आई नांवाची देवी होती तिथे दरवर्षी यात्रा भरत असे. मावल्या आईच्या जत्रेत बनगरवाडी जमा होते. पाऊस नसल्यामुळे धनगर हवालदिल झालेले असतात. 'पाप फार झालं, लबाडपना बोकाळला' असे अंगात आलेला धुळा म्हणतो, 'देवीला बक - याचा नैवेद्य दिला जातो.' 'चांगभल' असा घोष करत धनगर कालवण - भाकरीवर तूटून पडतात नक्षत्रांमागून नक्षत्रे जाताना पण पाऊस काही येत नाही. उपासमार होऊ लागते. रोगांमुळे मेंढरे पटापट

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

January - March - 2019

Marathi / Hindi Part - II

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF HINDI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	'अकाल में उत्सव' : क्रियाकर्म बनाम कार्यक्रम वैशाली	१-५
२	मालती जोशी और आशा बगे की कहाँनियों भाषा तुलनात्मक अध्ययन डॉ. अनिल साळुंखे	६-१०
३	हिन्दी में दलित कविता का स्वरूप एवम् विकास प्रा. डॉ. एम. ए. काजी	११-१३
४	डॉ. भूपेन हाजरिका के गीतों का एक सौन्दर्यात्मक विश्लेषण डॉ. नुरजाहान रहमतुल्लाह	१४-२२
५	उग्र राष्ट्रवाद को गढ़ता मीडिया डॉ. सरिता तिवारी	२३-२६
६	कथक कलाकार के लिये पखावज तबला तालीम की अनिवार्यता शशिकांत शर्मा प्रो. वंदना चौबे	२७-२८
७	मालवा की धार्मिक परंपराएँ और स्त्रियाँ निरूपा उपाध्याय	२९-३२
८	कबीर के काव्य में भाषा सौन्दर्य गुण अनिल पुत्र श्री गोविन्द राम	३३-३९

२. मालती जोशी और आशा बगे की कहाँनियों भाषा – तुलनात्मक अध्ययन

डॉ. अनिल साळुंखे

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापूर.

जीवन से सन्निकटता, सरलता एवं संप्रेषणीयता इस भाषा के गुण के माध्यम से रचनाकार पाठक के मन में अपना स्थान निर्माण करता है। कथ्य की सहजता का भाषा से तालमेल बिठाने का प्रयास रचनाकार अपनी कृतियों में करता है। मालती जोशी और आशा बगे की अधिकांशतः कहानियाँ शहरी परिवेश में मध्य वर्ग में बोली जानेवाली बोलचाल की खड़ी बोली का रूप है। दोनों लेखिकाओं की कहानियों के सभी पात्र सामाजिक, सांस्कृतिक और शैक्षणिक व्यक्तित्व के अनुरूप भावाभिव्यक्ति करने में समक्ष है। इसके अतिरिक्त दोनों लेखिकाओं की भाषा में अलंकारिकता, प्रतिकात्मकता, सूक्तिमयता आदी का प्रयोग प्रभावी ढंग के साथ दिखाई देता है। दोनों लेखिका संगीत से प्रभावित होने के कारण संगीत क्षेत्र की शब्दावली को भी उन्होंने ग्रहण किया है। ग्रामीण, प्रांतीय और विदेशी भाषा का भी प्रभाव उनकी कहानियों से स्पष्ट होता है। इसी तरह उनकी कहानियों की भाषा की विशेषताओं का आकलन निम्नानुसार है :-

१. अलंकारिकता

मालती जोशी और आशा बगे की कहानियों में विभिन्न प्रकार के अलंकारों में उपमा, रूपक, दृष्टान्त, अनुप्रास आदि का प्रयोग सहजता से हुआ है। मालती जोशी की 'बोल री कठपुतली' कहानी में एक साथ दो-दो उपमाओं का प्रयोग दिखाई देता है। जैसे - "तुमने मुझे कोई चाबी का खिलौना समझ रखा है। कोई मोम की गुडिया हूँ मैं?" इस कथन में चाबीका खिलौना और मोम की गुडियाँ इन दो उपमाओं का प्रयोग हुआ है। 'एक जंगल आदमियों का' कहानी में समीर खुद को औरंगजेब की, 'टूटने से जुड़ने तक' में कपिल की माँ अपने बाबुजी को 'जमदग्नि' की उपमा देती है। इसी प्रकार 'रबर का बबुआ', 'धूमकेतू', 'चाँद', 'चंडीस्वरुपा', 'टिपू-सुलतान', 'रणचंडी', आदि उपमाओं का प्रयोग व्यक्ति, उसका स्वभाव विशेष, कार्य - व्यवहार आदि के अनुसार किया है। साथ ही 'मन का आकाश', 'आशाओं पर तुषारापात', 'वाणी के धनी', 'मन की आमराई', 'मौन का कोहरा', 'मुसकानों के दीप', 'उदासी की चादर', आदि में रूपकों के प्रयोग द्वारा उनकी भाषा समृद्ध बन गई है। टूटने से जुड़ने तक कहानी में सजाई गई गाड़ी को दुल्हन की उपमा देकर मानवीकरण अलंकार को प्रस्तुत किया है। ऋणानुबंध कहानी में भी मानवीकरण की झलक पाई जाती है। लेखिका ने अपनी अनेक कहानियों में विभिन्न प्रकार के अलंकारों का प्रयोग कर अपनी भाषा को आकर्षक, समृद्ध बनाया है। लेकिन रूपक तथा मानवीकरण अलंकारों में पुनरुक्ति दोष पाया जाता है। जैसे - 'गाड़ी दुल्हन की तरह सजाई थी', 'जीप दुल्हन की तरह सजी हुई थी' आदि। 'दीवार' रूपक की पुनरुक्ति 'मध्यांतर', 'एक घर सपनों का', कहानी में दिखाई देती है।

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203, Dist. Solapur

ITSPM'S

Arts Science and Commerce College Indapur
Two Days National Conference

On
"Self-Employment – A Tool of Economic Development"

1st and 2nd February 2019

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University Pune

CERTIFICATE

This is to Certify that Prof./Dr/Mr/Ms Karpe, A. T. of

Y. C. M. Karmala Dist. Solapur

has attended / delivered

a plenary talk/ chaired a plenary session /chaired a paper Presentation session/ presented a paper on

वैयक्तिक स्वयंसेवक

at the National Conference held

at the College .

Bhimaji Bhor

Dr.Bhimaji Bhor
Convener

Dr.Sanjay Chakane
Principal

Organizing Chairman

Mr. Mukund Shaha
Secretary,

ITSPM, Indapur

2018-19-332

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Issue No. 107- Self Employment : A Tool of Economic Development
UGC Approved Journal

ISSN :
2348-7143
February-2019

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February -2019 Issue No. - 107

Self Employment : A Tool of Economic Development

Guest Editor :

Dr. Sanjay Chakane

Principal,

ITSPM's Arts, Science & Commerce College, Indapur

Dist. Pune

Executive Editors of the Issue:

Dr. Bhimaji Bhor (HoD & Associate Prof. Economics)

Dr. Gajanan Kadam (Assistant Prof. of Economics)

Dr. Tanaji Kasabe (Assistant Prof. of Economics)

ITSPM's Arts, Science & Commerce College, Indapur

Dist. Pune

Chief Editor:

Dr. Dhanraj Dhnagar (Yeola)

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

Published by -

© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik

Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

25	Self-Employment: Vocational and Professional Education, in India, in A Brief Dr. Arvind Shelar	135
26	Self-Employment Created by Micro, Small and Medium Scale Enterprises Prof. Venkat Wadgave	137
27	Agriculture Sector and Self Employment Prof Devadatta Shelake	143
28	Self-Employment Generation in Rural Economy Dr. Harshad Jadhav	147
29	कृषी पर्यटन : कृषी क्षेत्रातील पर्यटनाची नवी दिशा डॉ. श्रीकांत फुलसुंदर	150
30	इंदापूर तालुक्यातील लहान उद्योजकांसमोरील आव्हाने, अडथळे आणि संधी डॉ. गजानन कदम व प्रा. सागर भोसले	158
31	ई-नाम शेतमाल विक्री व्यवस्थेतील सद्यस्थिती आणि उणिवांचा अभ्यास (२०१७-१८) डॉ. एम. जी. थोपटे	167
32	शेती व शेतीपूरक व्यवसायातील स्वयं रोजगाराचा विशेष अभ्यास किशोर मुठे व डॉ. आबासाहेब शिंदे	169
33	कृषी क्षेत्रातील स्वयंरोजगाराच्या संधी कु. अस्मिता राऊत	173
34	स्वयंरोजगार : एक आढावा प्रा. गौतम यादव व श्री दत्तात्रय रास्ते	178
35	संद्रीय शेती, स्वयंरोजगार निर्मिती आणि शास्वत आर्थिक विकासाचे एक साधन श्री दत्तात्रय चव्हाण	184
36	भारतातील औद्योगिकीकरण आणि स्वयंरोजगाराची दिशा डॉ. जगन्नाथ साळवे	191
37	इंदापूर शहरातील स्वयं रोजगार निर्मितीमध्ये दुग्ध व्यवसायाचे महत्व प्रा. गौतम यादव व प्रा. सागर गुजराथी	196
38	भारतीय शेती क्षेत्रातील पेरू उत्पादनातून स्वयंरोजगार डॉ. आबासाहेब शिंदे	199
39	आर्थिक विकासातील रोजगार व स्वयंरोजगार निर्मितीच्या विविध योजना डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे	203
40	मशरूम शेतीतून स्वयंरोजगाराची संधी डॉ. मोहन शिंदे	207
41	आयुर्विमा प्रतिनिधी : एक स्वयंरोजगाराची संधी रविकिरण मराठे	211
42	शेते क्षेत्र आणि स्वयंरोजगार प्रा. प्रताप शिंदे	215
43	बे-रोजगार : एक सामाजिक समस्या डॉ. दिगंबर बिरादार	219
44	रिक्षा व्यवसाय : एक स्वयंरोजगार डॉ. भीमराव मोरे	223
45	शेती आव्हाने - आजच्या टेक्नोसेव्ही तरुणांसाठी स्वयंरोजगाराची संधी प्रा. शिरीष समेळ	227
46	स्त्री रोजगार - प्रशिक्षण कार्यक्रम : एक अभ्यास डॉ. सुजाता निकम	232
47	स्वयंरोजगारामध्ये बचत गटाची भूमिका : एक चिकित्सक अभ्यास प्रा. अमोल थोरात व प्रा. अमोल सरडे	235
48	दगड खानकाम क्षेत्रातील कामगारांच्या समस्यांचा अभ्यास प्रा. सुभाष शिंदे	237
49	पर्यटन : सेवा क्षेत्रातील रोजगाराच्या नवीन संधी श्री सचिन बऱ्हाटे	242
50	कृषी क्षेत्रातील : स्वयंरोजगार संधी श्री ए. टी. करपे	248
51	उद्योग क्षेत्रातील स्वयं रोजगाराच्या संधी डॉ. डी. डी. सुपेकर	254

कृषी क्षेत्रातील स्वयंरोजगार संधी

श्री.करपे ए.टी.

सहाय्यक प्राध्यापक

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा

मो.९४०५३५७०९६

Email ID – karpeankush7096@gmail.com

प्रस्तावना –

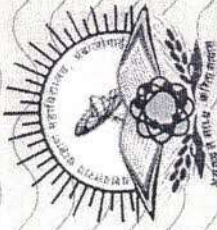
देशाचा आर्थिक विकास वेगाने घडून आणण्यासाठी अर्थव्यवस्थेतील कृषी, उद्योग व सेवा क्षेत्रांचा संतुलित विकास झाला पाहिजे. मात्र गेल्या २० वर्षांपासून शेतीतील, नापिकी, दुष्काळ, कर्जबाजारीपणा, शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या, बेकारी, शेतीची अल्प उत्पादकता इ. विविध समस्यांमुळे कृषी व ग्रामीण भागाच्या विकासात अनेक अडचणी निर्माण झाल्या आहेत. त्यापैकी कृषी क्षेत्रातील बेकारी ही एक चिंतेची बाब बनली आहे. ही समस्या सोडविण्यासाठी शेती व शेतीपुरक व्यवसायातील स्वयंरोजगाराच्या संधीचा विकास व विस्तार करणे काळाची गरज बनली आहे. स्वयंरोजगारातून स्वतःबरोबरच इतरांनाही रोजगार पुरविला जातो. म्हणजेच श्रवण Seeker ,soth Job Creator होता येते.

देशातील ६२ टक्के शेतकऱ्यांकडे १ हेक्टर पेक्षा कमी शेतजमीन आहे. तर १९ टक्के शेतकऱ्यांकडे १ ते २ हेक्टर इतकी शेतजमीन आहे. त्यामुळे केवळ शेतीवर कुटुंबाची उपजीविका भागविता येत नाही. म्हणून ग्रामीण भागातील तरुणांना शेतीसोबत स्वयंरोजगार करण्याची गरज निर्माण झाली आहे. पशुपालन, शेळीपालन, कुक्कुटपालन, दुग्ध व्यवसाय, मत्स्यपालन, मधमाशापालन, मेंढीपालन, वराहपालन, रेशीम उद्योग, मशरूम उत्पादन, कृषी पर्यटन उद्योग, चारा निर्मिती, पशुखाद्य निर्मिती, गांडूळ खत, आळंबी उत्पादन, औषधी वनस्पती लगावड, दुधाचे पदार्थ तयार करणे, दाळी तयार करणे, फळ प्रक्रिया उद्योग, फुलशेती, फलोत्पादन, इमू पालन, बदक पालन, ससे पालन, शेवाळ शेती, मोती शेती, मसाल्याचे पदार्थ, रोपवाटिका इ. शेतीपुरक व्यवसायातून स्वयंरोजगाराच्या नवीन संधी निर्माण झाल्या आहेत. त्यापैकी दुग्धव्यवसाय शेळीपालन, मत्स्यपालन, मधमाशी पालन, रेशीम उद्योग, कुक्कुट पालन, फळ प्रक्रिया उद्योग या व्यवसायातील स्वयंरोजगार संधीचा आढावा घेण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत लेखामध्ये केला आहे.

संशोधन साहित्याचा आढावा – प्रस्तुत लेखामध्ये “कृषी क्षेत्रातील स्वयंरोजगार संधी” संदर्भातील संशोधन साहित्याचा आढावा पुढीलप्रमाणे घेतला आहे.

Mishra ;२००४) –

प्रस्तुत लेखात ओडिसा राज्यातील अन्न प्रक्रिया उद्योग आणि औद्योगिक धोरण यांचा अभ्यास केला आहे. यामध्ये असे दिसून आले आहे की, अन्नप्रक्रिया, फलोत्पादन, दुग्धउत्पादन व दुग्धपदार्थ, मासे व मत्स्य पदार्थ यामधून मोठ्या प्रमाणात स्वयंरोजगार निर्माण शक्य आहे. त्यामुळे सामाजिक व आर्थिक बदल घडून आले आहेत. शहरीकरणाचा वेग वाढला आहे. महिला कामगारांना स्वयंरोजगार मिळाला आहे. लोकांच्या जीवनमानाच्या दर्जात वाढ झाली असल्याचे दिसून आले आहे. यामध्ये सरकारने अन्नप्रक्रिया उद्योग व शेतीपुरक उद्योगांना प्रोत्साहन देण्यासाठी जिल्हा, तालुका व स्थानिक पातळीवर विविध योजना राबविल्या पाहिजेत असे सुचविले आहे.

Marathwada Shikshan Prasarak Mandal's

Yeshwantrao Chavan College

Ambajogai, Dist. Beed- (MS)

(Reaccredited by NAAC 'B' Grade)
(ISO Certified & Green Audited)

Department of Political Science

and

ICSSR Sponsored

ONE DAY INTERDISCIPLINARY NATIONAL LEVEL SEMINAR On

'THE ROLE OF GOVERNMENT TO PROTECT THE HUMAN RIGHTS'

18 February 2019

CERTIFICATE

This is to certify that

Prof/Dr./Mr./Miss.

Ankush T. Karpe

of

Y.C.M. Karnikda

has participated / Presented a paper / delivered a talk in the National Seminar organized by Department of Political Science, Yeshwantrao Chavan Arts, Commerce & Science College, Ambajogai, Dist. Beed. (M.S.) on 18th Feb. 2019

He / She has presented the paper / delivered a talk entitled

"Human Rights : Characteristics & Types"

Co-
Convener

Dr. D. R. Tandle

Principal & Convener
Dr. V.G. Gundre

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal

ISSN- 2348-7143

Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) - 0.676 Special Issue - 130 (III)
The Role of Government to protect the Human Rights

Feb. 2019

UGC Approved
No. 40705

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

Vol. (III)

18 Feb. 2019 Special Issue - 130

THE ROLE OF GOVERNMENT TO PROTECT THE HUMAN RIGHTS

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of This Issue

Dr. Vanmala Govindrao Gundre
Principal
Yashwantrao Chavan College, Ambajogai. Dist. Beed.

Co-Editor

Dr. D.R. Tandale
Dr. D.B. Tanduljekar
Dr. A.B. Barure

INDEX

1. Human Rights: Types And Significance D. K. Andhale and T. A. Gitte	13
2. Female Feticide – Human Rights violation in India Mr. Kulkarni G. A. , Mr. Kulkarni P.V.	17
3. “Human Rights in Indian Constitution” Prof. N. B. Devkate	21
4. The Propagation of Equality and Freedom for Women through Family and Socio-cultural Channels in Mariama Bâ’s <i>So Long a Letter</i> Dr. Jayant S. Cherekar	24
5. The Role Of Government To Protect The Human Rights Human Rights For Education Prof.B.K. Amlapure	27
6. Right To Education And Higher Education In India Dr. Suresh T. Samale	30
7. Human Rights : Characteristics and Types Ankush T. Karpe	33
8. Role of human rights commission to protect the Human Rights. Mr.N.S.Waghmare	35
9. Human Rights and Migration in <i>The Circle of Reason</i> of Amitav Ghosh Dr. Vasant Bhivaji Gaikwad	37
10. An Analytical Study on Human Rights in Changing Scenario of International Relations Mr.Sagar Sharad Kulkarni	39
11. Human Rights for Education Dr. C. R. Dapke	43
12. Human Rights Of Women In Indian Perspectives Dr. Amreen Sultana Mohd. Khalil	45
13. Legal Protection of Farmer Rights Dr. Ravikumar Gangaram Suryavanshi	48
14. The Tribal Issue and Human Rights Chandrakant Balaji Bhise	52

Human Rights : Characteristics and Types

Ankush T. Karpe

Asst. Professor, Dept. of economics, Y.C.M. Karmala.

Abstract:-

This paper seeks to demystify economic, social and cultural rights and explain some of the most common questions put to practitioners. While it assumes a certain basic knowledge about human rights. It should be useful for a wider public. The protection of all the rights recognized in the Universal Declaration of Human Rights. A human rights agenda that treats economic, social, cultural, and political rights as truly universal in visibilities interdependent and interrelated.

Key words :- Human Rights, freedom, economic, social, cultural, political judicial, human being.

Introduction :-

The study of Human rights has assumed very significance as these are considered essential for the existence of human beings. International community has become conscious of their protection in the post second world war period. The UNO has provided a concrete form these rights with its Declaration on Human Rights on 10th December 1948. The member - nations were asked to promote and secure the effective recognition and observance of the rights and freedom as declared in the U.N. Declaration on Human Rights. All Member states observe 10th December as the Human rights Day.

In the last two decades interest in promoting and protecting economic, social and cultural rights has grown. Non-government organizations (NGOs), academia, governments and the judiciary are paying increasing attention to the need to respect them as a key to ensuring greater overall enjoyment of human rights.

It is very difficult to define the Human right as there is no universally acceptable conception of it. Each individual must have some rights not only to survive to the community, but also to make the life better. In this sense rights are basic freedom that all people should have. Thus, while some of the human rights are essential for the very existence of the human beings others are necessary for the development of individual personality. S.C. Kashyap point out that these rights are essential for the adequate development of the human personality and for human happiness. For him human rights are "those fundamental rights to which every men or women inhabiting any part of the world should be deemed entitled merely by virtue of having been born a human being." M. J. Vincent observes that "Human Right are the right that every one has and every equally, by virtue of their very humanity".

Objectives of the Study:-

The main objectives of the study are given as:-

- 1) To identify the concept of human rights.
- 2) To explain the characteristics of human rights.
- 3) To explain the types of human rights.

Data Sources and Methodology:-

The Study is based on the secondary data sources. Secondary data collected from various international reports on human rights, Working paper research articles, news papers and internet.

Characteristics of Human Right:-

The main characteristic features of human rights may be analyzed in the following.

- 1) Human rights imply that everyone should have them people do not enjoy them as the member of particular nation or of a community rather as the member of the human society. So human rights are universally applicable to all without any discrimination on the ground of caste, class, color, sex, religion etc.
- 2) Human rights, as a comprehensive whole, include socioeconomic, civil, political cultural rights which are deemed to be essential for the human beings to lead a life of dignity.
- 3) Human rights are not absolute. Like all rights, they may also be restricted in the interest of public peace, social decency, political security and the like.
- 4) Human rights are justiciable. They cover legal rights protected by the law of the state. They also cover fundamental rights as incorporated enjoy judicial enforcement. In the constitution of the land and they enjoy judicial enforcement.
- 5) Human beings cannot stay without the enjoyment of human rights. All of them passers there rights as the members of the human society. Since some people are ignorant of these rights, they must be taught about

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Shri. Sangameshwar Education Society's

SANGAMESHWAR COLLEGE, SOLAPUR

Re-accredited with 'A' Grade by NAAC (3rd Cycle with CGPA 3.39)
ONE DAY

INTERDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

ON

IMPACT OF CLIMATIC CHANGES ON INDIAN AGRICULTURE

29th December 2018

Organized by

Department of Geography

In Association with

Solapur University, Solapur & Solapur Bhoogol Shikshak Sangh, Solapur

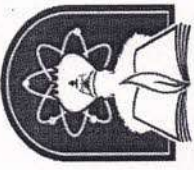
CERTIFICATE

This is to certify that Dr. / Mr. / Ms. Gaikwad Vijaya Haridas
of Y. C. Mahavidyalaya, Karmala
has participated / presented a research paper entitled Agricultural Policies
in India

in the National Conference.

Dr. R. J. Mokkar
Convener

Dr. Mrs. S. V. Rajmanya
Principal

सोलापूर विद्यापीठ
॥ विद्या संपात ॥

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEYMultidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

December-2018 Special Issue - LXXX[A]

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
 Assist. Prof. (Marathi)
 MGV'S Arts & Commerce College,
 Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue:

Dr. R. J. Moharkar
 Head. Dept. of Geography
 Sangameshwar College, Solapur
 Dist. - Solapur [M.S.] INDIA

This Journal is indexed in:

- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Trends in Goa's Agricultural Growth And its Determinants: A Geographical Study	Dr. Prakash. R. Morakar	05
2	Comprehensive Cost + 50 Percent More: will Indian Farmer's Ever Get It?—A Study of Minimum Support Price	Dr. Dasharath Mehtry	14
3	The Effect of Climate Change on Agriculture in India	Malati Shankar Patgar & Dr. Shridhar Hadimani	20
4	Climate Change and Its Impact on Agricultural Productivity in India	Mr. Balaji Waghmare & Dr. M.V. Suryawanshi	27
5	Impact of Climate Change on Agriculture and Food Security in India	Dr. M. P. Manakari	33
6	A Delineation of Crop Diversification of Bawada Circle in Indapur Tahsil (Pune District)	Mr. S. B. Shinde	40
7	Impact of Educational Attainment on Per Hectare Yield of Sugarcane: A Case Study of Village Chavanwadi in Solapur District	Dr. Arjun H. Nanaware	45
8	Agro Tourism- A Business Model in India	Dr. T. N. Lokhande	51
9	A Study of Levels of Agricultural Productivity in Latur District, Maharashtra (India)	Dr. Mukesh Kulkarni	56
10	"Modern Technique of Water Conversion in Drought Prone Area and Agriculture Development - A Case Study in Sangola Tahsil of Solapur District. (M.S.)"	Prof. S.G. Patil & Dr. B. R. Phule	62
11	Spatio-Temporal Analysis of Fruit Farming Cultivation in Kolhapur District of Maharashtra	Anita Magadum & Dr. R. V. Hajare	71
12	A Geographical Study of Agricultural Development Levels in Indapur Tahsil : Pune District	Mulani Mohammad Sheklal	75
13	A Geographical Study of Agricultural Regionalization for Planning Improvement in Osmanabad District	Dr. Ganesh Jadhav	81
14	A Geographical Study An Importance of the Agro -Tourism Activities with Effect on Socio-Economic Development in Maharashtra	Prof. Jawahar Chaudhari	86
15	Role of Agro-Tourism in the Development of Farmers in Maharashtra	Dr. R.M. Khilare	93
16	Impact of Climatic Changes on Agriculture Development	Dr. Gautam Dalvi	98
17	A Study of Agricultural Problems in India	Dr. D. S. Harwalkar	107
18	Agricultural Land use Efficiency and Changes Therein in Lower Sina Basin	Dr. Arjun Nanaware & Amar Wakde	113
19	Impact of Climatic Changes on the Agriculture And Socio System	Dr. Chandrakant Kamble	118
20	Agri-Tourism as A Source of Earning Income for Farmers	Dr. Rahul Surve & Dr. C.V. Tate	122
21	Agricultural National Policies in India	Vijaya Gaikwad	130
22	Agro Tourism Centers in Solapur – An over Review	Mrs. Z.A. Nayab	134
23	Changing Fruit Agriculture with Climatic Regions in India	Prof. D.S. Gaikwad	139
24	Scope and opportunities of Agro-Tourism in India	Mr. Amol Shinde	147

Agricultural National Policies in India**Vijaya H. Gaikwad,**

Asst. Professor,

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya,

Karmala, Dist- Solapur,

Department of Geography.

Abstract :-

Agriculture is one of the most important part of Indian economy. Indian economy is depend on agriculture. Agriculture is one of the oldest economic activities of the man, generally it is understood to mean both, cultivation of food and fibre crops and rising of live stocks. It has been remained an importance source of livelihood even today over the years in spite of growing industrialization and urbanization in India.

Key Words :- Agriculture, National policies.

Introduction :-

In recent years the agriculture and allied sectors has been facing numerous challenges. Even as the country has made large strides in increasing food production and achieving food security, the sector remains constrained by low productivity, excessive dependence on monsoon and weather condition, continuing fragmentation of land. As a result government has engaged in fresh thinking on the development of the agriculture sector. In addition to agriculture development, government is also focussing on farmers welfare. So many national policies have formed by Indian government for the development of agriculture.

Study Area :-

India has been selected for the present study. The latitudinal extension of India is 8 4 N to 37 6 N and the longitudinal extension of India is 68 7 E to 97 25 East. Total area of India is 32,87,263 sq. km.

According to areas India is on seven number in the world. In India there are 29 states and 7 union territories. India is second most populated country in the world and is also one of developing country in the world.

Objectives :-

1. To study the National Policies on agricultural development in India.
2. To study it's impact on agriculture.

Database Methodology :-

The present study is based on the national policies on agriculture in India. So, here I referred only secondary data / information for this information. I have referred books, journals, internet, KrushiPatrika etc.

National Policies :-

In view of the foregoing the government has been implementing several schemes and programmes for promoting sustainable agriculture practices. Some of these are the National Mission on Sustainable Agriculture (NMSA), which aims at enhancing food security and protection of resources such as land, water, biodiversity and genetics, the National Initiative on

Madha Taluka Shikshan Prasarak Mandal's

K. N. Bhise Arts, Commerce and Science College, Vidyanagar, Bhosare (Kurduwadi) Dist-Solapur (M.S.)

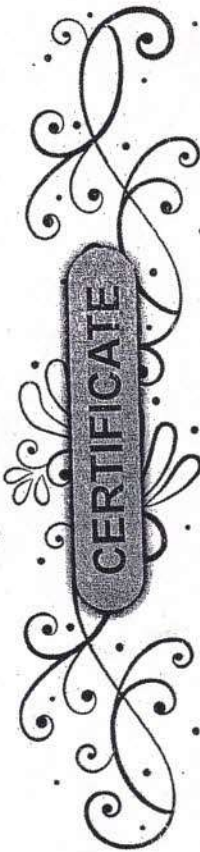
(NAAC Reaccredited "B" Grade)

Departments of Humanities, Social Sciences, Sciences, IQAC & Solapur University, Solapur

Organized

Multidisciplinary National Conference on Advances in Higher Education, Environmental Studies and Gender Studies (28 Jan, 2019)

This is to certify that Prof. ~~Dr. Dr. Ms.~~ Vijaya H. Gaikwad of YCM. Karmala participated as a research student/delegate/resource person/chair person/referee and presented paper/poster entitled water management in Rural Economy in National Conference held at K. N. Bhise Arts, Commerce and Vinayakrao Patil Science College, Vidyanagar, Bhosare (Kurduwadi).

Dr. A. P. Pol
Convener

Dr. S. V. Londhe
Organizing Secretary

Prin. Dr. R. R. Patil
Director

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

January - March - 2019

English Part - II / Marathi

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS ENGLISH PART - II ❧

S. No.	Title & Author	Page No.
11	Global Perspective in Higher Education Prof. Dr. Kokate Netaji Bharat	55-59
12	Representation of Women from the Perspective of Indian Women Novelists Mr. Palke R. B.	60-64
13	Nectar in a Sieve: A Feministic Study Dr. Anupama Prakash Pol	65-67
14	Implied Conversational Strategies in Chetan Bhagat's the Three Mistakes of My Life Dr. Sagar Sadashiv Waghmare Dr. H. K. Awatade	68-74
15	Evaluation of Computer Assessed Learning Module for the Topographical Map Interpretation Skill Dr. Mahammad Mulani Sandip Shinde	75-79
16	Current Practice of Industrial Waste Management & Health Consequences of Poor Industrial Waste Disposal Ms. V. S. Shinde	80-86
17	Green Marketing in India Smt. Shashwati Sunil Nirbhavane	87-92
18	Development of Soil Physical Characters Analysis Kit. Dr. (Mrs.) S. P. Jadhav A. V. Khandekar	93-101
19	Use of Myth in Girish Karnad's Naga Mandala Mr. Kolhe Pradip Gunderao	102-106
20	Water Management in Rural Economy Vijaya H. Gaikwad	107-109
21	Water Resource Management of Western Part of Maharashtra, India Mr. Patil Ranjeet Raosaheb	110-116
22	Issues in Green Banking in India Dr. B. H. Damji	117-120

20. Water Management in Rural Economy

Vijaya H. Gaikwad

Asst. Professor, Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist- Solapur, Department of Geography.

Abstract

Food, shelter and water are the basic or primary needs of human. Without water human being are not alive. Agriculture, industries human being, animals are totally depend on water. In the earth surface the proportion of water is 71%. In which only 2 or 3 % water are usable for the human being.

Because of climate change, precipitation deficiency the level of underground water is becoming low. So, that the today water management is a need of us. Water deficiency is becoming a big problem today in India. So the Government of India has been made big planning for the water management. Here, in this research paper studied the importance of water management in rural area and which programmes are organized for the save water in rural areas.

Key Words:- Water management, Rural development, Underground water.

Objectives

- i) To study the importance of water management
- ii) To study the programmes of water management in India.

Study Region

Solapur is a one of the most important district of Maharashtra. The total area of Solapur is 14,895 sq. KM. The longitudinal extension of Solapur is 74 42 E to 76 15 E and latitudinal extension is 17 10 N to 18 32 N. According to 2011 census the total population of Solapur is 4317756.

Bhima, Seena, Neera, Maan, Bhogavati is the main rivers of Solapur districts.

Data base

For this study the data or information has been collected through secondary sources. The secondary data and information has been collected through conservation and survey department, books and reports, Research Paper, Internet etc.

Subject

Our climate changes sea level are rising and fresh water is becoming increasingly scarce. This means that good water management in all its aspects is a key issue for municipalities,

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - VIII

Issue - I

English Part - I

January - March - 2019

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS ENGLISH PART - I ❧

S.No.	Title & Author	Page No.
18	Acoustics and Molecular Interactions Study of 3-Phenyl-1-(2-Bromophenyl) Prop-2-en-1-one in Mixed Solvents at Various Temperatures B. A. Gop S. K. Chavan	112-122
19	Synthesis and Antimicrobial Activity of Pyrimido[1,2-a] Quinoline Derivatives N. K. Halikar S. P. Vartale	123-127
20	Synthesis and Characterization of M-Catenation Polyamides Containing Pendant 1-Naphthalene Acetamide Group M. B. Gurame R.G. Bhorkade Y. B. Gurame S. D. Ghodake N. N. Maldar	128-140
21	Comparative Study of Film and Literature Mr. Mahesh Krishna Mali Dr. Prabhanjan Mane	141-143
22	Citation Analysis of Ph. D. Theses in Social Sciences Awarded by Solapur University, Solapur Miss. Sapnarani S. Ramteke	144-153

22. Citation Analysis of Ph. D. Theses in Social Sciences Awarded by Solapur University, Solapur

Miss. Sapnarani S. Ramteke

Librarian, Yashwantrao Chavan Maha, Karmala, Dist.Solapur (MS)

Abstract

The paper presents citation analysis of PhD theses submitted in the discipline of social science of the University of Solapur during 2004-2014. The study is based on the 2532 citations taken out from 24 PhD theses of social science. The study presents analysis of several parameters like authorship pattern, forms of literature, distribution of regionwise citations and a ranked list of top 22 cited social science journals. The study finds that highest number of citations was single authored (83.94 %), and 67.23 % citations were from books and only 22.20 % citations were from journals. The region-wise scattering of citations reveals that 1236 (45.52 %) citations were from region and it was followed by Maharashtra state.

Keywords: Citation Analysis, Citation Studies, PhD Theses, Social Science, University of Solapur

Introduction

Information is the product of human action. Information in huge amount is being produced by various agencies in this post industrial information age. The information should be put into proper use for socio-economic, cultural and scientific developments of the country. A country which is rich in information is rich in its socio-economic spheres. The definition of the term information is normally expected to be formulated with reference to its characteristic features, i.e. attribute which are specific and which do not change in any satiation. Information can be said to be the message conveyed by a systematized body of ideas.

Citation Analysis

Citation analysis means it is simple list of citations in a collection of documents. Primary function of citation analysis is to identify the related documents in a system. Citation counting techniques are used in evaluation of scientific activity. Citation analysis is a techniques are which can rank the author, books and journals and other documents used by researchers and the order of their performance among the fellow workers. The researchers while conducting

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Shri. Sangameshwar Education Society's

SANGAMESHWAR COLLEGE, SOLAPUR

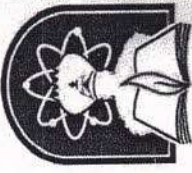
Re-accredited with 'A' Grade by NAAC (3rd Cycle with CGPA 3.39)

ONE DAY

INTERDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

ON

IMPACT OF CLIMATIC CHANGES ON INDIAN AGRICULTURE

सोलापूर विद्यापीठ
॥ विद्यया संपन्नता ॥

29th December 2018

Organized by

Department of Geography

In Association with

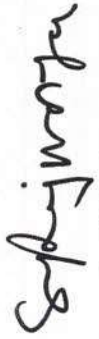
Solapur University, Solapur & Solapur Bhoogol Shikshak Sangh, Solapur

CERTIFICATE

This is to certify that Dr. / Mr. / Ms. Sapnarani Shrawan Ramteke
of Yashwantao Chavan Mahavidyalaya, Karmala
has participated / presented a research paper entitled New Trends in Agriculture
Library and Information Science

in the National Conference.

Dr. R. J. Moharkar

Dr. Mrs. S. V. Rajmanya
Principal

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research JournalImpact Factor - (SJIF) - **6.261**, (CIF) - **3.452(2015)**, (GIF) - **0.676 (2013)**

Special Issue 80 [A] :

UGC Approved Journal

ISSN :

2348-7143

December-2018

Impact Factor - **6.261**ISSN - **2348-7143**

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

December-2018

Special Issue - LXXX[A]

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,

Assist. Prof. (Marathi)

MGV'S Arts & Commerce College,

Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue:

Dr. R. J. Moharkar

Head. Dept. of Geography

Sangameshwar College, Solapur

Dist. - Solapur [M.S.] INDIA

RESEARCH JOURNEY

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 700/-

25	Disappearance Changes of Traditional Agricultural Effect on Land-Cover Solapur District Dr. Nagnath Dhayagode	151
26	Flood and its Impact: A Geographical Study of Kerala District of India Dr. Raut Prakash Soudagar	155
27	A Geographical Analysis of Crop Concentration in Beed District (M.S.) Dr. Jaideep Solunke	159
28	Role of Agriculture in Regional Development and Associated Agricultural Problems in osmanabad District (Ms) Mr. Vaibhav Ingale	164
29	Impact of Agricultural Deveopment on Rural Settlements of Daund Taluka in Pune District, Maharashtra Dr. D.J. Durgade	171
30	Impact of Climatic Changes on Cropping Pattern of Solapur District Dr. Sangram Chavan	180
31	The Role of Technologies For Future of the Agriculture Development Dr. Bapu Raut	183
32	Zone wise Agriculture Land Transformation in Solapur City of Maharashtra Dr. D. S. Narayankar	187
33	A Geographical Study of Agro- Tourism in Maharashtra Mr. D. S. Kadam, Prof. M.S.Jadhav & Mr. V.C.Wardule	192
34	Impact of Climate Change on Crop Diversification in Donaj Village(Ms) Dr. D. N. Lgade & Dr. S. J. Awate	196
35	Regional Disparities Among Agriculture Development in Solapur District (MS): A Geographical Analysis Dr. Govindrao Todkari	202
36	Impact of Chemical Fertilizer on Agriculture Production: A Geographical Analysis of Solapur District Dr. V.K. Pukale	208
37	Attitude of Farmers Towards Utilization of Draught Bullock Power in Dry Land and Wet Land Farming Dr. S. G. Sontakke	214
38	Challenges of Agriculture and Government Schemes in Indian Dr. Sheela Rampure	218
39	Psycho-Social Condition of Indian Agriculture and Indian Farmers Dr. Bajrang Metil	223
40	New Trends in Agriculture Library and Information Science Miss. Sapnarani Ramteke	225
41	Geographical Study of Chemical Fertilisers Use In Agriculture of Osmanabad District Dr. R.V. Tatipamul	231
42	The Study of Meteorological Drought Due to Rainfall Variability in Latur District of Maharashtra State (India) Mr. Kishor Shinde & Dr. Parag Khadke	236
43	Library Resources in Information Center for Agriculture Mr. Rishi Gajbhiye	242
44	A Geographical Study of Rural Settlement Types and Factors Impact the Rural Settlements in Hingoli District Balaji ...had	251
45	Geographical Study of Fruit Farming in Akkalkot Tahsil of Solapur District Dr. Ankush Shinde	255
46	Agriculture Landuse and Irrigation Facilities of Vinchur Village in South Solapur Tahsil : A Case Study Dr. H. L. Jadhav	259
47	Changes in Agricultural Land Use Pattern of Solapur District Dr. S.A.Nimbargi	263
48	Problems in Indian Agriculture Development Dr. Ramdas Madale	268
49	Problems and Prospects of Ground Water Resources in Pune District of Maharashtra Prof. A. K. Phalphale & Dr. R. S. Dhanushwar	271
50	Monsoon and Indian Climate: A Geographical Study Dr. Sachin Rajguru	276
51	Geographical Study of Major irrigation Project in Marathwada Region Dr. M. T. Musande	286

New Trends in Agriculture Library and Information Science

Miss. Sapnarani S. Ramteke
Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.
Karmala, Dist.Solapur 413203(MS)
librarian_vcmk01@rediffmail.com
M. N. 9156155645

Abstract:

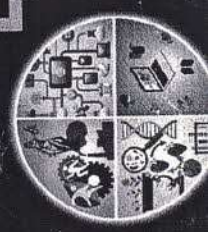
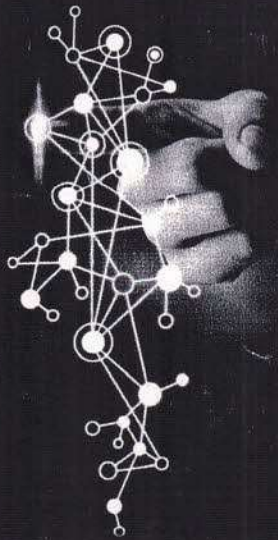
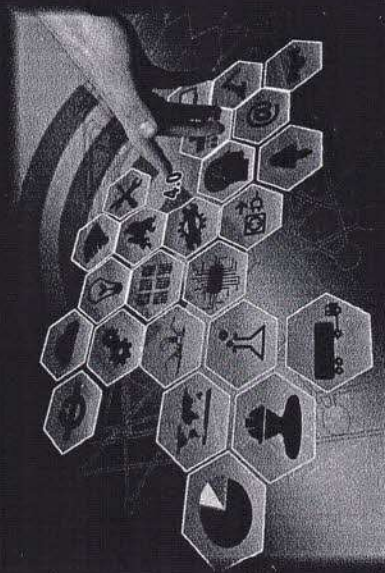
Improving agricultural efficiency is an issue not just for developed countries but for the entire world including emerging economies, and it is recognized that encouraging greater efficiency will intensify the need for greater use of information technology on the farm. In farming, environmental factors such as weather conditions and soil types vary from location to location. By taking this information along with other farming data. This allows use of agricultural chemicals and fertilizers to be reduced by managing fertilizer application in a way that makes production more uniform, and also helps lower costs and reduce the burden on the environment.

Introduction:

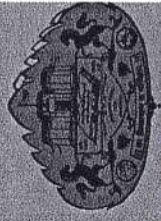
Agricultural development in India is faced with new challenges and opportunities on food, nutrition, population and environment fronts. Agricultural libraries of India have to play a vital role to face these challenges by providing quick access to information. The Government of India is conscious of improving the conditions of agricultural libraries. In the past, many Committees were appointed to meet the challenges of providing agricultural information.

Agricultural Science now, is not limited to farming alone. The subject is broadened to include allied sciences such as Animal Husbandry, Veterinary Science, Sericulture, Fisheries Science, Forest Science and Horticulture. Further the Agricultural Science is multidisciplinary in nature as it includes certain applied sciences such as Entomology, Botany, Environmental Science, Chemistry, Chemical Engineering, Soil Science, Genetics and Technology. Hence the literature of agricultural science spread over various forms of these subjects.

India as a predominantly agricultural country attributes a major share of its overall development to the agriculture sector. Indian agriculture is a miscellaneous and extensive sector involving a large number of stakeholders. India has one of the largest and institutionally most complex agricultural research systems in the world. However, such a complex research system was not a sudden development. Instead, historically, it involved a process that started in the second half of the 19th century during the colonial period and eventually led to the establishment of the Imperial (now Indian) Council of Agricultural Research (ICAR). In the present research system, the role of ICAR at the national level in aiding, promoting and coordinating research and education activities across the country is of significant importance. In this article we trace the development of agricultural research system in India, since the colonial era till today. Various factors influencing the overall development of agricultural research system in the country are discussed. Although agriculture has been playing the most vital role in Indian economy, during the course of the study, it has been observed that not much emphasis has been given to the history of evolution of agricultural research in India.

Ahmednagar Jilha Maratha Vidyapeeth Prasarak Samaj's
New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar.
(NAAC Reaccredited 'A++' Grade College with CGPA 3.79)
Sponsored by
Savitribai Phule Pune University, Pune

Certificate

This is to certify that Prof. / Dr. / Mr. / Ms. Sapnarani Shravan Ranteke
of Yashwantao Chavan Mahavidyalaya, Karmala.
_____ has participated /

presented a paper / chaired a session / delivered invited talk in the International Conference on

"Internet of Things (IoT) and its Applications", organised in collaboration with Savitribai

Phule Pune University, Pune on 23rd and 24th January, 2019.

The title of the paper presented is / delivered invited talk on Library Concept of
massive open online courses (MOOCs)

Prof. Arun Gangarde
Secretary, ICIoT

Prin. Arun Gangarde
New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar

LIBRARY CONCEPT OF MASSIVE OPEN ONLINE COURSES(MOOCs)

Miss. Sapnarani S.Ramteke
Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.
Karmala, Dist.Solapur 413203(MS)

ABSTRACT

In 2014, Massive Open Online Courses (MOOCs) are expected to witness a phenomenal growth in student registration compared to the previous years (Lee, Stewart, & Claugar-Pop, 2014). As MOOCs continue to grow in number, there has been an increasing focus on assessment and evaluation. Because of the huge enrollments in a MOOC, it is impossible for the instructor to grade homework and evaluate each student. The enormous data generated by learners in a MOOC can be used for developing and refining automated assessment techniques. As a result, "Smart Systems" are being designed to track and predict learner behavior while completing MOOC assessments. These automated assessments for MOOCs can automatically score and provide feedback to students multiple choice questions, mathematical problems and essays. Automated assessments help teachers with grading and also support students in the learning processes. These assessments are prompt, consistent, and support objectivity in assessment and evaluation (Ala-Mutka, 2005). This paper reviews the emerging trends in MOOC assessments and their application in supporting student learning and achievement. The paper concludes by describing how assessment techniques in MOOCs can help to maximize learning outcomes.

INTRODUCTION

The popularity of MOOCs is also rising in Europe, where more and more universities join larger consortia and make their knowledge accessible to the world. In April 2013 the first Europe-wide MOOCs initiative, OpenupEd, was launched. Funded by the European Commission and coordinated by the leading European Association of Distance Teaching Universities (EADTU) which also jointly developed StudyPortals' DistanceLearningPortal.eu. Starting with 40 courses, OpenupEd continues to grow rapidly, now offering over 160 online courses. Its vision is "to contribute to a process of opening up education as much as is beneficial to the learners, the teachers, the institutions and society, independent of educational philosophy, social-cultural environment, and political flavour."

DEFINITION

However, it is not entirely clear when a course is or is not a MOOC, but there are a number of features that are typically required for a course to be considered a MOOCs:

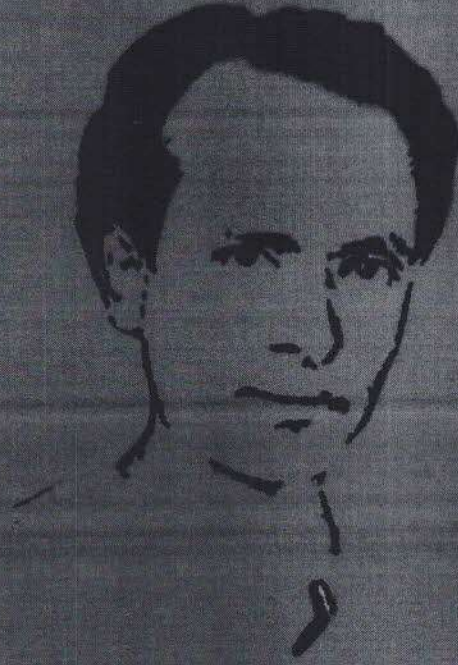
Course

It should have some learning objectives to be achieved by students after certain activities within in a given period of time (therefore, it should have a beginning and an end). In addition, it should have some quizzes and exams to assess the knowledge acquired by students. And there should be some kind of interaction between students and teachers in every possible way (student-student and student-teacher).

Open

Open has several meanings in MOOCs. On one hand, the course should be open to everyone and should not require some prerequisites such as possession of a qualification or a level of performance in earlier studies. On the other hand, the access to educational resources (videos, lecture notes) should be free (but other things, like being able to ask direct questions to the teacher, the correction of the activities, or obtaining a certificate at the end of the course may have an economic cost). Open is also often interpreted as it does not make use of a closed learning platform, but educational resources are hosted in different places like websites, blogs, wikis, or multimedia repositories. Finally, "open" is also often interpreted as the course makes extensive use of open content, and in turn, content generated by the course is also published open so it can be reused by others. This latter interpretation of "open" is the least fulfilled nowadays, as the most successful MOOCs are organized by companies, such as Coursera or Udacity, who have little interest in sharing their courses open.

ISBN : 978-81-939613-2-2

पण्णा भाऊ साठे : समतावादी साहित्यीक

संपादक

डॉ. दिपक सुर्यवंशी

डॉ. सदाशिव भुयारे

अनुप्रिता मोरे

२८. दलित साहित्य आणि अण्णाभाऊंची दलित कथा आणि ग्रामीण कादंबरी	168	२१. अण्णा भाऊ : आज्ञावादी शैलीवर लेखक	237
२९. प्रा. डॉ. नंदकुमार शंकरराव इंगळे : साहित्यात्म अण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक शैक्षणिक विचार व सहाय्यिती	176	२२. अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित जीवताचा हुंकार	242
३०. एडव्हो. प्रदिप माधवराव : अण्णाभाऊ साठे उपेक्षित, वंचितांचा हुंकार	181	२३. विश्वसाहित्यिक अण्णा भाऊ साठे	247
३१. प्रा. पुरुषोत्तम शिवचरण निमळ : नोकरीहीर बन्नाभाऊ साठे यांचे बराठी साहित्याचा योगदान	187	२४. डॉ. संगीता पैकेरी	250
३२. डॉ. बहिराळे रावबल्लभ कारपळ : अण्णाभाऊंच्या कादंबऱ्यातील स्त्री दर्शन - एक अभ्यास	191	२५. अण्णा भाऊ साठे यांचे आर्थिक विचार	255
३३. प्रा. शिवाजी सभाजी गायकवाड : संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनातील उपेक्षित श्रावही - डॉ. अण्णाभाऊ साठे	195	२६. प्रा. सदाशिव राजाराम भुयार	259
३४. रमण जाधव : अण्णा भाऊ साठे का साहित्य और आंदोलकी विचार	200	२७. अण्णाभाऊ साठे : एक स्वतंत्र ज्ञानसाखा	264
३५. डॉ. मंगेश गवळी : अण्णा भाऊ साठे यांचे प्रमुख आर्थिक व सामाजिक कार्य	205	२८. प्रा. प्रवीण वडनराव मोहिते	267
३६. डॉ. मुरगा मराठे : अण्णा भाऊ साठे जीवन, साहित्य आणि कार्य	212	२९. अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथेतील परिवर्तनवाद	273
३७. अण्णा भाऊ साठे यांच्या जीवनातील साहित्यिक व सामाजिक कार्य	217	३०. डॉ. संजय माधवराव सांगाडकर	
३८. प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेटे : सामाजिक आणि शैक्षणिक समतावादी विचारवंत : अण्णाभाऊ साठे	221	३१. अण्णाभाऊ साठे : जीवन, साहित्य आणि कार्य	
३९. डॉ. चिंतामणी वी. चव्हाण : अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित, वंचित व काळजारांचा हुंकार	227	३२. प्रा. डॉ. कान्होदास दिनकर फड	
४०. डॉ. अनुराग उवाळे : अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील घोरता प्रकटीत विचार	234	३३. अण्णाभाऊ साठे यांच्या पोवाडा : एक वास्तववादी श्रावहीचे स्वरूप	
प्रा. गणेश अफरोन मोसद		३४. प्रा. डॉ. शोभा रोकडे	
		३५. अण्णा भाऊ साठे के साहित्य में आंबेडकरवाद	
		३६. प्रा. डॉ. प्रकाश सदाशिव मुर्यायशी	

१. अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्य व तत्त्वज्ञान हे वैज्ञानिक दृष्टिकोनावर आधारित आहे.
२. अण्णा भाऊ साठे यांनी त्यांच्या साहित्य व तत्त्वज्ञानात आर्थिक समता व राष्ट्रवैयर्थ्यक विचार मांडले आहेत.
३. अण्णा भाऊ साठे यांनी त्यांच्या साहित्य आणि तत्त्वज्ञानात उत्पन्न आणि बेरोजगारीविषयक विचार मांडलेले असून उत्पन्न व संपत्तीची समान वाटणी व बेरोजगारी निर्मूलनविषयी ठोस उपाययोजना केल्या आहेत.
४. अण्णा भाऊ साठे यांनी त्यांच्या साहित्य व तत्त्वज्ञानात आरोग्य व दुष्काळाविषयक विचार मांडताना साधीच्या आजारावर वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून योग्य उपाययोजना करून नियंत्रण प्रस्थापित करता येते हे स्पष्ट केले आहे. फकिरा या कादंबरीतून दुष्काळ निवारणात सरकारची भूमिका महत्त्वाची आहे असे विश्लेषण करण्यात आले आहे.
५. अण्णा भाऊ साठे यांचे आर्थिक विचार कालं माक्स यांच्या आर्थिक विचारांशी सुसंगत असून कालं माक्स व अण्णा भाऊ साठे हे दोन्ही अर्थशास्त्रज्ञ साम्यवादी अर्थव्यवस्थेचे पुरस्कार करताना दिसून येतात.

संदर्भ :

१. दास कॅपिटल - कालं माक्स
२. कम्युनिस्ट मॅनिफेस्टो - कालं माक्स
३. 'लोकशाहीर अण्णा भाऊ साठे' निवडक वाङ्मय, 'साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई'

(Signature)

Coordinator

ICAG

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

अण्णा भाऊ साठे : एक स्वतंत्र ज्ञानशाखा

प्रा. प्रदीप बबनराव मोहिते

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, कर्मळा, जि. सोलापूर

प्रस्तावना :

मराठी साहित्यामध्ये एका पेक्षा एक श्रेष्ठ आणि ज्येष्ठ साहित्यिक होऊन गेले आणि आहेत मुद्दा. परंतु काळावर आपली नाममुद्रा उमटविणारे लेखकांचे प्रमाण अत्यल्प आहे आणि अशा लेखकांपैकी एक महत्त्वाचे लेखक म्हणजे अण्णा भाऊ साठे. अण्णा भाऊ साठे यांना महत्त्वाचे लेखक म्हणण्याचे मुख्य कारण हे की त्यांची बहुविध आणि बहुपेडी साहित्य रचना आणि त्यांची बहुमुखी प्रतिभा. कथा, कविता, कादंबरी, प्रवास वर्णन, शाहिरी, लोकनाट्य, नाटक असे प्रकार त्यांनी लीलया हानाळले किंबहुना या सर्व साहित्य प्रकारांच्या माध्यमातून त्यांनी आपल्या जन्मजात आणि अंगभूत नवनवोन्मेषांमधील प्रतीभातेजाने जगभरातील साहित्य रसिकांना दिपवून आणि भारावून टाकले. मांग या उपेक्षित जातीत जन्माला आलेल्या आणि जीवनात पावली आलेले कटू अनुभव पचविलेल्या अण्णा भाऊंनी आपले कविमन या क्लेशदायक जीवनागामुत कम अंनिम ठेवत असेल ? त्यांच्या जगण्याच्या आणि साहित्यनिर्मितीच्या प्रेरणा कोणत्या ? आणि त्यांना हे सर्व कस माध्य झाले ? या प्रश्नांची तड लावायची उरवल्यास अण्णाभाऊ साठे एक व्यक्ति व्यक्ती न राहता आधुनिक समाजजीवन प्रवाहात मार्गदर्शक ठरणारे जीवनमूल्य म्हणून विचारात घ्यावे लागतील आणि त्यांचे समग्रसाहित्य हे भारतीय साहित्य विश्वातील एक वाडःमयीन मूल्य म्हणून विचारात घ्यावे लागेल. म्हणूनच अण्णाभाऊ साठे यांचे जीवन आणि समग्र साहित्य भावी अभ्यासकांसाठी एका स्वतंत्र ज्ञानशाखेच्या (Discipline) तोलामोलाचे उरू शकेल यात निळमात्र शंका नाही.

प्रस्तुत निबंधामध्ये अण्णा भाऊ साठे यांचे जीवन व त्यांचे एकमेवाद्वितीय वाडःमयीन कार्य एक स्वतंत्र ज्ञानशाखा कसे उरू शकते हे विशद करण्याचा प्रयत्न केला आहे. विस्तारभयान्स्व विवेचन आटोपशीर करण्याचा कटाक्ष पाळला आहे.

अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्याची प्रकारनिहाय समीक्षा :

सांप्रत काळात अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्याचे परिशीलन करावयाचे सोडून साहित्य व समीक्षा क्षेत्रातील वर्चस्ववादी टोळ्या, सांस्कृतिक क्षेत्रातील धुरीणांचा वर्चस्ववादी गट आणि परिवर्तनवादी चळवळीतील वर्चस्ववाद्यांचा जातीय प्रभुत्वाचा अभिनिवेशी तट या सर्वांचा अण्णा भाऊ साठे यांचे वाडः मयीन श्रेष्ठत्व, अनुलेखाने नाकारण्याचा एकमेव कौमन मिनिमम प्रोत्साह दिसून येतो. आणि मग हे विद्वज्जन (स्वयंपोषित) अण्णा भाऊंवर कोणाचा प्रभाव होता ? त्यांना ग्रामीण साहित्यिक मानायचे की दलित साहित्यिक मानायचे ? ते आंबेडकरवादी की मार्क्सवादी ? ते शाहिरी लिहिणारे की प्रचारकी साहित्य लिहिणारे अशा अज्ञानमूलक प्रश्नांची राळ उडवताना विचारात घ्यावे. वास्तविक पाहता अण्णा भाऊ साठे यांच्याकडे विश्वसाहित्यामध्ये भारतीय साहित्याचे राष्ट्रप्रतीक नेतृत्व (Literary Leadership) होते हे या सर्व संडळीना मनोमन ठाऊक आहे. तरी

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

- 1) डॉ. दिपक सुर्यवंशी
- 2) डॉ. सदाशिव भुयारे
- 3) अनुप्रिता मोरे

1) डॉ. दिपक सुर्यवंशी : शिक्षणमहर्षी ज्ञानदेव माहेकर महाविद्यालय कळंब सराठी विभागात सहा. प्राध्यापक म्हणून कार्यरत आहेत. पदव्युत्तर स्तरावर एकूण 12 वर्षे अध्यापनाचा त्यांचा अनुभव आहे. सामाजिक तथा शैक्षणिक क्षेत्रात त्यांनी उल्लेखनीय कार्य केलेले आहेत. विद्याभूषण पुरस्कार, महात्मा फुले शिक्षकरत्न पुरस्कार, लोकमंगल मॉल्टिस्टेटचा शिक्षकरत्न पुरस्कार तथा एकता फाउंडेशन उत्समानाबादचा आदर्श शिक्षक पुरस्कार अशा एकूण 7 पुरस्काराने त्यांना गौरविण्यात आलेले आहे.

2) डॉ. सदाशिव भुयारे :

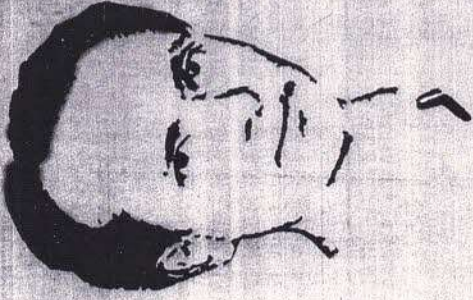
प्रा. सदाशिव राजाराम भुयारे यांनी यशवंत महाविद्यालय, नांदेड येथे पदवी व पदव्युत्तर अर्थशास्त्र विभागात १३ वर्षे अध्यापनाचे कार्य केले आहे. सध्या ते शंकरराव वड्डाण महाविद्यालय, अर्धापूर येथे अर्थशास्त्र विभागप्रमुख तथा प्रभारी वाणिज्य विभाग म्हणून कार्यरत आहेत. त्यांनी अर्थशास्त्र अंतर्विद्याशाखीय राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवर १० शोधनिबंध प्रकाशित केले आहेत. याशिवाय राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवर ११ शोधनिबंधांचे स्वरूप केले आहे. त्यांना पंचायत राज संस्था व ग्रामीण विकास व प्रबंधनासाठी यु.जी.सी.ची राष्ट्रीय फेलोशिप प्राप्त झाली आहे. याशिवाय पुरोगामी महामानवाच्या विचारांवर भाषणाच्या माध्यमातून समाज प्रबोधनाचे कार्य सक्रियपणे चार पाडीत आहेत. सद्यस्थितीत सामाजिक व राजकीय चलवळीत सक्रिय असून भारतीय कम्युनिस्ट पार्टी (युनायटेड) राष्ट्रीय जनरल सेक्रेटरी म्हणून कार्य

3) सौ. अनुप्रिता मोरे : वनस्पतीशास्त्र विषयाच्या अन्वयसका असून त्यांची सदिप युनिव्हर्सिटी नाशिक येथे वनस्पतीशास्त्र विषयाच्या संशोधक विद्यार्थिनी म्हणून त्या कार्यरत आहेत. अण्णा भाऊ साठे यांच्या विचारांचा जागर व्हावा या उद्देशाने त्यांनी दोन अंतरराष्ट्रीय दर्जा संपादने आयोजन केले आहे. तसेच त्यांच्या नाद्वर एक संपादित ग्रंथ आहे. सामाजिक व शैक्षणिक क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य करताना त्या दिसून येतात.

ISBN : 978-81-939613-2-2

www.publishjournal.co.in

अण्णा भाऊ साठे : समतावादी साहित्यीक

संपादक

डॉ. दिपक सुर्यवंशी
डॉ. सदाशिव भुयारे
अनुप्रिता मोरे

237

अण्णा भाऊ : मानवतावादी शैलीदार लेखक

242

प्रा.डॉ.भास्कर वि.नरवाडे

247

अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित वीचितांचा हुंकार

250

प्रा. डॉ. संजय कसाब

255

विश्वसाहित्यिक अण्णा भाऊ साठे

259

डॉ. संगीता पैकेकरी

264

अण्णा भाऊ साठे यांचे आर्थिक विचार

267

प्रा. सदाशिव राजाराम भुयारे

273

अण्णा भाऊ साठे : एक स्वतंत्र ज्ञानशाखा

237

प्रा. प्रदीप वननराव मोहिते

239

अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथेतील परिवर्तनवाद

249

डॉ. संजय माधवराव सांभाळकर

255

अण्णाभाऊ साठे : जीवन, साहित्य आणि कार्य

259

प्रा. डॉ. कालिदास दिनकर फड

267

अण्णाभाऊ साठेचा पोवाडा : एक वास्तवदर्शी शाहिरीचे स्वरूप

273

प्रा. डॉ. शोभा रोकडे

237

अण्णा भाऊ साठे के साहित्य में आंबेडकरवाद

239

प्रा. डॉ. प्रकाश सदाशिव सूर्यवंशी

168

२८. दलित साहित्य आणि अण्णाभाऊंची दलित कथा आणि

176

ग्रामीण कादंबरी

181

प्रा. डॉ. नंदकुमार शंकरराव इंगळे

187

२९. साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक शैक्षणिक

191

विचार व सदास्थिती

195

एडके प्रदिप माधवराव

200

३०. अण्णाभाऊ साठे उपेक्षित, वीचितांचा हुंकार

205

प्रा. पुरुषोत्तम शिवचरण निर्मळ

212

३१. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे मराठी साहित्याला योगदान

217

डॉ. दहिफळे रामकिशन नारायण

221

३२. अण्णाभाऊंच्या कादंबऱ्यातील स्त्री दर्शन - एक अभ्यास

227

प्रा. शिवाजी संभाजी गायकवाड

234

३३. संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनातील उपेक्षित शाहीर - काँ. अण्णाभाऊ साठे

239

संतोष जाधव

249

३४. अण्णा भाऊ साठे का साहित्य और आंबेडकरी विचार

255

डॉ. संतोष रायवोले

259

३५. अण्णा भाऊ साठे यांचे प्रमुख आर्थिक व सामाजिक कार्य

267

डॉ. सुरेश मंगरे

273

३६. अण्णा भाऊ साठे : जीवन, साहित्य आणि कार्य

237

प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव सांभाळकर

249

३७. अण्णा भाऊंच्या कथेतील समाजजीवन

255

प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेटे

267

३८. सामाजिक आणि आर्थिक समतावादी विचारवंत : अण्णाभाऊ साठे

273

डॉ. विलास बी. चव्हाण

234

३९. अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित, वंचित व कामगारांचा हुंकार

239

डॉ. अर्जुन उबाळे

249

४०. अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील महिला मुक्तीचा विचार

255

प्रा. सत्यद अफरोज अहेमद

- 4 अण्णा भाऊ साठे व समाज परिवर्तन - प्रा. विठ्ठल भोसले - अर्थसिंता प्रकाशन नागपूर
- 5 जननायक अण्णा भाऊ साठे - संपादक प्रा. डॉ. शिवाजी जवळगेकर - साहित्यभूषण अण्णा भाऊ साठे कला अकादमी व संशोधन केंद्र लातूर.
- 6 अण्णा भाऊ साठे - प्रा. अंबादास सगट - भारतीय विचार साधना प्रकाशन पुणे.

अण्णा भाऊंच्या कथेतील समाजजीवन

प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेटे

मराठी विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, सोलापूर

प्रस्तावना

अण्णा भाऊ साठे यांचा जन्म 1 ऑगस्ट 1920 रोजी सांगली जिल्ह्यातील वाळवा तालुक्यातील वाटेगाव येथे झाला. भाऊराव साठे यांचे अण्णा ऊर्फ तुकाराम हे दुसरे अपत्य होते. बलुतेदारांपैकी एक असणा-या सातंग या समाजातील ते होते. दोरखंड व झाडू बनविणे हा परंपरागत व्यवसाय त्यांच्या वडीलांचा होता. या व्यवसायाशिवाय या जातीतील लोकांना ऊत्तन्नाचे इतर कोणतेही साधन नव्हते. घरामध्ये अठराविंश दारिद्र्य असलेल्या अण्णाभाऊंना दुष्काळ, रोगराई, भुक्कामारी, इंग्रज सरकार, सावकार, जमीनदार यांचा लहानपणीच अनुभव आला होता. इंग्रज सरकारच्या काळामध्ये सांग ही एक गुन्हेगार जात म्हणून ओळखली जात असे. त्यामुळे पोलीस जेव्हा अटक करण्यासाठी येत असत तेव्हा तेव्हा अटक टाळण्यासाठी या जातीतील लोक घरदार सोडून रानोमाळ फिरत असत त्यामुळे अण्णांचे बालपण डोंगरद-या, झाडे, नदी, नाले, अशा निसर्गाच्या सानिध्यात गेले होते.

अस्पृश्य जातीत त्यांचा जन्म झाल्यामुळे जातीव्यवस्था, धर्मव्यवस्था, वर्णव्यवस्था याची दरीही त्यांनी अनुभवली आहे. त्यांच्या लहानपणीच्या जीवनाविषयी डॉ. बाबुराव गुरव म्हणतात की, "अण्णा भाऊंचे बालपण अत्यंत हलाखीत गेले. वडिलांच्या खाल्यावर छपरासमोर केवळ वीस गुंठे जमीन होती. त्यातही सततचा दुष्काळ, जमिनीचा उतरता कस यामुळे या जमिनीत दोन महिने पुरेल एवढेच धान्य पिकत असे. चुकून माकून कधी बऱ्यापैकी पीक आलेच तर पदरात पडत नसे". अशा कठीणपरिस्थितीमुळे आपल्या कुटुंबाचे पालन पोषण करण्यासाठी त्यांनी मुंबईस जाऊन मजुरी करण्याचा निर्णय घेतला होता. मरीची किती भयंकर असते याची त्यांना बालपणापासूनच जाणीव होती. अशा प्रकारची मानसिक जडणघडण झालेल्या अण्णांचे शिक्षण फक्त दिंड दीवसांची शाळा एवढेच होते.

अण्णा भाऊंचे साहित्य

अण्णा भाऊ साठे हे लोकशाहीर म्हणून जरी परिचित असले तरी त्यांनी कथा, कादंबरी, व इतर साहित्य प्रकारातही लेखन केले आहे. नाट्य, लोकनाट्य, चित्रपट, पोवाडे, लावण्या, वग, गवळण, प्रवास वर्णन अशा सर्वच प्रकारामध्ये सशक्त व समृद्ध लेखन केले आहे. तमाशा या कलेला लोकनाट्याची प्रतिष्ठा मिळवून देण्याचं श्रेय अण्णाभाऊंना दिले जाते. पोवाडे, लावण्या, गीतं, पदं या काव्यप्रकारांचा त्यांनी सामान्य कष्टकरी जनतेत विचारांच्या प्रचारासाठी वापर केला.

स्वातंत्र्यपूर्व आणि स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात राजकीय प्रश्नाविषयी महाराष्ट्रात

त्यांनी मोठी जागृती केली. त्यात संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ मोठी सक्ती संग्राम या

216 Coordinator

IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203 Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203 Dist. Solapur

217

साहित्य-सुधा

यू. जी. सी. पाठ्यक्रमानुसार
बी. ए. प्रथम वर्ष- आवश्यक - हिंदी
(Compulsory Hindi)

संपादक

डॉ. विनायक खरटमल

दिव्य डिस्ट्रीब्यूटर्स, कानपुर

भूमिका

उच्च माध्यमिक परीक्षा पास होने वाले छात्र विश्वविद्यालयीन शिक्षा क्षेत्र में उम्मीदों और अपने सपनों को लेकर कदम रखते हैं। उनके मन में साहित्य के प्रति जिज्ञासा और आकर्षण होता है। पाठ्यपुस्तक के निर्माण में विहित उद्देश्यों के अनुसार विश्वविद्यालय के सामाजिक सांस्कृतिक तथा भौगोलिक परिवेश को ध्यान में रखते हुए छात्रों को नई-नई आधुनिकतम विधाओं तथा कविताओं से परिचित कराना, ज्ञान को उन्नत बनाना, त्याग की भावना को वृद्धिप्रस्त कर्ना इन सभी बातों की ओर ध्यान दिया है।

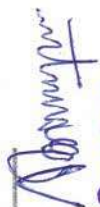
ISBN : 978-93-80913-12-4

पुस्तक का नाम : साहित्य-सुधा
संपादक : डॉ. विनायक खरटमल
© संपादक
प्रथम संस्करण : 2018
मूल्य : 90.00 रुपये मात्र
प्रकाशक : दिव्य डिस्ट्रीब्यूटर्स
प्रकाशक एवं पुस्तक विक्रेता
3-C-210, आवास विकास, हंसपुरम्
कानपुर-208 021
E-mail ID : divyadistributor's1@gmail.com
शब्द-संज्ञा : विष्णु ग्राफिक्स, कानपुर
मुद्रक : पूजा प्रिण्टर्स, कानपुर

SAHITYA SUDHA

Ed. By : Dr. Vinayak Kharatmal

Price : Rs. Ninety Only

Coordinator

IOAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Kamala 413203 Dist. Solapur

Principal

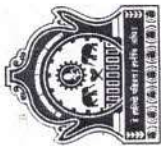
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Kamala 413203 Dist. Solapur

संपादक,

डॉ. विनायक खरटमल

इसमें संश्लेषण की इस संकलन में हिंदी की जिन श्रेष्ठ प्रतिनिधी रचनाओं को स्थान दिया है वे हिंदी के अध्येता, छात्र पाठक के लिये उपयोगी सिद्ध होगी।

रचनाओं के चुनने में सोलापुर विश्वविद्यालय के अध्ययन मंडल के सदस्यों का महत्वपूर्ण योगदान रहा है अतः उन सभी सदस्यों की मदद के कारण ही चुनी रचनाएँ एक स्वतंत्र पुस्तक का रूप प्राप्त कर चुकी है। जिसे दर्शाने का छोटा सा प्रयास इस पुस्तक के माध्यम से हुआ है। ये यह भी उम्मीद करता हूँ कि यह संकलन अन्य विश्वविद्यालयों के विभिन्न पाठ्यक्रमों के लिए भी उपयोगी सिद्ध होगी।

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad &

M.S.P. Mandal's

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed.(MS)

NAAC Reaccredited 'A+' Grade | College with potential for Excellenc | UGC-Mentor College Under PARAMARSH

ONE DAY NATIONAL LEVEL SEMINAR

on
The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI - 2020)

Organized By

Department of Social Sciences

7th March 2020

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Mrs. Shri Karpe Ankush Tukaram

of Yashwantrao Chavan College, Karmala has actively participated in One Day National Level Seminar on 'The Current Issues in Social Sciences in India' (CISSI - 2020), organized by department of Social Sciences, Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed (MS) held on 7th March 2020. He/She delivered a Key Note Address / a Resource talk / Chaired a session/ Presented a Paper entitled Samruddhi Mahamarg Key of Development in Maharashtra

Dr. G.A. Mohite
Vice Principal

Dr. S.S. Undare
Vice Principal & IQAC Coordinator

Dr. R.K. Kale
Organizing Secretary

Dr. B.D. Kokate
I/C Principal & Chief Organizer

3.3.2-2019

2019-20

2019

Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

ISSN 2319-8648

Impact Factor - 7.139 Indexed (SJIF)

March 2020

Special Issues- 25 Vol. 1

The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI-2020)

Chief Editor
Mr. Arun B. Godam

Guest Chief Editor
Prof. Dr. B. D. Kokate (I/C Principal)

Dr. S. S. Undare (Vice Principal)
Dr. G. A. Mohite (Vice Principal)

Editor
Dr. R. K. Kale

Co-Editors
Dr. S. N. Akulwar
Dr. B. D. Jadhava
Dr. S. E. Chhatk

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25, Vol. 1
March 2020

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

Index

1.	A study on Terrain, trains, terrorism and its Geography's influence on terrorism in India Mr. Ajay Bhimrao Dhonde	1
2.	Recent issues in Citizenship Amendment Act Dr. Amreen Sultana	4
3.	Samruddhi Mahamarg Key of Development in Maharashtra. Ankush T. Karpe	8
4.	Women Empowerment and Indian Policies Dr. Archana R. Choudhari	12
5.	Consequences of article 370 of the Constitution of India Prof. Arun Mahadev Rakh	16
6.	Cashless Transaction in India Dr. Surekha Bhingardive	18
7.	Higher Education in India : Various Discipline and Distribution in Level of Higher Education Bodhane Balasaheb Vitthalrao	21
8.	Women Empowerment and Self-Help Groups in India Dr. Bondge S.G.	25
9.	Gross Domestic Product And Growth Rates And Composition of Real Impact Dr. Chavan Gorakshanath Baburao	30
10.	Tax Reform in Indian business and taxable Annual income Impact of Rebate u/s. 87A Dr. Chavan Gorakshanath Baburao, Mr. Hanumant Vishwanath Nagargoje	33
11.	Impact of Globalization and Administration Reforms Dr. Chavan Gorakshanath Baburao, Mr. Nagargoje Hanumant V.	36
12.	Understanding the Problems of Open Defecation in Rural India Mr. Dattatray Gaikwad	39
13.	Problem of Minorities and Politics in India. Dr. Faruqui Mohammed Quayyum M. Younus.	44
14.	Trends of Fluctuations in Exchange Rate of Indian Rupee against Japanese Yen (2001 to 2015) Dr. G. B. Gawande, Prof. Gopal Eknath Ghumatkar	48
15.	"A Study Perception of SC students about Challenges Faced in Education." Mr. Gautam Patil	52

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue, 25, Vol. 1
March 2020

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

Samruddhi Mahamarg Key of Development in Maharashtra.

Ankush T. Karpe

Asst. Professor, Dept. of Economics, Y.C.M. Karmala, Solapur,

Abstract :-

This paper investigates about the role of Samruddhi Mahamarg in the state of Maharashtra. This Samruddhi Mahamarg implemented under MSRDC. This paper uses secondary data for research. It finds out that Samruddhi Mahamarg plays greatest role in Maharashtra in the new development ways of Agricultural, Tourism, Transport, has increased in these sectors. Employment and income sources increased. Nagpur and Mumbai Zero Fatality Mahamarg is closed for only 8 hours. This mahamarg also created Krushi Samruddhi Kendra for agriculture production, local to international market made available. The agriculture processing industry has increased day by day. Road and infrastructure have new technology to develop to new India. This paper suggests that government should provide new job opportunity in government services to affected people. Government should work time to time for better progress and service to use infrastructure with efficiency.

Key words : Road, Agriculture, Labour, Income, Employment, Industry, Development Government

Introduction :-

At the end of fy. 2016-17, data, from economic survey of Maharashtra, suggested that it has a road network of 3.03 lakh km. length of roadways, which is the highest by any state in the country. Public Works Department (PWD) MSRDC. And zilla parishads in the state maintain these roads, National highways, 2200kms, major state highways, 4113 kms, 26590 kms state highways, and 49570kms district roads are present in the state.

Maharashtra State Road Development Corporation(Ltd.) is a corporation established and fully owned by the Government of Maharashtra. The Government of Maharashtra plans to construct total of 50 flyovers in the Mumbai Metropolitan region. Initially 46 flyovers/works were handed over to MSRDC. MSRDC mainly deals with the properties and assets comprising movables and immovable including land road projects, flyover projects, toll collection right and working under construction which vested with the state Government and were under the control of the Public Works Department.

Maharashtra Samruddhi Mahamarg is an entirely planned Greenfield development. It is an eight-lane access controlled corridor between Mumbai (Thane) and Nagpur with a total distance of 706kms and the evaluated cost for the same is Rs. 49000 crore. This corridor passes through 10 districts and 26 talukas and 392 villages. Maharashtra Samruddhi Mahamarg aims at providing an impetus to the overall development of rural areas by attracting domestic and foreign investments.

"Better road network for faster economic growth."

Objective of the Research Paper:-

- 1) To study of Samruddhi Mahamarg in Maharashtra.
- 2) To study of characteristics of the Smaruddhi Mahamarg in Maharashtra.

Research Methodology :-

This paper depends on the secondary data. We have collected in the National sample survey, Economic survey of Maharashtra, Government Reports, Research Papers, Magazines, Books, Articles and web sites etc.

Literature Reviews:-

- 1) Miles, 1996) :-

The MART project has collected a number of papers and case studies on existing experience which in will be publishing this year in an edited book Labour-based Road Construction: A state of the art review. It will draw

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Page 8

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

3.3.2. 2019

Vidya Vikas Mandal's

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur, Maharashtra

प्रमाणित प्रमाणित प्रमाणित

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

Jointly Organized

One Day National Seminar

On

BEST PRACTICES FOR PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FACULTY DEVELOPMENT IN THE COLLEGE

CERTIFICATE

This is to certify that *Mr./Mrs./Miss./Dr. Laxman Patil*
of *Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala*
has presented his/her paper *Japanese Comics, superherose. And fitness*

in this One Day National Seminar held on 15th February 2020

Atul T. Lakde

Dr. Atul T. Lakde
(Organizing Secretary)
Director of Physical Education & Sports

Hon. Mr. Vilasrao Ghumare (Sir)
(Secretary, Vidya Vikas Mandal, Karmala)

Laxman B. Patil

Dr. Laxman B. Patil
(Organizing Chairman)
Principal Y.C.M Karmala

OUR HERITAGE (UGC Care Journal)

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-50

One Day National Seminar on "Best Practices for Physical Education and Sports Faculty Development in the College"

Organized by:

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Distt. Solapur,
Maharashtra, India

& Punyashalok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur,
Maharashtra, India

Held on 15th February 2020

JAPANESE COMICS, SUPERHEROES, AND FITNESS

Dr. Laxman Babasaheb Patil,
Principal,

Yashwantrao Chavan College,
Karmala, Solapur.

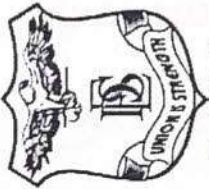
Lbpatil25@gmail.com

Swati Shrivastav,
Research Scholar,

University of Mumbai, Maharashtra.
swatiraj737@gmail.com

ABSTRACT

Since the ages, literature reflects the society. Through the books of different genres, various layers of a society are brought into account. Comics and Graphic Novels are a genre of literature which has immensely enlightened the innocent minds with their creativity and representations of characters through images. We can close eyes and imagine the times of our childhood days when the most interesting way to engage ourselves was reading comics without any guilt of not studying. One of the great reading and inspiring comics come from Japan. Japanese comics and their superheroes have been the role models for everyone. The Karate came to the Japanese archipelago in the early 20th century, the period of Japanese comics. The heroes of those comics are recognized by their massive strength, unmatched and well-built body. These powerful characters of literature are mentally and physically strong. The ideal bodies of these superheroes set an example in our minds and hearts to imitate them and be like them. These comics motivate you to transform your body and your health to be everyone's apple of an eye. The perfect figure with V-shaped masculine upper body and the hourglass perfect feminine bodies of comics are eye grabbers.

Estd. 1919

Deccan Education Society's

WILLINGDON COLLEGE, SANGLI

(NAAC 'A' Grade)

Organizes

One Day National Conference on Feminism

Certificate

This is to certify that Dr. / Shri. / Smt. Dr. Patil . L. B.

of _____ guided as Resource Person / Member of

Organizing Committee / Chairperson / participated / presented a paper entitled Changing Trends in Delineation of Mythological female characters.

in One Day National Conference on 4th March 2020 organized by the Department of English,

Hindi, Marathi, Sanskrit.

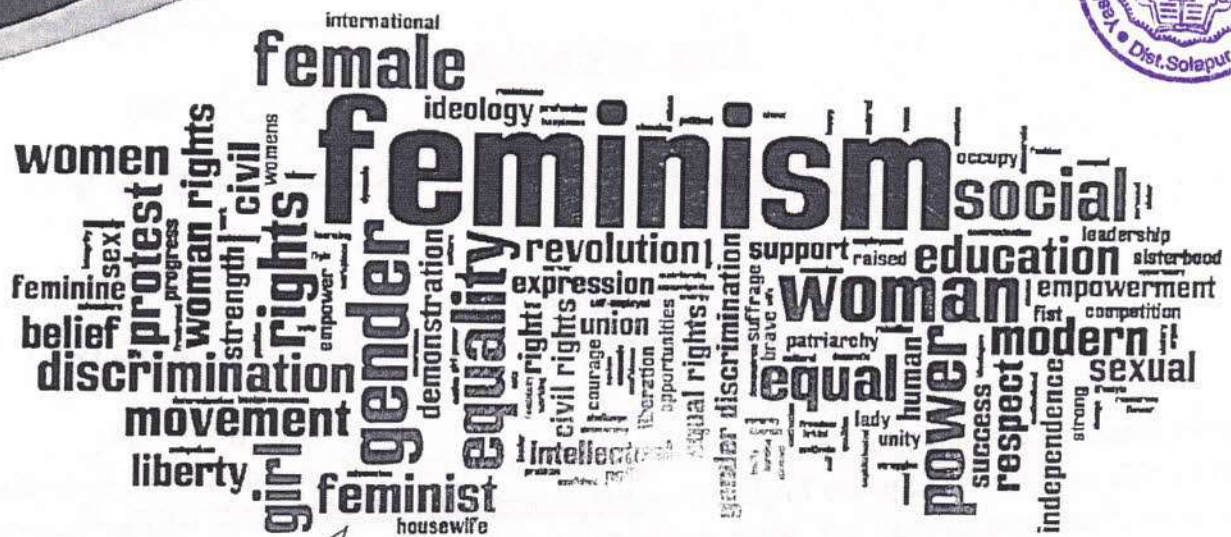

Dr. Shashikant Shrangare
Convener

Principal Dr. Bhaskar Tamhankar
Organizing Chairman

AKSHAR WANGMAY

Editor's

Scanned with OKEN Scanner

ISSN : 2229-4929

- INDEX -

Sr. No.	Title of Research Paper	Name of Author	Page No.
01	Changing Trend in Delineation of Mythological Female Characters	Dr. L.B. Patil ¹ & Suvarna Jayant Abhyankar ²	001
02.	Quest for Identity of Female Characters in Manju Kapur's Difficult Daughters	Dr. Prakash A. Patil	006
03.	The Thematic Study of Feminist Approach in Shashi Deshpande's Novel That Long Silence	Suchitra B. Golangade	011
04.	Black, Hispanic and Asian Feminist Theory and Criticism: An Overview	Dr. Kamalakar Ramdas Gavane	015
05.	Significance of Native American Women in "The Approximate Size of My Favorite Tumor"	Dr. Vinita D. Basantani ¹ & Sheetal C. Pawar ²	020
06.	Gender Portrayal in Advertising	Dr. Sunita J. Velhal	026
07.	Not Without My Daughter: Struggle Against violence	Shailaja A. Changundi	030
08.	Feminism in Selected Poems of Arun Kolatkar	Akhalaq Tade	034
09.	"The Final Solution: Protection of Dignity and Chastity of Women"	Dr. Jayant Anant Kulkarni	039
10.	Sexual Objectification of Women in the Story 'The Final Solution'	Pradip B. Gaikwad	044
11.	Urmila Pawar's 'The Weave of My Life': A Personal Documentary of Feminism	Dr. Ravindra A. Kulkarni	049
12.	Reassessment of Moll's Confessions- A Feminist Approach	Dr. R. S. Ponde	054
13.	Changing Gender Roles in Current Scenario	Swati V. Mane	058
14.	Feminism and Chetan Bhagat With Reference to 'One Indian Girl'	Prakash D. Chavan	064
15.	Problem of Gender Equality in Mahesh Dattani's Play 'Tara'	Dr. Sunanda Subhash Shelake	068
16.	Women Subjugation and Suppression in Mahesh Dattani's "Bravely Fought the Queen"	Dr. Anil Sugate ¹ & Rupali Gorakh Waghmare ²	073
17.	Portrayal of Women Suffering from Partition Ordeals with Reference to Train to Pakistan	Dr. Vaishali Vasant Joshi	077

UGC CARE Listed Journal

iv

CHANGING TREND IN DELINEATION OF MYTHOLOGICAL FEMALE CHARACTERS

DR. L.B. PATIL¹ & SUVARNA JAYANT ABHYANKAR²

¹Principal, Yashwantrao Chavan College, Karmala, Solapur,

²Research Scholar, University of Mumbai

Abstract

Conventionally, female characters in mythology have been often depicted as either revered (as Goddesses) or demure (as incarnate femininity) or merely marginal ones (as insignificant characters). The recently emerged trend of mythofiction, however, has brought a change in delineation of female characters in mythology. The authors of mythofiction depict their female characters, bringing in them the dimensions such as bravery on battlefield, enormous strength of character, high self-awareness, assertive confidence and their will to make choices. The present paper attempts to analyse the delineation of major female characters in the following texts of mythofiction: Shiva Trilogy and Sita: Warrior of Mithila by Amish Tripathi, Kamadeva: The God of Desire by Anuja Chandramouli, and Karna's Wife: The Outcast's Queen and Ahalya's Awakening by Kavita Kane. The researcher aims at understanding the techniques used by the authors to depict the female characters, and thus exploring the trend of bringing contemporaneity to delineation of mythological female characters.

Key Words:

mythology, mythofiction, female characters, reinterpretation

Mythology being one of the vehicles of culture, contributes to shape our perceptions of various socio-cultural aspects of life, and gender is one of them. As it is agreed that 'gender', a term which varies from biological 'sex', is a social construct, one can perceive the role played by culture in developing the stereotypical notions of gender. The male-female dichotomy, further leading to discrimination, is often caused by these traditional perceptions. Myths which percolate themselves in the collective unconscious of the society solidify the traditional notions verging on stereotypes, and the literature is often influenced by these notions. Thus, mythology has to play a vital role in framing gender perceptions.

Indian mythology which consists of Vedas, epics, puranas has cast a similar impact on the Indian mind. Many mythological stories are woven around the male 'heroes' whereas the female characters have a supportive, submissive or passive role in them. There are various female characters in mythological stories which have become static in the course of time. Sita, who is considered as the epitome of ideal Indian womanhood and wifehood, is a

UGC CARE Listed Journal

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur
Scanned with EN Scanner

Vidya Vikas Mandal's

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur, Maharashtra

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

One Day National Seminar

On

BEST PRACTICES FOR PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FACULTY DEVELOPMENT IN THE COLLEGE

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss./Dr. Principal, Dr. Laxman B. Patil
of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur
has presented his/her paper Importance of Seminars for Sports Development

in this One Day National Seminar held on 15th February 2020

Atul T. Lakde

Dr. Atul T. Lakde
(Organizing Secretary)
Director of Physical Education & Sports

Dr. Laxman B. Patil

Dr. Laxman B. Patil
(Organizing Chairman)
Principal Y.C.M. Karmala

Hon. Mr. Vilasrao Ghurnare (Sir)
(Secretary, Vidya Vikas Mandal, Karmala)

23.2

19-20

OUR HERITAGE (UGC Care Journal)

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-50

One Day National Seminar on "Best Practices for Physical Education and Sports Faculty Development in the College"

Organized by:

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Distt. Solapur,
Maharashtra, India

& Punyashalok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur,
Maharashtra, India

Held on 15th February 2020

Importance of Seminars for Sports Development

Principal, Dr. Laxman B. Patil

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala Dist- Solapur, Maharashtra

lbpatil25@gmail.com

ycmkarmala@gmail.com

9403322990

Abstract:

The classroom environment should support students' autonomy through teaching and assessment methods. Healthy environment regarding sports and physical education in the college enhances the effective learning in the classrooms. Organizing seminars in the colleges positively effects in enriching classroom learning and students' responsibility for their own learning. This can be achieved through training for teachers and students. Practical implications of seminar implementations for sport development can be outlined and a conceptual framework may be suggested. The purpose of seminar for sports development is important for professional development and advancement. Strategically, seminars can be used to avail different professional enhancements: stepping up and volunteering, self-financing and initiative, and hopeful waiting. The significance of contribution of seminar for college sports development is for personal and professional development of the students.

Key words: Importance, Seminar, Sports, Development

Introduction:

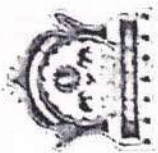
In our present global and digital world, sport is a unique universal language through which we can share ideas and values. For many messages to society at large, it has been a fashion to convey through sports. Many organizations and NGOs arrange rallies, marathons, run for something etc. to convey messages through sports. In sport, there is no distinction between races, sects, languages, cultures, countries, thoughts and beliefs. It serves as a catalyst for various initiatives and activities aimed at promoting peace and the development of people. Moreover, it is a platform of bringing together people from various fields like trade and

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad &

M.S.P. Mandal's

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed. (MS)

UAC Reaccredited 'A' Grade College with potential for Excellence UGC Mentor College Under PARAJARSH

ONE DAY NATIONAL LEVEL SEMINAR

ON

The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI - 2020)

Organized By

Department of Social Sciences

7th March 2020

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Mrs. Dr. Supekar Dnyaneshwar Dattatray

of Yashwantrao Chavan College, Karmala has actively participated in One Day National Level Seminar

on 'The Current Issues in Social Sciences in India' (CISSI - 2020), organized by department of Social Sciences, Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed (MS) held on 7th March 2020. He/She delivered a Key Note

Address / a Resource talk / Chaired a session/ Presented a Paper entitled The Land Acquisition Impact on

Kheda in Maharashtra

Dr. G.A. Mohite
Vice Principal

Dr. S.S. Undare
Vice Principal & IQAC Coordinator

Dr. R.K. Kale
Organizing Secretary

Dr. B.D. Kokate
I/C Principal & Chief Organizer

CURRENT GLOBAL REVIEW

ISSN 2319-8648

The Current Issues in Social Sciences in India (CISSI-2020)

Chief Editor
Mr. Arun B. Godam

Guest Chief Editor
Prof. Dr. B. D. Kokate (I/C Principal)

Dr. S. S. Undare (Vice Principal)
Dr. G. A. Mohite (Vice Principal)

Editor
Dr. R. K. Kale

Co-Editors
Dr. S. N. Akulwar
Dr. B. D. Jadhavar
Dr. S. E. Ghumatkar

Balbhim Arts, Science & Commerce College, Beed

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 25, Vol. 1
March 2020

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

51.	(One Belt One Route) China- Pakistan Road Initiative: Strategic Implications for India Dr. Shekhar Balkrishna Ashtikar	201
52.	Feminism in Namita Gokhale's Novels Shelke Geetanjali Anantrao	206
53.	Impact Of Globalisation & Privatization On Indian Rural Economy Dr. Sidharth Jadhav	210
54.	Analysis Of Digital Transaction In India Dr. Someshwar Narayan Babar, Dr. Rameshwar Narayan Babar,	215
55.	Rural Unemployment in India: Causes and Remedies Dr. Subhash J. Deshmukh, Shri. Rushikesh N. Bhagat	219
56.	Casteism and Indian Politics : Role and reality in contemporary society Sugandha Roy	222
57.	<i>Coalition Politics in Indian Democracy- An Analysis</i> Dr. Sunil V. Shinde	226
58.	The Issue of Illegal Immigration And Assam's Complicated Tryst with NRC Sunita Mitra Sarkar	230
59.	The land acquisition impact on Khed in Maharashtra Dr. Supekar D.D.	238
60.	The Economic Growth in India: A Cashless Society Mrs. Bhagyashri Jadhav, Dr. Suraj Pote	245
61.	Issues of Rural Backwardness in India and Suggested Remedies Indian Reformers Dr. Suresh E. Ghumatkar	251
62.	Demonetization And Its impact On Indian Economy Karishma S. Lomate, Uma S. Neharkar	255
63.	Unemployment in India-Causes & Remedies Mrs. Urmila Subhash Shendage, Dr. D. B. More	259
64.	Women's Empowerment and Indian Policies Prof. V.K. Gupta,	262
65.	Women Empowerment and Indian Policies. (Special Reference to Osmanabad Districts) Shri. Veerbhadreshwar S. Swami, Dr. Chandrashekar S. Patil,	266
66.	Role of Governor in State Administration Vijay Maroti Magare, Dr. P.V. Aher	269
67.	Coalition politics in India Vijay Kashinath Rathod	271
68.	"Indian Federal System: A Study of Inter-State Disputes" Dr. Virupakshappa Y.K. Principal and Assistant Professor,	273

The land acquisition impact on Khed in Maharashtra

Dr. Supekar D.D.

Asst. Professor, Dept. of Economics, Y.C.M. Karmala, Solapur

Abstract :-

This paper examine that the land acquisition impact on khed in Maharashtra. We have taken primary and secondary data. Primary data have collected khed block in Pune. We selected 50 samples purposive random sampling in khed block. We have find out the landholders have taken compensation in money. Landholder have positive impact on the land acquisition to increasing gold, new land, recovery of loan. This study suggest that government should be increasing compensation. Government should be fall information to the land acquisition for land holder.

Keyword: land, Government, Khed, Maharashtra Compensation, acquisition, Money.

Introduction:-

Since "Land, in a country with few other productive assets, bestows status, power, and above all security (Arthur and Menicoll 1978:35). It arises from a number of sources, depending on the historical pattern of land acquisition and settlement (Feder 1987). Excess acquisition is generally defined as the acquisition through the exercise of the right of eminent domain (either by negotiated purchase or by condemnations) of more property than is actually necessary for the physical creation of a public improvement (Boyce 1969). Global land acquisition experience has shown that land acquisition in Zimbabwe was result of global pressure on the government (Moyo 2000). Land acquisition in china was compensated by 25% of the market value of land owners whereas land owners in India are paid relatively less (Sathe 2015). Studies of land acquisition experience in India have shown that land acquisition has changed to political power in Uttar Pradesh and West Bengal (Rao 2012). Under the Bangalore, Mysore structural corridor with the support of government and government officers agriculture land and forced to sell at a higher cost (Rangnathan 2010).

It was converted into a land acquisition Rehabilitation and Resettlement Bill in 2011 but there have been many difficulties several provisions of this bill the new The right to fair compensation, Land Acquisition Transparency, Rehabilitation and Resettlement 2013, has been applied everywhere in India since January 2014 (TRFCTCARR 2013).

Literature Reviews:-

Dowcod (1950) find out that it may be concluded that the problem of acquiring farm ownership is surrounded with almost insuperable barriers for the agricultural laborers and tenants in Egypt. Feder (1987) the evolution of individual land rights and enforcement mechanisms to protect such rights followed increases in the density of rural population relative to land availability in Thailand. Kristjanson (1954) find out that fair market value was interpreted to mean price required to leave the landowner in the same financial position offer the taking as he was before.

Sathe (2015) :- find out that land acquisition as a process interacts with the social, political and economic structure of a village, however since all people are not equal dimensions the impact can be expected to be differential.

World Bank (2011):- In 2001 and 2010, nearly one million hectares of agricultural land were acquired by the government through land acquisition. This poses a counting for around 10 per cent of the country's agricultural land.

Objective:-

- A few objectives in my research depend on following that
- 1) To study of Land acquisition in Maharashtra

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Vidyayogas Mandal's

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur, Maharashtra

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

and

Jointly Organized

One Day National Seminar

BEST PRACTICES FOR PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FACULTY DEVELOPMENT IN THE COLLEGE

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Mrs/Miss/Dr. Dr. Supekar D.D.

of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala
has presented his/her paper *The Expenditure on Yoga in India.*

in this One Day National Seminar held on 15th February 2020

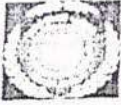

[Signature]

Dr. Lalit T. Lakshmi
Coordinating Secretary
Director of Physical Education & Sports

Dr. Mr. Vishwanath Chumare(Sr)
(Secretary, Vidyayog Mandal, Karmala)

Dr. Laxman B. Patil
(Organizing Chairman)
Principal Y C M Karmala

OUR HERITAGE (UGC Care Journal)

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-50

One Day National Seminar on "Best Practices for Physical Education and Sports Faculty Development in the College"

Organized by:

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Distt. Solapur,
Maharashtra, India

& Punyashalok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur,
Maharashtra, India

Held on 15th February 2020

The Expenditure on Yoga in India

Dr. Supekar D.D.

Asst. Professor,

Dept. of Economics,

Y.C.M. Karmala, Solapur,

E-mail- supekareco2@gmail.com

Mo.no - 9665095889.

Abstract:

The paper examines that the expenditure on yoga. This paper has depended on the secondary data. The paper find out that government of India have increased expenditure on Yoga. Yoga has changed health to the human and daily life. This paper suggests that government should be more new Yoga launch in India. Government should be increased expenditure on yoga.

Key Words: Expenditure, Government, India, Yoga

Introduction:

Yoga is a healing system practiced for over 5000 years combining breathing exercises, physical postures and meditation for relaxation, flexibility, range of motion and strength and restoring balance in the nervous system (Benson 1975). Yoga has positive healing effects on a broad spectrum of health domains physiologic as well as psychological well-being (charmandari 2005).

In the last decade there has been a significant in complex lifestyle diseases like depression, diabetes, mellitus (DM), cardiovascular diseases (CVD), cancer, and infertility these diseases are strongly associated with accelerated cellular aging (Jackson 2009).

Yoga has emerged as a philosophical or spiritual discipline of theory and practice, bringing relief to human beings, alleviating their suffering from disease (Iyengar 1995), from depression and from biological, psychological and social disruptions caused by stress (Riley 2015).

Yoga in Daily life is a system of practice consisting of eight levels of development in the areas of physical, mental, social and spiritual health. When the body is physically healthy, the mind is clear, focused and stress is under control.

When the body is physically healthy, the mind is clear, focused and stress is under control. This gives space to connect with loved ones and maintain socially healthy relationships.

3.3.2 - 2019

॥ विद्यया ऽमृतं प्राप्य ॥
Shri Hanuman Shikshan Prasark Sanstha, Malshiras
SAMEER GANDHI KALA MAHAVIDYALAYA, MALSHIRAS
Tal. Malshiras Dist. Solapur, 413107 (MS, INDIA)
(NAAC Accredited 'B' Grade)

ONE DAY INTERDISCIPLINARY INTERNATIONAL CONFERENCE
On

"INTROSPECTION, PROGNOSIS AND STRATEGY FOR GLOBAL WATER RESOURCES"

TUESDAY, 7th January 2020

Sponsored By

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur & Solapur Bhoogol Shikshak Sangh, Solapur

Certificate

This is certify that Shri./Smt./Dr./Prof. : Dr. Jadhav Baliram Hanumant.
of Y.C.M. Karmala has participated in a One Day Interdisciplinary
International Conference on "Introspection, Prognosis, and Strategy for Global Water Resources" organized
by the Internal Quality Assurance Cell (IQAC), Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya, Malshiras Tal. Malshiras
Dist. Solapur, Maharashtra (India) on 7th January 2020 as a resource Person/Chair Person/Paper Presented/Participated.
He/She has presented Research Paper entitled

वार्षी कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या
वाटचालीच्या इतिहास.

Convenor
Mr. Santosh P. Mane
IQAC Coordinator

Organizing Secretary
Dr. Devidas S. Gejage
I/C Principal

Impact Factor - 6.625

ISSN - 2348-7143

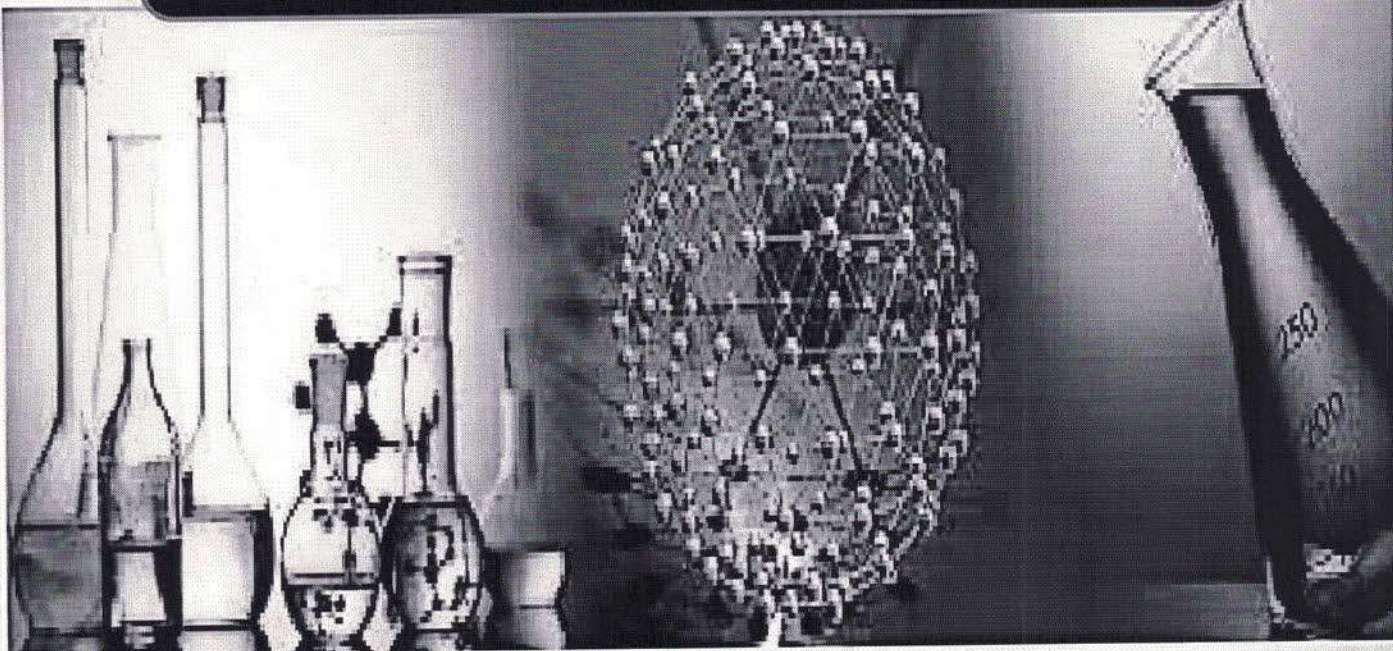
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International Multidisciplinary E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2020 Special Issue - 236 (D)

**Introspection, Prognosis and
Strategy for Global Water Resources****Guest Editor :**

Dr. Devidas S. Gejage

I/C Principal,

Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur**Executive Editors :**

Mr. Santosh P. Mane

IQAC Cordinator

Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur**Chief Editor :**

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

34	वार्शी तालुक्यातील तेल उद्योगाची वाटचाल	डॉ.भारत जाधव	143
35	वार्शी कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या वाटचालीचा इतिहास	डॉ.बळीराम जाधव	148
36	जलव्यवस्थापन : काळाची गरज	डॉ. चांगदेव बडगर	159
37	भारतातील जलसंवर्धनाचे कार्यक्रम	प्रा. अरुण कटकोळे	164
38	मोहोळ तालुका विकासात जलसिंचन साधनांचे योगदान	डॉ.सज्जन पवार	169
39	पाणी नियोजन व पाणी माळ्यातील वाढ : काळाची गरज	डॉ.के.डब्ल्यू.पावडे	175
40	राजश्री छत्रपती शाहू महाराजांचे शैक्षणिक आणि दुष्काळ निवारण कार्य	प्रा. सुरेखा रेडेकर, कु. लेहा लोंडे	179
41	चित्रपटातून दिसणारा पाणी प्रश्न - विशेष संदर्भ पाणी	प्रा.हमीद कासी	183
42	सोलापूर जिल्ह्यातील पाणी प्रश्नासंबंधित शेतकरी आंदोलने	डॉ.महेश पाडगे	188
43	राजर्षी शाहूकालीन रुकडी	डॉ.खंडेराव शिंदे	192
44	स्वराज्यातील गडकिल्ल्यावरिल जलव्यवस्थापन	डॉ.कमलाकर शोमप	197
45	प्राचीन काळातील जलव्यवस्थापन डॉ.शिवाजी बाघमोडे	प्रा.हनुमंत तेलसंग	202
46	ऐतिहासिक जलव्यवस्थापन	प्रा.सुरेखा रेडेकर	205
47	स्वातंत्र्यसैनिक रघुनाथ रामचंद्र माने (गुरुजी) यांचे शिक्षण क्षेत्रातील योगदान	डॉ.दत्तात्रय मगर	209
48	डॉ.बाबामाहेब आवेडकरांचे जलनियोजन विषयक विचार	प्रा. रघुनाथ व्यंकटीपाडवे	213
49	भारतीयांचे प्राचीन काळातील जलव्यवस्थापन	डॉ.सुभाष नायकवाड	216
50	माळशिरम तालुक्यातील वागव स्थापत्य	डॉ.शिवाजी चौगुले	219
51	ऐतिहासिक काळातील पाण्याचे स्रोत,नियोजन व व्यवस्थापन	समाधान माने	224
52	जल व्यवस्थापनातून जागतिक अन्न सुरक्षा	डॉ.सुरेखा रोंगटे	230
53	पाणी फाँडेशन:दुष्काळाविरोधात लढणारी लोकचळवळ	डॉ.सी.एन.एस.पाटील	235
54	सोलापूर जिल्ह्यातील जलसिंचन क्षेत्राचा अभ्यास	प्रा.श्रीकांत पवार व प्रा.सचिन मगर	241
55	भूजल पुनर्भरणाची गरज	डॉ.पी.बी.मिसाळ	244
56	सोलापूर जिल्ह्यातील शेती क्षेत्रातील सिंचन व्यवस्था एक अभ्यास	प्रा.पी.एम.भोसले व डॉ.डॉ.एस.बाबडे	250
57	शाश्वत विकामासाठी जलपुनर्भरण आजची गरज	डॉ. पी. एस. पांडव	254
58	आधुनिक मराठी साहित्यातून दिसणारा पाणी प्रश्न	डॉ.देविदास गेजने	260
59	जयराम खेडेकरांच्या कवितेतील दुष्काळाची दाहकता	प्रा.जवाहर मोरे	266
60	वळिवंतमधील दुष्काळाचे चित्रण	डॉ.लहू वाघमारे	270
61	समकालीन मराठी ग्रामीण कादंबरीतील पाणी प्रश्नाचे वास्तवदर्शी चित्रण	डॉ.दादाराव जुंडरे	274
62	पर्यावरण संवर्धनातील संतांचे योगदान	डॉ.हनुमंत माने	278
63	जलक्रांती, जलव्यवस्थापन व जलसाक्षरतेचे उदगाते:महात्मा ज्योतीराव फुले	डॉ.बाळासाहेब दास	281
64	दुष्काळजन्य परिस्थितीचे साहित्यातील चित्रण	मा.प्रा.डॉ.दत्तात्रय बारबोले	286
65	दुष्काळाचे व्यवस्थापन	डॉ.जनाईन परकाळे	291
66	मराठी साहित्यातील सामाजिक जाणिवांच्या संदर्भात पाणी प्रश्न	डॉ.राजेंद्र खंडारे	295
67	मराठी कादंबरीतील दुष्काळजन्य परिस्थितीचे चित्रण	डॉ.तकील शेक	301
68	दुष्काळग्रस्त ग्रामजीवनाचे हृदयस्पर्शी चित्रण : चारापाणी	डॉ.ए.एच.अत्तार	306
69	मराठी साहित्यातून अभिव्यक्त झालेली पाणी प्रश्नांची धग	डॉ.राजकुमार सोनवले	308
	जलसंधारण व पर्जन्य जलसंग्रह एक अभ्यास	प्रा.दादा यमगर व श्री.तुषार साबळे	315
70	पाण्याच्या व्यवस्थापनातील वैयक्तिक जबाबदारीची जाणीव	डॉ. तेजश्री रायते	319

बार्शी कृषी उत्पन्न बाजार समितीच्या वाटचालीचा इतिहास

प्रा. डॉ. बळीराम हणुमंत जाधव
यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,
करमाळा, ता. करमाळा, जि. सोलापूर.
मो. ९४२१००७६७७.

हिंदुस्थानच्या अर्थव्यवस्थेमध्ये शेतीला अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. या शेतीचे बाजारविधी हे अविभाज्य अंग आहे. पूर्वी भारतात शेतमालाच्या विक्रीसंबंधी समस्या नव्हती. वस्तुविनिमय प्रचलीत असल्यामुळे पैशाला जास्त महत्त्व नव्हते. शिल्लक शेतमाल साधारणतः जत्रेच्या ठिकाणी नेऊन विकण्याची पध्दत होती. अशा जत्रा नेहमीच भरत असल्यामुळे शेतमालाची विक्री करण्यासाठी विशेष उपाययोजना करण्याचा प्रश्नच नव्हता.^१ बार्शी तालुक्यामध्ये अनेक ठिकाणी यात्रा भरत असत. इ. स. १९६१ च्या दरम्यान मोठ्या स्वरूपाच्या ९ जत्रा भरायच्या^२

आधुनिक काळात कृषी व्यवसायामध्ये अमूलाग्र बदल घडून आलेले आहेत. शेतीचे उदरनिर्वाहासाठी उत्पादन हे पूर्वीचे स्वरूप नष्ट होऊन तिला ग्राहकाकरिता उत्पादन असे स्वरूप प्राप्त झाले आहे. पूर्वी अर्थव्यवस्थेमध्ये विनिमय केवळ नैमित्तिक होता, तो आता नित्य स्वरूपाचा झाला आहे. चलन-पेसा पध्दती अस्तित्वात आल्यामुळे तर विनिमय अधिकच सुलभ झाले आहे. दळणवळणाच्या विकासामुळे विनिमयाचे क्षेत्र वाढत गेले. त्यामुळे उत्पादक व ग्राहक या दोघांचा पूर्वी जो सरळ व प्रत्यक्ष संबंध येत होता तो येईनासा झाला. त्यातूनच या विस्तीर्ण विनिमय क्षेत्रामध्ये उत्पादक व ग्राहक यांच्यात विनिमय घडवून आणण्याचे काम करणारी एक नवी व्यवस्था निर्माण झाली. या व्यवस्थेला बाजारव्यवस्था असे म्हणतात.

भारतातील बाजार नियंत्रणाची सुरुवात फार जुनी आहे. भारतात सर्वप्रथम इ. स. १८८६ मध्ये हैद्राबाद रेसिडेन्सी आदेशान्वये विदभांतील 'कारंजा' येथील कापसाचा बाजार नियंत्रित केला गेला. पुढे मुंबई प्रांत बँकिंग चौकशी समिती १९२९-३० आणि भारतीय मध्यवर्ती चौकशी समिती या दोन समित्यांनी तत्कालीन बाजारपेठांच्या कार्यातील दोष दाखवून कृषी उत्पादनासाठी प्रमुख ठिकाणी नियंत्रित बाजारपेठांची स्थापना करण्याचे सुचविले.^३

➤ कृषी उत्पन्न बाजार समिती बार्शी :

बार्शी तालुक्यास दि. १ जुलै १९४७ पासून मार्केट अॅक्ट लागू करण्यात आला. दि. १७ जानेवारी १९४८ पासून प्रथम सरकार नियुक्त बाजार समिती अस्तित्वात आली. दि. ३ मार्च १९४८ रोजी पहिल्या सरकारनियुक्त समितीची सभा होऊन के. श्री. गणपत रामलिंगअप्पा उर्फ काकासाहेब झाडबुके यांची सभापती म्हणून बिनविरोध निवड झाली. बाजार समितीचे प्रत्यक्ष कामकाज दि. १५ नोव्हेंबर १९४९ पासून सुरू झाले.^४ बार्शी हे महाराष्ट्रातील एक सर्वोत्तम असे बाजार क्षेत्र आहे. शेतमालाच्या व्यापाराच्या संदर्भात बार्शीला मराठवाड्याचे प्रवेशद्वार म्हणतात. या बाजारपेठेमध्ये शेतमालाची प्रचंड आवक होते. दळणवळणाच्या सोयीमुळे शेतकरी व व्यापारी यांच्यासाठी ही बाजारपेठ महत्त्वाची मानली जाते. संपूर्ण बार्शी तालुका हे या बाजार समितीचे कार्यक्षेत्र आहे.^५

● प्रतिनिधी मंडळे

बार्शी बाजार समिती क्षेत्राकरिता सरकारने नियुक्त केलेल्या सभासद मंडळाची पहिली सभा दिनांक ३ मार्च १९४८ रोजी भरून दिनांक ७ नोव्हेंबर १९४९ रोजी प्रत्यक्ष कामकाजास सुरुवात झाली. या सरकारनियुक्त मंडळाची मुदत संपल्यानंतर दिनांक २६ जून १९५० रोजी पहिली निवडणूक होऊन, दिनांक १५ मे १९५१ रोजी पहिले लोकनियुक्त मंडळ अस्तित्वात आले.^६ मार्केट कमिटीचे कामकाज सुव्यवस्थित चालावे म्हणून ही प्रतिनिधी मंडळे नियुक्त केलेली असतात. या प्रतिनिधी मंडळातील सदस्य आपले कर्तव्य पार पाडण्यामध्ये असमर्थ ठरल्यास, एखाद्या कोटाने

Coordinator
IQAC

Principal

"Education through self-help is our motto." - KARMAVEER
Rayat Shikshan Sanstha's

DAHIWADI COLLEGE DAHIWADI

Tal-Man, Dist- Satara 415 508, Maharashtra, India
Affiliated to Shivaji University, Kolhapur

Reaccredited by NAAC with 'A' Grade (CGPA: 3.25)

TWO DAY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY CONFERENCE

on

Recent Trends & Issues in Social Sciences & Commerce (RTISC19)

Organised by

Department of Economics, History, Political Science & Commerce

Certificate

रयत शिक्षण संस्था, सातारा 1919-2019

This is to certify that Prof. Sapnarani Shrawan Ramteke

of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala participated in International

Interdisciplinary Conference on Recent Trends & Issues in Social Sciences & Commerce (RTISC19) organized on 19th and

20th December, 2019 at Dahiwadi College Dahiwadi and chaired a session / worked as a Resource Person / presented a

research paper entitled Data Centre & Library

डा. बी.एस. बालवंत

Dr. B.S. Balwant
Coordinator

डा. ए.एन. दादास

Dr. A.N. Dadas
Convener

डा. बी.टी. जाधव

President

OUR HERITAGE JOURNAL

certify to all that

Miss. Sapnarani S. Ramteke

has been awarded Certificate of Publication for research paper titled

Datacenter and Library

Published in Vol-68-No.-25-2020 of OUR HERITAGE JOURNAL with ISSN:: 0474-9030

UGC Care Approved International Indexed and Referred Journal

Impact Factor 4.912(SJIF)

SJS Sharma

Editor, OUR HERITAGE JOURNAL

Datacenter and Library

Miss. Sapnarani S. Ramteke
Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.
Karmala Dist. Solapur 413203 (MS)
librarian_ycmk01@rediffmail.com
M. N. 9156155645

ABSTRACT

Data centers are not a single thing, but rather, a conglomeration of elements. At a minimum, data centers serve as the principal repositories for all manner of IT equipment, including servers, storage subsystems, networking switches, routers and firewalls, as well as the cabling and physical racks used to organize and interconnect the IT equipment. A data center must also contain an adequate infrastructure, such as power distribution and supplemental power subsystems, including electrical switching; uninterruptable power supplies; backup generators and so on; ventilation and data center cooling systems, such as computer room air conditioners; and adequate provisioning for network carrier (telco) connectivity. All of this demands a physical facility with physical security and sufficient physical space to house the entire collection of infrastructure and equipment.

INTRODUCTION

A network exists to serve the connectivity requirements of applications, and applications serve the business needs of their organization. As a network designer or operator, therefore, it is imperative to first understand the needs of the modern data center, and the network topology that has been adapted for the data centers. This is where our journey begins. My goal is for you to understand, by the end of the chapter, the network design of a modern data center network, given the applications' needs and the scale of the operation.

Data centers are much bigger than they were a decade ago, with application requirements vastly different from the traditional client-server applications, and with deployment speeds that are in seconds instead of days. This changes how networks are designed and deployed.

DEFINITION

॥ विरा एव धर्म ॥

Shri Hanuman Shikshan Prasark Sanstha, Malshiras

SAMEER GANDHI KALA MAHAVIDYALAYA, MALSHIRAS

Tal. Malshiras Dist. Solapur, 413107 (MS, INDIA)

(NAAC Accredited 'B' Grade)

ONE DAY INTERDISCIPLINARY INTERNATIONAL CONFERENCE

On

"INTROSPECTION, PROGNOSIS AND STRATEGY FOR GLOBAL WATER RESOURCES"

TUESDAY, 7th January 2020

Sponsored By

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur & Solapur Bhoogol Shikshak Sangh, Solapur

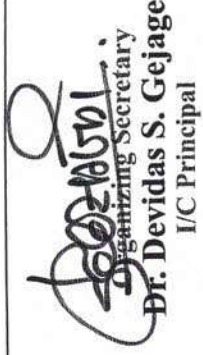
Certificate

This is certify that Shri./Smt./Dr./Prof. : Miss. Sapnarani S. Ramteke has participated in a One Day Interdisciplinary of Yashwantao Chavan Mahavidyalaya organized in a One Day Interdisciplinary International Conference on "Introspection, Prognosis, and Strategy for Global Water Resources" organized by the Internal Quality Assurance Cell (IQAC), Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya, Malshiras Tal. Malshiras Dist. Solapur, Maharashtra (India) on 7th January 2020 as a resource Person/Chair Person/Paper Presented/Participated. He/She has presented Research Paper entitled National and International Libraries for Tourism

Coventner

Mr. Santosh P. Mane
IQAC Coordinator

Organizing Secretary
Dr. Devidas S. Gejage
I/C Principal

Impact Factor - 6.625

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International Multidisciplinary E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January -2020 Special Issue - 236(D)

**Introspection, Prognosis and
Strategy for Global Water Resources**

Guest Editor :

Dr. Devidas S. Gejage

I/C Principal,

**Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur**

Executive Editors :

Mr. Santosh P. Mane

IQAC Cordinator

**Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur**

Chief Editor

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

पर्यटनसाठी "राष्ट्रीय" आणि "आंतरराष्ट्रीय" ग्रंथालय

कु. सपनाराणी एस. रामटेके

ग्रंथपाल

यशवंतराव चव्हाण महा. करमाळा,

जि. सोलापूर 413203

librarian_ycmk01@rediffmail.com

फोन.नंबर 9156155645

गोष्टवारा

गेल्या काही दशकांत अधिक उत्पन्न, उच्च पातळीवरील शिक्षण, जागतिकीकरण प्रक्रिया ज्यामुळे जगाला एक छोटेसे स्थान, तंत्रज्ञान, मीडिया आणि दूरसंचारांचे परिणाम आणि इतर प्रकारच्या सांस्कृतिक आकर्षणांचे परिणाम म्हणून पर्यटन वेगाने वाढले आहे. सांस्कृतिक संस्था म्हणून ग्रंथालये सांस्कृतिक पर्यटनाच्या विकासात महत्त्वपूर्ण योगदान देऊ शकतात.

जीवनशैली, भौगोलिक क्षेत्र आणि शिक्षण आणि समाज यांच्यातील जवळचा संबंध यामुळे पर्यटन हा आर्थिक विकासाचा महत्त्वपूर्ण घटक आहे.

एखाद्या प्रदेशाच्या सांस्कृतिक विकासासाठी ग्रंथालये महत्त्वपूर्ण घटक असू शकतात. लायब्ररीत बरेच साहित्य असते जे वेबसाइट्सद्वारे सादर केले जाऊ शकते. वाचनालयांने सार्वजनिक, व्यापारी समुदाय आणि पर्यटकांना पुरविल्या जाणा-या सेवांची संख्या पुरेशी उपलब्ध असली तरी कामगारांची भूमिका अजूनही अमूल्य आहे.

कीवर्ड : राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय, पर्यटन

परिचय :

पर्यटन ही त्यांच्या आधुनिक वैशिष्ट्यांनुसार आधुनिक संस्कृतीची दोन जटिल आणि स्तरित क्षेत्रे आहेत आणि एकूणच सामाजिक विकासावर त्यांचा सकारात्मक परिणाम होतो. पर्यटनाच्या बाबतीत संस्कृतीला कमी महत्त्व देणे तार्किक किंवा न्याय्य नाही, कारण संस्कृती ही एकंदरीत बुद्धिमत्ता आहे, आणि पर्यटन म्हणजे एखाद्या देशातील सर्व भौतिक आणि आध्यात्मिक संसाधने आणि जीवनशैलीचा योग आहे.

पर्यटन :

सेवेच्या व्यावसायिक तरतुदीचा वापर करताना करमणूक, विश्रांती आणि आनंद मिळवण्यासाठी घरापासून दूर वेळ घालविण्याची कृती आणि प्रक्रिया. जसे की, पर्यटन एक आहे. आधुनिक सामाजिक व्यवस्था उत्पादन, मध्ये सुरुवात पश्चिम 17 व्या शतकात युरोप, आहे. जरी शास्त्रीय पुरातन वास्तू. यातून हे स्पष्ट झाले आहे की पर्यटक "मारलेला मार्ग" पाळतात आणि तरतुदीच्या प्रस्थापित व्यवस्थेचा फायदा घेतात आणि सुख-साधकांना अनुकूल म्हणून सामान्यतः अडचणी, धोका आणि पेचपासून दूर केले जातात. पर्यटन, तथापि, इतर उपक्रम, आवडी-निवडी आणि प्रक्रिया, समावेश उदाहरणार्थ, ओव्हरलॅप होत आहे. यातून ही व्यवसाय पर्यटन,"

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

॥ असाध्य ते साध्य कृता सायास ॥

श्री विद्या विकास मंडळ, मंगळवेढा संचलित
नेक पुनर्मूल्यांकन 'ब' दर्जा प्राप्त

श्री संत दामाजी महाविद्यालय मंगळवेढा

ता. मंगळवेढा, जि. सोलापूर. (महाराष्ट्र)

मराठी विभाग

आणि

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर

यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

एकदिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

साहित्य, समाज आणि संस्कृती

प्रमाणपत्र

श्री/श्रीमती/प्रा./डॉ. प्रमोद दत्तात्रय शेठे,

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करभाळा, जि. सोलापूर

यांनी शनिवार दि. ११ जानेवारी २०२० रोजी आमच्या महाविद्यालयात एक दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्रात बीजभाषक/सत्राध्यक्ष/

विषयतज्ज्ञ/शोध निबंधवाचक/सहभागी प्राध्यापक/संशोधक विद्यार्थी म्हणून सहभाग घेतला. त्यांनी बहिणाबाईच्या

कविनेतीह शैतीसंस्कृती

हा शोधनिबंध सादर केला. त्याबद्दल हे प्रमाणपत्र सन्मानपूर्वक देण्यात येत आहे.

प्रो. डॉ. एन. बी. चव्हा
प्राचार्य
श्री संत दामाजी महाविद्यालय, मंगळवेढा

मो. शेठे

प्रा. डॉ. ए. जे. जाधव
चर्चासत्र समन्वयक
मराठी विभाग प्रमुख

मो. शेठे

प्रा. डॉ. पा. एस. होनराव
नेक समन्वयक

मो. शेठे

प्रा. डॉ. डी. धार. गायकवाड
अध्यक्ष-मराठी अभ्यास मंडळ
पु. अ. हो. सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर

2019-20 - 3.3.1

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta®
Peer-Reviewed International Publication

January 2020
Special Issue-02

01

MAH/MUL/ 03051/2012

ISSN :2319 9318

श्री विद्या विकास मंडल संचलित
श्री संत दामाजी महाविद्यालय, मंगलवेढा
(मराठी विभाग)
पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर सोलापुर विद्यापीठ, सोलापुर
यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित
एक दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र

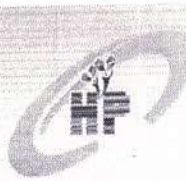
“साहित्य, समाज आणि संस्कृति”

खंड १ - साहित्य आणि समाज चिंतन

❖ विद्यावार्ता या आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक त्रैमासिकात व्यक्त झालेल्या मतांशी मालक, प्रकाशक, मुद्रक, संपादक सहमत असतीलच असे नाही. न्यायक्षेत्र:बीड

“Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Babu Ganpat.

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta®
Peer-Reviewed International Publication

January 2020
Special Issue-02

016

- 39) शेतकरी : कृषिजन संस्कृतीचे साहित्य
लता दामाजी माळी || 152
- 40) बदलता ग्रामीण समाज आणि ग्रामीण कथासाहित्य
डॉ. गवराम नाना पोटे, सातारा || 155
- 41) बहिष्णाबाईच्या कवितेतील शेतीसंस्कृती
प्रा.प्रमोद दत्तात्रय शेठे, सोलापूर || 157
- 42) संत साहित्याचे सामाजिक संदर्भ
प्रा. डॉ. पवार के. के., पंढरपूर || 160
- 43) संत तुकाराम महाराजांच्या साहित्याचे सामाजिक संदर्भ
कविता श्रीकृष्णराव दुर्गे, नागपूर || 163
- 44) माणदेशी शेतकरी आणि कृषिजन संस्कृतीचा काव्याविष्कार : 'वापसा'
प्रा. मुकुंद वलेकर, सोलापूर (जुगोनी) || 166
- 45) दलित साहित्य, समाज आणि अभिव्यक्ती सौंदर्य
डॉ. स्वप्निल मारुती बुचडे, कोल्हापूर || 171
- 46) सत्यशोधक समाज, संस्कृती आणि साहित्य
डॉ. पल्लवी अनिल कोडक, कोल्हापूर || 175
- 47) बदलता ग्रामीण समाज आणि ग्रामीण साहित्य
डॉ. लहूकुमार खंडाळे, जालना || 179
- 48) संतमेळ्यातील संत परीक्षक : संत गोरा कुंभार
डॉ. दीपक सुभाषराव सूर्यवंशी, उस्मानाबाद || 182
- 49) महाराष्ट्रातील भिल्ल या आदिवासी जमातीचा सामाजिक अभ्यास
प्रा. कोटगोंडे जी. एम., मंगळवेढा || 184
- 50) चित्रा मुद्गल की कहानियों में कामकाजी-स्त्रियों की दिशा व दशा
प्रा. नवनाथ जगताप, मंगळवेढा || 186
- 51) बौद्ध धर्म का प्रसार और परंपराएँ
डॉ. अनिल कांबळे, मंगळवेढा || 190

त्याला यश येत नाही. अजूनही शेतकऱ्याची विपन्नावस्था संपलेली नाही. जेव्हा माध्यमं, विचारवंत शेतकरी समाजाच्या मागे उभी राहतील तेव्हा प्रश्न सुटतील, कारण तेव्हा नैतिक ताकद येईल. आसुराम लोमटे यांनीही कथांमधून विद्यमान भोषण स्वरूपाच्या आर्थिक, राजकीय, सामाजिक विषमतेवर लख्ख प्रकाश टाकला आहे. अवकळा आणि सततच्या दुष्काळाने बेजार झालेला शेतकरी, कष्टकऱ्याविषयी लोमटे यांना आस्था आहे. त्यांच्या मते 'आजची मराठी कथा वेगवेगळ्या समुहातून, बोलीतून, सामाजिक स्तरांतून येत आहे. एका अर्थाने आजच्या दुभंगलेल्या काळाचा कोलाज म्हणूनही कथेकडे पाहता येईल. आजची कथा ही समकाळाची बखर आहे. किरण गुरव यांनीही 'राखीव सावल्यांचा खेळ' आणि 'श्रीलिपी' या कथासंग्रहामधून आशयसंपन्न कथानिर्मिती केली. त्यांच्या कथेमधून विविध प्रकारचे जाणीवविश्व आविष्कृत झाले आहे. पोपट कासुडे यांची 'परवड', रायभाण दवंगे यांची 'दप्तर' आणि दिलीप नाईक निंबाळकरांची 'माऊलीचा मळा' या कथांमध्ये बदलते ग्रामीण वास्तव चित्रण आले आहे.

समारोप :-

ग्रामीण कथाकारांनी जागतिकीकरणाच्या काळात दयनीय होत गेलेला शेतकरी, शेती आणि गाव गाडयाचा बदलता अवकाश केंद्रबिंदू मानून कथालेखन केले आहे. ग्लोबलायझेशन, चंगळवाद आणि शहरी मानसिकतेचा वाढता प्रभाव ग्रामीण संस्कृतीला कसं जराजर्जर करतो याविषयी चित्रण येते. ग्रामीण समाजातील सर्वंकष, सर्वव्यापी दुःख, जाणीव कथांमधून साकार होते. अनुभवांची विविधता, जगण्यासंबंधीचं सखोल चिंतन आणि विलक्षण कल्पनाशक्तीच्या आधारे समाजजीवनाचा विस्तीर्ण अवकाश मांडला आहे. बदलत्या समाजवास्तवाचे, माणसांच्या वृत्तीप्रवृत्तीचे आणि व्यामिश्र जीवनपटाचे कलात्मक चित्रण वाचकाला अंतर्मुख करणारे आहे. देशातील गरीब, कष्टकरी जनतेचे नष्टचर्य अजून संपलेले नाही. याचा प्रत्यय कथा देते. एकूणच जीवनातील मूल्यकल्पनांचा, व्यक्तींचा, समाजजीवनाचा घेतलेला शोध अपूर्व असा आहे. कृषी संस्कृतीकडे पाहण्याची मर्मदृष्टी वाचकाला लाभते. आशयसूत्रांची विविधता असणारी ग्रामीण कथा मानवी जीवनाला मार्गदर्शन करणारी आहे.

संदर्भ :-

१. पाटील अनिल : २०१२, गावगाडा शतकानंतर..., मनोविकास प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती,
२. भोसले (डॉ.) द. ता. : २००९, ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन, मनोविकास प्रकाशन, पुणे, (दु.आ.),
३. गवस राजन : २००९, आपण माणसात जमा नाही (कथासंग्रह), मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, प्रथमावृत्ती.

बहिणाबाईच्या कवितेतील शेतीसंस्कृती

प्रा.प्रमोद दत्तात्रय शेटे

मराठी विभाग,

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि.सोलापूर

प्रस्तावना

आधुनिक मराठी साहित्यामध्ये ग्रामीण साहित्य प्रवाह एक महत्वाचा साहित्य प्रवाह आहे. ग्रामीण कवितेचा प्रारंभ जानपद गीतापासून झाला असला तरी ग्रामीण कवितेचे प्रातिनिधिक दर्शन ग.ल.ढोकळ यांनी १९३३ साली संपादीत केलेल्या 'सुगी' या संग्रहात घडते. १९५२ साली 'बहिणाबाईची गाणी' हा कविता संग्रह प्रसिध्द झाला आणि मराठी कवितेमध्ये ओवी रुपाने ग्रामीण जीवन कवितेतून चित्रित झाले. आपल्या अशिक्षित आईच्या कविता सोपानदेव चौधरी यांनी उतरून घेतल्या आणि आचार्य अत्रे यांच्या प्रेरणेने पुस्तकरुपाने प्रसिध्द केल्या. बहिणाबाईंना लिहिता येत नव्हते त्यांनी केलेल्या अनेक कविता काळाच्या ओघात कुणी लिहून न ठेवल्यामुळे नष्ट झाल्या त्यांच्याजवळ जिवंत काव्यरचनेची निसर्गदत्त प्रतिभा होती त्यांचे सगळे आयुष्य शेती आणि घरकाम करण्यात गेले. त्यांनी हे काम करीत असताना त्या उत्स्फूर्तपणे ओव्या मनामध्ये रचून गात असत त्यावेळी काही ओव्या त्यांचे पुत्र सोपानदेव लिहून घेत असत त्याच ओव्या 'बहिणाबाईची गाणी' म्हणून प्रसिध्द आहेत. त्यांच्या कवितांमधून शेती, शेतकऱ्यांची संस्कृती, ग्रामीण जीवन चित्रित झालेले आपणास दिसून येते. मराठीमध्ये ग्रामीण जीवनावर काव्यलेखन होण्याअगोदर ग्रामीण भाषेत एका अशिक्षित ग्रामीण स्त्रीच्या कवितेची निर्मिती झालेली आहे. ही घटना ग्रामीण कवितेच्या दृष्टीने विशेष लक्षणीय आहे.

बहिणाबाईचे जीवन

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी यांचा जन्म खानदेशातील जळगाव जिल्ह्यात असोदे या गावी झाला हे गाव जळगावपासून ६ कि.मी. अंतरावर आहे. त्यांचा जन्म ११ ऑगस्ट १९८० रोजी महाजन्यांच्या घरी झाला. त्यांच्या आईचे नाव भिमाई व वडिलांचे नाव उखाजी महाजन होते. वयाच्या तेराव्या वर्षी जळगावचे खंडेराव नाव नथुजी चौधरी यांच्याशी झाला. नथुजी आणि बहिणाबाईंना ओंकार, सोपान आणि काशी तीन अपत्ये झाली. त्यांच सार आयुष्य आसोदे आणि जळगाव या दोन गावात गेले.

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 6.021(IJIF)

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Vidya Vikas Mandal's

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur, Maharashtra

and

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

Jointly Organized

One Day National Seminar

On

BEST PRACTICES FOR PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FACULTY DEVELOPMENT IN THE COLLEGE

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss./Dr. **M.R. Ankush T. Karpe**

of **Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala**

has presented his/her paper **Amazing Benefits of yoga for the teachers**

in this One Day National Seminar held on 15th February 2020

Atul T. Lakde

Dr. Atul T. Lakde
(Organizing Secretary)
Director of Physical Education & Sports

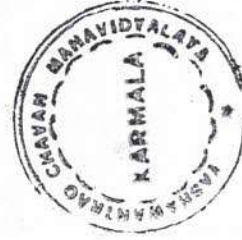
Dr. Vilasrao Ghumare

Hon. Mr. Vilasrao Ghumare (Sir)
(Secretary, Vidya Vikas Mandal, Karmala)

Coordinator

IOAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Dr. Laxman B. Patil
(Organizing Chairman)
Principal Y.C.M. Karmala

Dr. Laxman B. Patil

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

यशवंतराव चवण महविद्यालया
अध्यक्ष, कर्मला

पुन्यश्लोक अहिल्यादेवी होल्कार सोलापूर विद्यापीठ
संयुक्त आयोजन

OUR HERITAGE (UGC Care Journal)

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-50

One Day National Seminar on "Best Practices for Physical Education and Sports Faculty Development in the College"

Organized by:

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Distt. Solapur,
Maharashtra, India
& Punyashalok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur,
Maharashtra, India
Held on 15th February 2020

Amazing Benefits of Yoga for the Teachers

Ankush T. Karpe

Asst. Professor,

Dept. of Economics,

Y.C.M. Karmala, Solapur,

E-mail-

karpeankush7096@gmail.com

Mo.no-9405357096

Abstract :

Yoga is an ancient, which originated in India. The word yoga is derived from the 'Sanskrit root' 'Yuj' meaning to join or 'to unite'. Yoga is an ancient art but in present situation it is more relevant than ever. It has many net rewards that help live a healthy and happy life. Yoga helps remove negative blocks from the human mind and toxins from the body, enhances personal power, promotes self-healing Yoga asans build strength, flexibility and confidence. Regular practice of yoga can help lose weight, relieve stress, improve immunity and maintain a healthier lifestyle.

Yoga helps to the teachers physically and mentally fresh. It helps to the teachers improve the quality of teaching. Teachers increasing energy level that used hard work study. Improve self-confidence level. Yoga helps to the teachers manage stress and anxiety and keeps relaxing. It improves muscle strength, body tone, respiration energy and vitality. Yoga promotes to the teachers efficiency, creativity and to develop the research attitude. Due to the yoga teachers can doing good academic performance. These are the amazing benefits of yoga for the teachers.

Keyword:

Yoga, flexibility, stress, immunity, self-confidence, academic performance, self-control, Benefits.

Introduction:

Page | 137

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

BHARATIYA SHIKSHAN PRASARAK SANSTHA'S

KHOLESHWAR MAHAVIDYALAYA, AMBAJOGAI, DIST. BEED (M.S.)

(Reaccredited by NAAC with 'B' Grade)

In collaboration with

DR. BABASAHEB AMBEDKAR MARATHWADA UNIVERSITY, AURANGABAD

ONE DAY NATIONAL SEMINAR

ON

"Draughts in Maharashtra : Causes & Remedies"

Organised by

Department of Economics

C E R T I F I C A T E

This is to certify that Prof. /Dr./Mr./Mrs./Miss/ अंजुश टी. करे of अंबाजोगी मह. वि. अम्हो.

has participated as the Keynote

Speaker/Plenary Speaker/Chairperson/Research Delegate in the One Day National Seminar on "Draughts in

Maharashtra : Causes & Remedies" on 26th August 2019. He/She has Contributed/ Presented a paper entitled _____

सोपाना-सि-सि आभारदाता : डॉ. अम्होश्वर

अम्होश्वर

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Dr. B. B. Kumbhar
Convener

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Dr. K.L.Kamble

Principal

Shri. Sheshwar Mahavidyalaya, Ambajogai
Organiser

MAH/MUL/ 03051/2012

ISSN :2319 9318

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद

आणि

खोलेश्वर महाविद्यालय, अंबाजोगाई

यांच्या संयुक्त विद्यमाने अर्थशास्त्र विषयांतर्गत

राष्ट्रीय चर्चासत्र

महाराष्ट्रातील दुष्काळ : कारणे आणि उपाय

संपादक

डॉ.बी.बी. कागदे डॉ.व्ही.ए.नरवडे

"Printed by: Harshwardhan Publication Pvt.Ltd. Published by Ghodke Archana Rajendra & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor Dr. Gholap Bapu Ganpat.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205
Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed

Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295

harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

- 39) Indian Agriculture: Problems and Solutions
Ms. Pratima Kamalakar Kamble, Nanded ||134
- 40) जलसिंचन— व्यवस्थापन आणि तज्ञांचे मतप्रवाह
प्रा.डॉ.शशिकांत व्ही.अडसोड, जि.यवतमाळ ||137
- 41) दुष्काळ एक अभ्यास आणि उपाययोजना
डॉ.महेश प्रभाकरराव देशमुख, माजलगाव ||140
- 42) कर्जमाफीच्या पलीकडे विचार करा
आबासाहेब बब्रुवान गायकवाड & डॉ. प्राध्यपक बी.डब्ल्यू.गुंड, तुळजापूर ||144
- 43) मराठवाड्यातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्येस जबाबदार घटक
आकांक्षा दिलीप पहिलवान & ज्योती सुभाष आढाव, औरंगाबाद ||147
- 44) मराठवाड्यातील दुष्काळ
कु. प्रियंका ज्ञानराज सोन्नर, अंबाजोगाई ||150
- 45) शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या : एक अभ्यास
अंकुश टी. करपे, करमाळा ||153
- 46) जलसिंचन काळाची गरज
प्रा. बंडे मोहन व्यंकटराव & मरे आंबिका ज्ञानोबा, जि.लातूर ||157
- 47) बुलढाणा जिल्ह्यातील सुजलाम् सुफलाम् अभियान
प्रा.डॉ.पी.एम.कल्याणकर & श्री.कृष्णा गंगाधर गोरे, औरंगाबाद ||159
- 48) दुष्काळावर उपाय-जलयुक्त शिवार अभियान एक अभ्यास
प्रा.सौ. चेतना दत्ताजय जगताप, जि.उस्मानाबाद ||163
- 49) महाराष्ट्रातील दुष्काळ : कारणे उपाय
प्रा.बनसोडे राजेंद्र बंकटी, अंबाजोगाई ||167
- 50) कृषी क्षेत्रामधील उदासिनता व उपाय योजनांचा विश्लेषणात्मक अभ्यास
प्रा.डॉ.डी.डी.भोसले, नांदेड ||169
- 51) महाराष्ट्रातील दुष्काळ : कारणे व उपाययोजना
प्रा. डॉ. खोंड एस. व्ही., जि. उस्मानाबाद ||171
- 52) महाराष्ट्रातील दुष्काळमुक्तीचा आधार - जलयुक्त शिवार
डॉ.दुर्गादास डी.चौधरी, अहमदपुर ||174

नियोजन करताना प्रत्येक पाणलोट क्षेत्राचे वेगळे गणित बसवावे लागणार आहे. नियोजन करण्यासाठी जनसामान्याची मानसिकता बदलावी लागणार आहे आणि तशा योजना आखाव्या लागतील. निष्कर्ष :

या शोध निबंधाचा मुख्य विषय म्हणजे मराठवाड्यातील दुष्काळावरील परिणाम पाहणे होय. या भिषण दुष्काळाचे वास्तव्य मांडण्याचे पुरेपूर प्रयत्न केला आहे. दुष्काळाची सध्यास्थिती काय आहे, तसेच उद्दिष्ट्ये, संशोधन, कारणे, परिणाम आणि उपाय स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

संदर्भ सूची :

- १) भारतीय अर्थव्यवस्था - डॉ. वसूधा पुरोहित
- २) कृषी अर्थशास्त्र - डॉ. विकास खंदारे
- ३) विकासाचे अर्थशास्त्र - डॉ. विश्वास कदम
- ४) परिस्थिती विज्ञान - देवा पवार
- ५) कृषी अर्थशास्त्र - डॉ. कवि मंडन

शेतक-यांच्या आत्महत्या : एक अभ्यास

अंकुश टी. करपे

अर्थशास्त्र विभाग,

यशवंराव चव्हाण महाविद्यालय करमाला

गोषवारा :

प्रस्तुत शोधनिबंधात शेतक-यांच्या आत्महत्या: एक अभ्यास याचे अध्ययन केले आहे. तसेच दुय्यम साधन सामग्रीचा आधारे माहिती संकलीत केली आहे. यामध्ये असे दिसून आले की, भारतातील शेतकरी आत्महत्यामध्ये वाढ झाली आहे. तसेच देशात सर्वाधिक आत्महत्या महाराष्ट्र राज्यात झाल्यात आहेत. या आत्महत्या कर्जबाजरीपणा, पायाभूत सुविधांचा अभाव, वाढता उत्पादन खर्च, कमी आधारभूत किंमती इ. कारणांमुळे झाल्या आहेत. कर्जमुक्त शेतकरी, हमीभाव, पायाभूत सुविधा, सुलभ कर्जपुरवठा इ. सुविधा पुरविल्या पाहिजे. त्यामुळे शेतकऱ्यांचे मनोबल उंचावेल व शेतकरी आत्महत्या थांबतील.

प्रस्तावना :

वास्तविक भारत हा कृषीप्रधान व निसर्गाने समृद्ध असा देश असताना शेती व शेतकरी यांच्या समस्या सोडविण्यात अपयश आले आहे. देशात मोठ्या प्रमाणात रोजगार देणारा, ग्रामीण अर्थव्यवस्थेचा कणा, अन्नधान्याचा पुरवठा करणारा, बचत, उपभोग भांडवल, पुरवठा यामध्ये महत्वाची भूमिका बजावणारे कृषीक्षेत्र आज अनेक प्राथमिक समस्या ही सोडवू शकलेले नाही. शेती आणि ती कसणारा शेतकरी यांना केंद्रस्थानी ठेवून सातत्याने त्यात संशोधन व सुधारणा करून समस्या सोडवल्या असल्या तर आज शेतक-यांवर आत्महत्येसारखी अत्यंत दृढी वेळ आली नसती.

मुळात भारतीय शेती हा पावसाबरेबर खेळला जाणारा जुगार आहे. आजही शेतकऱ्यांना पावसाच्या पाण्यावर अवलंबून रहावे लागत आहे. भारतात सिंचनाचे प्रमाण व त्यात कासव गतीने होत चाललेली वाढ शेतकऱ्यांच्या अडचणीमध्ये भर टाकत आहे. शेतीला आवश्यक व शाश्वत पाणी पुरवठा करणे अत्यंत महत्वाचे आहे. पण त्यादृष्टीने सरकारचे नियोजन व प्राधान्य कमी असल्याचे

Mukt Shabd Journal

UGC CARE GROUP - I JOURNAL

ISSN NO : 2347-3150 / web : www.shabdbooks.com / e-mail : submitmsj@gmail.com

DOI : 10.37896/MSJ

CROSSREF.ORG
THE CITATION LINKING BACKBONE

Sumit Ganguly
Editor-In-Chief

MSJ

www.shabdbooks.com

CERTIFICATE OF PUBLICATION

This is to certify that the paper entitled

“CHANGES OF E BANKING SERVICES ON CUSTOMER SATISFACTION”

Authored by

Dr. Vijay kondiba Bile, Asso. Prof

From

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala Dist-Solapur

Has been published in

MUKTH SHABD JOURNAL, VOLUME IX, ISSUE IV, APRIL - 2020

CHANGES OF E BANKING SERVICES ON CUSTOMER SATISFACTION

Dr. Vijay kondiba Bile

Asso. Prof. And HoD. Commerce and Management Department.
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala Dist-Solapur

Abstract

Customer satisfaction may be a degree of how merchandise and services furnished by a organization meet or surpass consumer expectation. Customer satisfaction is moreover defined due to the fact the variety of purchasers, or percent of total customers, whose reported experience with a firm, its products or its services (ratings) exceeds specified pride goals. And yet one extra definition of purchaser delight is it refers to the volume to which customers are proud of the goods and/or offerings provided with the aid of a commercial enterprise. Further definition of patron pride is it's a term usually want to measure a client's belief of a business enterprise's products and/or offerings. It is not a easy technological know-how however, as client pleasure will vary from individual to man or woman, counting on a whole host of variables which may be both psychological and physical.

Keywords: E-Banking, modifications, Development, Satisfaction

Introduction

Online banking, additionally known as internet banking or internet banking, is an digital payment system that lets in clients of a bank or other monetary organization to conduct a variety of monetary transactions via the monetary institution's website. The internet banking enterprise will normally connect with or be part of the middle banking industry operated with the aid of a financial institution and is in assessment to department banking which was the normal way clients accessed banking offerings. Some banks function as a "direct bank" (or "digital bank"), in which they rely absolutely on internet banking. Internet banking software program provides private and enterprise banking services offering functions like viewing account balances, obtaining statements, checking current transactions, transferring cash between bills, and making payments.

Internet banking is an digital payment system that lets in clients of a financial company to behavior financial transactions on a web web page operated by using the group, like a retail bank, virtual financial institution, depository economic organization or savings and loan. Online banking is additionally referred as Internet banking, e-banking, digital banking and through another phrases. This new channel has introduced a replacement measurement to the idea of purchaser

transactions thru which it offers various offerings like online payment, on-line fund transfer, on-line stock buying and selling and on line shopping etc.

References

<https://www.hilarispublisher.com/open-access/the-impact-of-electronic-banking-on-customers--satisfaction-inethiopian-banking-industry-the-case-of-customers-of-dashen-andwogage-2167-0234-1000174.pdf>

Sparks, Evan (26 June 2017). "Nine Young Bankers Who Changed America: Thomas Sudman". ABA Banking Journal. Retrieved 12 March 2019.

Cronin, Mary J. (1997). Banking and Finance on the Internet, John Wiley and Sons. ISBN 0-471-29219-2 page 41 from Cronin, Mary J. (1998). Banking and Finance on the Internet. ISBN 9780471292197. Retrieved 2008-07-10.

"The Home Banking Dilemma". Retrieved 2008-07-10.

"Computer Giants Giving a Major Boost to Increased Use of Corporate Videotex". Communications News. 1584. Retrieved 2008-07-10.

"Information Technology And The Banking Industry". 2014-09-24. Retrieved 2019-11-30.

Veeraghanta, Murthy; Corporation, CEO of VSoft (2017-11-08). "Is Your Digital Banking Vendor Hurting Adoption Rates?". The Financial Brand. Retrieved 2019-12-09.

"History - About us - OP Group".

Zeithaml, V.A.; Parasuraman, A. and Malhotra, A. (2000). E-service quality: Definition, dimensions and conceptual model. Working Paper, Marketing Science Institute, Cambridge, MA.

Zeithaml, V.A. (2002). Service excellence in electronic channels. Managing Service Quality, 12(3), 135-138.

<https://www.rbi.org.in/SCRIPTs/PublicationReportDetails.aspx?UrlPage=&ID=243>

<http://www.ignited.in/I/a/68746>

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Mukt Shabd Journal

UGC CARE GROUP - I JOURNAL

ISSN NO : 2347-3150 / web : www.shabdbooks.com / e-mail : submitmsj@gmail.com

DOI : 10.37896/MSJ

CROSSREF.ORG
THE CITATION LINKING BACKBONE

Sumit Ganguly

Editor-In-Chief

MSJ

www.shabdbooks.com

CERTIFICATE OF PUBLICATION

This is to certify that the paper entitled

“Green banking: A sustainable Development”

Authored by

Dr. Vijay kondiba Bile , Associate Professor

From

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala Dist - Solapur.

Has been published in

MUKTH SHABD JOURNAL, VOLUME IX, ISSUE V, MAY - 2020

Green banking: A sustainable Development

Dr. Vijay kondiba Bile

Asso. Prof. And HOD. Commerce and Management Department. Yashwantrao Chavan
Mahavidyalaya Karmala Dist-Solapur. Pin.413203

Abstract

Green banking is especially a replacement development within the financial world. It's a type of banking taking beneath attention the social and environmental impacts and its main cause is to shield and keep environment. Foreign banks are practising green banking on a manner severe note. some of the overseas banks have introduced a proper Environmental and Social (E&S) danger policy to control lending activities way back in 1997. They're also signatory to the Equator Principles (EP), and moved in advance in building on bank's work to live social and monetary impact of lending, reduce annual paper consumption of full-time employees and nevertheless lessen strength and water intake, etc. The Indian banks are still taking baby steps into this kind of banking. Still, a lot of them are eager to actively pursue this strategy. The Federal Reserve Bank of India (RBI) issued a circular (RBI 2007-2008/216) highlighting the significance for banks to behave responsibly and contribute to sustainable development and emphasizing the necessity for Indian banks to determine institutional mechanisms to enshrine sustainability.

Keywords: Green Banking, Development, New Technology

Introduction

In the US, the inexperienced financial institution concept become at first developed by means of Reed Hundt and Ken Berlin, as a neighborhood of the 2008 Obama-Biden Transition Team's efforts to facilitate clean power improvement. An identical idea become followed as an change to the federal cap and bill, called the American Clean Energy and Security Act, delivered in May 2009. A partner piece of federal inexperienced financing law was simultaneously added in the Senate, in which it obtained wide bipartisan support. When the 2009 cap and alternate regulation ultimately did not bypass the Senate, inexperienced financial institution advocates within the US centered at the country level. Connecticut mounted the number one country inexperienced financial institution in 2011, observed by way of big apple in 2013. By the top of financial year 2015, the Connecticut Green Bank had supported \$663 million in assignment investments.

In the United Kingdom in 2009, two reports had been posted advocating the creation of a state-sponsored infrastructure bank to deliver financing to inexperienced projects. The first,

"Delivering a 21st Century Infrastructure for Britain". September 2009. Archived from the original on 2012-05-26.

https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/205159/4/08_chapter%201.pdf

<http://www.cwejournal.org/vol10no3/green-banking-for-environmental-management-a-paradigm-shift/>

<https://www.newbusinessage.com/Articles/view/2804>

Clean Energy States Alliance. "Developing an Effective State Clean Energy Program: Clean Energy Loans"

Griffin, Alfred. "NY Green Bank: Introduction to Standardization and Collaboration"

Smith, Graham. "Responsible Marketplace Lending: Indispensable for Commercial Solar's Growth"

Financing Solutions Working Group. "Accessing Secondary Markets As a Capital Source for Energy Efficiency Finance Programs: Program Design Considerations for Policymakers and Administrators"

Coalition for Green Capital. "Growing the Maryland Clean Energy Economy"

Schub, Jeff. "Bond Structures Typically Used By Green Banks"

Lombardi, Nick. "In a Watershed Deal, Securitization Comes to Commercial Efficiency"

Organization for Economic Cooperation and Development. "Green Investment Banks: Policy Perspectives"

<http://www.cwejournal.org/vol10no3/green-banking-for-environmental-management-a-paradigm-shift/>

Coordinator
IQAC
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Vidya Vikas Mandal's

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur, Maharashtra

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होल्कर सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर, महाराष्ट्र

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

Jointly Organized

One Day National Seminar

On

BEST PRACTICES FOR PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS FACULTY DEVELOPMENT IN THE COLLEGE

CERTIFICATE

This is to certify that Mr./Mrs./Miss./Dr. *Sapnarani S. Ramteke*

of *Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur.*

has presented his/her paper *Integration of Web and Mobile Technologies for Physical Education and Sports.*

in this One Day National Seminar held on 15th February 2020

Dr. Atul T. Lakde

Dr. Atul T. Lakde
(Organizing Secretary)

Director of Physical Education & Sports

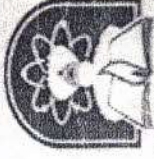

Hon. Mr. Vilasrao Ghumare (Sir)
(Secretary, Vidya Vikas Mandal, Karmala)

Dr. Laxman B. Patil

Dr. Laxman B. Patil
(Organizing Chairman)
Principal Y.C.M Karmala

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होल्कर सोलापूर विद्यापीठ, सोलापूर, महाराष्ट्र

OUR HERITAGE (UGC Care Journal)

ISSN: 0474-9030 Vol-68, Special Issue-50

One Day National Seminar on "Best Practices for Physical Education and Sports Faculty Development in the College"

Organized by:

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Distt. Solapur,
Maharashtra, India

& Punyashalok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur,
Maharashtra, India

Held on 15th February 2020

INTEGRATION OF WEB AND MOBILE TECHNOLOGIES FOR PHYSICAL EDUCATION & SPORTS

Miss. Sapnarani S. Ramteke
Librarian

Yashwantrao Chavan Maha.
Karmala Dist. Solapur 413203 (MS)
librarian_ycmk01@rediffmail.com
M. N. 9156155645

ABSTRACT

The use of mobile digital technology as a teaching and learning medium in physical education is gaining momentum. This chapter opens with an introduction to mobile digital technology in general, in education, and in physical education. It proceeds to examine the use of iPod touches to enhance teaching and learning in a physical education setting. While anecdotal evidence exists as to its use, greater empirical evidence is required to establish the efficacy of the iPod touch from a teaching and learning context across all physical education settings and with different ages and abilities.

Through analysis on practical application of information technology in school sports - physical education, sports training, sports management, and so on, this paper explores the functions and effects of information technology in the development of school sports, deepening either theoretical basis or the practical basis for the information technology used in the school sports. Furthermore, on the basis of practice, the specific measures for full-used information technology in school sports were proposed. Studies show that information technology in physical education help to improve the quality of physical education, which is to achieve an effective means of scientific management.

Keywords: Integration, Web, Mobile Technologies, Physical Education

INTRODUCTION

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Kukadi Education Society's

Savitribai College of Arts

Pimpalgaon Pise Tal. Shrigonda Dist. Ahmednagar
(Maharashtra State, India)

Organized by

Department of Library and Information Center

State Level Seminar

ON

Current Trends and Technologies in Library and Information Centers

3rd - 4th January, 2020

Under

QUALITY IMPROVEMENT PROGRAMME

Sponsored by

SAVITRIBAI PHULE PUNE UNIVERSITY, PUNE

Certificate

This is to certify that Prof./Dr./Mrs./Mr. Sapnarani Shrawan Ramteke of

Y.C. Mahavidyalaya, Karmala has actively Participated / Resource person / Chair Person in

State Level Seminar held 3rd & 4th January, 2020. He / she also presented a paper entitle SEMANTIC WEB

TECHNOLOGY FOR LIBRARIES

Prof. Shahaji Takawane
Co-ordinator

Dr. Shantilal Ghegade
Vice-Principal

Prin. Dr. Shivajirao Dhage
Convener

MAH/MUL/03051/20
ISSN-2319 93

विद्यावार्ता®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Issue-33, Vol-01 January to March 2020

Editor

✉ Dr.Bapu G.Gholap

13) Overview of mobile apps available in Google play store for audio books Prof. Sanjay D. Aher & Prof. Vijay D. Aher, Jalgaon (MS)	63
14) Modern Management Techniques in Library & Information Services Bankhele R. C., Pune	65
15) Open Educational Resources in Indian Higher Education Mr. V. A. Naikwadi, Pune	68
16) Open Source Software's for Library Mr. Kharjule Namdeo R., Tal. Shevgaon	70
17) Current platforms to self publish E-books to change scenario of E-... Prof. Poonam Vivekanand Tapkir, Pune	74
18) Emerging Trends and Its Effects on Library Functioning Mrs. Sanobar Bashir Kazi, Hadapsar	78
19) User's attitude towards traditional libraries in digital scenario: A study Prakash Gadekar & Sunayana Jadhav	81
20) Marketing of Library Resources and Services Mr. Fulari Arjun Ramdas, Dist-Nashik	84
21) Impact of ICT, Social Media , Mobile Technology on Library and ... Manisha Nimraj Jadhav, Dist-Pune	88
22) Impact and Application of IoT(Internet of Things) in Libraries Shaikh Babulal Umar, Dist-Pune	90
23) Use of ICT in Academic Libraries Sangale D. B., Hadapsar	93
24) SEMANTIC WEB TECHNOLOGY FOR LIBRARIES Miss. Sapnarani S. Ramteke, Dist.Solapur (MS)	96
25) Green Libraries Sonal Datar, PUNE	100
26) USE OF RFID TECHNOLOGY FOR LIBRARY SECURITY Prof. Guldagad Kiran Dhondiram, Dist. Ahmednagar, Maharashtra	106

the "visible web", through provision of "approved" sites lists.

There are also obvious benefits. Digital libraries structure electronic information and aid search; the Semantic Web potentially offers tools to enhance resource discovery. The former offer a degree of structured data relatively unusual on the Web, and are therefore prime candidates for semantic enhancement (Prasad and Madalli, 2008).

Ontologies, which are by their nature domain specific, are similar to taxonomies but make the content easier to reuse, so are therefore of benefit to subject portals.

The skill set which librarians draw on also maps neatly onto semantic techniques: classification, cataloguing, ontologies, the creation of metadata – all skills on which the Semantic Web draws.

The overlap extends to digital library technologies. RDF can work well with Dublin Core standard for metadata (Joint, 2008), widely used by digital libraries. And many libraries use XML for their websites – and thus have already gone some way towards a disciplined web structure (Joint, 2008).

RDF is highly compatible with XML, so adding semantic elements to an XML based website is not a major undertaking.

Bygstad et al. (2009) describe how adding semantic content to the National Library of Norway was a relatively simple matter from a technical point of view, because the library was considered one of the world's top ten of its kind

Semantic Web Stack & Semantic Web Technologies

The challenges in the current web are in the areas of integration, standardization, development of tools, and adoption by users. The architecture and technologies of the Semantic Web are being illustrated in Semantic Web Stack. The following definitions are given by W3C consortium.

1. HTTP The Hypertext Transfer Protocol (HTTP) is an application protocol for distributed, collaborative, hypermedia information systems to exchange or transfer hypertext. W3C develops the standards for HTTP. - Wikipedia

2. HTML HTML (Hypertext Markup Language) is the standard inextensible and rigid markup language derived from SGML (standard generalized markup language) for displaying web pages and other information in a web browser. HTML consists of tags enclosed in angle brackets. The images, objects, scripts, etc., are embedded into a HTML Document for displaying via browsers. The standards for writing HTML are set by the W3C.

3. eXtensible Markup Language: XML is the extension of HTML, the popular technology used to provide fundamental structure and syntax for the content in the web documents. XML allows for extensible data formats unlike HTML which is inextensible and rigid but does not provide semantic constraints. It has the capabilities of simplified data storage and sharing mechanisms. Own Vocabularies, Elements and Attributes can be defined by using the DTDs (Document Type Definition). XSLT (eXtensible Stylesheet Language Transformation) is a language could solve the problem of XML partially when data is shared between two applications or for interoperability. The classical problem of retro-conversion from one MARC to other MARCs, can be solved if the elements of source and target structures have one-one relation for sharing and transfer. XML has following features: • XML is a markup language much like HTML • XML was designed to describe data • XML tags are not predefined. One can define our own tags. • XML can be used to create new languages Eg. A resource "book" entitled "Prolegomena to Library Classification" authored by "S. R. Ranganathan", can be represented in an XML document as follows: S. R. Ranganathan XML is most suitable to develop ontologies. The structure and syntax of

MADHA LUKA SHIKSHAN PRASARAK MANDAL

पुण्यलोक अहिल्यादेवी शाळकर
सोलापूर विद्यापीठ

॥ विद्या संपन्ना ॥

**K. N. BHISE ARTS, COMMERCE AND VINAYAKRAO
PATIL SCIENCE COLLEGE, VIDYANAGAR BHOSARE.**

NAAC Re-accredited 'B' Grade

**ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON
RECENT TECHNIQUES OF WATER CONSERVATION AND MANAGEMENT**

(11 Feb. 2020)

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./ Dr./ ~~Mr./ Mrs./ Miss~~ Chavan Sarla Brahamadeo

of yashwontao Chavan Mahavidyalaya Karmala participated as a delegate/ research student/
resource person/ chair person and presented research article entitled जल संवर्धन ही काळजी गरज

_____ at One Day National Conference on Recent Techniques of Water Conservation and

Management Sponsored by Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur and organized by Department of
Geography and I.Q.A.C., Departments of Social Sciences, Sciences and Humanities.

ABHILASHA
DIGITAL

Prof.
Organizing Secretary

Sarita

Joint-Organizing Secretary

[Signature]

Co-Convenor

[Signature]

Convener

जलसंवर्धन ही काळाची गरज

प्रा. सरला ब्रह्मदेव चव्हाण

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळें

विभाग - इतिहास

मो. नं. ९४२१३१७०२८

ई-मेल - sarlachavan028@gmail.com

संपूर्ण जगमध्ये जलसंवर्धन ही काळाची गरज बनली आहे. दिवसेंदिवस पिण्यायोग्य पाणी कमी होत आहे. पाण्याचा अती वापर शहरात होत आहे. त्यावर कोणाचेच नियंत्रण नाही सरकारी वसाहतीमध्ये पाणी सुटल्यानंतर ते बंद होईपर्यंत त्या ठिकाणी राहणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या घरचे नळ चालूच असतात आणि पिण्यायोग्य पाणी गटारीमध्ये वाहून जाते.

पाण्याची बचत ही शहरे आणि खेडी त्या दोन्ही ठिकाणी होणे आवश्यक आहे. गरीब आणि श्रीमंत या सर्वांनी मिळून पाण्याची बचत करणे आवश्यक आहे. घरामध्ये फिल्टर असला तर त्याचे वाया जाणारे पाणी सांडपाणी म्हणून वापरले पाहिजे कारण जेवढे पिण्यासाठी पाणी फिल्टरचे वापरतात तेवढेच पाणी बाहेर फेकले जाते.

पावसाळ्यात छतावर जे पावसाचे पाणी पडते ते पाणी एका पाईपद्वारे एकत्र करून हौदामध्ये किंवा बोरमध्ये सोडले पाहिजे. जेणेकरून बोअरच्या पाण्याची पातळी वाढेल तसेच हौदात सोडले तर पाण्याची बचत होईल. टँकरद्वारे पाणी ज्यावेळी एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी नेत असताना पाणी गळती थांबवणे आवश्यक आहे तसेच सार्वजनिक नळांना तोट्या बसविणे आवश्यक आहे जेणेकरून पाण्याची बचत होण्यास मदत होईल.

प्रत्येक कुटुंबाने ठरविले पाहिजे की आम्ही कमीत कमी पाण्याचा वापर करून जलसंवर्धन करू. कंपाऊंड धुणे, दारासमोर दररोज पाणी मारणे, गाड्या धुणे, दररोज झाडांना धुणे इ. गोष्टीवर नियंत्रण असणे आवश्यक आहे. झाडांना पाणी देण्यासाठी टिबक सिंचनाचा वापर करणे चांगले आहे जेणेकरून पाणी वाया जात नाही. धुणी भांडी करत वेळी नळ बंद करून पाण्याचा वापर कमीत कमी केला पाहिजे.

‘पाणी अडवा पाणी जिरवा’ यानुसार प्रत्येक गावात बंधारे निर्माण करून पावसाचे पडलेले पाणी तिथे साठवले पाहिजे. नाले, शेततळी यांचासुद्धा पाणी साठविण्यासाठी उपयोग होऊ शकतो. यामुळे त्या परिसरातील पशुपक्षी यांची पाणी पिण्याची सोय होऊ शकते तसेच तेथे आसपास असणाऱ्या विहीरी, बोअर यांचे पाणी वाढण्यास (जलपातळी) मदत होते.

काही लोक ताजे पाणी भरायचे म्हणून घरात असलेले पाणी ओतून देतात. जे लोक असे करतात, त्यांना जलसंवर्धनाचे महत्त्व पटवून दिले पाहिजे. दिवसेंदिवस बोअर, विहीरी यांना येऊन मिळणाऱ्या झऱ्यांमध्ये घट होताना दिसत आहे जिथे पावसाचे प्रमाण कमी आहे, तेथील लोकांनी पावसाळ्यात जलसंचय करणे आवश्यक आहे तसेच कमी पाण्यावर येणारी पिके घेतली पाहिजेत. पाईपलाईनची पाणी गळती होत असेल तर ती ताबडतोब थांबवली पाहिजे. तळी, तलाव विहीरी, आड यामध्ये गाळ असेल तर उन्हाळ्यात तो काढणे म्हणजेच स्वच्छ करून/साफसफाई केली पाहिजे. जेणेकरून पावसाळ्यात त्यामधील पाणी पिण्यायोग्य होईल.

पाऊस जास्तीत जास्त पडावा यासाठी प्रत्येकाने आपली जबाबदारी मानून आपआपल्या परीने झाडे लावली पाहिजेत आणि त्यांचे संवर्धनही केले पाहिजे. वृक्षतोड थांबवली पाहिजे. यासाठी लोकांचे प्रबोधन होणे आवश्यक आहे. दिवसेंदिवस तापमानात वाढ होताना दिसत आहे. संतुलनामध्ये बदल होत चालला आहे. हे लोकांना पटवून देणे आवश्यक आहे. काही गावांचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेऊन त्याप्रमाणे आपली वाटचाल सुरू केली पाहिजे. ज्या ठिकाणी झाडे जास्त असतात तिथे पावसाचे प्रमाण जास्त असते हे लोकांना पटवून देणे आवश्यक आहे. जेणेकरून पाऊस जास्त पडावा म्हणून झाडे लावली. नोबेल पारितोषिक पुरस्कृत डॉ. राजेंद्रसिंह यांनी राजस्थानामध्ये पाण्यासाठी निर्माण केलेले ‘जोहड’ याची माहिती ज्यांना आहे त्यांनी इतरांना पटवून द्यावी तसेच सुरेखा शहा यांनी ‘जोहड’ ही कादंबरी नोबेल पारितोषिक पुरस्कृत डॉ. राजेंद्रसिंह यांच्यावर लिहीलेली आहे. ती कादंबरी प्रत्येक गावापर्यंत पोहचली पाहिजे, जेणेकरून पाण्याविषयीची तळमळ लोकांमध्ये निर्माण होईल. पोपट पवार यांचे हिवरे बाजार, अण्णा हजारे यांचे राळेगण सिध्दी त्या ठिकाणी संपूर्ण गावांनी मिळून झाडे लावली त्यांचे संवर्धन केले. त्यामुळे ती गावे आज सर्वच

बाबतीत स्वयंपूर्ण झालेली दिसतात. झाडामुळे वातावरण थंड होण्यास मदत होते. पाऊस जास्त पडतो. ठिकाणचा उत्कर्ष होण्यास मदत होते.

जलसंवर्धन ही करण्याची गरज का भासली कारण काही लोक हे प्रचंड प्रमाणात पाण्याचा वापर करतात. भविष्यात येणाऱ्या नवीन पिढीला पाणी उपलब्ध असणे ही आपली जबाबदारी आहे गेल्या तीन महिन्यांपूर्वी टी.व्ही वर दाखवले होते की, चेन्नई मध्ये ही पाण्याची तीव्र टंचाई आहे. तिथे पाण्याच्या टँकरसाठी नंबर लावावा लागतो व तो नंबर साधारणपणे एक महिन्याने नंबर लागतो यावरून पाण्याच्या कमतरतेची दाहकता लक्षात येते. सरकारवर पूर्णपणे अवलंबून न राहता जलसंवर्धन करणे आवश्यक आहे.

ओला दुष्काळ, कोरडा दुष्काळ पडला तरी लोकांनी घाबरून न जाता त्याला तोंड देण्यासाठी सरकारी योजनांवर अवलंबून न राहता गावकऱ्यांनी एकत्रीत येऊन कृतीशील प्रयोग राबविले पाहिजेत जेणेकरून जलसंवर्धन होऊन गावाचा विकास होण्यास मदत होईल यासाठी ज्यांनी हे प्रयोग केलेत त्या गावांना भेटी देणे आवश्यक आहे. जेणेकरून संवर्धनासाठी काय करावे लागेल याची माहिती मिळण्यास मदत होईल. नदी, नाले, ओढे जे असतील त्यांची साफसफाई पावसाळ्या- अगोदर होणे आवश्यक आहे. हे सर्व करण्यासाठी संघटित जिद्द व चिकाटी असणे आवश्यक आहे जेणेकरून त्या गोष्टींचा पाठपुरावा करून त्या तडीस नेणे आवश्यक असते.

१९९५ साली नोबेल पुरस्कृत पारितोषक असलेले डॉ. राजेंद्रसिंह हे महाराष्ट्रात आले होते त्यावेळी माळीनगरला त्यांनी भेट दिली होती यावेळी भाषणामध्ये ते असे म्हणाले होते की, महाराष्ट्रातील लोक पाण्याच्या बाबतीत फार नशीबवान आहेत परंतु जर त्यांनी पाण्याचे संवर्धन, नियोजन केले नाही तर महाराष्ट्राचा राजस्थान व्हायला वेळ लागणार नाही. दुर्दैवाने त्यांचे हे बोल खरे ठरले आहेत. कारण त्यांच्या म्हणण्याकडे दुर्लक्ष केले. त्यामुळे ही वेळ आलेली आहे. गेल्या १५-२० वर्षांत लोकांनी झाडांची मोठ्या प्रमाणावर कत्तल करण्यात आली आहे त्यामुळे पावसाचे प्रमाण कमी होत गेले त्यामुळे पाण्याची पातळी, खोलवर गेली म्हणून पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न दिवसेंदिवस गंभीर बनत चालला आहे.

अशा प्रकारे प्रत्येकाने सामाजिक बांधिलकीतून पर्यावरण संतुलन म्हणजे जलसंवर्धन प्रामाणिकपणे केले तर पुढील पिढीला पिण्याचे पाणी सहज उपलब्ध होईल आज ही जी गंभीर समस्या बनलेली आहे ती कमी होण्यास मदत होईल. प्रत्येकाने आपली जबाबदारी समजून झाडे लावली पाहिजेत आणि ती जगवली सुध्दा पाहिजेत, तसेच पाणी काटकसरीने वापरले पाहिजे. खेड्यातील आणि शहरातील सर्वांनीच ह्या गोष्टीचे भान ठेऊन नियोजन आणि वापर केला पाहिजे. हे आपले कर्तव्य आहे याची जाणीव असली पाहिजे नाही तर भविष्यात पिण्यायोग्य पाणी शिल्लक राहणार नाही.

जगामध्ये सुध्दा पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न गंभीर होत आहे. काही ठिकाणी तर पिण्यायोग्य पाण्याचा साठाच संपलेले आहे तर काही ठिकाणी पाण्यासाठी वणवण मोठ्या प्रमाणावर होताना दिसते आहे. काही ठिकाणी अपघात सुध्दा होत आहेत तर काहीना लांबून पाणी आणल्यामुळे शारिरीक इजा होत आहेत भारतात पाहिले तर खेड्यातील महिलांचा जास्तीत जास्त वेळ हा पाणी आणण्यात जाताना दिसत आहे. महिलांचा पाण्याशी जास्त संबंध येतो. त्यामुळे महिलांनी जर ठरविले तर पाण्याचा गैरवापर कुटूंबामध्ये थांबू शकतो. त्यामुळे पाण्याची बचत होण्यासही मदत होईल.

या सर्व गोष्टींवर उपाय म्हणजे वृक्षारोपण करून त्यांची जोपासना अपत्याप्रमाणे करून पर्यावरणाचा समतोल साधण्यात मदत होईल म्हणजेच तापमानात होणारी वाढ कमी होण्यास मदत होईल तसेच पावसाचे प्रमाण वाढण्यास मदत होईल त्यामुळे जलपातळीत वाढ होईल यासाठी सर्वांनीच आपली जबाबदारी ओळखून काम केले तर जलसंवर्धन होण्यास मदत होईल.

Coordinator
IQAC
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

International Interdisciplinary Conference

Theme

'The Contribution and Achievements of Women in Various Fields at National and International Levels'

Rayat Shikshan Sanstha's
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, and
Aundh, Pune

Snehavardhan Research Institute
Pune, India

Certificate of Participation

This is to certify that **प्रा.प्रमोद शेते** has participated
and presented the Research Paper on

'कृषिकन्या बहिणाबाई चौधरी'

in the International Interdisciplinary Conference on
Sunday 15th December, 2019 at Aundh, Pune .

[Signature]

Dr. Snehal Tawre
President
Snehavardhan Research
Institute, Pune

[Signature]

Dr. Savita Patil
Head
Department of English
Aundh, Pune

[Signature]

Dr. Sanjay Nagarkar
Head and Vice Principal,
Department of Marathi
Aundh, Pune

[Signature]

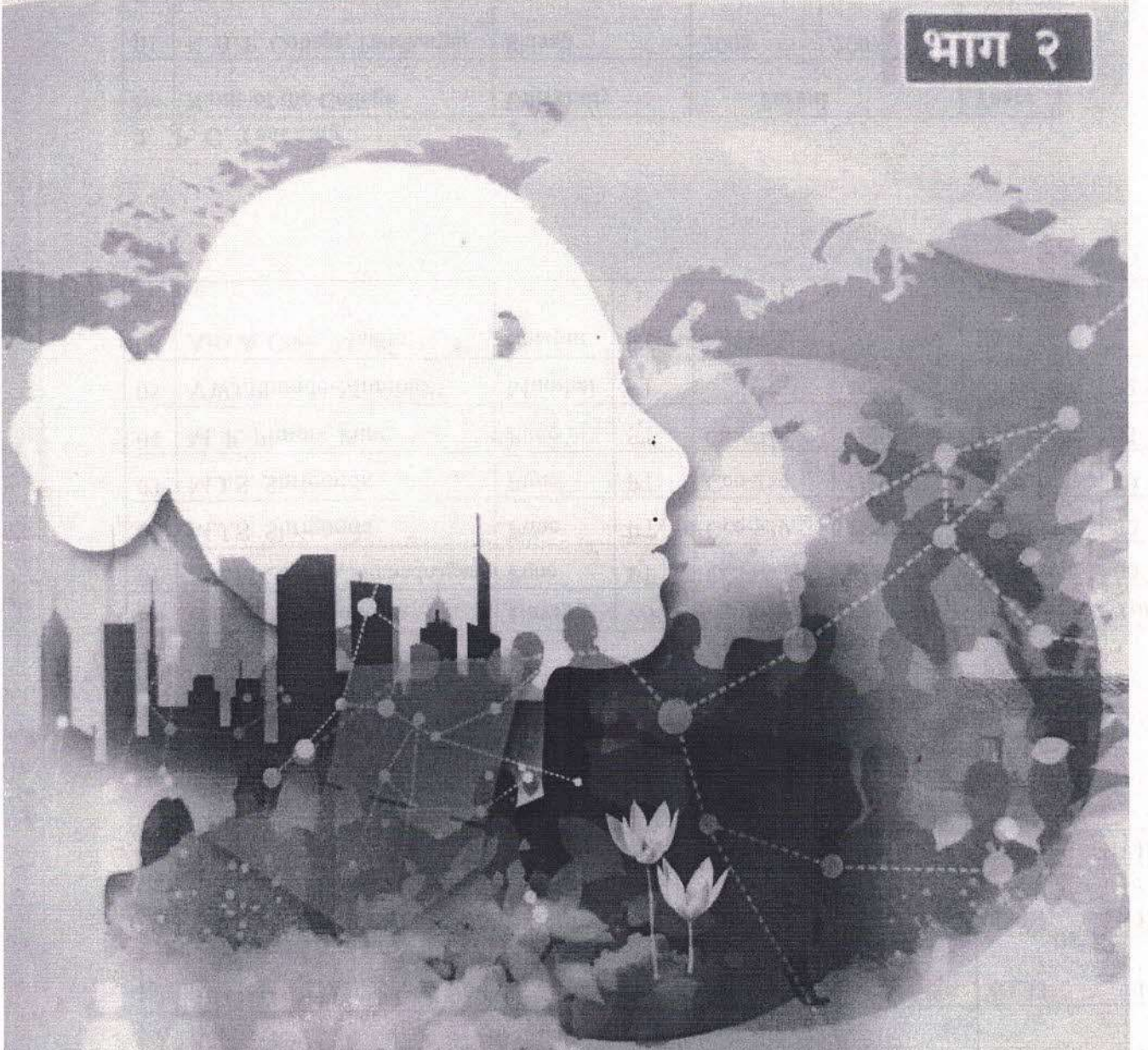
Dr. Shivling Menkudale
Principal
Dr. Babasaheb Ambedkar
College, Aundh, Pune

२२ वी आंतरराष्ट्रीय आंतरविद्याशाखीय परिषद, पुणे

देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील स्त्री कर्तृत्वाचे योगदान

भाग २

संपादक

डॉ. स्नेहल तावरे

डॉ. शिवलिंग मेनकुदळे

डॉ. संजय नगरकर

डॉ. सविता पाटील

२४. अहिल्याबाई होळकर : एक संघर्षगाथा	- डॉ. संदीप वाकडे ..१००
२५. महाराष्ट्राच्या लोकशिक्षिका : संत जनाबाई	- डॉ. सुमंगला बाकरे ..१०४
२६. अहमदनगरमधील बीजमाता : राहीबाई पोपेरे	- डॉ. संदीप कदम ..१०८
२७. क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले एक बहुमुखी व्यक्तित्व	- प्रा. प्रवीण घोडविंदे ..११०
२८. वीणा गवाणकर यांचे योगदान	- डॉ. उज्वला भोर ..११४
२९. ज्ञानज्योती सावित्रीमाता जोतीराव फुले	- डॉ. सुखदेव कोल्हे ..११८
३०. सुधा मूर्तीचे सामाजिक कार्य	- डॉ. नवनाथ येठेकर ..१२२
३१. रणरागिणी, पुण्यश्लोक लोकमाता : अहिल्याबाई होळकर	- डॉ. तानाजी पाटील ..१२६
३२. कृषिकन्या बहिणाबाई चौधरी	- प्रा. प्रमोद शेठे ..१३०
३३. परसबागेच्या प्रणेत्या : ममताबाई भांगरे	- प्रा. चिंतामण धिंदळे ..१३४
३४. राहीबाई पोपेरे : आदिवासी महिलेचे जैवविविधा संवर्धनासाठी योगदान	- प्रा. डी. खोकले ..१३७
३५. मदर तेरेसा यांचे सामाजिक क्षेत्रातील योगदान	- डॉ. वसंत गावडे ..१४१
३६. कर्तबगार नगरसेविका : प्रा. सौ. ज्योत्स्ना गजानन एकबोटे	- डॉ. वैजयंतीमाला जाधव ..१४५
३७. पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर यांचे कार्य	- डॉ. दत्तात्रय चौधरी ..१४९

कृषिकन्या बहिणाबाई चौधरी

- प्रा. प्रमोद शेटे

१९५२ साली 'बहिणाबाईची गाणी' हा कवितासंग्रह प्रसिद्ध झाला आणि मराठी कवितेमध्ये ओवी रूपाने ग्रामीण जीवन कवितेतून चित्रित झाले. आपल्या अशिक्षित आईच्या कविता सोपानदेव चौधरी यांनी उतरून घेतल्या आणि आचार्य अत्रे यांच्या प्रेरणेने पुस्तकरूपाने प्रसिद्ध केल्या. बहिणाबाईंना लिहिता येत नव्हते त्यांनी केलेल्या अनेक कविता काळाच्या ओघात कोणी लिहून न ठेवल्यामुळे नष्ट झाल्या. त्यांच्याजवळ जिवंत काव्यरचनेची निसर्गदत्त प्रतिभा होती. त्यांचे सगळे आयुष्य शेती आणि घरकाम करण्यात गेले. त्यांनी हे काम करीत असताना त्या उत्स्फूर्तपणे ओव्या मनामध्ये रचून गात असत त्यावेळी काही ओव्या त्यांचे पुत्र सोपानदेव लिहून घेत असत त्याच ओव्या 'बहिणाबाईची गाणी' म्हणून प्रसिद्ध आहेत. त्यांच्या कवितामधून शेती, शेतकऱ्यांची संस्कृती, ग्रामीण जीवन चित्रित झालेले आपणास दिसून येते. मराठीमध्ये ग्रामीण जीवनावर काव्यलेखन होण्याअगोदर ग्रामीण भाषेत एका अशिक्षित ग्रामीण स्त्रीच्या कवितेची निर्मिती झालेली आहे. ही घटना ग्रामीण कवितेच्या दृष्टीने विशेष लक्षणीय आहे.

बहिणाबाईंचे चरित्र -

बहिणाबाईंचा जन्म खानदेशातील जळगाव जिल्ह्यात असोदे या गावी झाला. हे गाव जळगावपासून ६ कि.मी. अंतरावर आहे. त्यांचा जन्म ११ ऑगस्ट १९८० रोजी महाजनांच्या घरी झाला. त्यांच्या आईचे नाव भीमाई व वडिलांचे नाव उखाजी महाजन होते. वयाच्या तेराव्या वर्षी जळगावचे खंडेराव चौधरी यांचे पुत्र नथुजी चौधरी यांच्याशी झाला. नथुजी आणि बहिणाबाईंना ओंकार, सोपान आणि काशी तीन अपत्ये झाली. त्यांच सार आयुष्य असोदे आणि जळगाव या दोन गावात गेले. बहिणाबाई कोणत्याही शाळेत शिकायला गेल्या नाहीत. मात्र आपल्या सभोवतालचा निसर्ग, शेती, कुटुंब, माणसे आणि समाज यापासून त्या खूप काही शिकल्या. लोकगीतांच्या आधारेच त्यांनी आपल्याला आलेले अनुभव, आपल्याला गवसलेले सत्य हे सारे आपल्या गीतांतून शब्दबद्ध केले, अर्थात काव्यलेखन करावे या हेतूने त्यांनी या रचना केल्या नाहीत तर सहज आणि उत्स्फूर्त अशी ही निर्मिती झाली आहे.

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

देश आणि विदेशातील विविध क्षेत्रातील स्त्री कर्तृत्वाचे योगदान

१३०

"Education through self-help is our motto."-KARMAVEER
Ravat Shikshan Sanstha's

DAHIWADI COLLEGE DAHIWADI

Tal-Man, Dist-Satara 415 508, Maharashtra, India

Affiliated to Shivaji University, Kolhapur

Reaccredited by NAAC with 'A' Grade (CGPA: 3.25)

TWO DAY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY CONFERENCE

on

Discrimination in Literature: Caste, Religion & Gender Bias in Literature (DLRG19)

Organised by

Department of English, Hindi & Marathi

Certificate

This is to certify that Mr Pramod. D. Shete

of Y.C. Mahavidyalaya, Karmela participated in International

Interdisciplinary Conference on Discrimination in Literature: Caste, Religion & Gender Bias in Literature (DLRG19)

organized on 19th and 20th December, 2019 at Dahiwadi College Dahiwadi and chaired a session / worked as a Resource

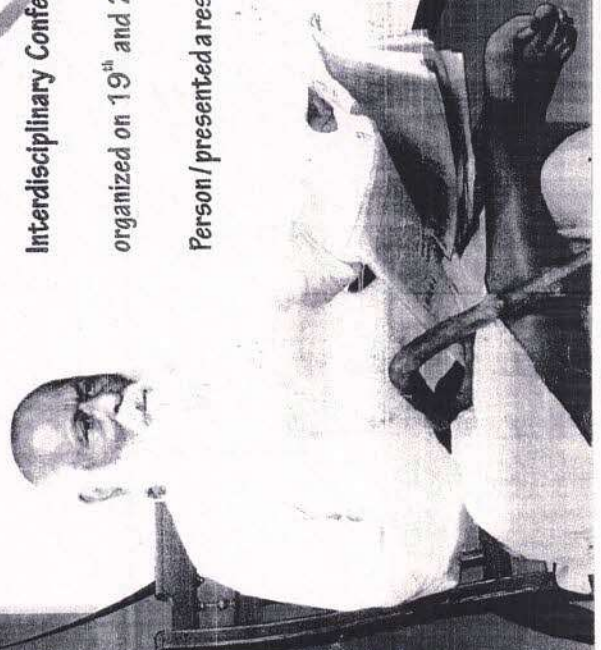
Person / presented a research paper entitled

"अस्वस्थ जीवनाची कथा : कोल्हाट्याचं पोर"

Dr. B.S. Bawant
Coordinator

Dr. A.N. Dadas
Convener

Prin. Dr. B.T. Jadhav
President

आय.एन.आर फॉर नवी दिल्ली

ISSN - 2229-4929

र.नं. MAHMAR-35829-2010

UGC Approved and peer
Reviewed Journal

अक्षर वाङ्मय

वर्ष - दहावे

(विशेषांक)

(आंतरराष्ट्रीय परिषद - दि. १९ व २० डिसेंबर २०१९)

मराठी साहित्यातील आत व धर्म
विषयक समता - विमता

५४)	साहित्य आणि समाज
५५)	दलित साहित्यातील विषमता
५६)	“पाथरवट समाज: प्रथा, व्यथा आणि वेदना”
५७)	श्री मल्लनाथ महाराजांची अभंगवाणी
५८)	ग्रामीण वास्तव दर्शन घडविणारे ‘अकसिदीचे दाने’ : एक आकलन
५९)	अण्णाभाऊ साठे - उपेक्षित वंचितांचा हुंकार
६०)	योगिराज बाघमारे यांच्या गुडदाणी या कथासंग्रहातील ...
६१)	आर्थिक विषमता आणि मराठीतील कामगार कविता
६२)	‘स्त्री’ जातीचे शोषण करणारी रामनाथ चव्हाण यांची एकांकिका ...
६३)	शोधनिबंध - “फेसाटी” ग्रामीण कादंबरीतील विषमतेचे चित्रण
६४)	मराठी साहित्यातील स्त्रियांच्या समस्यांचे चित्रण
६५)	मध्ययुगीन मराठी कवितेतील जातीयता
६६)	दलित आत्मकथनांतील सामाजिक विषमतेचे चित्रण
६७)	नारायण सुर्वेच्या कवितेतील वर्गीय जाणीवा
६८)	आदिवासी साहित्यातील जीवनचित्रण
६९)	भारतीय समाज आणि स्त्रीवादी साहित्य
७०)	मराठीतील स्त्रीवाद आणि स्त्री आत्मचरित्र
७१)	दलित कवितेतील विषमतेचे चित्रण
७२)	‘भटकी विमुक्त स्त्रियांचे मूलभूत प्रश्न’
७३)	कलाकृती, सौंदर्य, समीक्षा व समीक्षकाची भाषाशैली
७४)	‘स्त्री’ जातीचे शोषण चित्रित करणारी रामनाथ चव्हाण यांची
७५)	मध्ययुगीन साहित्यातील स्त्री जाणिव
७६)	अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यातील जातीयता
७७)	समकालीन मराठी ग्रामीण कथा साहित्यातील विषमतेचे चित्रण
७८)	ग्रामीण कथा साहित्यातील विषमतेचे चित्रण
७९)	स्त्रीवादी साहित्यातील विषमतेचे चित्रण
८०)	केशव मेश्राम यांच्या कवितेतील श्रमिक चित्रणे
८१)	मराठी ग्रामीण कादंबरीमध्ये चित्रित झालेली कामगार जीवनातील
८२)	‘धनगर समाजातील देव अवतारी मानव’
८३)	आदिवासी जीवनातील विषमता
८४)	दलित कथेतील नवे वळण
८५)	आदिवासी साहित्यातील सामाजिक आणि सांस्कृतिक विषमतेचे
८६)	रा. रं. बोरडे यांच्या कथेतील ‘मुलांच्या’ नातेसंबंधातील विषमतेचे
८७)	मोनिका गर्जेद्रगडकर यांच्या ‘उगम’ या कादंबरीतून प्रत्ययास येणारे
८८)	समतेचे पुजारी महात्मा फुले
८९)	स्त्रीवादी संकल्पना आणि स्वरूप
९०)	वारकरी संप्रदायातील संत कवयत्री
९१)	आभारी आहे ! सांगितलंत, आम्ही वेगळे आहोत ...
९२)	कवी मोहन कुंभार यांच्या कवितेतील जागतिकीकरणाचे चित्रण
९३)	आधुनिक कालखंड आणि अस्पृश्यता निवारण
९४)	बीड जिल्ह्यातील महानुभाव संत व त्यांचे सामाजिक योगदान
९५)	जागतिकीकरणानंतरच्या मराठी कादंबरीतील विषमतेचे दर्शन
९६)	‘दोहरा अभिषाप’
९७)	ग्रामीण साहित्यातील सामाजिकतेचे चित्रण
९८)	आमदार सौभाग्यवती (नाटक) : एका स्त्रीची शोकांतिका
९९)	स्त्रीमुक्तीचे विचार : एक चिकित्सा
१००)	स्त्रीवादी साहित्यातील विषमतेचे स्वरूप
१०१)	भारतीय समाज आणि स्त्रीवादी साहित्य
१०२)	समकालीन मराठी साहित्य : वैवाहिक जीवनातील विषमतेचे
१०३)	अस्वस्थ जीवनाची कथा “कोल्हाट्याचं पोर”
१०४)	ग्रामीण कादंबरीतील स्त्री-पुरुष असमानतेचे चित्रण
१०५)	‘नंतर आलेले लोक’ मधील सामाजिक विषमतेचे चित्रण
१०६)	मराठी साहित्य आणि भारतीय समाज
१०७)	आदिवासी साहित्य : प्रेरणा व स्वरूप

डॉ. विजय केसकर	२९९
प्रा. दत्ता रामचंद्र कांबळे	२२९
श्री. दादासाहेब गायकवाड	२२३
प्रा. अपर्णा गुरव	२२७
डॉ. अर्चनादेवी मोरे	२२९
डॉ. भैरगुंडे एस. एस.	२३२
प्रा. दत्ता सरगर	२३५
डॉ. देवानंद सोनटके	२३७
डॉ. डांगे दत्तात्रय महादेव	२४९
डॉ. मंगल डांगरे	२४५
डॉ. शिवाजी पाटील	२४८
डॉ. विजय रेवजे	२५१
डॉ. सदाशिव सावंत	२५३
डॉ. अशोक शेलार	२५६
डॉ. बागुल एम. एम.	२६०
डॉ. एन. पी. सावंत	२६३
डॉ. नामदेव मोळे	२६६
डॉ. प्रतिभा घाग	२६८
डॉ. पांडुरंग पैकेकरी	२७२
डॉ. यशोदा पाटील	२७६
डॉ. महादेव डांगे	२७८
डॉ. दत्तात्रय डुंबरे / अश्विनी महाले	२८२
प्रा. ज्ञानेश्वर म्हात्रे	२८५
डॉ. गवराम पोटे	२८९
प्रा. मोहन चव्हाण	२९३
डॉ. रमेश पोळ	२९६
डॉ. रघुनाथ केंगार / प्रा. प्रभाकर पवार	२९९
डॉ. नाईकनवरे / प्रा. शहाजी पारसे	३०३
डॉ. तानाजी पाटील	३०९
डॉ. व्ही. एस. केदारी	३१४
डॉ. वामन जाधव	३१६
प्रा. सुदाम राठोड	३१८
प्रा. विजयश्री गवळी	३२१
वर्षा फाटक	३२४
प्रा. डॉ. सौ. यु. आर. पाटील	३२८
डॉ. सुनिता सुर्यवंशी	३३१
प्रा. सुहास उघडे	३३३
प्रा. शिवाजी मोतीबोणे	३३६
डॉ. शीतल गोर्डे - पाटील	३४०
डॉ. बाळासाहेब चव्हाण	३४३
कु. संध्या येवळे	३४६
डा. संतोष लावंड	३४९
कु. रेश्मा तडाखे	३५२
डॉ. निमसे	३५४
डॉ. देविदास गेजगे	३५७
श्री. मनोहर निकम	३६०
डॉ. रमेश पोळ	३६४
डॉ. एन. पी. सावंत	३६७
डॉ. मानसी जगदाळे	३७०
प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेते	३७२
कु. जयश्री बाबर	३७४
श्री. अतुल समिंद्रे / श्री. दत्ता शिंदे	३७८
डॉ. बबन सिद्राम गायकवाड	३८१
प्रा. गणेश दिगंबर सावजी	३८३

अस्वस्थ जीवनाची कथा- 'कोल्हाट्याचं पोर'

प्रा.प्रमोद दत्तात्रय शेटे
मराठी विभाग
यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,
कर्मळा, जि. सोलापूर ४१३२०३

१९४७ साली भारत स्वतंत्र झाला आणि शिक्षणाची गंगा काही अशी का होईना सर्व स्तरापर्यंत पोहोचली. आणि सर्व स्तरातून माणसे लिहू लागली त्यातूनच ग्रामीण, दलित, आदिवासी असे सहित्यप्रवाह उदयास आले. याच काळात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दलितांच्या आत्मसन्मानाची चळवळ सुरू केली. समता, न्याय, बंधुत्वाचा पुरस्कार केला. त्याआड येणा-या रूढी, धर्मग्रंथांना नकार दिला. हे सुखासुखी घडले नाही. त्यासाठी त्यांना संघर्ष करावा लागला. ह्या संघर्षाचे चित्रण दलित साहित्यात उतरले आहे. म्हणून ह्या साहित्यात वर्णव्यवस्थेविरुद्ध संघर्ष येतो. रूढींना नकार येतो आणि समता, स्वातंत्र्य व न्याय बंधुत्वाचा पुरस्कार येतो. डॉ. बाबासाहेबांच्या प्रेरणेने दलितांनी बुद्ध धर्माचा स्वीकार केला तरी इथल्या वर्ण व्यवस्था आणि परंपरेतून दलितांची मुक्तता झाली नाही. रूढी परंपरेने चालत आलेल्या अनेक गोष्टी आजही तशाच चालत आलेल्या आहेत. यातून बाहेर पडण्यास आजही कित्येक समाज तयार नसलेले आपणास दिसून येतात किंवा त्यामधून बाहेर पडायला त्यांना मार्ग सापडत नाही. या प्रेरणेतूनच आधुनिक मराठी साहित्यामध्ये दलित साहित्याचा प्रवाह हा एक महत्वाचा साहित्य प्रवाह उदयास आलेला आहे. या साहित्य प्रवाहामध्ये आत्मकथन हा साहित्यप्रकार प्रामुख्याने लिहिला गेला. या आत्मलेखनामुळे समाजातील वेगवेगळ्या जातीतील व विविध स्तरातील लोक आपले अनुभव लिहू लागले. हे अनुभव समाजापुढे आल्यानंतर समाज जागृत होईल व अशा मुख्य प्रवाहापासून बाहेर असणारा समाज मुख्य प्रवाहात येईल असे वाटते.

भारतीय समाज हा विविध जातीमध्ये विभागलेला आहे. अशाच मागासलेल्या जातीपैकी कोल्हाटी हा एक समाज आहे. महाराष्ट्र हा लोककलांनी समृद्ध आहे. या लोकलांपैकीच शतमाशा हा एक लोकांमध्ये लाभलेली कला. या तमाशाला स्वातंत्र्योत्तर काळात लोकनाट्य असे संबोधून प्रतिष्ठा मिळवून देण्याचा प्रयत्न शाहीर अण्णाभाऊ साठे यांनी केला. आज हा तमाशा किंवा लोकनाट्य ही कला नाहिशी होण्याच्या मार्गावर आहे. त्याला अनेक कारणे आहेत. आता लोकांची अभिरुची बदलल्यामुळे ही कला लोप पावण्याची भीती निर्माण झाली आहे. मात्र एका काळी तिला राजाश्रय तर होताच पण लोकांमध्येही फार मोठ्या प्रमाणात होता, या लोकांमधून जगणारा समाज म्हणजे कोल्हाटी समाज. या समाजातील वास्तव चित्रण किशोर शांताबाई काळे यांच्या 'कोल्हाट्याचं पोर' या आत्मकथनातून चित्रित झाले आहे.

किशोर काळेच्या 'कोल्हाट्याचं पोर' या आत्मकथनातील दुःख हे इतर दलित आत्मकथनातील दुःखापेक्षा वेगळेच आहे. या आत्मकथनातील मनोगतामध्ये ते सुरवातीलाच म्हणतात, "ही कथा आहे समाजाने नाकारलेल्या आई वडिलांच्या प्रेमापासून वंचित राहिलेल्या, गरिबीने लाचार झालेल्या, कोल्हाटी समाजात एका नाचणारणीच्या पोटी जन्म घेऊन डॉक्टरी शिकलेल्या पोराची जन्मतःच मला 'नाजायज औलाद' हे सर्टिफिकेट समाजानं दिलं आहे. आई मास्तरीण होण्याच्या उंबरठ्यावर असतानाच समाजानं तिला नाचनारीण होण्यास मजबूर केलं. आणि मास्तरीण होण्याच तिच गोड स्वप्न एका रात्रीत उध्वस्त झालं." मास्तरीण होण्याच स्वप्न उध्वस्त झालं नाही तर जीवनाच उध्वस्त झालं आहे. कारण आयुष्याला वेगळ्याच रीतेंत लोटलं जात ही शोकांतिका किशोरच्या आईची तर आहेच परंतु तिच्या बरोबरच्या इतर मुलींची व त्यांच्या मुलांचीही आहे.

या समाजामध्ये महिलांनी तमाशात नृत्य करणं हा पारंपरिक व्यवसाय आहे. मुलीचं लग्न न करता तिला घरातील मंडळी तमाशात नाचायला पाठवतात आणि त्यातून मिळालेल्या पैशावर घरातील मंडळी घरी बसून खातात अशी प्रथा आजही अस्तित्वात आहे. अशाच प्रथेला किशोरची आई बळी पडली आहे. या महिलांनी नाचण्या बरोबरच मालक ठेवलेला असतो तो मालक म्हणजे तो तिचा काही काळापुरता (जोपर्यंत तो सांभाळ करतो व पैसा पुरवितो) नवराच असतो. आणि तिचाच मुलगा किशोर याचा जन्मही कशाप्रकारे झाला याचे चित्रण या आत्मकथनात आले आहे. "कर्मळाच्याचे आमदार नागदेवराव जगताप एके दिवशी नेरल्याला मत मागण्यास निवडणुकीच्या काळात आले होते. त्यांनी आईला बघितलं. आजोबाला आमदार म्हणाले "कोडिबा, तुला काय पाहिजे ते सांग. पण तुझी पोरणी माझ्याकडे ठेव." ते आमदार असल्यामुळे आजोबा एका वाक्यापलीकडे काहीच बोलले नाहीत, "तुमच्याशिवाय कोणाला येऊ देणार नाही आणि ती नाचणारपण नाही. शांता माझ्या घरी राहील. तुम्ही येत जा - जात जा" आमदारानं आईचा चिरा उतरला. चिरा म्हणजे लग्नाच्या सोहळ्यासारखाच. नाचणारणीच्या जीवनात जी पहिली व्यक्ती येईल, तिचं नाचणारणीच्या नातलगानं मागितली ती रक्कम द्यावी लागते किंवा रक्कम किती घ्यायची ती ठरवली जाते. रक्कम सोन्याच्या, रुपयाच्या किंवा जमिनीच्या स्वरूपात असू शकते. पहिल्या रात्री नाचणारणीला नवरीसारखं सजवतात. देवाची पूजा करतात. तिला सर्व नातलगानांच्या पाया पडावं लागतं. गळ्यात मंगळसूत्र,

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

The English Educators Society, Ambajogai (MS)

Organizes

One Day Interdisciplinary International conference on

The Relevance of Anna Bhau Sathe in the Global Context

14th December, 2019

Certificate

This is to certify that Mr./Ms./Dr./Prof. Pranod shete.....

of Yashwardao.....

Chavan Mahavidyalaya, Karmala.....

.....has participated in One Day Interdisciplinary International conference on "*The Relevance of Anna Bhau Sathe in the Global Context*" organized by The English Educators Society, Ambajogai (MH) on 14th December, 2019 at Maulana Abul Kalam Azad, Research Center, Aurangabad. He / She has

presented the research paper entitled .

अण्णाभाऊ साठे जीव्या कसेनीतु समाजजीवन.

Anuprita

Ms. Anuprita More
Organizing Secretary

Dr. Dayaram Maske
Coordinator

Dr. Ramesh Landage
Convener

ISBN : 978-81-939913-2-2

अण्णा भाऊ साठे : समतावादी साहित्यीक

संपादक

डॉ. दिपक सुर्यवंशी

डॉ. सदाशिव भुयारे

अनुप्रिता मोरे

२८. दलित साहित्य आणि अण्णाभाऊंची दलित कथा आणि
ग्रामीण कादंबरी
प्रा. डॉ. नंदकुमार शंकरराव इंगळे 168
२९. साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक शैक्षणिक
विचार व सद्यस्थिती 176
एडके प्रदिप माधवराव
३०. अण्णाभाऊ साठे उपेक्षित, वंचितांचा हुंकार 181
प्रा. पुरुषोत्तम शिवचरण निर्मळ
३१. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांचे मराठी साहित्याला योगदान 187
डॉ. दहिफळे रामकिशन नारायण
३२. अण्णाभाऊंच्या कादंबऱ्यातील स्त्री दर्शन - एक अभ्यास 191
प्रा. शिवाजी संभाजी गायकवाड
३३. संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनातील उपेक्षित शाहीर - काँ. अण्णाभाऊ साठे 195
संतोष जाधव
३४. अण्णा भाऊ साठे का साहित्य और आंबेडकरी विचार 200
डॉ. संतोष रायबोले
३५. अण्णा भाऊ साठे यांचे प्रमुख आर्थिक व सामाजिक कार्य 205
डॉ. सुरेश मंगरे
३६. अण्णा भाऊ साठे : जीवन, साहित्य आणि कार्य 212
प्रा. डॉ. सूर्यकांत माधवराव सांभाळकर
३७. **अण्णा भाऊंच्या कयेतील समाजजीवन** 217
प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेठे
३८. सामाजिक आणि आर्थिक समतावादी विचारवंत : अण्णाभाऊ साठे 221
डॉ. विलास बी. चव्हाण
३९. **अण्णा भाऊ साठे : उपेक्षित, वंचित व कामगारांचा हुंकार** 227
डॉ. अर्जुन उबाळे
४०. अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील महिला मुक्तीचा विचार 234
प्रा. सय्यद अफरोज अहमद

अण्णा भाऊंच्या कथेतील समाजजीवन

प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेंटे

मराठी विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, सोलापूर

प्रस्तावना

अण्णा भाऊ साठे यांचा जन्म 1 ऑगस्ट 1920 रोजी सांगली जिल्ह्यातील वाळवा तालुक्यातील वाटेगाव येथे झाला. भाऊराव साठे यांचे अण्णा ऊर्फ तुकाराम हे दुसरे अपत्य होते. बलूतेदारांपैकी एक अमणा-या मातंग या समाजातील ते होते. दोरखंड व झाडू बनविणे हा परंपरागत व्यवसाय त्यांच्या वडीलांचा होता. या व्यवसायाशिवाय या जातीतील लोकांना उत्पन्नाचे इतर कोणतेही साधन नव्हते. घरामध्ये अठराविध दारिद्र्य असलेल्या अण्णाभाऊंना दुष्काळ, रोगराई, भुकमारी, इंग्रज सरकार, सावकार, जमीनदार यांचा लहानपणीच अनुभव आला होता. इंग्रज सरकारच्या काळामध्ये मांग ही एक गुन्हेगार जात म्हणून ओळखली जात असे. त्यामुळे पोलीस जेव्हा अटक करण्यासाठी येत असत तेव्हा तेव्हा अटक टाळण्यासाठी या जातीतील लोक घरदार सोडून गानोमाळ फिरत असत त्यामुळे अण्णांचे बालपण डोंगरद-या, झाडे, नदी, नाने, अशा निमर्गाच्या मानिध्यात गेले होते.

अस्पृश्य जातीत त्यांचा जन्म झाल्यामुळे जातीव्यवस्था, धर्मव्यवस्था, वर्णव्यवस्था याची दरीही त्यांनी अनुभवली आहे. त्यांच्या लहानपणीच्या जीवनाविषयी डॉ. बाबुराव गुरव म्हणतात की, "अण्णा भाऊंचे बालपण अत्यंत हलाखीत गेले. वडिलांच्या खात्यावर छपरासमोर केवळ वीस गुठे जमीन होती. त्यातही मततचा दुष्काळ, जमिनीचा उतरता कस यामुळे या जमिनीत दोन महिने पुरेले एवढेच धान्य पिकत असे. चुकून माकून कधी बऱ्यापैकी पीक आलेच तर पदरात पडत नसे". अशा कठीणपरिस्थितीमुळे आपल्या कुटुंबाचे पालन पोषण करण्यासाठी त्यांनी मुंबईस जाऊन मजुरी करण्याचा निर्णय घेतला होता. गरीबी किती भयंकर असते याची त्यांना बालपणापासूनच जाणीव होती. अशा प्रकारची मानसिक जडणघडण झालेल्या अण्णांचे शिक्षण फक्त दिड दीवसांची शाळा एवढेच होते.

अण्णा भाऊंचे साहित्य

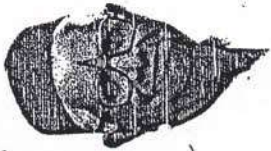
अण्णा भाऊ साठे हे लोकशाहीर म्हणून जरी परिचित असले तरी त्यांनी कथा, कादंबरी, व इतर साहित्य प्रकारातही लेखन केले आहे. नाट्य, लोकनाट्य, चित्रपट, पोवाडे, लावण्या, वग, गवळण, प्रवास वर्णन अशा सर्वच प्रकारामध्ये सशक्त व समृद्ध लेखन केले आहे. तसाशा या केलेला लोकनाट्याची प्रतिष्ठा मिळवून देण्याचं श्रेय अण्णाभाऊंना दिले जाते. पोवाडे, लावण्या, गीतं, पदं या काव्यप्रकारांचा त्यांनी सामान्य कष्टकरी जनतेत विचारांच्या प्रचारासाठी वापर केला.

स्वातंत्र्यपूर्व आणि स्वातंत्र्यानंतरच्या काळात राजकीय प्रश्नाविषयी महाराष्ट्रात त्यांनी मोठी जागृती केली. त्यात संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ, गोवा सुक्ती संग्राम या

Coordinator
IQACYashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

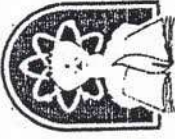
Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Shri Hanuman Shikshah Prasark Sanstha, Malshiras

SAMEER GANDHI KALA MAHAVIDYALAYA, MALSHIRAS
Tal. Malshiras Dist. Solapur, 413107 (MS, INDIA)
(NAAC Accredited 'B' Grade)

पुण्यलोक अहिल्यादेवी होलकर सोलापूर विश्वविद्यालय
सोलापूर जिल्हा

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

ONE DAY INTERDISCIPLINARY INTERNATIONAL CONFERENCE

On

"INTROSPECTION, PROGNOSIS AND STRATEGY FOR GLOBAL WATER RESOURCES"

TUESDAY, 7th January 2020

Sponsored By

Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur & Solapur Bhoogol Shikshak Sangh, Solapur

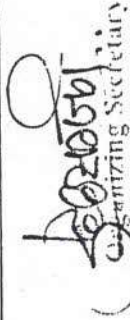
Certificate

This is certify that Shri./Smt./Dr./Prof. : Dr. Lakshad Vijaya R.

of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala has participated in a One Day Interdisciplinary International Conference on "Introspection, Prognosis, and Strategy for Global Water Resources" organized by the Internal Quality Assurance Cell (IQAC), Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya, Malshiras Tal. Malshiras Dist. Solapur, Maharashtra (India) on 7th January 2020 as a resource Person/Chair Person/Paper Presented/Participated. He/She has presented Research Paper entitled Irrigation projects of Solapur District : A Geographical study

Conveher

Mr. Santosh P. Mane
IQAC Coordinator

Organizing Secretary

Dr. Devidas S. Gejage
I C Principal

2019-20-332

Impact Factor – 6.625

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S
RESEARCH JOURNEY
International Multidisciplinary E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
January -2020 Special Issue – 236(D)

**Introspection, Prognosis and
Strategy for Global Water Resources**

Guest Editor :

Dr. Devidas S. Gejage
I/C Principal,
Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur

Executive Editors :

Mr. Santosh P. Mane
IQAC Cordinator
Sameer Gandhi Kala Mahavidyalaya,
Malshiras, Solapur, Dist. Solapur

Chief Editor

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 800/-

Dr. Gaikwad Vijaya H.

Department of Geography

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala

E-mail ID :-vijayadsona@gmail.com

Mob. No. 9763627477

Introduction :-

The concept of irrigation implies the existence of source of water supply within a responsible distance & an arrangement to regulate the supply of water according to day to day needs of the crops raised in these fields, (India census 1991). The study region is located in a rain shadow area & the rainfall is low & whimsy. Therefore the district needs artificial water supply to crops. In other areas a change over from the existing crop pattern to a superior with a view to increasing per hectare output is possible only if facilities for irrigation are made available. The importance of irrigation as a means of improving and establishing agricultural yields and increasing productivity of and by intensifying the cropping pattern in this district therefore needs no emphasis.

Key Words :- Irrigation, Minor irrigation project, Major irrigation projects.

Objectives :-

- i) To study the irrigation projects of Solapur district.
- ii) To study the impact of irrigation projects on the crop pattern & production.

Study region :-

Solapur district is an administrative district in the state of Maharashtra in India. The district headquarters are located at Solapur. It is bounded by 17°10' to 18°32' North latitudes and 74°42' to 76°15' East longitudes. The total geographical area of Solapur district is 14,895 sq. km divided into 11 tahsils. The population of Solapur district is 43,17,756 as per 2011 census. It constituted 3.84 percent of total Maharashtra population. Climate of Solapur district is dry as daily mean maximum temperature range between 30° to 37° c & minimum temperature range between 18° to 21° c with the highest temperature about 45° c in the month of May. The annual average rainfall is 678 mm in Solapur district. In this district vegetation are scattered short thorny trees bushes grow along with tree short grasses grow during rainy seasons.

Data base :-

Secondary data :- For this study the data has been collected through secondary sources. The secondary data and information has been collected through taluka revenue offices, Solapur district statistical office, internet, books & reports, these have been mentioned under the heading of 'Bibliography'.

Irrigation Projects :-

In the study region there is 1 major 11 medium & 744 small irrigation projects. Ujani Project is Major project on Bhimar river near Ujani Village in Madhatahsil. Out of the total land under irrigation 2,59,535 hectare are irrigated by Ujani Project. The Ujani Project provides irrigation to Madha, Malshiras, Mohol, Pandharpur tahsils. In near future after the completion of canal works water for irrigation will be available from Ujani Project to Mangalwedha, North Solapur, South Solapur tahsils. West Dam is under construction.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Field Hockey- National Game of India in General Parlance

Dr. Atul Tanaji Lakde

AI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Kamata, Dist. Solapur

Coordinator
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Kamata, Dist. Solapur

Certificate

This is to certify that Dr./Shri./Smt.: Dr. Atul Tanaji Lakde has successfully published his/her book titled:-*FIELD HOCKEY-NATIONAL GAME OF INDIA IN GENERAL PARLANCE* through Laxmi Book Publication with ISBN 978-0-359-69487-7 in the Year 2019.

Printed by

**Laxmi
Book Publication**

258/34, Raviwar Peth, Solapur-413005
Maharashtra, India.

Tel.: +91-217-2372010, Mobile.: +91-9595-359-435

Email: apiguide2014@gmail.com

Website: <http://lbp.world/>

Published by

**Lulu
Book Publication**

Hillsborough St, Raleigh,
United States of America (USA).

Authorized Signature

Laxmi Book Publication

The Journey of the Worlds Most Popular Game- Football

Dr. Atul Tanaji Lakde

BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS • LAXMI BOOK PUBLICATIONS

**LAXMI BOOK
PUBLICATION**

Price: 150/-

**THE JOURNEY OF THE WORLD'S MOST POPULAR
GAME- FOOTBALL**

Dr. Atul Tanaji Lakde

Email ID: atul_lakade@yahoo.co.in

© 2017 by Laxmi Book Publication, Solapur.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means, without prior permission of the author. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages. [The responsibility for the facts stated, conclusions reached, etc., is entirely that of the author. The publisher is not responsible for them, whatsoever.]

ISBN- 978-1-387-37373-4

Published by,
Lulu Publication
3101 Hillsborough St,
Raleigh, NC 27607,
United States.

Printed by,
Laxmi Book Publication,
258/34, Raviwar Peth,
Solapur, Maharashtra, India.
Contact No. : 9595359435
Website: <http://www.lbp.world>
Email ID: ayisrj@yahoo.in

**Coordinator
IQAC**

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur**

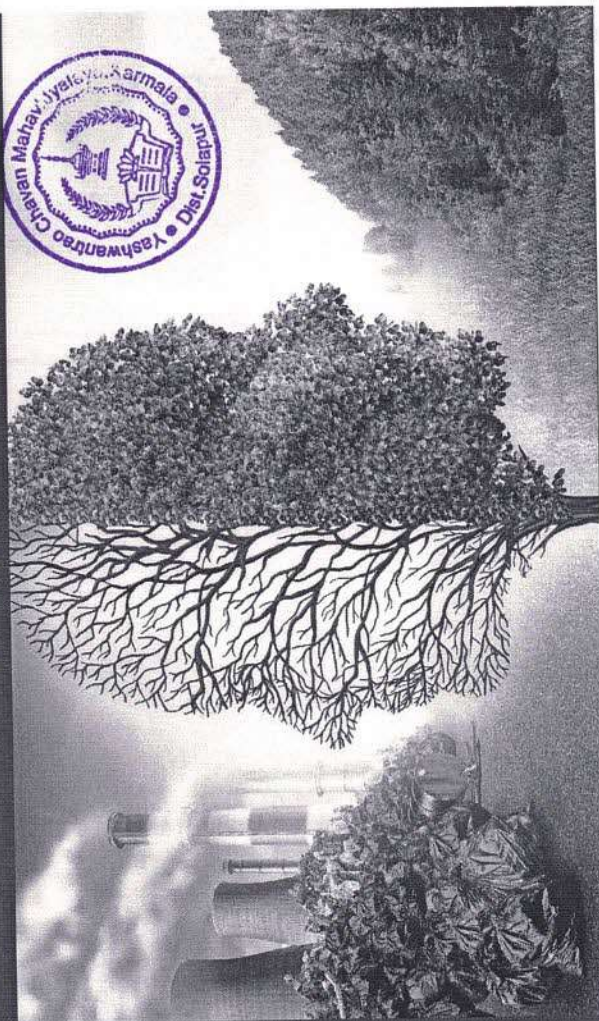
Principal

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur**

Some pages are omitted from this book preview.

Our planet earth is facing various environmental problems caused due to man-made activities. These problems are causing long term damage to several ecosystems. We all have to come together to create sustainable development strategies and mitigation policies for environmental problems. Common people and students must be made aware about causes, impacts and remedies for environmental issues. This book constitutes research and review papers on various topics like various Environmental Problems, Effect of mobile tower radiations on birds, Mitigation Policies, Environment Education, and Public Participation, Use of Compost for Carbon Sequestration, Bioremediation, Phytomonitoring and Phytoremediation, Legislative attempts for Environment Protection, Microbial Degradation and Detoxification of dyes, Nanofluids, E-waste and Disposal Techniques, Green and Cloud Computing, Sustainable Tourism etc. written by professors and researchers. This book is useful for researchers, academicians, students, nature lovers, environmentalists, government officials and policy makers etc.

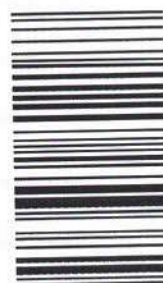
Environment: Problems, Mitigation

Pratap Naikwade (Ed.)

Environment: Problems, Impacts, Mitigation Practices and Education

Dr. Pratap Naikwade is editor and one of authors of this book. He has outstanding academic career. He has completed post doc research from USA. He is author of several research papers and books, worked as invited speaker in International Conferences, recipient of many Research and Extension Awards and got international recognition for Research.

978-3-659-81218-7

LAP
LAMBERT
Academic Publishing

Naikwade (Ed.)

10	Essentials of Camouflage in Insects for Survival relating to Environmental conditions Essentials of Camouflage in Insects For Survival relating to Environmental conditions Priyanka S Nikam	123
11	Effect of mobile tower radiation on birds, insects and animal's in Sangmeshwar Tehsil of Ratnagiri District, Maharashtra, India. Ajinkya S. Naphade and Piya P. More	132
12	Nanofluids: A review on environment friendly coolants for heat transfer application Vijay S. Raykar	147
13	Climate Change and Global Warming: Causes and Effects E.Ganesh	159
14	Seasonal Variations by Climatic changes in the vegetation of Patnadevi Forest Sadhana. S. Nikam	176
15	A Theme of Environmental Issues in John Steinbeck's The Pearl Laxman Babasaheb Patil	185
16	Polycyclic Aromatic Hydrocarbons in soils of Visakhapatnam, India Kirti S. Kulkarni	193
17	Coastal Tourism & Environment Sustainable Development: A Case Study of Vengurla Kamlesh R Kamble	201
18	Green and Cloud Computing: Need of the day Sudip Nishikant Kambli	210
19	Environment Education and Public Participation Asha S Jagdale	217
20	Role of Environment Education in Students' Awareness Sandipan Babasaheb Jige	229
21	Legislative Attempts to Prevent and Control Water Pollution in India: An Overview Anand K. Deshmukh	245

CHAPTER 15

A Theme of Environmental Issues in John Steinbeck's *The Pearl*

Laxman Babasaheb Patil

Dept. of English,

Athalye-Sapre-Pitre College, Devrukh.

Dist – Ratnagiri, Maharashtra, India

E mail: lbpatil25@gmail.com

Abstract:

Eco-Fiction, Green Fiction or Environmental fiction is a branch of literature which comprises the literary works concerning nature. It originated from classical literature, and incarnated in pastoral, science fiction and other types of fictions too. However, this term became popular since 1970 because of the various environmental movements. The popularity of environmental literature gave rise to Eco-criticism. This literature essentially deals with environmental issues which caused by industrial development. Industrial Revolution caused harm to land, soil, water, vegetation, air etc. Ultimately, this affected nature, human and animals. By observing these dangerous effects on earth, writers came up with these issues. In this way eco-fiction came in existence intentionally which had earlier been instinctively. The present paper will explore John Steinbeck's novella *The Pearl* which deals with the environmental issues. The writer had environment and ecology in his mind before writing this novella. He has shown in the novella how unnatural human greed and excessive exploitation of natural resources cause problems in human life. No doubt, false notions of development because of commercialization and capitalization are also responsible for human greed. Industrial Revolution also contributed in destroying the natural resources. The present paper will

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

An International Multidisciplinary
Quarterly Research Journal

AJANTA

ISSN - 2277 - 5730

Volume - IX, Issue - II, April - June - 2020

Impact Factor 2019 - 6.399 (www.sjifactor.com)

Is Hereby Awarding This Certificate To

प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण

In Recognition of the Publication of the Paper Titled

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक धोरण

Ajanta Prakashan,
Jaisingpura, Near University Gate, Aurangabad. (M.S.) 431 004
Mob. No. 9579260877, 9822620877 Tel. No.: (0240) 2400877,
ajanta5050@gmail.com, www.ajantaprakashan.com

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Editor : Vinay S. Hatole

3.3.2 - 2020-21

ISO 9001:2008 QMS
ISBN / ISSN

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

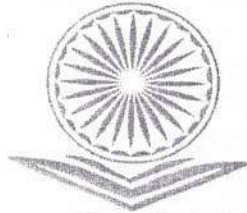
Volume - IX

Issue - II

APRIL - JUNE - 2020

MARATHI PART - III / Hindi Part - I
Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - III ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची धर्मांतर घोषणा ते धम्मक्रांती : ऐतिहासिक महत्व प्रा. प्रफुल एम. राजुरवाडे	१-४
२	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे जातिविषयक विचार प्रा. डॉ. अंजली जोशी-टेंभुर्णीकर	५-११
३	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शेतीविषयक विचार आणि कार्य डॉ. प्रा. सौ. एस. पी. लाखे	१२-१९
४	वर्तमान काळातील आंबेडकरी चळवळ आणि राजकारण विशेष संदर्भ - वंचित बहुजन आघाडी प्रा. डॉ. माधव केरबा वाघमारे	२०-२४
५	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राजकीय आणि आर्थिक विचार प्रा. सोनवळकर रमेश शंकरराव	२५-३२
६	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक क्रांतीची प्रेरणा : बहिष्कृत हितकरणी सभा लतीका पंकज पाटील	३३-४०
७	भारतातील विद्युत विकाससचे जनक डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रा. डॉ. सुरवसे एन. पी.	४१-४५
८	गोपीनाथ मुंडे यांचा जीवन संघर्ष आणि सामाजिक विकासाच्या सर्वांगीण संकल्पना प्रा. डॉ. गंगाधर कायदे पाटील	४६-५४
९	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज आणि महिलान्रोती डॉ. भारत एम. राठोड	५५-६०
१०	डॉ. बाबासाहेबांचे शैक्षणिक विचार व कार्य प्रा. डॉ. मुजीब एम. सय्यद	६१-६२
११	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रियांबाबतचे कार्य प्रा. कोने दिलीप महादू	६३-६६
*१२	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक धोरण प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण	६७-७१

१२. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक धोरण

प्रा. सरला ब्रम्हदेव चव्हाण

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, कर्माळा.

प्राचीन काळापासून भारतात शैक्षणिक केंद्रे होती आजच्या भाषेत बोलायचे झाले तर ती म्हणजे आजची विद्यापीठे असे म्हटले तर ते वावगे उरणार नाही. बौद्ध काळात सर्वांना शिक्षणाचा अधिकार होता परंतु वेदोत्तर कालखंडात शिक्षण हे फक्त उच्चवर्गियांपुरतेच मर्यादित करण्यात आले होते. रामायण, महाभारत या धार्मिक ग्रंथावरून आपल्याला अंदाज येतो. सर्वांना शिक्षण घेण्याचा अधिकार नव्हता. मनुस्मृतीने सुद्धा विविध वर्गांने लादलेली होती.

एकोणीसाव्या शतकात राष्ट्रपिता ज्योतीराव फुले यांनी सर्वप्रथम शिक्षण हे बहुजनांना देण्यास प्रारंभ केला त्यांच्या वरोबरीने त्यांच्या पत्नी क्रांतीज्योती सावित्रीबाई फुले ह्यांनी हिरीरीने पुढाकार घेवून मुलींना शिकविण्यास प्रारंभ केला. त्यानंतर राजर्षी शाहू महाराज ह्यांनी आपल्या संस्थानात ५० टक्के आरक्षण देवून बहुजनांना शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून दिली होती. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ह्यांनी १२ मार्च १९२७ रोजी मुंबई विधीमंडळात शिक्षण अनुदान विधेयकावरील चर्चेच्या वेळी सरकारला धारेवर धरले. ते असे म्हणाले होते की, शैक्षणिक वाटचाल ही अतिशय मंद गतीने चालली तर अपलब्ध होण्यासाठी मुलांना ४० वर्षे लागतील आणि मुलींना ३०० वर्षांचा कालावधी लागेल. ही अनास्था व अनावस्था शिक्षणाच्या प्रगतीवरील काळा डाग आहे हे अगदी नम्रपणे सांगून ह्या गोष्टीला गंभीरपणे विचार करण्याचे सांगितले. त्याचबरोबर त्यांनी हे ही सरकारला सांगितले की, सामान्य जनतेला नैतिक व सामाजिक उन्नतीसाठी योग्य ते शिक्षण दिले पाहिजे तसेच प्राथमिक शिक्षणही सक्तीचे केले पाहिजे.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी दलितांना शिका, संघटित व्हा व संघर्ष करा हा महत्वाचा संदेश दिला होता शिक्षणामुळे मानवाचे प्रबोधन होते. त्यामुळे तो जागृत होतो व त्याला आपल्या हक्क व अधिकारांची जाणीव होते. दलितांना शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही असे त्यांचे मत होते. गुलामाला गुलामगिरीची जाणीव ही शिक्षणामुळे होते. कारण शिक्षण हे वाढिणीचे दूध आहे. ते जो प्राशन करील तो गुरगुरल्या शिवाय राहणार नाही एवढी प्रचंड ताकद शिक्षणामध्ये आहे तसेच शिक्षण हे दुधारी तलवार आहे त्यामुळे ज्ञानी व्यक्ती ही चारित्र्यसंपन्न असली पाहिजे तरच त्या ज्ञानाचा समाजासाठी चांगल्या प्रकारे उपयोग होऊ शकतो. दलितांची सामाजिक व धार्मिक गुलामगिरीतून सुटका करून घेण्यासाठी शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही असे ते म्हणत असत. त्यांनी स्थापन केलेल्या बहिष्कृत हितकारीणी समेच्या माध्यमातून वसतीगृहे, वाचनालये व प्रौढांसाठी रात्रीच्या

Coordinator
IQAC
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

EFFECTS OF THE COVID-19 ON CURRENT EDUCATION SYSTEM IN INDIA

Dr. Anil M. Tirkar
Dr. Wasudeo D. Golait

GOM SAI
PUBLISHERS & DISTRIBUTORS

Dr. Anil M. Tirkar has been working as an Assistant Professor at Smt. L.R.T. College of Commerce, Akola since last 11 years. He published two books 'Business Environment' & 'Economics of Development' for B.Com. III year (Semester V & VI) students for Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. He has published 40 research papers in State, National & International Conferences and Seminars and Research Journals. He is a Ph.D. supervisor in the faculty of Commerce and Management in Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati. He is an Associate N.C.C. Officer (Lieutenant). Amravati N.C.C. Group awarded him Best N.C.C. Officer Award for his outstanding performance in the year 2018. Recently he has been awarded by DG NCC Commendation Card, New Delhi.

Dr. Wasudeo D. Golait is presently working as a Assistant Professor in Department of Commerce & Management of M.E.S. Arts and Commerce College, Mehkar Dist. Buldhana Maharashtra, he engaged in higher educational teaching field since last 20 years. He shouldered as a Head of Department of Commerce & Management for four years. Presently he is shouldering the responsibility of I.Q.A.C. Coordinator. Recently he has been approved as a 'Ph.D. Guide in Commerce & Management' and also approved 'Post Graduate Teacher' by Sant Gadge Baba Amravati University Amravati. He has done various types and numbers of responsibilities of the college works. He wrote and presented near about 45 research papers in State, National and International conferences and seminars, and also wrote and published research papers in renowned and UGC approved Journals. His three academic books published "Financial Accounting" for B.Com. Part-I(Semester-2) & "Company Accounting for B.Com Part II (Semester-3), Cost Accounting for B.Com Part III (Semester-5). He delivered number of lectures for the students of Senior colleges and also for social platforms, on the topics "Personality Development", "How to improve Communication Skills", "How to improve English Language" "How to do study" "Importance of Time Management In Student life" and "Confidence is the key of Success" etc. He prepared E-Content 14 Modules on Online Teaching. He has aim to give time oriented shape to the personalities of the students of College and he has been striving to build their bright future through his YouTube Chanel and various Programs.

Rs.395/-

ISBN: 978-81-926813-9-9

Om Sai Publishers & Distributors

Plot no. 29, Behind T.B. Ward, Indira Nagar, Nagpur-440003

Mob. No. :9923693506, E-mail : ospdnagpur@gmail.com

53. Clash Of Pandemic Covid-19 On Learning System Dr. Babudas S. Damahe 298-303
54. Impacts Of Covid-19 On Business And Markets Dr. Sapnarani Ramteke 304-309
55. Impact Of Corona Virus On Indian Economy Dr. Shraddha Anilkumar 310-315
56. Impact Of Covid-19 Pandemic On Retailers Dr. Sudhakar Shende 316-320
57. Academic Library Services During Covid-19 Pandemic Environment Dr. Vijay G. Wardikar 321-328
58. Covid-19 Pandemic: Industry And Economics And Use Of Social Work Method Prof. Pratibha N. Atram 329-332
59. Effects Of Covid-19 On Consumer Behavior Prof. Rishi Gajbhiye 333-337
60. Perception Of Library Information System In E-Learning Prof. Sanjay C. Raut 338-342
61. Effects Of The Covid-19 On Current Education System In India Dr. Piyush U. Nalhe 343-348

54

“IMPACTS OF COVID-19 ON BUSINESS AND MARKETS”

DR. SAPNARANI RAMTEKE

Librarian,

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist. - Solapur

Abstract

In March 2020, the outbreak of the corona virus disease 2019 (COVID-19) reached all countries of the Western world [1]. To reduce the speed of its spread, many countries slowed down their economies and enforced pronounced restrictions on public life. All countries that can are trying to stimulate their economies to keep as much as possible of their necessary infrastructure intact and to keep citizens productive or ready to become productive once the pandemic has been overcome. In order to keep society from deteriorating, people not only need jobs or a way to support themselves but also need access to what they view as necessary products and services. If this infrastructure does not exist, people start to behave in what is considered uncivil behavior (e.g., hoarding or looting). Countries around the globe have adopted very different approaches to handle the current stress on the job markets and infrastructure. Some countries have chosen to support businesses in order to help them keep the workforce intact, but others with less financial strength cannot do the same. Countries also have directly supported their citizens in various ways.

Key Words: Impacts, COVID-19, COVID-19 anxiety, COVID-19, market, business

Introduction

It is well known that pandemics pose a threat to mental health, business and many more to go. Few of recent reviews found a consistently negative impact of COVID-19 on mental health, business with 16–18% of participants showing symptoms of anxiety and depression [5, 6]. The first evidence indicates that women

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

(नॅक समिती तर्फे 'अ' दर्जा प्राप्त)

हिरक महोत्सव वर्ष

अर्थशास्त्र विभाग

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ
औरंगाबाद - ४३१००४ (महाराष्ट्र राज्य) औरंगाबाद

महाराष्ट्रातील कृषी व ग्रामीण विकास : एक चिंतन

संपादक

प्रा. डॉ. सुनिल नरवडे

संपादकीय मंडळ

प्रा. डॉ. (सौ.) धनश्री महाजन

प्रा. डॉ. ए. एस. पवार

प्रा. डॉ. सी. एन. कोकाटे

प्रा. डॉ. पी. व्ही. देशमुख

प्रा. डॉ. (सौ.) के. व्ही. खंदारे

अनुक्रमणिका

प्रस्तावना	vii
ऋणनिर्देश	ix
मराठवाड्यातील पायाभूत सूविधांची (आधारभूत संरचना) सद्यस्थिती	१
- डॉ. पाटील के. के.	
शेतजमीनीचे संकट आणि शेतक-यांच्या आत्महत्या : एक अभ्यास	१५
- डॉ. माळी चंद्रकांत बन्सी	
शेती क्षेत्रातील अरिष्ट आणि त्याचा अन्वयार्थ	२१
- डॉ. मारोती तेगमपुरे	
मराठवाड्यातील बिंगर अन्नधान्य पिकांचे उत्पादन व उत्पादकतेचा विश्लेषणात्मक अभ्यास	२८
- डॉ. माधव गायकवाड, लखन प्रकाश उदासी	
कृषी संकट आणि शेतकरी आत्महत्या	३७
- डॉ. दीपक भुसारे	
कोरडवाहू शेती विकासाचे तंत्र आणि जाणीव जागृती	४७
- डॉ. नीता सुधाकर वाणी	
जनधन योजना: स्वरूप व वास्तव	५१
- डॉ. ज्योती अधाने	
✓ महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे एकात्मिक रस्ते विकास कार्यक्रमातील योगदान	५७
- अंकुश करपे	
कोकणच्या ग्रामीण विकासात कृषि आणि मत्स्य व्यवसायाची भूमिका :	७१
विशेष संदर्भ रत्नागिरी जिल्हा	
- प्रा. एल.एस. सिताफुले	
शेतकऱ्यांचे दुष्पट उत्पन्न आणि शेतमाल बाजार सुधारणांचा आढावा	८२
- डॉ. सुनिल अण्णा गोरडे	
जागतीकीकरणानंतर भारतीय पिक संरचना बदलावर झालेला बदल :	८९
एक अभ्यास	
- डॉ. दत्तात्रय रावसाहेब घोडके, डॉ. शिवाजी भ. यादव	
अनुसूचित जमातीच्या शाश्वत विकासासाठी राबविण्यात येणाऱ्या आरोग्य विषयक योजनांची भूमिका	९४
- प्रा. डॉ. सी. एन. कोकाटे	

महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाचे एकात्मिक रस्ते विकास कार्यक्रमातील योगदान

अंकुश करपे

सहायक प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग, वाय.सी.एम. महाविद्यालय, करमाळा,
मोबा. ९४०५३५७०९६

प्रस्तावना:-

आधारभूत संरचनेत वाहतूक दळणवळणाच्या साधनांमध्ये 'रस्ता' हा अत्यंत महत्वाचा व मुलभूत घटक आहे. ज्याप्रमाणे मानवाच्या शरीरामध्ये रक्तवाहिन्यांचे अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. त्याप्रमाणेच देशाच्या विकासांमध्ये रस्त्यांचे महत्त्व आहे. चांगले रस्ते हे विकासाचे वाहक असतात. ज्या देशांमध्ये रस्त्यांचे जाळे परसरलेले आहे त्या देशाचा आर्थिक विकास व प्रगती मोठ्या प्रमाणात झालेली अपणास आढळून येते. म्हणूनच 'रस्त्याची अखंडता हिच देशाची अखंडता' हे ब्रीदवाक्य रुढ झालेले आहे. रस्ते वाहतुकीद्वारे ग्रामीण व दुर्गम भागापर्यंत पोहचता येते. तेथील साधन संपत्तीचा वापर करून त्या प्रदेशातील लोकांना आर्थिक विकासाच्या प्रक्रियेमध्ये सहभागी करून घेता येते. रस्त्यांचे आर्थिक विकासातील महत्त्व अधोरेखित करताना अमेरिकेचे माजी राष्ट्राध्यक्ष जॉन.एफ.केनेडी असे म्हणतात की, "अमेरिका समृद्ध आहे म्हणून अमेरिकेतील रस्ते चांगले आहेत, असे नव्हे तर अमेरिकेतील रस्ते चांगले आहेत म्हणून अमेरिका समृद्ध आहे."

भारतामध्ये इ.स. १९९१ च्या नवीन आर्थिक धोरणाच्या पार्श्वभूमीवर खाजगी क्षेत्राच्या सहभागातून पायाभूत सुविधांमधील महत्वाचा असणारा घटक 'रस्ता' याचा विकास करण्यासाठी विविध राज्यांमध्ये राज्य रस्ते विकास महामंडळाची स्थापना केली. याप्रमाणेच महाराष्ट्र राज्यामध्ये ही खाजगी क्षेत्राच्या सहभागातून रस्ते आणि तत्सम पायाभूत सुविधा विकसित करण्यासाठी दिनांक ९ जुलै १९९६ रोजी, महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. स्थापनेपासून महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळाने, महाराष्ट्र राज्यामध्ये अनेक रस्ते प्रकल्प, रेल्वे उड्डाणपूल, रस्ते उड्डाणपूल, भुयारी मार्ग, समुद्र दुवे, विकसित केले आहेत. तसेच गरजेप्रमाणे रस्त्यांचे रुंदीकरण व मनबुतीकरण केलेले आहे. याबरोबरच महाराष्ट्रातील महत्वाच्या शहरातील रस्त्यांचा विकास

महाराष्ट्रातील कृषी व ग्रामीण विकास: एक चिंतन । ५७

Coordinator
IQAC

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Anna Bhau Sathe:

A Voice of Marginalized Society

Editors:

Dr. Ramesh Landage

Dr. Vishnu Patil

Dr. Mahesh Waghmare

Akshita Publishers and Distributors
Delhi-110053 (India)

18. Anna Bhau Sathe: Life and Works
-Mr. S.D. Mulik 121
19. Social and Economic Condition of Dalits in
The Literary Works of Anna Bhau Sathe 126
-Dr. Sanjay S. Tamgadge
20. Anna Bhau Sathe's Shethjiche Election:
A Critical Study 131
-Mr. Rahul V. Ingle
21. Struggle for Survival of the Down-trodden
Community as Reflected in Anna Bhau Sathe's
Story Smashanatil Son
(Gold in the Funeral Place) 136
-Mr. Swapnil M. Rajpaukhe
22. Anna Bhau Sathe: True Vision Towards Society 141
-Dr. Mahadevi V. Phad¹ &
Dr. Ashwini D. Chalak²
23. Anna Bhau Sathe: Maker of Indian Literature 148
-Mrs. Shyamla S. Kshirsagar
24. A Study of Echo of Marginal in Anna Bhau
Sathe's Literature 154
-Dr. Sangita S. Sasane
25. Anna Bhau Sathe's Fakira: A Fighting Spirit 159
-Dr. Rameswar E. Solunke
26. Anna Bhau Sathe: Life, Literature and Works 167
-Dr. Vikas A. Deshmukh¹ &
Mr. Subhash M. Sonawane²
27. Anna Bhau Sathe: A True Humanist in a
True Sense 171
-Ms. Diksha Kadam
28. Anna Bhau Sathe: A Writer with Different
Perspectives 177
-Mr. Ananda D. Pimpale

Chapter-18

Anna Bhau Sathe: Life and Works

-Mr. S.D. Mulik

Abstract

Anna Bhau Sathe is a well known author in the Marathi literature and translated his works into different foreign languages. He has written novels, short stories, ballades, travelogues, and poems on different social issues such as injustice, caste discrimination, dowry system, addiction, superstition, and exploitation of poor people. We can say the novels and short stories of Anna Bhau Sathe are not just work of good flare written to entertain the readers but that is the expression of innermost thoughts and feelings on the social reality to reform the evils of society. Thus, the present research paper is going to focus on the life and literary works of Anna Bhau Sathe.

Key Words: Untouchability, Poverty, Slum and Equality

Introduction: Life

Anna Bhau Sathe was born on 1st August 1920 in Sangli district of Maharashtra in an untouchable cast of Mang. His

real name was Tukaram Bhau Sathe. He was the eldest son of their family and that is why, as per old custom, he was called with love and respect 'Anna'. In future he became popular by his nickname. It is said that he had taken formal education up to second class. But some people suppose that he had completed his seventh class standard. But there is not concord among them on his education and nobody have concrete proof about it. But it is sure that he had not got enough formal education. In childhood his family shifted from Sangli to Mumbai, the entire journey they had completed on foot, it took some months to reach to Mumbai. In the British ruled India, the Mang cast was considered as a Criminal cast, as per British record. That is why there was prejudice in the mind of people about this cast. Though Anna Bhau Sathe's family never committed any crime of theft, when there was any crime in nearby area like burglary that time the house of Anna Bhau used to be checked in an allegation.

The children of the poor family who had to struggle for their livelihood, they were doing their traditional work and the children who were from the rich families used to participate in the freedom movement of India. Among the both people there was an agreement on the point of freedom from the British and our own government. In his childhood, he wandered in the religious fairs of surrounding villages, mountains, valleys, rivers and forests as well. He observed the life of village landlords and untouchable people. In the fair he observed different types people, traditional dance, folk songs, *Tamasha*, and wrestling. Those things increased his interest in reciting ballads and folklores. He loved to listen different stories like adventure stories, hunting stories, and folk tales and to tell such stories to other people. This was going to be the subjects of his future writing. He took the characters and incidents from the society, which he had observed in his life. Anna Bhau Sathe used to go with *Tamasha* party of his cousin. One day in the *Tamasha* programme Krantisinh Nana Patil entered and there he addressed to the people for the independence of India. Anna Bhau Sathe was present in that programme; he impressed by the speech and

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

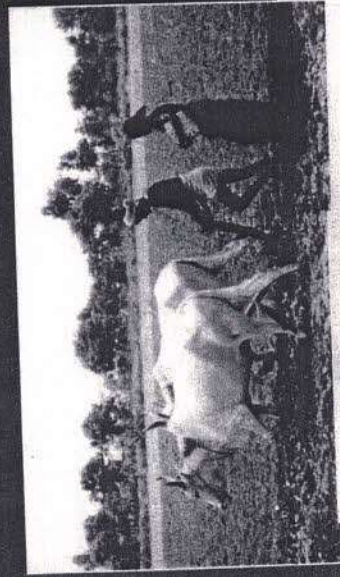
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

इक्कीसवीं सदी के हिंदी साहित्य में किसान

और

मजदूर विमर्श

डॉ. सुनिल चव्हाण

3-2-2

(xiv)

8. 'धरती का बाप' काव्यसंग्रह में चित्रित किसान विमर्श 55
-डॉ. देवीदास बोर्डे
9. भारतीय किसान का वर्तमान जीवन 62
संघर्ष और त्रासदी
-डॉ. मंडित बन्ने
10. इक्कीसवीं सदी के साहित्यकार असगर वज़ाहत के 66
उपन्यासों में किसान विमर्श
-डॉ. एस.टी.आवटे
11. किसान जीवन की कथा: 'बारोमास' 70
-प्रा. नवनाथ जगताप
12. संजीव जी के 'फांस' उपन्यास में किसान विमर्श 77
-डॉ. मंगला पांडुरंग भवर
13. हिंदी कथा, साहित्य में किसान विमर्श 84
-डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम
14. आखिरी छलांग उपन्यास में किसान त्रासदी 91
-डॉ. शीला भास्कर
15. इक्कीसवीं सदी की हिंदी कविताओं में 99
चित्रित किसान का जीवन
-डॉ. पांडुरंग महालिंगे
16. फांस : कृषक वेदना का महाकाव्य 106
-डॉ. संगीता सूर्यकांत चित्रकोटी
17. डॉ. विवेकी राय के 'सर्कस' कहानी संग्रह में 113
किसान विमर्श
-प्रा. देविदास बामणे

18. किसान विमर्श : 'बाज़ार में रामधन' कहानी के 120
संदर्भ में
-प्रा. डॉ. विनायक खरटमल

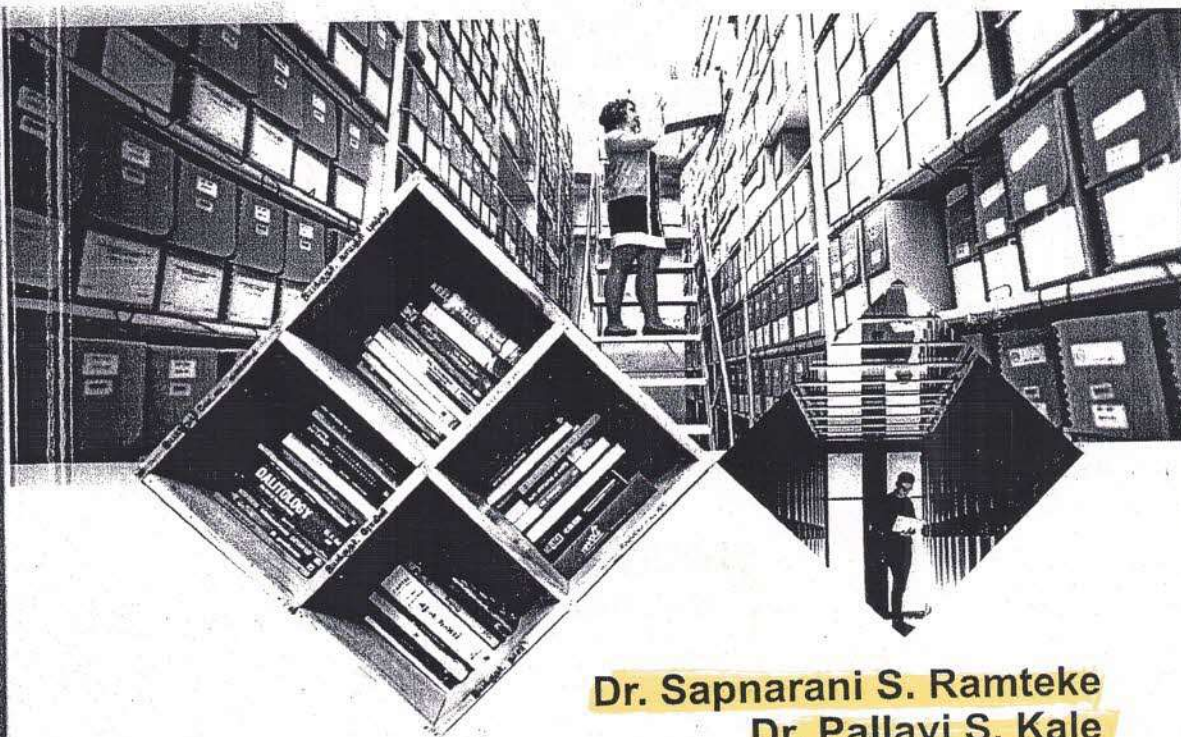

(xv)

19. चंद्रकांत देवताले की कविता में किसान चेतना 125
-प्रा. हंबीरराव चौगले
20. हिन्दी उपन्यासों में किसान एवं मजदूर 130
का यथार्थ चित्रण
-डॉ. शंकर गंगाधर शिवशेठे
21. 21 वीं सदी के हिंदी नाटक में किसान विमर्श 138
-तितिक्षा जी वसावा
- आलेख लेखक परिचय 146
लेखक परिचय 148

33.2

HANDBOOK OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE

Dr. Sapnarani S. Ramteke
Dr. Pallavi S. Kale
Prof. Rishi S. Gajbhiye

Handbook of Library and Information Science

© Author

First Published 2020

ISBN : 978-93-87367-95-1

[No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher].

Published in India by
SWASTIK PUBLICATIONS
213, Vardan House, 7/28, Ansari Road,
Darya Ganj, New Delhi-110002
Ph.: 9968482939, 9899462604
email: swastik_books@yahoo.com

Regd. Office:
31, Gali No. 1, A-Block,
Pocket 5 (Near CRPF Water Tank)
Sonia Vihar, Delhi-110090

Printed at: Global Printing Services, Delhi.

Contents

<i>Preface</i>	V
1. Library: Introduction	1
2. Role of Libraries in Society	28
3. Five Laws of Library Science	45
4. Library Development	65
5. Library and Information Profession	88
6. Role of Library and Information Professionals in Digital Era	106
7. Library Automation	130
8. Information Sources	169
9. Impact of Information on Society	194
10. Library Movement in India	215
<i>Bibliography</i>	223

This book is designed for the students Bachelor of Library & Information Science. The concepts of library and information science range from historical aspects to information technology perspectives. The information conceived in the chapters provides a framework to ease the anxiety due to newly introduced subject to the young scholars. The concepts of Library and Information Science are ranging from historical aspects to information technology perspectives. The book will provide a closer dialogue with the concepts as well as practice and enrich the students' knowledge. The broader concepts such as Library and Society, Types of Libraries, Five Laws of Library Science, Digital Libraries and Virtual Libraries, Forms and Types of Library Catalogues, Information Sources, and Library Automation are discussed. The chapters are able to provide insight into the intricate concepts leading to the developed modern techniques of Library and Information science. The presentation has been accentuating easy understanding and learning, the book will impel the learners to seek more in the subject. The fields of Library and Information science are changing and growing rapidly.

Dr. Sapnarani S. Ramteke

M.L.I.Sc., NET, P.G.D.C.C.A., Ph.D.

M.A. (Marathi & English)

- ❖ Working as a College Librarian at Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist. Solapur-413203
- ❖ 10 years experience as a College Librarian.
- ❖ Published Research Papers in Seminar, Conferences & Journals.

Dr. Pallavi S. Kale

M.L.I.Sc., M.Phil., Ph.D.

M.A. (Politics & Sociology), B.Ed.

- ❖ Working as a College Librarian at Adv. Vitthalrao Banpurkar Memorial Arts & Commerce College Malewada, Dist. Gadchiroli.
- ❖ 10 years experience as a College Librarian.
- ❖ Published Research Papers in Seminar, Conferences & Journals.

Prof. Rishi S. Gajbhiye

M.L.I.Sc., NET, SET

M.A., M.Phil. NET

- ❖ Working as a College Librarian at S. R. M. P. College of Home Science for Women, Akulj, Dist. Solapur-413101.
- ❖ 14 years experience as a College Librarian.
- ❖ Published Research Papers in Seminar, Conferences & Journals.

SWASTIK

SWASTIK PUBLICATIONS

213, Vardan House, 7/28, Ansari Road,

Daryaganj, New Delhi-110002

Phone : 9968482939, 9899462604

e-mail : swastik_books@yahoo.com

₹ 900/-

Coordinator

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala-413203, Dist. Solapur

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya | Punyshlok Ahilyadevi Holkar Solapur
Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra. | University, Solapur, Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports Organized

TWO DAY MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

“Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases”

March 11th & 12th 2022

CERTIFICATE

This is Certified that प्रा.सरला ब्रम्हदेव चव्हाण
of यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा.

has participated in this Two Day National Conference and the title of Research paper/Review article is

विषाणुजन्य आजारांचा इतिहास

Published by International Multidisciplinary Online Journal “Review of Research” with
Impact factor 5.7631 (UIF) and ISSN- 2249-894X

Editor-In-Chief

Dr. Ashok Yakkaladevi

Conference Coordinator

Dr. Atul Tanaji Lakde

Conference Convener

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala-413203, Dist. Solapur

International Online Multidisciplinary Journal

Review of Research

Save Tree. Save Paper. Save World

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports
Organized

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

प्रती

42.	THE STUDY OF PROBLEMS OF TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION IN COVID-19 Dr. Mahesh Babanrao Dhembare	136
43.	EFFECT OF YOGIC AND AEROBIC EXERCISE ON PHYSICAL VARIABLES OF HIGH SCHOOL STUDENTS Ramesh. Madar ¹ and Dr. Rajkumar. P. Malipatil ²	140
44.	YOGA AND HEALTH Dr. Kishor V.	143
45.	THE COVID - 19 IMPACT ON INDIAN ECONOMY Dr. Supekar Dnyaneshwar Dattatray	147
46.	A STUDY ON THE EFFECTIVENESS YOGASANA FOR RELIEVING STRESS OF COLLEGE STUDENT Dr. Kiran Tukaram Chokakkar	151
47.	COMPARATIVE STUDY OF RESPIRATORY RATE, VITAL CAPACITY, HEART RATE AND BLOOD PRESSURE OF SOCCER PLAYERS IN NORMAL, PRE AND POST MATCHES Mr. Ajijul Rahaman Khan ¹ and Dr. Sanjit Sardar ²	154
48.	EFFECT OF DIGITAL PROGRAMME ON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF THE STUDENTS WITH VISUAL IMPAIRMENT AT PRIMARY LEVEL Miss. Sheetal Babanrao Vidhate	158
49.	DEVELOPMENT OF YOGA SKILLS AMONG SCHOOL STUDENTS Mr. Sharad Arun Sawale	164
50.	A STUDY OF EFFECTIVENESS OF MULTI-MEDIA PACKAGE FOR B.ED STUDENT- TEACHERS Dr. Patil Permeshwar Abhangrao	167
51.	DUBLIN CORE METADATA ELEMENTS AS EMERGING TRENDS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE DURING PANDEMIC Dr. Rishi S. Gajbhiye	170
52.	REINVENTING OF LIBRARY SERVICES DURING COVID -19 PANDEMIC ENVIRONMENT Dr. Sapnarani Shrawan Ramteke	174
53.	“ विषाणुजन्य आजारांचा इतिहास ” प्रा.सरला ब्रम्हदेव चव्हाण	178
54.	IMPORTANCE OF SPORTS PSYCHOLOGY FOR PLAYERS IN THE COVID -19 SCENARIO Dr. A. M. Manjunath	182
55.	“योगाचा 14 ते 16 प्रयोगातील खो खो खेळाडूंच्या शारीरिक व मानसिक क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास” डॉ. विष्णु धवळू ओरजे	186
56.	ROLE OF LITERATURE IN PANDEMIC Ameer Husen Tamboli ¹ and Dr. Laxman B. Patil ²	189
57.	A STUDY OF HEALTH AND PHYSICAL FITNESS AMONG YOGA AND CHESS PLAYERS Dr. Vandana Arak	192
58.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Miss. Tanmayee Ramchandra Dekhane ¹ and Dr. Nisha C. Waghmare ²	195

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.
Department of Physical Education and Sports
Organized
Two Day Multidisciplinary National Conference
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"
March 11th & 12th 2022

“ विषाणुजन्य आजारांचा इतिहास ”

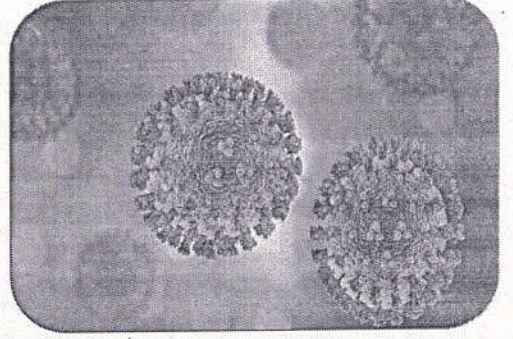
प्रा.सरला ब्रम्हदेव चव्हाण

विभाग- इतिहास, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा.

ई-मेल :- sarlachavan028@gmail.com

गोष्टवारा (Abstract) :-

कोविड-१९ मुळे विषाणूजन्य आजारांची इतिहास लिहिण्याची गरज भासली. पूर्वीपासून जिवानु व विषाणुमुळे कोणकोणते आजार होत आले आहे. यांचा इतिहास मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे. स्मॉल पॉक्स, चिकन पॉक्स, एड्स, प्लू, न्युमोनिया या विषाणूजन्य आजारांचा इतिहास थोडक्यात सांगितला आहे. ज्या त्या आजारानुसार औषधोपचार डॉक्टरांच्या सल्ल्याप्रमाणे घेतले पाहिजेत, जेणेकरून अँटीव्हायरल औषधे घेतल्यामुळे संबंधित आजारास प्रतिबंध बसुन त्याचा प्रसार होणार नाही. कोविड-१९ मुळे मुळे मानवाची जी हानी झाली आहे. त्यामुळे आता आपली जीवनशैली कशी ठेवली पाहिजे काय काळजी घेतली पाहिजे त्याचा विचार करण्याची गरज भासली. कोविड-१९ च्या अगोदरही अनेक विषाणूजन्य आजारांच्या साथी आल्या होत्या. पण त्यामुळे एवढा हाहाकार झाला नव्हता लसीकरणामुळे ते ते आजार लवकर आटोक्यात आले होते.

आपल्या जीवनशैलीमध्ये बदल करणे आवश्यक ठरले आहे. विज्ञान तंत्रज्ञानामुळे मानवाची कितीही प्रगती झाली असली तरी निसर्गाच्या पुढे आपण जाऊ शकत नाही म्हणजेच मानवापेक्षा निसर्ग हा श्रेष्ठ आहे हे पुन्हा एकदा जगाला समजून चुकले आहे म्हणूनच आपण आहार, विहार, व्यायाम आणि स्वच्छता याकडे जाणिवपूर्वक लक्ष देणे गरजेचे ठरले आहे. मानवाने कितीही प्रगती केली असली तरी कोविड-१९ मुळे तो हतबल झाला होता. लस लगेच निर्माण करता येत नाही. त्यासाठी काही कालावधी हा जातोच तसेच महत्वाचे म्हणजे निसर्गामध्ये आपण प्रमाणापेक्षा अतिक्रमण करू नये याची जाणीवसुद्धा या निमित्ताने झाली आहे. निसर्गप्रमाणेच मानवाला सुध्दा परिवर्तनाची गरज आहे हे सिद्ध झाले आहे आणि त्यानुसारच आचरण करावे लागणार आहे.

प्रास्ताविक (Introduction) :-

कोविड-१९ मुळे जगामध्ये जो हाहाकार सुरु झाला. त्यामुळे सगळीकडे त्याचीच चर्चा सुरु झाली. संसर्गजन्य आजार थांबविण्यासाठी काय केले पाहिजे काय करू नये याविषयी सगळीकडे कार्यशाळा चर्चासत्रे सुरु झाली. यामधून मानवाला कसे बाहेर काढायचे याचाच विचार सर्व पातळीवर सुरु झाला. विविध देशांमध्ये या आजारावर लस काढण्यासाठी संशोधन सुरु झाले. कोविड-१९ मुळे त्रासलेल्या लोकांना वाटत होते की, लस लवकर तयार होईल परंतु लस तयार होऊन तिचा प्रत्यक्षात उपयोग करणे ही एवढी साथी गोष्ट नव्हती. त्यावेळी शास्त्रज्ञांची किंमत लोकांना कळाली की, लस तयार करणे ही एवढी साथी गोष्ट नाही.

संपूर्ण जगामध्ये ही लाट आली होती. लोकांचे आयुष्यच पुर्णपणे बदलून गेले होते. कधी नव्हे ती दहशत संपूर्ण जगाला बसली होती. लोकांना घराबाहेर पडण्याची अप्रत्यक्ष बंदी झाली होती. मग प्रश्न असा पडतो की, या अगोदर कधी अशा विषाणूचा प्रादुर्भाव झाला होता का ? किंवा कोणकोणत्या विषाणूमुळे मानवाला त्रास सहन करावा लागला आहे. याचा विचार सुरु झाला. सर्व सामान्य माणुस प्रथमच विषाणूबद्दल विचार करू लागला. या आजारावर मात करण्यासाठी वैद्यकीय तपासण्या घेण्यात येऊ लागल्या. त्यामुळे निदान लवकर होवू लागले. भारताचा विचार करता विविध राज्यांमध्ये प्रयोगशाळा सुरु करण्यात आल्या. त्यामुळे या विषाणूचा प्रसार रोखण्यास मदत होवू लागली पण प्रश्न असा पडला की, या अगोदर अशा विषाणूचा मानवाला त्रास झाला होता का, ते कोणते विषाणू होते याचाही विचार लोक करू लागले. विविध कार्यक्रमांमधून त्याविषयी बोलू लागले, लिहू लागली, सर्व प्रथमच संपूर्ण जगाला या विषाणूमुळे विचार करायला भाग पाडले. अशारितीने विविध विषाणूविषयी माहिती लोक मिळवू लागले. याअगोदर अशा विषाणूचा किती त्रास झाला होता, त्यावर काय उपाययोजना केल्या होत्या याचा अभ्यास सुरु झाला. यामुळे मानव जातीचे काय काय नुकसान झाले याचा

Coordinator

Principal

Review of Research

ISSN: 2249-894X

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203, Dist. Solapur

Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.

Punyshlok Ahilyadevi Holkar Solapur
University, Solapur, Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports Organized

TWO DAY MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

“Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases”

March 11th & 12th 2022

CERTIFICATE

This is Certified that प्रा. अंकुश तुकाराम करपे
of यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय करमाळा.

has participated in this Two Day National Conference and the title of Research paper/Review article is

कोविड - १९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम व उपाय

Published by International Multidisciplinary Online Journal “Review of Research” with

Impact factor 5.7631 (UIF) and ISSN- 2249-894X

Yashwantrao Chavan
Editor-In-Chief

Dr. Ashok Yakkaladevi

Dr. Atul Tanaji Lakde

Conference Coordinator

Dr. Atul Tanaji Lakde

Dr. Laxman Babasaheb Patil

Conference Convener

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil

International Online Multidisciplinary Journal

Save Tree. Save Paper. Save World

Review of Research

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.**

**Department of Physical Education and Sports
Organized**

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

22	26.	THE ROLE OF NCCIN CORONA-19 EPIDEMIC AWARENESS : A CASE STUDY BY NCC DEPARTMENT YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA KARMALA Lt. Dr.Mrs. Vijaya Haridas Gaikwad	83
25	27.	ROLE OF TEACHER AND LEARNER IN ONLINE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN COVID-19 Dr. Ankush Sahebrao Doke	87
27	28.	IMPACT OF COVID 19 ON SOCIETY AND EDUCATION IN INDIA Sudhir Dinkar Mulik	90
30	29.	THE GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF CROP COMBINATION IN SOLAPUR DISTRICT Shri. Sambhaji Arjun Bansode	93
32	30.	A STUDY ON PHYSICAL ACTIVITY AND STRESS LEVELS AMONG DEGREE COLLEGE STUDENTS Mr. Arsheed Hussain Bhat ¹ and Mr. Shafiq Ur Rehman ²	98
35	31.	कोविड १९ मध्ये आरोग्यासाठी विविध उपक्रम Dr. Nagtilak Ramhari Shivaji	101
38	32.	ROLE OF SOCIAL WORKER DURING COVID-19 PANDEMIC Pratik Anil Kamble ¹ and Dr. Nisha C Waghmare ²	104
41	33.	"EFFECT OF YOGIC EXERCISES AND AEROBIC EXERCISES ON PSYCHOLOGICAL VARIABLES OF STRESS SECONDARY SCHOOL CHILDREN" Kum. ShankJayamma ¹ and Dr. K.P. Martin ²	107
6	34.	"A STUDY ON KABADDI PLAYING ABILITY OF SELECTED ANTHROPOMETRICS VARIABLES AMONG STATE LEVEL WOMEN KABADDI PLAYERS". Kum. Jyoti Savalagi ¹ and Dr. Jyoti. A. Upadhye ²	111
49	35.	कोविड - १९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम व उपाय प्रा. अंकुश तुकाराम करपे	115
54	36.	RESPONSIBILITY OF MEDIA FOR PROMOTING HEALTH IN COVID-19 PANDEMIC Mr. Mahadeo Sadashiv Waghmare ¹ and Prof. Dr. Anil G Kamble ²	119
57	37.	USE OF AYURVEDIC MEDICINAL PLANTS TO PRESERVE HEALTH AND WELLNESS Dr. Kadwe Smita Krishnarao	121
60	38.	A STUDY OF MEDITATION AND ITS IMPORTANCE TO ARCHERY PLAYER'S PERFORMANCE Dr. Dattatraya Mahadeo Birajdar	125
63	39.	COMPARATIVE STUDY OF RUNNER AND NON-RUNNER POWER Dr. M. P. Choure (Offi. Principal)	128
66	40.	"A STUDY OF THE POSITIVE EFFECT OF SMART PHONES ON THE ACADEMIC CURRICULUM OF COLLEGE STUDENTS" Pankaj Ravindra Patil ¹ and Dr. Rahul R. Thakur ²	130
72	41.	IMPACT OF COVID-19 ON INDIAN AGRICULTURE Assistant. Professor. Mr.Deshmukh.S.K.	134
75			
78			

कोविड - १९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम व उपाय

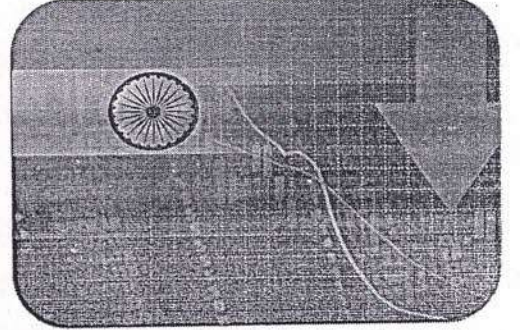
प्रा. अंकुश तुकाराम करपे

अर्थशास्त्र विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय करमाळा.

मो. ९४०५३५७०९६

गोष्टवारा :-

चीनमधील 'वुहान' शहरामधून सुरुवात झालेल्या कोविड-१९ या संसर्गजन्य रोगाने अल्पावधीतच संपूर्ण जग व्यापून टाकले. परिणामी जगातील बहुतांश देशांच्या अर्थव्यवस्था कोलमडल्या त्यामुळे जागतिक आरोग्य संघटनेने कोविड-१९ ही जागतिक महामारी असल्याचे घोषित केले. भारतामध्ये ही कोविड-१९ या विषाणूचा प्रसार मोठ्या प्रमाणात झाला. त्यावर मात करण्यासाठी सरकारने टाळेबंदी लादली त्याचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर पार मोठा आघात झाला. अर्थव्यवस्थेतील कृषि, उद्योग व सेवा क्षेत्रांची खूप मोठ्या प्रमाणात आर्थिक पिछेहाट झाली. असंघटीत क्षेत्रातील कामगार वर्ग, गरीब व्यक्ती, आदिवासी समुदायातील व्यक्ती, यांच्यावर उपासमारीची वेळ आली. त्यांचे अतोनात हाल झाले. रिझर्व बँकेच्या अहवालानुसार सन. २०२०-२१ मध्ये कृषि, उद्योग व सेवा क्षेत्र. तसेच आयात निर्यात व स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन या सर्व आर्थिक चलामध्ये ऋणात्मक वाढ झाली असल्याचे दिसून येते.

कोविड-१९ च्या या महामारीतून देशाची अर्थव्यवस्था सावरण्यासाठी भारत सरकारने असंघटीत क्षेत्रातील कामगारांसाठीचे पॅकेज व आत्मनिर्भर पॅकेज घोषित केले. त्या अंतर्गत शेतकरी जेष्ठ नागरिक, विधवा महिला, निराधार व्यक्ति, असंघटीत क्षेत्रातील कामगार, महिला बचत गट, सुक्ष्म व लघु व मध्यम उद्योजक, आदिवासी व मासेमारी कामगार यांच्यासाठी विविध योजना राबविल्या त्यामुळे महामारीच्या काळात वरिल सर्व घटकांना सरकारचा मोठा दिलासा मिळाला.

प्रस्तावना :-

जानेवारी २०१९ च्या मध्यात चीनमधील 'वुहान' शहरामधून कोरोना विषाणूचा प्रसार संपूर्ण जगामध्ये झाला. म्हणजेच कोरोनाचे जागतिकीकरण झाले. परिणामी ११ मार्च २०२० रोजी जागतिक आरोग्य संघटनेला कोरोना ही जागतिक महामारी असल्याचे घोषित करावे लागले. कोरोना महामारीमुळे संपूर्ण जगाच्या सामाजिक, आर्थिक, मानसिक, राजकीय, ऐतिहासिक, शैक्षणिक अशा विविध पैलूंवर दीर्घकालीन गंभीर परिणाम झाले असल्याचे दिसून येते. सर्वात महत्वाचे म्हणजे संपूर्ण जगाचे 'अर्थचक्र बंद पडले. भारतातही २९ जानेवारी २०२० रोजी केरळमध्ये पहिला रुग्ण आढळून आला व अल्पावधीतच कोरोना या संसर्गजन्य महामारीने संपूर्ण देश व्यापून टाकला. याचे भारताच्या सामाजिक, आर्थिक, राजकीय, सांस्कृतिक, मानसिक, शैक्षणिक, ऐतिहासिक जीवनावर दूरगामी परिणाम झाले. 'बलवान असेल तर तो जगेल' याची प्रचिती मानवजातीला आली. जागतिक प्रमुख अर्थव्यवस्थाप्रमाणेच भारतीय अर्थव्यवस्थेवरही या महामारीचे गंभीर परिणाम झाले. अर्थव्यवस्थेतील कृषि, उद्योग, सेवा, राष्ट्रीय उत्पादन, आयात व निर्यात क्षेत्रांचे मोठ्या प्रमाणात आर्थिक नुकसान झाल्याने त्यांच्यावर प्रतिकूल परिणाम झाले. याचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न या संशोधन लेखामध्ये केला आहे. तसेच या महामारीतून बाहेर येण्यासाठी सरकारने केलेल्या आर्थिक उपायांचाही अभ्यास यामध्ये केला आहे.

बीजसंज्ञा - अर्थव्यवस्था, कोरोना विषाणू, संसर्गजन्य रोग, परिणाम, उपाय, महामारी.

उद्दिष्टे :-

- १) भारताच्या अर्थव्यवस्थेवरील कोरोना विषाणूचा परिमाण अभ्यासणे.
- २) कोरोना महामारीवरील भारत सरकारने केलेल्या आर्थिक उपायांचा अभ्यास करणे.

International Online Multidisciplinary Journal

Review of Research

Save Tree. Save Paper. Save World

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.**

**Department of Physical Education and Sports
Organized**

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

75.	ROLE OF LITERATURE DURING PANDEMIC: TOOL OF HUMANITY Ms. Rupali Rajendra Agalave ¹ and Dr. L. B. Patil ²	270
76.	'शकुंतला की अंगूठी' नाटक की मनोवैज्ञानिकता प्रा. दशरथ काशिनाथ खेमनर ¹ , डॉ. विनायक खरटमल ²	273
77.	"INTERNATIONAL LEVEL INFRASTRUCTURE FOR A HOST OF OLYMPICS IN INDIA" Deshmukh Appasaheb Mallapa	276
78.	IMPORTANCE OF WILD VEGETABLES ON RURAL SPORTS PLAYER OF SOLAPUR DISTRICT Dr. Siddharth K. Murumkar	278

ABSTRACT:

Exercise
th but also
ulates chem
brain respo
rs to cognit
about how p
the term "m
nder. Ment
sical health
Being
ren with s
l is near ab
st cases is
th. It is ver
archer use
Regula
extend life

KEYWORDS:

SCOPE OF

INTRODUCTION

Even

most t t

day ans

me hea

page i

nts, not

marked

EXAMINATION

Ever

continuing

ing -

INTRODUCTION

Me

gle thin

nal dis

Re

ROLE OF LITERATURE DURING PANDEMIC: TOOL OF HUMANITY

Ms. Rupali Rajendra Agalave¹ and Dr. L. B. Patil²

¹Research Scholar, P.A.H. Solapur University, Assistant Professor, Department of English, Changu Kana Thakur Arts, Commerce and Science College, New Panvel Autonomous Dist: Raigad 410206, Maharashtra.

²Research Supervisor, Principal, Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Dist: Solapur, 413203, Maharashtra.

ABSTRACT: -

The catastrophic assault of pandemic has greatly disturbed the development of the world. It worked as a demon which deconstructed the basic foundations of progress and has posed multiple questions in front of the existence of humanity. Despite of the fact that literature served as a healing tool to humans to get rid of their problems. Broadly speaking origin and development of literature is community centered and has been used to solved variety of problems. Literature carries multidisciplinary knowledge of all the fields. Literature illustrates the journey of individual and society being a part of or eyewitness of pandemic. It inspires humanity to be aware and accept the reality. It provides all the information along with guideline based on the past experiences about the pandemic situations which played an important role to build up confidence and provide the necessary information to cope with the pandemic situation. The present research paper is the humble enterprise to show undeniable function of literature that juxtaposes multidisciplinary approach to bring powerful and revolutionary changes in human life. The paper employs the descriptive method to bring at the result.

KEY WORDS: - Literature, Catastrophic, Pandemic, Humanity, community centered.

INTRODUCTION: -

As we know the literature has the power to change the human's life. We know that Sindhu Sapkal who is willing to do suicide due to the betrayal of her husband, but when she read literature, it inspires her to live and serve and cure the actual needy person, and we know the result that she successfully runs orphanage and saved so many lives, she became the mother of every child who lost their parents. It is the strength and power of literature. From the ancient period the literature provides an inspiration to every human being to and make ease in their difficulty. Literature doesn't only talk about the problems encountered by ancestor but also provides solutions. Literature produced during 16th century by Shakespeare provide an inspiration and philosophy for better lifestyle for today's generation. So many other writers also there who provide the philosophy of life through the literary works.

The present research paper entitled "Role of Literature during Pandemic" proposes to focus the importance of literature and being a source of knowledge of how to cope with the challenging situations of Covid 19 pandemic. The work of Daniel Defoe's "A Journal of the Plague year" (1722), Ahmed Ali's Twilight in Delhi (1940), Albert Camus' The Plague (1947), and Michael Crichton's The Andromeda Strain (1961) these are the literary works which reflect the conflict of pandemic situations and portray the struggle and fight of individual and society against the pandemic. These all depict the exact pandemic condition and suffering of society.

Review of Research

Cordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

ISSN: 2249-894X

Impact Factor: 5.7631(UIF)

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

International Online Multidisciplinary Journal

Review of Research

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.**

**Department of Physical Education and Sports
Organized**

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

75✓	ROLE OF LITERATURE DURING PANDEMIC: TOOL OF HUMANITY Ms. Rupali Rajendra Agalave ¹ and Dr. L. B. Patil ²	270
76.	'शकुंतला की अंगूठी' नाटक की मनोवैज्ञानिकता प्रा. दशरथ काशिनाथ खेमनर ¹ , डॉ. विनायक खरटमल ²	273
77.	"INTERNATIONAL LEVEL INFRASTRUCTURE FOR A HOST OF OLYMPICS IN INDIA" Deshmukh Appasaheb Mallapa	276
78.	IMPORTANCE OF WILD VEGETABLES ON RURAL SPORTS PLAYER OF SOLAPUR DISTRICT Dr. Siddharth K. Murumkar	278

Yashv

Nutrition, E

Aneka

TRACT:

Exercise
th but also
ulates chem
brain respon
ers to cogniti
about how p
the term "m
order. Mento
sical health.

Being a
dren with s
I is near ab
st cases is a
th. It is ver
earcher use
Regula
extend life

WORDS:

POSE OF

AT SEER

Exerc

Inter. t i

shy musc

ave her

ough in

ates, not

moder

ENTAIN

Exer

Attending

ing and

ATISN

Men

ple thin

nal disc

Re

‘शकुंतला की अंगूठी’ नाटक की मनोवैज्ञानिकता

प्रा. दशरथ काशिनाथ खेमनर¹, डॉ. विनायक खरटमल²

¹शोधछात्र, हिंदी विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापुर।

²शोध-निर्देशक तथा हिंदी विभाग प्रमुख, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापुर।

स्वातंत्र्योत्तर हिंदी नाटक मनोविज्ञान से विशेष प्रभावित रहा है। आज की भौतिकवादी तथा बाजार व्यवस्था ने व्यक्ति को जीने के लिए लाचार तथा विवेकशून्य बना दिया है। इस बनी-बनाई पूरी व्यवस्था में व्यक्ति खुलकर नहीं जी सकता है। अपनी संवेदनाओं की आत्मपीड़न में जी रहा व्यक्ति जीवन में कोई ठोस निर्णय नहीं ले पाता है। तमाम विरोधों और संकटों में सुखानुभूति की खोज कर रहा मनुष्य बार-बार परिस्थिति का मानसिक शिकार होता जाता है। सुरेंद्र वर्मा का ‘शकुंतला की अंगूठी’ नाटक परिस्थिति का शिकार हुए कुमार और कनक की कुंठा, घुटन तथा मानसिक बिखराव को मनोवैज्ञानिक ढंग से प्रस्तुत करता है।

सुरेंद्र वर्मा ने इस नाटक में कुमार और कनक के माध्यम से वर्तमान के लाखों शकुंतलाओं और दुष्यंतों के प्रेम तथा काम संबंधों को व्यक्त किया है, जिनके संबंधों को कोई पहचान तथा किनारा नहीं मिला है। नैतिकता को सर्वोपरि माननेवाली समाज व्यवस्था स्त्री-पुरुषों के प्रेम तथा काम संबंधों को संकुचित दृष्टि से देखती है। शकुंतला समाज की इसी मनोवृत्ति का शिकार हुई है। सुरेंद्र वर्मा ने दुष्यंत और शकुंतला के माध्यम से यौन संबंधों को लेकर अनेक सवाल उठाए हैं। साथ ही पात्रों के मन में उतरकर उनके मन की मानसिक पीड़ा के जड़ तक पहुँचकर उसके कारणों की मनोवैज्ञानिक पड़ताल भी की है। उनका ‘शकुंतला की अंगूठी’ नाटक यौन संबंधों की मनोवैज्ञानिक व्याख्या प्रस्तुत करता है।

चौदह दृश्यों में विभाजित यह नाटक महाकवि कालिदास द्वारा रचित संस्कृत नाटक ‘अभिज्ञान शाकुंतलम्’ के पूर्वाभ्यास को लेकर है। सुरेंद्र वर्मा ने इस नाटक के कथानक को इस प्रकार बुना है कि इसमें कालिदास कालीन वातावरण को, शांत एवं समरस जीवन मूल्यों को, आज मशीन युग के तनावग्रस्त वातावरण को, व्यक्ति के अकेलेपन को, स्त्री-पुरुष संबंधों को, उनके द्वंद्व को और जीवन मूल्यों के निरंतर पतन को समानांतर रखकर तुलनात्मक ढंग से प्रस्तुत किया है।¹ नाटक के प्रथम दृश्य में सुरेंद्र वर्मा ने ‘अभिज्ञान शाकुंतलम्’ नाटक के पूर्वाभ्यास के दौरान कुमार के माध्यम से ‘अभिज्ञान शाकुंतलम्’ की जो भूमिका स्पष्ट की है, वह वस्तुतः इस नाटक की भी भूमिका है। कुमार कहता है—“यह नाटक औरत और आदमी के रिश्ते के बारे में है, जिसके ताने-बाने, चाहत और तनाव, सुख और तनाव, सुख और घुटन, सपनों और सिसकियों से गूँथे गए हैं।”² वर्तमान मशीनी युग में व्यक्ति जहाँ एक ओर व्यक्तिगत सुख की चाह के संघर्ष में मशगूल है, वहीं दूसरी ओर अपने आप से कटकर अकेलेपन का जीवन जीने के लिए भी अभिशप्त है। यह जीवन संघर्ष ही उसकी मानसिक पीड़ा का कारण बन जाता है। प्रस्तुत नाटक में सुरेंद्र वर्मा ने व्यक्ति की इसी पीड़ा को दुष्यंत और शकुंतला के बहाने कुमार और कनक के माध्यम से व्यक्त किया है।

प्रस्तुत नाटक का कथानक दो स्तरों पर चलता है। एक संस्कृत के महाकवि कालिदास द्वारा रचित ‘अभिज्ञान शाकुंतलम्’ के दुष्यंत और शकुंतला के प्रेम संबंधों को लेकर है, तो दूसरा इस नाटक के प्रमुख पात्र कुमार और कनक के प्रेम और यौन संबंधों को लेकर है, जो कमशः दुष्यंत और शकुंतला की भूमिका को साकार कर रहे हैं। इस कथानक के माध्यम से सुरेंद्र वर्मा ने वर्तमान समय में परिस्थितियों के दबाव में जीवन यापन कर रहे व्यक्ति की मनोदशा को अत्यंत गहराई से व्यक्त किया है। दुष्यंत और शकुंतला की भूमिका साकार कर रहे कुमार और कनक इन भूमिकाओं के माध्यम से अपने व्यक्तिगत जीवन की गहरी अनुभूतियों को महसूस करते हैं। वे दोनों दुष्यंत और शकुंतला में अपने आप को पाते हैं।

Review of Research
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

ISSN: 2249-894X

Impact Factor: 5.7631(UIF)

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

ISSN 2394 - 2266

भारतीय विद्या मंदिर, अमरावती द्वारा संचालित
भगवंतराव शिवाजी पाटील महाविद्यालय, परतवाडा

जिला अमरावती (महाराष्ट्र)

हिंदी विभाग द्वारा आयोजित

महाराष्ट्र हिंदी परिषद का 28 वाँ अधिवेशन
एवं

अंतरराष्ट्रीय ई- संगोष्ठी
(दि. 17 सितंबर 2021)

सार्थक उपलब्धि

21 वीं सदी के हिंदी साहित्य में महिला लेखन की भूमिका

- प्रधान संपादक -

प्रो.डॉ. जिजाबराव पाटील

- संपादक -

डॉ. गजानन चव्हाण

-अतिथि संपादक -

प्रो.डॉ. अरुण घोगरे

अनुक्रम

क्र.	शोध आलेख का शीर्षक एवं नाम	पृ. क्र.
1	मीसाकांत की 'गली दुल्हनवाली' कहानी संग्रह में नारी चेतना की सार्थक तलाश- डॉ. राजेंद्र उमेकर	01
2	'यमदीप' उपन्यास में चित्रित किन्नर और नारी विमर्श- डॉ. अरुण घोगरे	03
3	'समय सरगम' उपन्यास में चित्रित वृद्ध जीवन की त्रासदी - डॉ. अनिल साळुंखे / अमोल मोरे	06
4	स्त्री अस्मिता की तलाश करती आत्मकथा-'अन्या से अनन्या'- प्रो. डॉ. रणजीत जाधव	09
5	'सेज पर संस्कृत' उपन्यास में सामाजिकता-प्रो.डॉ. जिजाबराव पाटील	12
6	'आवां' उपन्यास में चित्रित नारी विमर्श के विविध आयाम- डॉ. महेंद्र रघुवंशी	15
7	हिम्मतवाली इपिल -प्रो. डॉ. जयश्री गावित	18
8	'जहानू' एक आत्मनिर्णयात्मक उपन्यास- डॉ. गजानन चव्हाण	20
9	चित्रा मुद्गल की कहानियों में दाम्पत्य जीवन की समस्याएँ -डॉ. अल्पेशभाई एच. गामीत	23
10	मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यासों में नारी चिंतन- डॉ. अभयकुमार रमेश खैरनार	25
11	दलित नारी की शोषण मुक्ति की गाथा - 'शिकंजे का दर्द' - डॉ. सुनीता एन. कावळे	28
12	मीनाक्षी स्वामी कृत "भूभल" उपन्यास में कानून व्यवस्था बनाम जन-चेतना -डॉ. मृगेन्द्र राय	31
13	21वीं सदी में चित्रा मुद्गल की कथा-यात्रा- डॉ. दिनेश प्रसाद साह	35
14	सूर्यबाला के साहित्य में अभिव्यक्त नारी चेतना- डॉ. आभा सिंह	38
15	प्रवासी स्त्री कविता में जीवन यथार्थ का चित्रण -डॉ. प्रिया ए.	41
16	"नगाड़े की तरह बजते शब्द " काव्य संग्रह में आदिवासी विमर्श- प्रो. देविदास क. बामणे	45
17	खुरदुरी हथेलियाँ : खुरदुरे यथार्थ की कविताएँ- अर्चना अय्यप्पन	49
18	अंजना संधीर के काव्य संग्रह 'अमरीका हड्डियों में जम जाता है' में चित्रित भारतीयों की वेदना- डॉ. चित्रा मिलिंद गोस्वामी	53
19	चित्रा मुद्गल: सृजन के विविध आयाम- डॉ. यशोदा मेहरा	56
20	21 वीं सदी के हिंदी साहित्य में महिला लेखन की भूमिका-रजनी साहू 'सुधा'	59
21	सुशीला टाकभैरे के साहित्य में नारी चेतना- प्रोफेसर डॉ. बालकवि लक्ष्मण सुरंजे	63
22	सुषमा मुनिंद्र जी की कहानियों में चित्रित महिला-प्रो.डॉ. संजयकुमार शर्मा / भारती राजधर निकम	66
23	मन्नू भंडारी के कथा साहित्य में चित्रित समस्याएँ- डॉ. कंचन शर्मा	69
24	21 वीं सदी के महिला उपन्यासकारों के साहित्य में चित्रित नारी विद्रोह -डॉ. प्रेमा विश्वनाथ गाडवी	73
25	मृणाल पाण्डे के साहित्य में कामकाजी नारियों की स्थिति -डॉ. पूनम त्रिवेदी	76
26	तृणा मुकर्जी कृत 'आगाज़' काव्य संग्रह का समीक्षात्मक अध्ययन - डॉ. सुमेध पी. नागदेवे	79
27	21 वीं सदी का महिला कथा लेखन- प्रो. डॉ. सुरेखा प्रेमचंद मंत्री	82
28	21 वीं सदी के हिन्दी साहित्य में महिला लेखन की भूमिका महेरुनीसा परवेज़ का उपन्यास 'पासंग'- डॉ. नजमाबानु. ए. मलेक	85

हिंदी की महिला लेखिकाओं में कृष्णा सोबती का नाम आदर से लिया जाता है। कृष्णा सोबती हिंदी की उन चुनिंदा महिला साहित्यकारों में से एक है जिन्होंने अपने साहित्य के माध्यम से सामाजिक समस्याओं का यथार्थ चित्रण किया है। कृष्णा सोबती का समूचा साहित्य मानव जीवन की वास्तविकता को यथार्थ रूप में पाठकों के सामने अभिव्यक्त करता है। विशेष रूप से सन 2000 में प्रकाशित ‘समय सरगम’ उपन्यास वृद्ध लोगों की समस्याओं को अभिव्यक्त करता है। हिंदी साहित्य में अब तक कई उपन्यासों में वृद्ध पीढ़ी की चिंताओं तथा समस्याओं को चित्रित किया है, किंतु ‘समय सरगम’ उपन्यास सुशिक्षित समझे जाने वाले उच्च मध्यम वर्गीय परिवार के वृद्ध लोगों की दयनीय अवस्था का यथार्थ चित्रण करता है। 21 वीं सदी में आधुनिकीकरण और पाश्चात्य सभ्यता के अनुकरण के कारण भारतीय समाज और परिवार व्यवस्था में अमूला ग्रह परिवर्तन होता दिखाई दे रहा है। भौतिक विकास के पीछे दौड़ने वाली नई पीढ़ी के पास अपनी पुरानी पीढ़ी के लिए समय नहीं है; और ना ही उनका पुरानी पीढ़ी के विचारों से मेलजोल है। नई पीढ़ी पुरानी पीढ़ी से अलग होकर जी रही है। आज का युवा वर्ग संयुक्त परिवार की संकल्पना को अस्वीकार कर रहा है। परिणामस्वरूप वृद्ध माता-पिता अकेलेपन में जीवन जीने के लिए मजबूर हो जाते हैं। इसीलिए वृद्धों को बेगानापन, अकेलापन आदि समस्याओं से गुजरना पड़ रहा है। “वृद्धावस्था प्रायः थकान, कार्यशीलता में कमी, रोगों की प्रतिरोधक क्षमता की कमी से संबंधित होता है।”¹ वृद्धावस्था में अगर अपना कोई साथ नहीं होता तो वृद्ध शारीरिक और मानसिक रूप से कमजोर हो जाते हैं। उनकी समस्याएँ उन्हें दुर्बल बनाती हैं। कृष्णा सोबती का ‘समय सरगम’ उपन्यास ऐसे ही वृद्ध सयानों की समस्याओं को अभिव्यक्त करता है।

‘समय सरगम’ उपन्यास में कृष्णा सोबती ने आरण्या और ईशान इन दो पात्रों के माध्यम से दिल्ली जैसे महानगरों में बसे परिवार के बुजुर्गों की समस्याओं का चित्रण किया है। दिल्ली जैसे महानगरों में बूढ़े लोग शाम के समय अपने घरों से निकलकर किसी बगीचे में टहलते नजर आते हैं। “बूढ़े सयानों की टोली हर शाम इस छोटे-से बगीचे में पहले टहलते हैं, फिर बतियाती है। डी.डी.ए. की बंदौलत। नागरिक कृतज्ञ हैं इस छुटके-से बगीचे में बिछी हरियाली घास के लिए। फूलों की क्यारियों और लतरों के लिए। न होता यह सुहावना टुकड़ा तो देखती रहतीं यह आँखें सीमेंट के अपार्टमेंट-जंगल को। कम से कम यहाँ हवा तो ताजी है। घास में लगे बेल-बूटों की तरह छोटे-छोटे फूल जंगलों को सुख देते हैं। हर शाम सुखकर लगती है।”² आरण्या और ईशान भी इसी बगीचे में शाम को टहलने आते हैं। बगीचे में आए वृद्ध लोग अपनी-अपनी समस्याओं को एक दूसरे के सामने बयान करते हैं। “परिवार से दूर छिटके अकेले वरिष्ठ नागरिकों की अपनी ही उलझनें और समस्याएँ। अपने स्वयं के आसपास घुमती रीति-नीति। अपने होने से जुड़ी हैं संभावनाएँ और बूढ़ी हो चुकी आकांक्षाएँ। तन-मन की ऊहापोह में झुँझलाते कभी शांत, कभी रोग बीमारी और चिंताओं से परेशान।”³ किसी का बेटा, अमरीका में है तो किसी का इंग्लैंड, आस्ट्रेलिया और दुबई में। वरिष्ठ नागरिकों की यह हमउम्र टोली चुपके-चुपके एक दूसरे का खयाल रखती है।

आरण्या का बड़ा बेटा अमेरिका में है, तो छोटा बेटा लंदन में। दोनों अपनी भौतिक प्रगति के लिए दौड़ रहे हैं। उनकी इस दौड़ में बूढ़ी माँ काफी पीछे पड़ गई है। ईशान जब आरण्या के सामने संयुक्त परिवार का गुणगान करता है तो वह उसे कहती है “ईशान मुझे संयुक्त परिवार का अनुभव नहीं। दूर-पास से जो इसकी आवाजें सुनीं, वह सुखकर नहीं थी। इतना जानती हूँ कि परिवार की सुव्यवस्थित अस्मिता और गरिमा का मूल्य भी उन्हें चुकाना होता है जिनका खाता दुबला हो। परिवार की साँझी श्रुति-पैसे के व्यापारिक प्रबंधन में निहित है।”⁴ आरण्या संयुक्त परिवार में विश्वास नहीं करती क्योंकि उसके बेटे उसके पास नहीं हैं। वह अकेली अपना जीवनयापन करती है। आरण्या का यह मानना है कि आप जब बूढ़े हो जाते हो तो परिवार के लोग आप को अकेला छोड़ देते हैं। आरण्या खुद इस स्थिति से गुजर रही है। वह अपने लिए जब किराए का फ्लैट ढूँढ़ती है तो उसे वृद्धावस्था के कारण मिलना भी मुश्किल हो जाता है कोई फ्लैट उसे पसंद आता है तो मालिक उसके मृत्यु के डर अथवा वृद्धावस्था के कारण फ्लैट किराए पर देने के लिए तैयार नहीं होते। इससे पता चलता है कि वृद्धावस्था के कारण होनेवाली आकस्मिक मृत्यु के डर से कोई मकान मालिक अकेले वृद्ध लोगों को किराए पर मकान देने के लिए भी तैयार नहीं हो पाता।

ISSN 2394-2266

सार्थक उपलब्धि

21 वीं सदी के हिंदी साहित्य में महिला लेखन की भूमिका

खजाना छुपाया है। एक दिन बेटे जबरदस्ती पिता के गले से चाबी छीन लेते हैं। बाप का इससे बड़ा अपमान भी क्या हो सकता है ? प्रभुदयाल अपमानित होकर घर छोड़ मेरठ आते हैं। तब बेटे उनके पीछे डिटेक्टिव लगाते हैं। उन्हें शक है कि पिताजी ने मेरठ में दूसरी औरत रखी है। पिताजी दूसरी औरत को सारी जायदाद दे देंगे इसलिए बेटों द्वारा पिता की जासूसी की जाती है। उन पर नजर रखी जाती है। ऐसे ही हालात में एक दिन प्रभुदयाल का शव मिल जाता है। “पोस्टमार्टम की रिपोर्ट के अनुसार उनकी मृत्यु गला घोटने से हुई। शव मिला हिंडन से कुछ किलोमीटर आगे छप्पर के किनारे इमली के पेड़ के तले। खबर मिलते ही घर में हाहाकार मच गया। जो होना था वही हुआ। सोने के बिस्कुट और दूसरी औरत।”⁸ बेटों के मन में स्थित संपत्ति की लालसा पिता की मृत्यु का कारण बनती है। कृष्णा सोबती ने ‘समय सरगम’ उपन्यास में वृद्धावस्था में उपेक्षित जीवन जीने वाले कई लोगों का चित्रण किया है जिनमें श्रीमती और श्री सुंदरम, श्रीमती विक्रमराज, श्रीमती भट्टाचार्य, इला और आलोक देसाई, आदि कई वृद्ध हैं जो वृद्धावस्था में अपने ही बच्चों द्वारा उपेक्षित हो कर अकेलेपन में जीवन जी रहे हैं।

सारांश रूप में हम कह सकते हैं की ‘समय सरगम’ उपन्यास वृद्धों की समस्याओं को चित्रित करता है। भरे-पूरे संपन्न परिवार के लोग केवल वृद्ध होने के कारण अपने ही परिवार से अपमानित होकर उपेक्षित और अकेलेपन में जीवन जी रहे हैं। अपने बेटों के भविष्य के लिए अपना जीवन जिन्होंने व्यय किया उन्हें ही बुढ़ापे में परिवार से उपेक्षित होकर अकेलेपन से जीवन गुजारना पड़ रहा है। यही 21 वीं सदी के समाज की विडंबना है।

संदर्भ-

1. ऐजिंग एंड द एजेण्ड, चौधरी डी. पाल, प्रथम संस्करण 1992, नई दिल्ली, पृष्ठ-10
2. समय सरगम- कृष्णा सोबती, राजकमल प्रकाशन, पहला संस्करण- 2008, पृ. 89
3. वही, पृ. 106
4. वही, पृ. 64
5. वही, पृ. 71
6. वही, पृ. 74
7. वही, पृ. 98
8. बड़े बुजुर्ग, संपादक, प्रियदर्शन, पृष्ठ-30
9. वही, पृ. 99
10. वही, पृ. 112

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

लोकसंवाद फाउंडेशन, औरंगाबाद एकदिवसीय राष्ट्रीय परिषद् यशवंतराव चव्हाण आणि पंचायतराज व्यवस्था

सन्मानपत्र

भा. प्रा./डॉ. (अंकुश) तुकाराम करपे.

महाविद्यालय यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळ.

आपण मराठवाड्याची राजधानी औरंगाबाद नगरीत शनिवार, दिनांक २६ मार्च २०२२ रोजी झालेल्या 'यशवंतराव चव्हाण आणि पंचायतराज

व्यवस्था' या एकदिवसीय राष्ट्रीय परिषदेत निबंधवाचक म्हणून सहभागी झालात. यशवंतराव चव्हाण यांचे भारतीय

अर्थव्यवस्थेतील योगदान!

या विषयावर अभ्यासपूर्ण शोधनिबंध सादरीकरणाने आपल्या संशोधक दृष्टीचा

प्रत्यय दिला. आपल्या उत्साहवर्धक व स्फूर्तिदायक सहभागाचा आम्हांला निश्चित आनंद आहे!

करिता हे प्रमाणपत्र आपणास सन्मानपूर्वक प्रदान करण्यात येत आहे.

डॉ. गणेश मोहिते

सचिव,
लोकसंवाद फाउंडेशन, औरंगाबाद

शनिवार, दिनांक २६ मार्च २०२२

स्थळ: यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, औरंगाबाद

डॉ. राजेश करपे

अध्यक्ष,

लोकसंवाद फाउंडेशन, औरंगाबाद

यशवंतराव चव्हाण यांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान

प्रा. अंकुश तुकाराम करपे

अर्थशास्त्र विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय करमाळा

प्रास्तावना

आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार, देशाचे संरक्षणमंत्री, गृहमंत्री, परराष्ट्रमंत्री, अर्थमंत्री, वित्त आयोगाचे अध्यक्ष व शेवटी देशाचे उपपंतप्रधान ही सर्व पदे आपल्या कार्यकर्तृत्वाने ज्यांनी गाजवली ते म्हणजे यशवंतराव चव्हाण होत ते केवळ राजकीय मुत्सद्दी नव्हते, तर निसर्गप्रेमी, कलारसिक व समर्थ साहित्यिक होते. संघर्षमय स्थितीत कार्यरत राहण्याची त्यांची क्षमता ही असाधारण होती. साहित्य, संस्कृती व कलेच्या प्रसारात राजकीय नेता हा किती भरीव कार्य करू शकतो याचे आदर्श उदाहरण यशवंतराव शिवाय असूच शकत नाही. अखंड वाचन, प्रगल्भ मन, संवेदनशीलता, वक्तृत्व व लेखन अशा गुणवैशिष्ट्यांचा समुच्चय त्यांच्या अंगी झाला होता. आयुष्यात प्रत्येक पद संभाळताना आव्हानांशी सामना करितच यशवंतराव चव्हाण यांची वाटचाल झाली. म्हणूनच 'संकटमोचक नेतृत्व' म्हणून त्यांना गौरविले गेले. जागतिक घडामोडी, आंतरराष्ट्रीय राजकारण यावर त्यांचे बारकाईने लक्ष होते. परराष्ट्र खात्याचा कारभार करताना आपल्या मुत्सद्दीपणाचा, व्यवहारकुशलतेचा ठसा त्यांनी आंतरराष्ट्रीय पातळीवर उमटविला, देशाची अर्थव्यवस्था, संरक्षण सामर्थ्य, लोकशाही, जातीय विषमता, समाजवाद, परराष्ट्रनीति इत्यादी विषयांचे गांभीर्य त्यांनी जाणले होते. चलनवाढ, बेकारी, दारिद्र्य, आर्थिक विषमता या सर्वच अविकसित राष्ट्रासमोरील समस्या आहेत, हे यशवंतरावांनी स्पष्ट केले होते. या सर्व भूमिकेतून व महत्त्वपूर्ण निर्णयातून यशवंतरावांची प्रगल्भता प्रतीत होते.

यशवंतराव चव्हाण हे जसे आदर्श राजकारणी, समर्थ साहित्यिक, निसर्ग प्रेमी, कलारसिक होते. तसे ते थोर अर्थतज्ज्ञही होते. त्यांनी मांडलेल्या आर्थिक विचारांमध्ये शेतीसंबंधीचे विचार, उद्योगासंबंधीचे विचार, सहकार, समाजवाद, आर्थिक नियोजन स्वयंचलित विकास, ग्रामीण औद्योगिकरण यांचा समावेश होतो. अर्थमंत्री असताना यशवंतराव चव्हाण यांनी भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे. बँकांचे राष्ट्रीयीकरण, काळ्या पैशावरील निर्बंध, कृषीउपाय योजना, बेकारी निर्मूलन, राज्यसरकार व अर्थमंत्री, बांगलादेशी निर्वासितांचे अनपेक्षित आर्थिक आक्रमण या मुद्याद्वारे ते समजून घेता येते.

बीजसंज्ञा:- अर्थव्यवस्था, राष्ट्रीयीकरण, बेकारी, बँक, कृषी, औद्योगिकीकरण इत्यादी.

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे:-

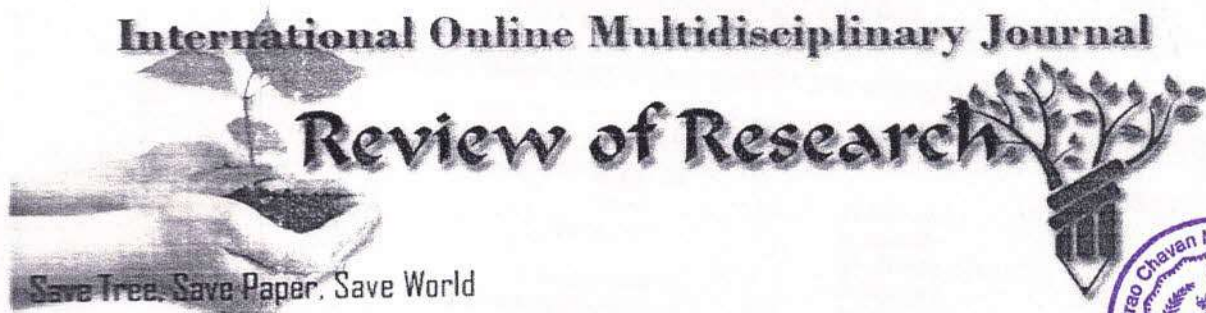
- 1) यशवंतराव चव्हाण यांचे व्यक्तिमत्व अभ्यासणे.
- 2) यशवंतराव चव्हाण यांचे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील योगदान अभ्यासणे.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.**

**Department of Physical Education and Sports
Organized**

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

22	26.	THE ROLE OF NCCIN CORONA-19 EPIDEMIC AWARENESS : A CASE STUDY BY NCC DEPARTMENT YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA KARMALA Lt. Dr.Mrs. Vijaya Haridas Gaikwad	83
25	27.	ROLE OF TEACHER AND LEARNER IN ONLINE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN COVID-19 Dr. Ankush Sahebrao Doke	87
27	28.	IMPACT OF COVID 19 ON SOCIETY AND EDUCATION IN INDIA Sudhir Dinkar Mulik	90
30	29.	THE GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF CROP COMBINATION IN SOLAPUR DISTRICT Shri. Sambhaji Arjun Bansode	93
32	30.	A STUDY ON PHYSICAL ACTIVITY AND STRESS LEVELS AMONG DEGREE COLLEGE STUDENTS Mr. Arsheed Hussain Bhat ¹ and Mr. Shafiq Ur Rehman ²	98
35	31.	कोविड १९ मध्ये आरोग्यासाठी विविध उपक्रम Dr. Nagtilak Ramhari Shivaji	101
38	32.	ROLE OF SOCIAL WORKER DURING COVID-19 PANDEMIC Pratik Anil Kamble ¹ and Dr. Nisha C Waghmare ²	104
41	33.	"EFFECT OF YOGIC EXERCISES AND AEROBIC EXERCISES ON PSYCHOLOGICAL VARIABLES OF STRESS SECONDARY SCHOOL CHILDREN" Kum. Shank Jayamma ¹ and Dr. K.P. Martin ²	107
6	34.	"A STUDY ON KABADDI PLAYING ABILITY OF SELECTED ANTHROPOMETRICS VARIABLES AMONG STATE LEVEL WOMEN KABADDI PLAYERS". Kum. Jyoti Savalagi ¹ and Dr. Jyoti. A. Upadhye ²	111
49	35.	कोविड - १९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम व उपाय प्रा. अंकुश तुकाराम करपे	115
54	36.	RESPONSIBILITY OF MEDIA FOR PROMOTING HEALTH IN COVID-19 PANDEMIC Mr. Mahadeo Sadashiv Waghmare ¹ and Prof. Dr. Anil G Kamble ²	119
57	37.	USE OF AYURVEDIC MEDICINAL PLANTS TO PRESERVE HEALTH AND WELLNESS Dr. Kadwe Smita Krishnarao	121
60	38.	A STUDY OF MEDITATION AND ITS IMPORTANCE TO ARCHERY PLAYER'S PERFORMANCE Dr. Dattatraya Mahadeo Birajdar	125
63	39.	COMPARATIVE STUDY OF RUNNER AND NON-RUNNER POWER Dr. M. P. Choure (Offi. Principal)	128
66	40.	"A STUDY OF THE POSITIVE EFFECT OF SMART PHONES ON THE ACADEMIC CURRICULUM OF COLLEGE STUDENTS" Pankaj Ravindra Patil ¹ and Dr. Rahul R. Thakur ²	130
72	41.	IMPACT OF COVID-19 ON INDIAN AGRICULTURE Assistant. Professor. Mr.Deshmukh.S.K.	134
75			
78			

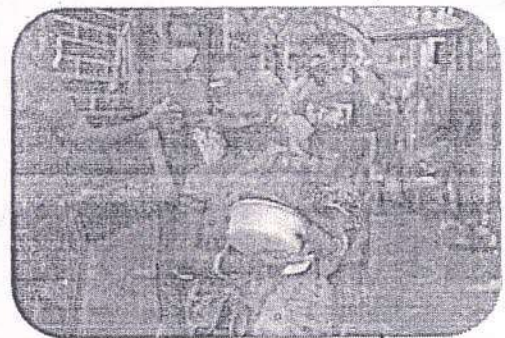
IMPACT OF COVID 19 ON SOCIETY AND EDUCATION IN INDIA

Sudhir Dinkar Mulik

Asst. Prof. Dept. of English,
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya,
Karmala, Dist. Solapur.

ABSTRACT -

Covid 19 is a pandemic, pandemic means a wide spread outbreak of an infectious disease, many people get infected in it at the same time. Covid 19 originated in the China but it is not sure yet whether it is invented in the Wuhan lab or created in animal body. But whatever may be the reason of its existence; it terrified to the world. It affected less or more on the each nation in the world. It had become a challenge to the experts in virology to invent a vaccine on it. This pandemic within few months it covered whole world. It is said that in every century there was such pandemic and it affected the large population of the world. At first in India, in metropolitan city like Mumbai, from abroad but later it out broke in rural and urban areas of India. It increased the unemployment in urban and rural areas. The farmers produced the crop and fruit in the summer time but because of lockdown they had to distribute it to the people without any cost.

KEY WORDS- pandemic, virus, lockdown, effect on world economy, biological weapon.

INTRODUCTION:

The Covid virus was already existed in the world. But this is novel Covid and it was first identified in December 2019, in Wuhan, so it is named Covid 19. The common symptoms of it are cold, fever, fatigue etc. Some experts believe that virus is invented in the lab of Wuhan, China, it is not natural virus. China had to compete with the America and want to be super power like America. So this may be the strategy if China to collapse the world economy and to an advantage of it. And to some extent China succeed in it. In this pandemic many countries did lock down and it affected on their economy. Indian economy also got affected because of it. It not only affected on companies of metropolitan cities but rural occupations also. The small business of urban and rural area stopped because of lack in demands. The labourers who were depend on daily wages for their livelihood confused to sustain their life in such condition. Many people had to lose their jobs and thousands of people became jobless in such critical condition.

Methodology: The researcher has used observation and content analysis methods for the research.

IMPACT OF COVID 19 ON INDIAN SOCIETY:

This pandemic was the first experience of the present people, before this it was heard about plague and cholera. At the initial time people took it casually and did not pay that much attention towards suggestions given by government. But in the course of time the intensity of the disease increased and it caused terror among people. The people who had left their hometown for jobs they were not allowed to return back to their home. They had to live somewhere out of the village, this was the reality of the rural area. The labourers who were from out of the state, because of this pandemic

Review of Research

ISSN: 2249-894X

Impact Factor: 5.7631(UIF)

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.

Punyshlok Ahilyadevi Holkar Solapur
University, Solapur, Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports

Organized

TWO DAY MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

CERTIFICATE

This is Certified that **Dr. Supekar Dnyaneshwar Dattatray**

of **Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala, Solapur. (MH)**

has participated in this Two Day National Conference and the title of Research paper/Review article is

THE COVID - 19 IMPACT ON INDIAN ECONOMY

Published by International Multidisciplinary Online Journal "Review of Research" with

Impact factor 5.7631 (UIF) and ISSN- 2249-894X

Editor-In-Chief

Dr. Ashok Yakkaladevi

Conference Coordinator

Dr. Atul Tanaji Lakde

Conference Convener

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil

International Online Multidisciplinary Journal

Review of Research

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631(UIF)

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports
Organized

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे ^१ , डॉ. हेमंत जे. वर्मा ^२	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19

प्रती

42.	THE STUDY OF PROBLEMS OF TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION IN COVID-19 Dr. Mahesh Babanrao Dhembare		59.
43.	EFFECT OF YOGIC AND AEROBIC EXERCISE ON PHYSICAL VARIABLES OF HIGH SCHOOL STUDENTS Ramesh. Madar ¹ and Dr. Rajkumar. P. Malipatil ²	140	60.
44.	YOGA AND HEALTH Dr. Kishor V.	143	
45.	THE COVID - 19 IMPACT ON INDIAN ECONOMY Dr. Supekar Dnyaneshwar Dattatray	147	61.
46.	A STUDY ON THE EFFECTIVENESS YOGASANA FOR RELIEVING STRESS OF COLLEGE STUDENT Dr. Kiran Tukaram Chokakkar	151	62.
47.	COMPARATIVE STUDY OF RESPIRATORY RATE, VITAL CAPACITY, HEART RATE AND BLOOD PRESSURE OF SOCCER PLAYERS IN NORMAL, PRE AND POST MATCHES Mr. Ajijul Rahaman Khan ¹ and Dr. Sanjit Sardar ²	154	63.
48.	EFFECT OF DIGITAL PROGRAMME ON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF THE STUDENTS WITH VISUAL IMPAIRMENT AT PRIMARY LEVEL Miss. Sheetal Babanrao Vidhate	158	64.
49.	DEVELOPMENT OF YOGA SKILLS AMONG SCHOOL STUDENTS Mr. Sharad Arun Sawale	164	65.
50.	A STUDY OF EFFECTIVENESS OF MULTI-MEDIA PACKAGE FOR B.ED STUDENT- TEACHERS Dr. Patil Permeshwar Abhangrao	167	66.
51.	DUBLIN CORE METADATA ELEMENTS AS EMERGING TRENDS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE DURING PANDEMIC Dr. Rishi S. Gajbhiye	170	67.
52.	REINVENTING OF LIBRARY SERVICES DURING COVID -19 PANDEMIC ENVIRONMENT Dr. Sapnarani Shrawan Ramteke	174	68.
53.	“ विषाणुजन्य आजारांचा इतिहास ” प्रा.सरला ब्रम्हदेव चव्हाण	178	69.
54.	IMPORTANCE OF SPORTS PSYCHOLOGY FOR PLAYERS IN THE COVID -19 SCENARIO Dr. A. M. Manjunath	182	70.
55.	“योगाचा 14 ते 16 प्रयोगातील खो खो खेळाडूंच्या शारीरिक व मानसिक क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास” डॉ. विष्णु धवळू शोरले	186	71.
56.	ROLE OF LITERATURE IN PANDEMIC Ameer Husen Tamboli ¹ and Dr. Laxman B. Patil ²	189	72.
57.	A STUDY OF HEALTH AND PHYSICAL FITNESS AMONG YOGA AND CHESS PLAYERS Dr. Vandana Arak	192	73.
58.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Miss. Tanmayee Ramchandra Dekhane ¹ and Dr. Nisha C. Waghmare ²	195	74.

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.
Department of Physical Education and Sports
Organized

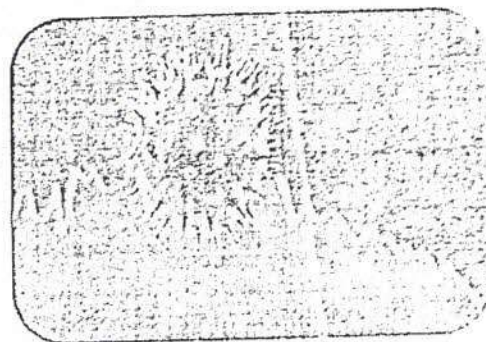
Two Day Multidisciplinary National Conference
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"
March 11th & 12th 2022

THE COVID - 19 IMPACT ON INDIAN ECONOMY

Dr. Supekar Dnyaneshwar Dattatray
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya,
Karmala, Solapur. (MH)

ABSTRACT -

The study of the covid -19 impact on Indian Economy. This study depends on secondary data. This study finds out that the covid -19 negatively impact on agriculture and food processing, employment, informal sector, GDP growth, financial market etc. This study suggests that government should be providing packs from agriculture, industry and labors. Government should be providing sustainable employment scheme for rural and urban areas in India.

KEY WORDS- Economy, Agricultural, Food, GDP, Growth and Market.

INTRODUCTION:

Pandemics are not new and have occurred at different stages in human history (Ferguson et al. 2020). While covid -19 originated in the city of Wuhan in the Hubei province COVID-19, Indian of China, it has spread rapidly across the world, resulting in a human tragedy and tremendous economic damages. By mid - June, there had been over 8 million cases of covid-19 globally, with over 436,000 deaths) Brodeur 2020. In additional, the crisis has put enormous strain on public and private avenues for financing innovation. Further, faced with declining revenue, uncertainty induced by the pandemic may push banks and inventors towards more risk-averse alternatives (Reddy 2020). The covid -19 pandemic has severely disrupted economic expected, with the global gross domestic product (GDP) expected to shrink by over 3 per cent in 2020, according to the International Monetary Fund (IMF - 2020). Following the outbreak of covid -19, a severe economic crisis hit the world, which appeared to be the worst since the Great Depression (Gopinath- 2020).

Literature Reviews: - Kathuria (2020) :- The find out that central and state government can play an important enabling role by providing incentives and protection to incoming intellectual property and capital.

Mathews (2006):-The find out that there is sufficient evidence that the internationalization of the semi conductor industry from Korea and Taiwan has happened because of their tacit knowledge linkages, business groups and of course, customers.

Sheel (2021) :- The find out that Indian economy has been badly hit by the pandemic , with one of the highest out put losses amongst major economics . One of the possible reasons for is the limited fiscal support despite a stringent lockdown, with most of the heavy lifting done through monetary measures. Suggest that India needs to recognize that such pandemics will come again. It need to diversify and secure its supply chains vaccine opt put and upgrade its poor healthcare infrastructure.

Coordinator
IQAC

Principal

Swami Ramanand Shikshan Prasarak Mandal's

SANT RAMDAS ARTS, COMMERCE AND SCIENCE COLLEGE, GHANSAWANGI

Ghansawangi, Dist. Jalna (MS), India

Affiliated to

Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad
and,

National Institute of Education, Kurundwad

Sahakarbhushan S. K. Patil College, Kurundwad

Kurundwad, Tal- Shirol Dist- Kolhapur India (MS), India

Affiliated to

Shivaji University Kolhapur

30th October 2021, Day-Saturday

Jointly Organized by

One Day Multidisciplinary International e-Conference
On

Agriculture and Rural Development: Strategic Issues and Reform Options

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Ms. Ankush T. Korpe
has participated in One Day
Multidisciplinary International e-Conference on 'Agriculture and Rural Development:
Strategic Issues and Reform Options' Jointly Organized by Sant Ramdas Arts,
Commerce and Science College, Ghansawangi Dist. Jalna and Sahakarbhushan S. K.
Patil College, Kurundwad on 30th October 2021, Day-Saturday
He/She has participated and presented a research paper entitled कृषी क्षेत्रातील

यशस्वी उपक्रमांचे सार्वजनिकीकरण
काकाची गरज

Convener

Dr. Tathe S.V.

Head Dept. of Geography
Sant Ramdas Arts, Commerce
and Science College,
Ghansawangi Dist. Jalna

Convener

Dr. A. D. Jadhav

Head Dept. of Economics
Sahakarbhushan S. K. Patil
College, Kurundwad

Organizing Secretary

Dr. Y. M. Chavan

I/C Principal
Sahakarbhushan S. K. Patil
College, Kurundwad

Organizing Secretary

Dr. R. K. Pardeshi

Principal
Sant Ramdas Arts, Commerce
and Science College,
Ghansawangi Dist. Jalna

ISSUE OF CERTIFICATE-30/10/2021

Peer reviewed Journal

Impact Factor: 7.265

ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

30 October 2021 Volume-12 Issue-15

*Agriculture and Rural Development: Strategic
Issues and Reform Options*

Chief Editor

Dr. R. V. Bhole

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot
No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

Guest Editor

Dr. R K Pardeshi.

Principal

Sant Ramdas Arts, Commerce and Science
College, Ghansawangi Dist. Jalna

Guest Editor

Dr. Y. M. Chavan

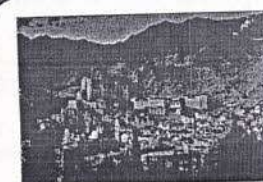
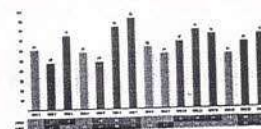
I/CPincipal

Sahakarbhushan S. K. Patil
College, Kurundwad.

Dr. Tathe S.V. Dr. A. D. Jadhav Mr. Santosh P. Mane

Address

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

कृषि क्षेत्रातील यशस्वी उपक्रमांचे सार्वत्रिकीकरण काळाची गरज

अंकुश तुकाराम करपे

अर्थशास्त्र विभाग, यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापूर.

गोषवारा:-

भारतीय अर्थव्यवस्थेच्या सर्वांगीण आर्थिक विकासामध्ये कृषि, उद्योग व सेवा क्षेत्राचे योगदान महत्त्वपूर्ण आहे. यामध्ये कृषि क्षेत्राचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. कारण कृषिवरच उद्योग व सेवा क्षेत्राचा विकास अवलंबून आहे. म्हणून कृषि हा राष्ट्रीय उद्योग मानला जातो. या कृषिक्षेत्रात आपणास विरोधाभास पहावयास मिळतो. एकीकडे कृषिप्रधान देश असे आपण म्हणतो. तर दुसरीकडे या कृषिक्षेत्राचा म्हणावा तेवढा विकास झालेला दिसून येत नाही. याची अनेक कारणे असतील पण यापैकी कृषि क्षेत्रातील नाविन्यपूर्ण यशस्वी उपक्रमांचे सार्वत्रिकीकरण फारशे होत नाही. हे महत्त्वाचे कारण आहे. उद्योग व सेवा क्षेत्रात मात्र नाविन्यपूर्ण उपक्रमांचे सार्वत्रिकीकरण लवकर घडून येते. त्यामुळे त्या क्षेत्रांचा विकास मोठ्या प्रमाणावर होताना दिसून येतो. तेव्हा यावर उपाय म्हणून भाजीपाला थेट विक्रीचे मॉडेल, आदिवासी शेतकऱ्यांचा सेंद्रीय शेतीचा राजमार्ग, बांबू उद्योगातील अश्वसक वाटचाल, आदर्श शेतकरी स्वयंसहायता गट व दुधाचे ए.टी.एम. अशा विविध यशस्वी झालेल्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांचे सार्वत्रिकीकरण झाल्यास कृषिक्षेत्र व शेतकरी यांचा विकास मोठ्या प्रमाणावर घडून येईल. ही काळाची गरज आहे.

बीजसंज्ञा :- अर्थव्यवस्था, कृषिक्षेत्र, उपक्रम, नाविन्यपूर्ण, सार्वत्रिकीकरण, शेतमाल इ.

प्रस्तावना :-

२१ व्या शतकातील भारतामध्ये शेती हा अर्थव्यवस्थेचा कणा असलेला दिसून येतो. मात्र ही शेती मागासलेली आहे. याचा अर्थ शेती हे आपले भूषण पण आहे. आणि ती मागास पण आहे. तेव्हा कृषी हे आपले बलस्थान विकसित केल्याशिवाय अर्थव्यवस्थेचा सर्वांगीण विकास होणार नाही. कृषि क्षेत्राचा विकास करावयाचा असेल तर नवीन संशोधन, आधुनिक उत्पादन पद्धती, विक्री व्यवस्था, नवीन तंत्रज्ञान, आधुनिक शेती औजारे, विविध पिके, फळे, भाजीपाला, यांच्या भरघोस उत्पादन देणाऱ्या सुधारीत जाती यांचा प्रसार सर्व सामान्य शेतकऱ्यांपर्यंत होणे गरजेचे आहे. आज आपण पहातो की, प्रत्येक खेड्यात अगदी बोटारवर मोजण्याइतकेच शेतकरी वरील सर्व बाबींचा वापर करून उत्पादन घेतात. मात्र ८० ते ९० टक्केपेक्षा अधिक शेतकरी यापासून दूरच असतात. तेव्हा विविध आधुनिक शेती तंत्रज्ञानाचा वापर करणाऱ्या शेतकऱ्यांची संख्या मोठ्या प्रमाणावर वाढविणे हे आपणासमोरचे आजचे आव्हान आहे.

प्रयोगशील शेतकऱ्यांचे यशस्वी झालेले नाविन्यपूर्ण उपक्रम हे सर्व शेतकऱ्यांपर्यंत पोहचले पाहिजेत, त्यांचे सार्वत्रिकीकरण झाले पाहिजे तरच २१ व्या शतकातील भारतीय कृषि क्षेत्राचा सर्व समावेशक विकास घडून येईल. या शोधनिबंधामध्ये अशाच काही नाविन्यपूर्ण यशस्वी उपक्रमांचा विचार केला आहे.

उद्दिष्टे :- प्रस्तुत शोधनिबंधाची खालील उद्दिष्टे आहेत.

- १) कृषि क्षेत्रातील यशस्वी उपक्रमांचा अभ्यास करणे.
- २) कृषि क्षेत्राच्या विकासासाठी नाविन्यपूर्ण उपक्रम सूचविणे.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

109

Principal
Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Indian Economy: Issues & Challenges (2014 to 2021)

International Conference Special Issue

CERTIFICATE

ISSN 2278-9308

Impact Factor 7.675 (SJIF)

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Mrs./Ms. Shri. Ankush T. Karpe

Of..... Dept of Economics Y.C.M. Karmala, Dist – Solapur

has published a paper on.....and Effects on Indian Economy.....

Peer Reviewed International Research Journal B.Aadhar Issue no,(CCCXXV) 325. Published

on Dated 30, October- 2021

Prof. Virag Gawande
Director
Aadhar Social Research &
Development Training Institute, Amravati

Impact Factor-7.675 (SJIF)

ISSN-2278-9308

B..Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

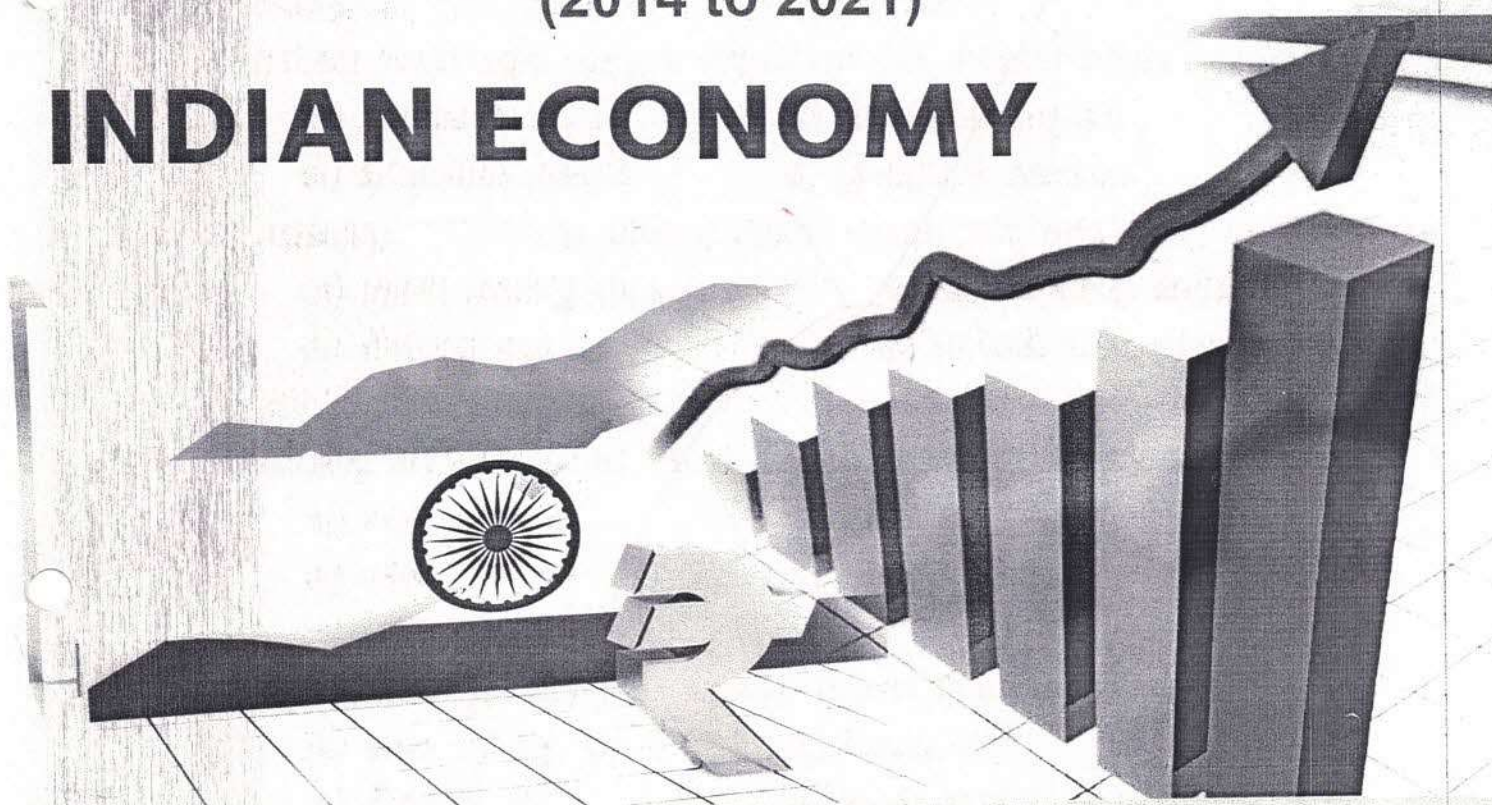
Multidisciplinary International Research Journal

October-2021

ISSUE No- (CCCXXV) 325

**Indian Economy: Issues & Challenges
(2014 to 2021)**

INDIAN ECONOMY

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr. Manjusha R. Thakre
Organizing Secretary
Head, Dept. of Economics
Annasaheb Gundewar
College, Nagpur-13

Annasaheb Gundewar College, Nagpur-13

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar PUBLICATIONS

20	Noise Pollution In Pune City	Dr. Vijay B. Kharate	82
21	Farming The First Appointed Job of Mankind	Brinda Shine	85
22	Demonetization & Our Economy	Dr. Amarjeet Kaur	89
23	Indian Economy: Current Status and Future Challenges	Dr. Anshumala Chandangar	93
24	Impact of GST on Agricultural Sector	Dr. Rajesh P. Kamble	100
25	Indian Economy : Issues & Challenges (2014-2021)	Dr. Rupali M. Burde	102
26	Investment opportunity in the Indian Economy	Dr. Santosh Nivrutti Ghongade	104
27	The Role of Self Help Group in Lockdown period in Indian Economy	Dr. Manisha Vinay Aole	109
✓ 28	Indian Economy : Challenges Turn Into Opportunities	Dr. Manisha Vinay Aole	109
✓ 28	Demonetization 2016: Objectives and Effects on Indian Economy	Shri. Ankush T. Karpe	113
29	Academic Audit System & its Implementation- A study	Ms. Kirti Sigtia / Dr. Shiva Padme	116
30	Demonetization: A violation of Human Rights and Its Impact on Indian Citizens – A Critical Analysis	Dr. Mahendra Pachadkar	121
31	कोव्हिड 19 भारताच्या परकीय गुंतवणूकीवर परिणाम	सानप मनिषा किसन / डॉ. एस. बी. पाते	124
32	आत्मनिर्भर भारत की पहचान: सशक्त महिला सशक्त समाज	डॉ. श्रद्धा एस. गावंडे	127

Demonetization 2016: Objectives and Effects on Indian Economy**Shri. Ankush T. Karpe**

Dept of Economics Y.C.M. Karmala, Dist – Solapur

E-Mail –karpeankush7096@gmail.com

Abstract :-

Demonetization means taking back of legal currency of country. Historically demonetization take decision in many country of world like Pakistan, Australia, Ghana, Neigeria and Soviet Union etc. In India the demonetization take decision three times. Recent demonetization take decision on 8 november, 2016. The main objectives of demonetization was due to control the growing price rise, eliminate the black money, to fight take currency taxation, curd the finance to anti-social activities and to promote cashless economy. In this research paper, my objective is to study, effects of demonetization in 2016, on the Indian economy such as, effect on parallel economy, GDP of India, various sectors of the economy, digital payments, money supply, lending rate, food sector, farmers and tax payer. The main conclusion is that demonetization has been favorable effects on some factors of Indian economy and also negatively to some factors of Indian economy.

Key words:- Demonetization, Corruption, Currency, Black money, Economy.**Introduction :-**

Demonetization is the act of stripping a currency unit of its status as legal tender. It occurs whenever there is a change in national currency. The current forms of money is pulled from circulation and retired, often to be replaced with new notes or coins. Sometimes country completely replaces the old currency with new currency. Demonetization has been used as a tool to stabilize the currency and fight inflation, facilitate trade and access to markets, and push informal economic activity in to more transparency and away from black and gray markets.

The government of India has implemented three times demonetization policy in Indian history. The first currency ban was announced on 12th January, 1946 by RBI headquarter. At that time currency notes of Rs. 1000 and Rs. 10000 were totally detached from the economy. For that time people had given 15 days period to replace these notes. At the end of 1947 out of Rs. 143.97 crores, notes of only Rs. 134.9 crores were exchanged. Thus notes worth Rs. 9.07 crore conceivably "Demonetized". Both these notes (1000 and 10000) were re-introduced in 1954 year. Secondly the currency ban was taken on 16th January, 1978, announced by R. Janaki Raman a senior officer of RBI. At that time currency ban was taken 1000, 5000 and 10000 currency notes out of circulation. For that time the people had given only 3 days to replace the notes. This time nearly about 73.1 crore was demonetized. Finally the recent demonetization had been announced as an 8th November, 2016 by Prime Minister Naredra Modi. This time the currency of 500 and 1000 notes are demonetized from economy. The government had given instruction to the hospitals, petrol pumps, airports etc. to accept the old currency notes. People have been given up to December 30, 2016 to exchange the notes held by them. This is the biggest demonetization in Indian history because of Rupees 500 and 1000 that comprises 86% share in the total cash supply chain in the country.

Objectives of the study:-

The main objectives of this study is that.

- 1) To study about the concept of demonetization.
- 2) To study about the objective of demonetization in 2016
- 3) To study about the effect of demonetization in 2016

Methodology and data source:- The study is based on secondary data, that is obtained from books, articles, reports, journals, magazines, news papers and websites.

Review of Literature:-

I. Nithin and Sharmila (2016):- Studied demonetization and its impact on Indian economy. They opined that demonetization has short run negative impact on various sectors of the economy and such impacts are solved when the new currency notes are widely circulated in the economy. They also argued that the government should clear all the problems created due to demonetization and help the economy to work smoothly.

Coordinator
1413

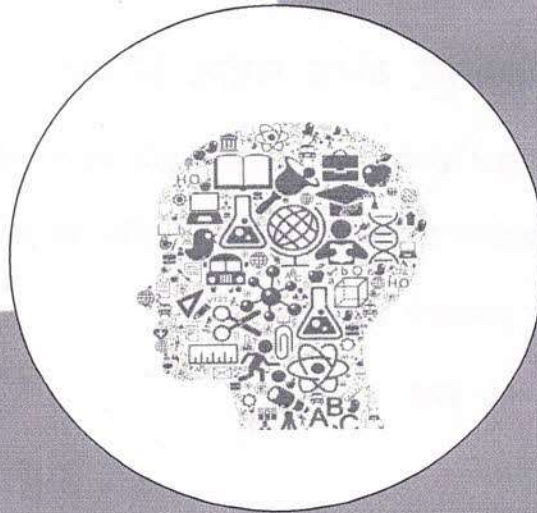
Website – www.aadharsocial.com

Email – aadharsocial@gmail.com

ISSN No 2347-7075
Impact Factor- 7.328
Volume-2 Issue-20

INTERNATIONAL JOURNAL of ADVANCE and APPLIED RESEARCH

Publisher: P. R. Talekar
Secretary,
Young Researcher Association
Kolhapur(M.S), India

Young Researcher Association

74	The Study of Environmental Problems and Social Issues	Dr. Ghaushyam B. Bagde	
75	Teaching English In Marathi Medium Tribal Schools In Nandurbar District : Challenges and Remedies	Mr. Naresh Devidas Pawar	
76	'I Have Always Depended On The Kindness Of Strangers': American Women In Tennessee Williams' A Streetcar Named Desire	Priyanshu	
77	Disquisition On Diasporic Survival: Nostalgia For Home And Identity In Veronica Roth's Carve The Mark	Rinupriya K. Dr. Preettha C	336-341
78	Right To Data Privacy As An Emerging Dimension Of Human Rights Vis-A-Vis Rationality Of State Surveillance	Anjum Ajmeri Rabbani Ansari	342-347
79	A Comparative Study Quality Of Infrastructure Of Teacher Education institutions And Teacher Education In Uttar Dinajpur District In West Bengal:	Bidyapati Bala	348-355
80	Granulometric Study Of Kolar River Stream Sediments, Nagpur District, Maharashtra	Anil M. Pophare, Swapnil N. Deshmukh, Sanchita Deshmukh	356-362
81	Humanistic Pessimism In The Major Novels Of Thomas Hardy	M S Adilk, Dr. Suresh Kumar	363 to 365
82	A Descriptive Study On Pngghy, Pmsby Insurance Schemes	Paresh T. Lalaiya, Dr. Sanjay R. Shinde	366 to 369
83	Social Entrepreneurship In India: An Exploratory Study	Dr. Anuja Prabhakar Mudholkar	370 to 375
84	Air Pollution Impact On Human Health	Dr. U. Srinetha	376 to 379
85	Marriage – The Summum Bonum Of Woman's Life – A Study Of Manju Kapur's 'Difficult Daughters'	R. V. Patil	380 to 382
86	Sugarcane Production In Kahandala Taluk: A Geographical Analysis	Mr. Mahesh Suresh Jagtap, Dr. Arvind Vaman Dalavi	383 to 387
87	Rural Development: In India	Dr. Jay Tukaram Narasimhan	388 to 390
88	Role Of Asha Workers In Corona To Study Of Her Profile in Walveer Taluka Of Kolhapur District	Sudha Sambhaji Kamble, Dr. Y.V. Jangale	391 to 393
89	Management Of Water Resources In maharashtra: A Geographical Analysis	Mr. Laxman Vasant Nalawade, Dr. Arvind Vaman Dalavi	394 to 398

SUGARCANE PRODUCTION IN KHANDALA TAHSIL: A GEOGRAPHICAL ANALYSIS

Mr. Mahesh Suresh Jagtap¹ Dr. Arvind Vaman Dalavi²

¹Research Scholar, School of Earth sciences, P.A.H.S. University Solapur Campus

²Assistant Professor & Research Guide, Bharat Mahavidyalaya, Jeur, Tal. Karmala, Dist.- Solapur

Corresponding Author- Mr. Mahesh Suresh Jagtap

Email- jagtap.mahesh1111@gmail.com

DOI- 10.5281/zenodo.7052411

Abstract

Due to the formation of a large catchment area, we can see an increase in the area under sugarcane in Khandala tahsil. Veer Dam, Nira Deoghar Dam and Bhatghar Dam are most significant for the growth of sugarcane cultivation and production. As the area under sugarcane grows, its problems will increase, and we will study the same problems in this research paper. However, due to the availability of water, fertilizer and the availability of irrigation systems in the canal, a large amount of water is available. The farmers and local leaders started 'Cooperative Sugar Factory'. So, the farmer there Started producing sugarcane in large quantities. From the eastern border of Khandala tahsil, the river Neera flows from west to east. Therefore, the area of sugarcane is highest in the northern part of this tahsil. The following villages in this tahsil are leaders in sugarcane production, i.e. includes Wing, Shirwal, Loni, Tondal, Bhade Andori, Padegaon. 'Regional Sugarcane Research Center' is located at Padegaon. In this research center, new varieties of sugarcane are discovered and other research related to sugarcane is carried out.

Key words - Sugarcane production, Irrigation, Sugarcane Cultivation,

Introduction:

Agriculture has been a profession since ancient time. Food is the main need of human being based on agriculture. Indian economy is based on agriculture. 54.6 per cent of India's population is engaged in agriculture (census 2011). Although India is not industrially developed as much as it should be, there are various types of industries in India. Brazil ranks first in sugar production while India ranks second. The sugar industry is the second largest agro-based industry in India after the textile industry.

The sugar industry in Maharashtra started in 1919 with the establishment of a private factory called 'The Belapur Sugar and Allied Industries' at Haregaon in Shrirampur. The carbohydrate sucrose is generally called 'sugar'. Sugarcane and beet plants have a

sugar content of 7 to 14 per cent and 7.5 to 17 per cent, respectively. The sugar industry is the second largest agricultural industry after the textile industry. The sugar industry in Maharashtra has provided employment opportunities to the people in rural areas, especially the youth. 'Padegaon Research Center' in Khandala tahsil is witnessing a significant increase in sugarcane production due to the development of new varieties of sugarcane.

Average productivity per hectare in Maharashtra is 30 to 80 tonns/ha. The average sugar content in sugarcane in Maharashtra is 07 to 11.40%.

Study Area

Khandala is one of the eleven tahsils of Satara District. Latitude of this tahsil is 18.055596 and longitude is 74.016792. The average height of sea level is 658.78 metre.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala, Dist-Solapur, Maharashtra.

Punyshlok Ahilyadevi Holkar Solapur
University, Solapur, Maharashtra.

Department of Physical Education and Sports Organized

TWO DAY MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

“Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases”

March 11th & 12th 2022

CERTIFICATE

This is Certified that Associate Prof. Krishna B. Kamble
of Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala.

has participated in this Two Day National Conference and the title of Research paper/Review article is
COVID -19 IMPACT ON AGRICULTURAL LABOUR

Published by International Multidisciplinary Online Journal “Review of Research” with
Impact factor 5.7631 (UIF) and ISSN- 2249-894X

Ashok Yakkaldevi

Editor-In-Chief

Dr. Ashok Yakkaldevi

Atul Tanaji Lakde

Conference Coordinator

Dr. Atul Tanaji Lakde

Laxman Babasaheb Patil

Conference Convener

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

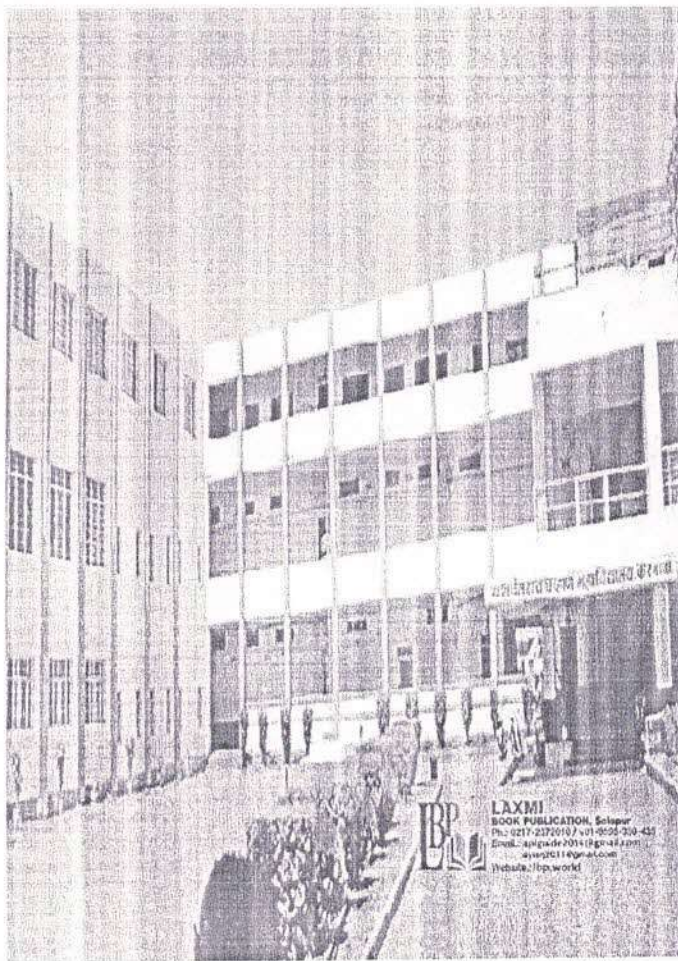
Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

LAXMI
BOOK PUBLICATION, Solapur
Ph: 0217-2372010 / 01-9555-200-431
Email: laxmipub@2011@gmail.com
Website: lbp.world

REVIEW OF RESEARCH

International Online Multidisciplinary Journal

ISSN: 2249-894X

Impact Factor: 3.7631 (UIF)

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra

Purnashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

Department of Physical Education and Sports

Organized

Two Day Multidisciplinary National Conference
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures
for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

COVID-19

Home Isolation

Personal Hygiene

Physical Activity

Protective Equipment

Face Mask Usage

Face Mask and Glove Usage

Dr. Atul Tanali Lakde
Conference Coordinator

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil
Conference Convener

10.	ASANA FOR GENERAL HEALTH A SURVEY STUDY Assit. Prof. Balasaheb Waghchaware	27
11.	AFFECT OF COVID-19 ON FEMALE SPORTS PARTICIPATION Mr. Mallikarjun Bhattachandra Patil ¹ and Dr. Anil G. Kamble ²	30
12.	IMPORTANCE OF YOGA FOR HEALTH & ROLE OF DIET IN OUR LIFE Dr. Jaysheela Manohar	32
13.	HEALTH AND HYGIENE DURING LOCKDOWN Dr. Atul Tanaji Lakde	35
14.	MEDITATION AND EYE EXERCISE FOR IMPROVEMENT OF ACCURACY IN ARCHERY Mr. Nandkishor Deshpande	38
15.	PERFORMANCE ENHANCEMENT IN SPORTS THROUGH YOGA: TRENDS AND PRACTICES Mr. Sudarshan Nagare	41
16.	FUTURE AND CHALLENGES BEFORE YOGA Mr. Dhanajay Kamalakar Deshmukh	46
17.	EFFICACY OF YOGIC PRACTICES FOR THE PROMOTION OF MENTAL, HEALTH, PHYSICAL FITNESS, STRESS MANAGEMENT AND HAPPINESS IN COLLEGE PRINCIPALS Dr. Mahendra Sawant	49
18.	IMPORTANCE OF YOGA AND HEALTH BENEFITS Mrs. Hema Shankar Mande ¹ and Dr. Bankat. N. Yadav ²	54
19.	ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS ACTIVITIES Dr. Meena N. Pawar	57
20.	COVID -19 IMPACT ON AGRICULTURAL LABOUR Associate Prof. Krishna B. Kamble	60
21.	TO DEVELOP PSYCHOLOGICAL HEALTHINESS OF COVID PATIENT THROUGH YOGIC EXERCISES Dr. Sushant T. Magdum	63
22.	RELATIONSHIP AMONG SELECTED PSYCHOLOGICAL VARIABLES OF INTER-COLLEGIATE WRESTLING PLAYERS Dr. Santosh Bhujbal	66
23.	A LITERATURE REVIEW ON COMPARATIVE STUDY OF AGGRESSION AMONG THE PLAYERS OF INDIVIDUAL GAMES AND TEAM GAMES Shri. Aniket Anant Kerkar ¹ and Dr. Baburao L Ghayal ²	72
24.	A COMPARATIVE STUDY OF ANXIETY BETWEEN INDIVIDUAL AND TEAM GAME PLAYERS FROM GOA Shri. Aniket Anant Kerkar ¹ and Dr. Baburao L Ghayal ²	75
25.	COMPARATIVE STUDY OF HANDBALL AND HOCKEY PLAYERS ABOUT THEIR MOTOR ABILITIES IN CHANDRAPUR DISTRICT Mr. Vijay Eknath Somkuwar	78
26.	THE ROLE OF NCC IN CORONA-19 EPIDEMIC AWARENESS : A CASE STUDY BY NCC DEPARTMENT YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA KARMALA Lt. Dr. Mrs. Vijaya Haridas Gaikwad	83
27.	ROLE OF TEACHER AND LEARNER IN ONLINE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN COVID-19 Dr. Ankush Sahebrao Dake	87
28.	IMPACT OF COVID 19 ON SOCIETY AND EDUCATION IN INDIA Sudhir Dinkar Mulik	90

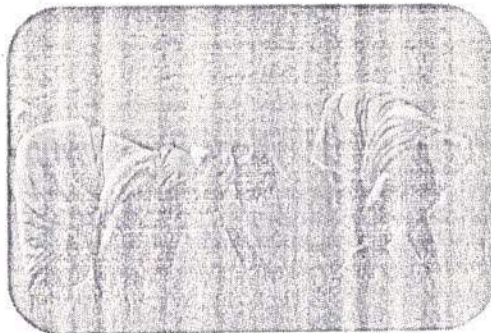
COVID -19 IMPACT ON AGRICULTURAL LABOUR

Associate Prof. Krishna B. Kamble

Department Of Economics , Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala.
krishnabkamble@gmail.com
Ph. No. 9403293645

ABSTRACT:

India today has the second largest population in the world. In India, with a population of about 140 crore, more than half, or 56 per cent, of the population is still dependent on agriculture. From March 2019 till today, we can see that the Corona epidemic has had a devastating effect on the lives of farmers.

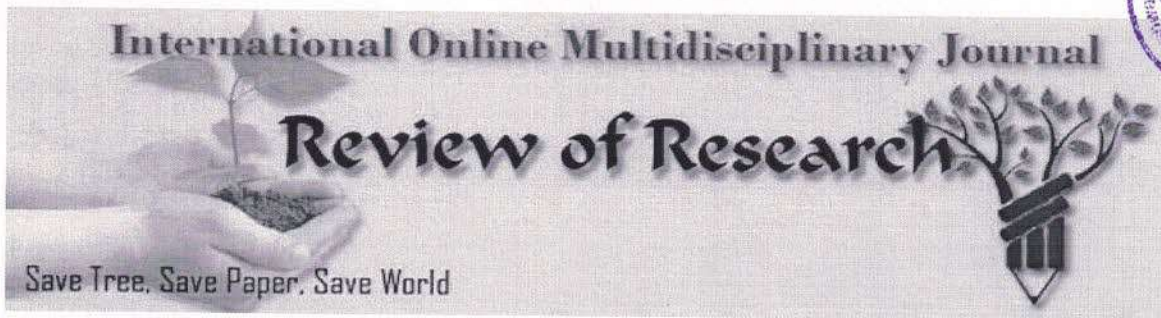

INTRODUCTION

Many crops, such as cotton, cottonseed and soybean, appear to be lying at home as the market system is closed. Most importantly, the farmers engaged in dairy and vegetable and fruit and flower business were found to be in dire straits. As a result, vegetables and fruits were often not allowed to be sold in the cities and there was no demand for such items in the villages. Or these items have been sold at exorbitant prices. Due to the closure of the hotel business, the dairy business has become very difficult for the farmers to cultivate the summer crops. The farmers have not been able to cultivate the land. And it was also heard that the supply of seeds has led to the question of whether food security is likely to arise in the future. During the Corona epidemic, the farmer makes different types of organic fertilizer in the field, but he cannot make it. In the last two years, the weekly market has been closed and there is a severe shortage of essential commodities in the villages.

EFFECTS:

1. During the Corona period, on the one hand, due to the closure of the market, the farm produce of the farmers remained lying at home. Farmers had to face many such economic problems. At the same time, the farmers are facing a lot of problems in their social life due to this economic problem.
2. The Corona crisis has also seen the postponement of child marriages in the last two years. Due to the ban on entry to the village during the epidemic, the village laborer had gone to the city for employment, but he could not return to his village.
3. If a farmer or a family member of a laborer fell ill due to lack of money in the hands of the farmer, he would take his pain on himself and become a victim of corona. Doctor also found a picture of people's OPD declining rather than increasing. As a result, many farmers and farm workers, as well as others, fear corona. As a result, the farmer gets into trouble and is devastated.
4. After studying all these things, we can see that it has had an adverse effect on the Indian economy. This has hampered the employment of many. Eighty-five per cent of the country's farmers have less than two and a half acres of land in rural areas, where their livelihood is very poor. While these people cultivate this land, the livelihood of more than 90 lakh fishermen depends on fishing. Eighty per cent of the fishermen's income is very low.
5. Fishing provides employment to one crore 40 lakh people. Due to the lockdown, all trades came to a standstill, many seasons were wasted, agricultural machinery was not available, growers of many

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur,
Maharashtra.**

**Department of Physical Education and Sports
Organized**

Two Day Multidisciplinary National Conference

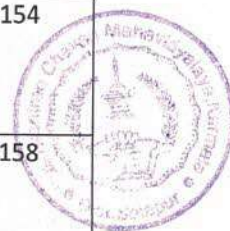
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

INDEX

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Dr. Gautam Shahuraje Jadhav	1
2.	भार प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा धनुर्विद्या खेळाडूंच्या खांद्यातील स्नायूंची ताकद व धनुष्य ओढून धरण्याच्या क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास अनिल पोपट सोनवणे १, डॉ. हेमंत जे. वर्मा २	5
3.	पोस्ट कोविड १९ रिकव्हरी स्वास्थ्य और शिक्षा में आए बदलाव डॉ. संगीता राहुल यादव	9
4.	ROLE OF NUTRITION FOR PHYSICAL FITNESS: ESPECIALLY 'ATHLETICS' Prof. Ramesh V. Patil	11
5.	MYTHS REGARDING COVID-19 Assit. Prof. Mrs. Gulnar Md. Hanif Harkare	14
6.	EFFECT OF ANULOM VILOM FOR RECOVERY FROM COVID-19 INFECTION Ravindra Bhikaji Kunale	17
7.	MEDITATION FOR PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFTER COVID-19 INFECTION Assoc. Prof. Santosh Gawali	19
8.	VIRAL DISEASES Assoc. Prof. Vijay Pawar	22
9.	SPORTS COMPETITIONS AND COVID APPROPRIATE BEHAVIOR Assoc. Prof. Arvind Waghmode	25

47.	COMPARATIVE STUDY OF RESPIRATORY RATE, VITAL CAPACITY, HEART RATE AND BLOOD PRESSURE OF SOCCER PLAYERS IN NORMAL, PRE AND POST MATCHES Mr. Aijjul Rahaman Khan ¹ and Dr. Sanjit Sardar ²	154
48.	EFFECT OF DIGITAL PROGRAMME ON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF THE STUDENTS WITH VISUAL IMPAIRMENT AT PRIMARY LEVEL Miss. Sheetal Babanrao Vidhate	158
49.	DEVELOPMENT OF YOGA SKILLS AMONG SCHOOL STUDENTS Mr. Sharad Arun Sawale	164
50.	A STUDY OF EFFECTIVENESS OF MULTI-MEDIA PACKAGE FOR B.ED STUDENT- TEACHERS Dr. Patil Permeshwar Abhangrao	167
51.	DUBLIN CORE METADATA ELEMENTS AS EMERGING TRENDS IN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE DURING PANDEMIC Dr. Rishi S. Gajbhiye	170
52.	REINVENTING OF LIBRARY SERVICES DURING COVID -19 PANDEMIC ENVIRONMENT Dr. Sapnarani Shrawan Ramteke	174
53.	“ विषाणुजन्य आजारांचा इतिहास ” प्रा.सरला ब्रम्हदेव चव्हाण	178
54.	IMPORTANCE OF SPORTS PSYCHOLOGY FOR PLAYERS IN THE COVID -19 SCENARIO Dr. A. M. Manjunath	182
55.	“योगाचा 14 ते 16 पयोगटातील खो खो खेळाडूंच्या शारीरिक व मानसिक क्षमतेवर होणाऱ्या परिणामाचा अभ्यास” डॉ. विष्णु धनळू जोरवे	186
56.	ROLE OF LITERATURE IN PANDEMIC Ameer Husen Tamboli ¹ and Dr. Laxman B. Patil ²	189
57.	A STUDY OF HEALTH AND PHYSICAL FITNESS AMONG YOGA AND CHESS PLAYERS Dr. Vandana Arak	192
58.	IMPORTANCE OF EXERCISE FOR MENTAL HEALTH Miss. Tanmayee Ramchandra Dekhane ¹ and Dr. Nisha C Waghmare ²	195
59.	TRENDS IN RE-ENGINEERING OF LIBRARIES IN COVID-19 PANDEMIC SCENARIO Dr. Sunil Lahu Jadhav	198
60.	COMAPRATIVE STUDY ON PHYSICAL FITNESS LEVEL OF FEMALE SOCCER PLAYERS OF VARIOUS CENTRES OF SOUTHERN KERALA STATE Dr. Sanjeev S. Patil	201
61.	ANALYSIS OF BODY COMPOSITION VARIABLES OF PERCENT BODY FAT AMONG ATHLETES' COMBATIVE SPORTS WOMEN Mrs. Chandrika H. R. ¹ and Dr. Srinivasa ²	205
62.	प्राथमिक स्तरावरील शिक्षकांसाठी तंत्रस्नेही शिक्षक उद्बोधन कार्यक्रम विकसन डॉ. डिसले महादेव सदाशिव	210
63.	LITERATURE: A BEACON OF PANDEMICS Swati Shrivastav	215

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.
Department of Physical Education and Sports
Organized
Two Day Multidisciplinary National Conference
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"
March 11th & 12th 2022

**REINVENTING OF LIBRARY SERVICES DURING COVID -19
PANDEMIC ENVIRONMENT**

Dr. Sapnarani Shrawan Ramteke

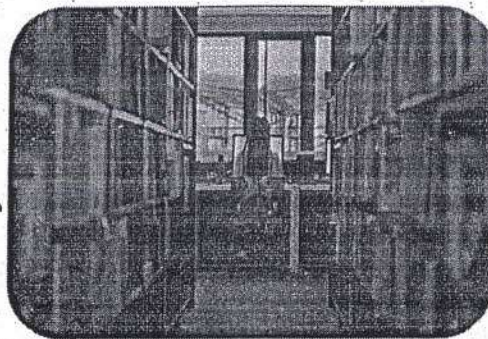
Librarian, Yashwantrao Chavan Maha.Karmala, Dist.Solapur 413203(MS)
librarian_ycmk01@rediffmail.com M. N. 9156155645

ABSTRACT -

Librarians have become information research institutes, helping self-sufficient users with the help of electronic resources and digital access in today's Covid-19 epidemic. The main purpose of this article is to share the experience of the library in response to the epidemic since the beginning of March 2020. Corona virus is an article depicting the reality of library conditions in the event of an epidemic. The spread of the corona virus is found to be rapid and widespread during this epidemic. In addition, it shows how the library has converted the current services to digital format.

This entire plan examines how all online teaching and learning at the university will be enabled to discover new initiatives and methods from 20 March 2020 onwards. This article covers a wide range of electronic services and digital resources. Which are used to meet the needs of its end users during the Covid-19 epidemic.

KEY WORDS: Covid-19 Futuristic Approach, Vital Role in Higher Education, Trends and Transitioning, Reinventing Libraries

INTRODUCTION:

The use of digital services around the world has increased the number of library users with knowledge of technology due to resources and various databases. Websites offer different types of offers to increase your popularity. The same is used to facilitate library website services. The reference section of the educational library is more independent than the digital reference services used in the case of technology empowerment. Without going to the library or using the library, technology has revolutionized the ability to meet all needs. Over the past decade, more and more libraries have developed mobile information services to serve readers in online mode or digital mode. These are reflected in the service delivery provided from the library's operating point of view. With the evolution of technology and the Internet, educational libraries have gone beyond a limited building society. Changes in the academic library after Covid-19, readers will see changes in all systems, including remote access and information services. This has created a huge challenge. The library highlights current activities and best practices for digital services during this epidemic. The main objective is to make the librarians of other universities aware of the important achievements of the library in providing digital services to students and digital services to teaching teachers during the epidemic. This library discusses the challenges and consequences of working at home and remotely for professionals.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

Karmala 413203, Dist Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Review of Research

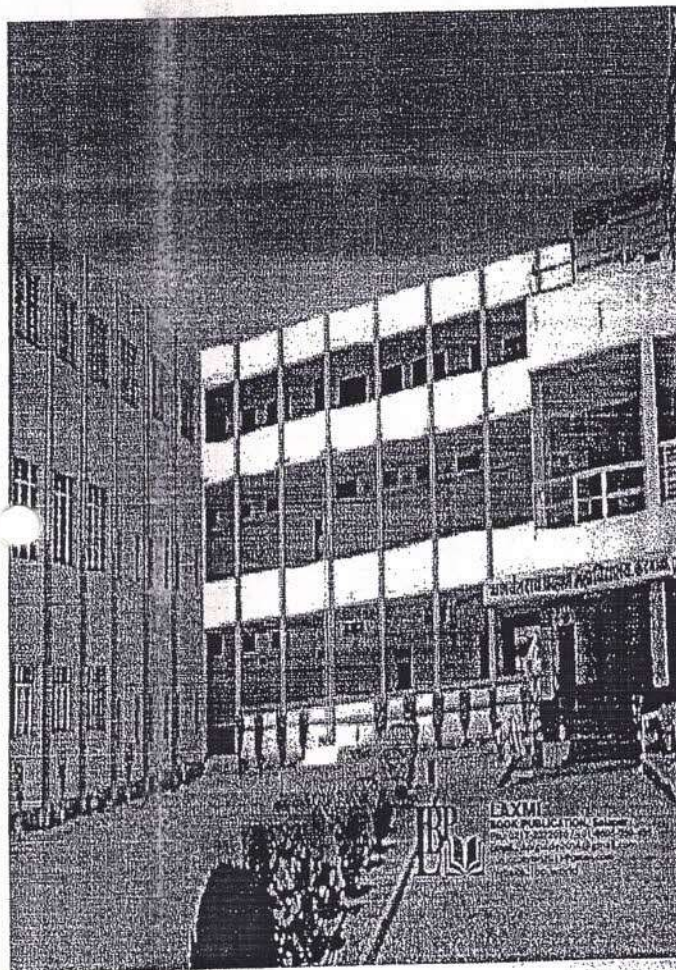
ISSN: 2249-894X

Impact Factor : 5.7631(UIF)

3/16/22, 5:04 PM

1MG-20220317-WA0019.jpg

REVIEW OF RESEARCH

International Online Multidisciplinary Journal

ISSN: 2249-894X

Impact Factor: 5.7631 (UIF)

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.

& Punyashlok Ahilyadevi Holkar Solapur University, Solapur, Maharashtra

Department of Physical Education and Sports

Organized

Two Day Multidisciplinary National Conference
"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures
for Prevention from Viral Diseases"

March 11th & 12th 2022

COVID-19

Dr. Atul Tanaji Lakde
Conference Coordinator

Prin. Dr. Laxman Babasaheb Patil
Conference Convener

10.	ASANA FOR GENERAL HEALTH A SURVEY STUDY Assit. Prof. Balasaheb Waghchaware	27
11.	AFFECT OF COVID-19 ON FEMALE SPORTS PARTICIPATION Mr. Mallikarjun Bhalchandra Patil ¹ and Dr. Anil G. Kamble ²	30
12.	IMPORTANCE OF YOGA FOR HEALTH & ROLE OF DIET IN OUR LIFE Dr. Jaysheela Manohar	32
13.	HEALTH AND HYGIENE DURING LOCKDOWN Dr. Atul Tanaji Lakde	35
14.	MEDITATION AND EYE EXERCISE FOR IMPROVEMENT OF ACCURACY IN ARCHERY Mr. Nandkishor Deshpande	38
15.	PERFORMANCE ENHANCEMENT IN SPORTS THROUGH YOGA: TRENDS AND PRACTICES Mr. Sudarshan Nagare	41
16.	FUTURE AND CHALLENGES BEFORE YOGA Mr. Dhanajay Kamlakar Deshmukh	46
17.	EFFICACY OF YOGIC PRACTICES FOR THE PROMOTION OF MENTAL HEALTH, PHYSICAL FITNESS, STRESS MANAGEMENT AND HAPPINESS IN COLLEGE PRINCIPALS Dr. Mahendra Sawant	49
18.	IMPORTANCE OF YOGA AND HEALTH BENEFITS Mrs. Hema Shankar Mande ¹ and Dr. Bankat. N. Yadav ²	54
19.	ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES (ICT) IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS ACTIVITIES Dr. Meena N. Pawar	57
20.	COVID -19 IMPACT ON AGRICULTURAL LABOUR Associate Prof. Krishna B. Kamble	60
21.	TO DEVELOP PSYCHOLOGICAL HEALTHINESS OF COVID PATIENT THROUGH YOGIC EXERCISES Dr. Sushant T. Magdum	63
22.	RELATIONSHIP AMONG SELECTED PSYCHOLOGICAL VARIABLES OF INTER-COLLEGIATE WRESTLING PLAYERS Dr. Santosh Bhujbal	66
23.	A LITERATURE REVIEW ON COMPARATIVE STUDY OF AGGRESSION AMONG THE PLAYERS OF INDIVIDUAL GAMES AND TEAM GAMES Shri. Aniket Anant Kerkar ¹ and Dr. Baburao L Ghayal ²	72
24.	A COMPARATIVE STUDY OF ANXIETY BETWEEN INDIVIDUAL AND TEAM GAME PLAYERS FROM GOA Shri. Aniket Anant Kerkar ¹ and Dr. Baburao L Ghayal ²	75
25.	COMPARATIVE STUDY OF HANDBALL AND HOCKEY PLAYERS ABOUT THEIR MOTOR ABILITIES IN CHANDRAPUR DISTRICT Mr. Vijay Eknath Somkuwar	78
26.	THE ROLE OF NCCIN CORONA-19 EPIDEMIC AWARENESS : A CASE STUDY BY NCC DEPARTMENT YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA KARMALA Lt. Dr. Mrs. Vijaya Haridas Gaikwad	83
27.	ROLE OF TEACHER AND LEARNER IN ONLINE TEACHING AND LEARNING PROCESS IN COVID-19 Dr. Ankush Sahebrao Doke	87
28.	IMPACT OF COVID 19 ON SOCIETY AND EDUCATION IN INDIA Sudhir Dinkar Mulik	90

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya Karmala, Dist- Solapur, Maharashtra.
Department of Physical Education and Sports

Organized

Two Day Multidisciplinary National Conference

"Nutrition, Exercise, Precautions and Safety Measures for Prevention from Viral Diseases"
March 11th & 12th 2022

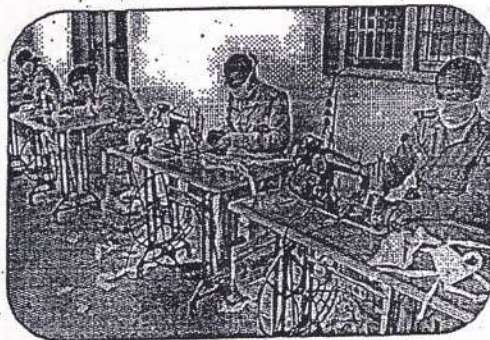
THE ROLE OF NCCIN CORONA-19 EPIDEMIC AWARENESS : A CASE STUDY BY NCC DEPARTMENT YASHWANTRAO CHAVAN MAHAVIDYALAYA KARMALA

Lt. Dr. Mrs. Vijaya Haridas Gaikwad

Asst. Professor, Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya, Karmala Dist. Solapur 413203(MS)
vijayadsona@gmail.com M. N. 9763627477

ABSTRACT

The two divisions of the college, NCC and NSS, are known as the soul of the college. These are the two departments that are at the forefront of working not only in college but also at the social level. The work of these two departments is important in the overall development of the college. NCC students or NSS volunteers are always ready to carry out social activities. Whether it is a great man's birthday program, blood donation camp, sanitation activities, disaster management, health awareness program, etc. One such catastrophe that befell not only India but the entire world in March 2020 was the Covid-19 epidemic. The whole world was affected by this epidemic. Attempts are being made to create awareness among the people through various social, political, educational institutions, etc. from all over the world. One of the important components of the college is the NCC.

INTRODUCTION

The NCC department in the college was established in 1966. Currently N.C.C. The department is headed by Lieutenant Sambhaji Kirdak and Lieutenant Vijaya Gaikwad. Since its inception in colleges, N.C.C. Many social activities are being implemented by the department.

The Purpose or Intent of the Research Journal

1. To create awareness among the people about the Covid-19 epidemic by the NCC department.
2. To study the activities implemented by the NCC department.
3. To study the role of NCC students in times of disaster.

MATERIAL AND METHOD

Primary and secondary information has been used for the study of this research paper. For this, he collected information through interviews by visiting colleges. He also got information through internet and various books.

DISCUSSION

In this research paper, the activities implemented by the NCC department at Punyashlok Ahilya Devi Holkar Solapur University, Yashwantrao Chavan College Karmala affiliated to Solapur in the academic year 2020-2021 are reviewed as follows. These colleges have 9 Maharashtra Battalion NCC Solapur units with a total strength of 107. Out of which 72 boys and 35 girls are enrolled. The NCC department of the college is very efficient and many activities are carried out under this department every year. In the same way, this year also, in the epidemic of Covid 19, various activities were carried out to create awareness among the people about the corona by following all the rules of Corona.

- 1) Mask stitching and distribution
- 2) Doctor's lecture on health guidance

Coordinator

Principal

Review of Research

ISSN 2454-894Y

Impact Factor 5.7631 (2020)

**Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur**

Karmala 413203, Dist. Solapur

2021-22 - 3.3.2

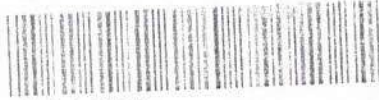
book publication

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर सोलापुर विश्वविद्यालय, सोलापुर
विश्वविद्यालय अनुदान आयोग के निर्देशानुसार सम्पादित पाठ्यपुस्तक

साहित्य सुमन

891.43 || H. Literature

00046708

SR - 30960 || KAS

सम्पादक

डॉ. गिरीश काशिक

डॉ. दादासाहेब खांडेकर

साहित्य सुमन

[पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर सोलापुर विश्वविद्यालय, सोलापुर
विश्वविद्यालय अनुदान आयोग के निर्देशानुसार सम्पादित पाठ्यपुस्तक]

सम्पादक

डॉ. गिरीश काशिद
डॉ. दादासाहेब खांडेकर

सम्पादन सहयोग

डॉ. अनिल सालुंखे
डॉ. विनायक खरटभोल

No 30960

यशवंतराव चवण महविद्यालय

Sr. College

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

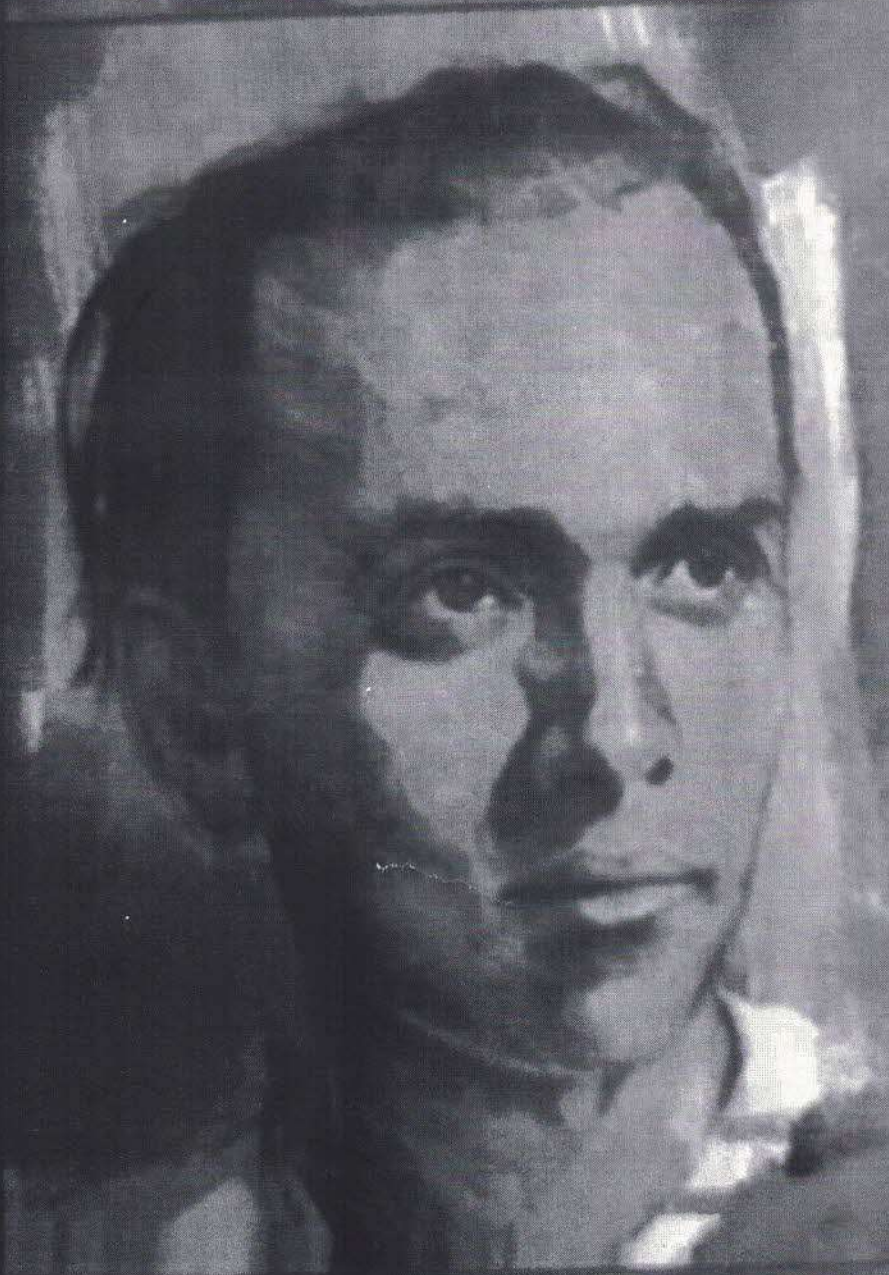
साहित्य सम्राट

अण्णा भाऊ

संपादक

डॉ. राज ताडेरारव / डॉ. सतीश कामत
अब्राहमबापू आवळे / डॉ. कपिल राजहंस

साहित्यसम्राट अण्णा भाऊ
संपादक

डॉ. सतीश कामत / डॉ. राज ताडेरव
अब्राहमबापू आवळे / डॉ. कपिल राजहंस
Sahityasamrat Anna Bhau
Sanpadak

Dr. Satish Kamat / Dr. Raj Taderao
Abraham Aavale / Dr. Kapil Rajhans

प्रकाशक

अनिल म्हमाने/प्रा. शोभा चालुके

निर्मिती प्रकाशन

८७३, क/२, सी वॉर्ड, सिध्दीश्री प्लाझा,

राजाराम रोड, कोल्हापूर - ४१६००२

मो. ९८२२४७२१०९, ९८९०५५४३४०

Email : anilnirmiti@gmail.com

प्रथमावृत्ती : १ ऑगस्ट, २०२१

मुखपृष्ठ : गंगाधर म्हमाने

मुद्रक : मिरर प्रिटींग प्रेस, कोल्हापूर

ISBN : 978-93-87322-93-6

किंमत : रु. १२००/-

साहित्यसम्राट
अण्णा भाऊ साठे
यांच्या
क्रांतिकारी
लेखनीला...

कोणतेही औपचारिक शिक्षण नसलेले अण्णा भाऊ साठे हे एक प्रख्यात लेखक झाले. हे मराठी साहित्याच्या इतिहासातील एक आश्चर्य आहे. अण्णा भाऊ साठे यांना मराठी साहित्यात एक प्रगतिशील व वैज्ञानिक विचारसरणीचे लेखक म्हणून त्यांना महत्त्वाचे स्थान आहे. त्यांनी आपल्या लेखनाप्रमाणेच पद्यलेखनातून व काव्यलेखनातून मराठीतील पोवाडे, लावणी, पदे, गीते, गण, छंद इ. लोकगीतांचे प्रकार हाताळले आहेत. अण्णा भाऊंची शाहिरी रचना लोकनाट्याप्रमाणेच सर्व शोषित समाजाचे प्रश्न मांडणारी होती. कामगार, जनता, दलित समाजावरचे अन्याय अत्याचार, अगणित वेदना, सामाजिक प्रबोधन, जनजागृती, अन्यायाविरुद्ध पेटून उठण्याची प्रवृत्ती निर्माण केलेली आहे. त्यांच्या एकूण पोवाड्यांमध्ये सामाजिक परिस्थितीचे चित्रण त्यांनी मांडलेले आहे.

संदर्भ

१. साहित्यसूर्य, प्रा. रमेश कराडे, प्रतिमा पब्लिकेशन्स, पुणे.
२. भारतीय साहित्याचे निर्माते - अण्णा भाऊ साठे, लेखक - बजरंग कोरडे, अनुवादक - विलास गिरे, साहित्य अकादमी.
३. इंटरनेट

कथाकार अण्णा भाऊ साठे

प्रा. प्रमोद दत्तात्रय शेटे

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, करमाळा, जि. सोलापूर

अण्णा भाऊ साठे म्हणजेच तुकाराम भाऊराव साठे यांचा जन्म १ ऑगस्ट १९२० रोजी सांगली जिल्ह्यातील वाळवा तालुक्यातील वाठेगाव येथे झाला. भाऊराव साठे यांचे अण्णा ऊर्फ तुकाराम हे दुसरे अपत्य होते. बलूंदेदारपैकी एक असणा-या मातंग या समाजातील ते होते. दोरखंड व झाडू बनविणे हा पारंपारगत व्यवसाय त्यांच्या वडीलांचा होता. या व्यवसायाशिवाय या जातीतील लोकांना ऊत्पन्नाचे इतर कोणतेही साधन नव्हते. घरामध्ये अठराविध दारिद्र्य असलेल्या अण्णा भाऊंना दुष्काळ, रोगाई, भुकमारी, इंग्रज सरकार, सावकार, जमीनदार यांचा लहानपणीच अनुभव आला होता. इंग्रज सरकारच्या काळामध्ये मांग ही एक गुन्हेगार जात म्हणून ओळखली जात असे. त्यामुळे पोलीस जेव्हा अटक करण्यासाठी येत असत तेव्हा तेंव्हा अटक टाळण्यासाठी या जातीतील लोक घरदार सोडून रानोमाळ फिरत असत त्यामुळे अण्णांचे बालपण डोंगराच्या झाडे, नदी, नाले अशा निसर्गाच्या सानिध्यात गेले होते. त्यातूनच त्यांचे जीवन आकाराला आले.

भारतीय परंपरेने चालत आलेली जातीव्यवस्था व त्या परंपरेने चालत आलेली अस्पृश्यता त्यांच्या बाट्याला आली. अशा जातीत त्यांचा जन्म झाल्यामुळे जातीव्यवस्था, धर्मव्यवस्था, वर्णव्यवस्था याची दरीही त्यांनी अनुभवली आहे. त्यांच्या लहानपणीच्या जीवनाविषयी डॉ. बाबुराव गुरव म्हणतात की, "अण्णा भाऊंचे बालपण अत्यंत हलाखीत गेले. वडिलांच्या खात्यावर छपरासमोर बसलेली वीस गुंठे जमीन होती. त्यातही सततचा दुष्काळ, जमिनीचा उतरता कस यामुळे या जमिनीत दोन महिने पुरेल एवढेच धान्य पिकत असे. चुकून माकून कधी

या कथेप्रभु आलेले आहे. भूक भागविण्यासाठी केलेली बेकायदेशीर धडपड आणि समाजाने दिलेले गुहेगारीचे बिरुद अशा परिस्थितीत जगणारी माणसे अण्णा भाऊंच्या कथेप्रभु उभा राहिलेली दिसतात.

काही जातींमध्ये जातपंचायत या नावाची प्रथा अस्तित्वात होती. काहींमध्ये आजही आहे त्याचे चित्रण बरबाद्या कंजारी या कथेमध्ये आले आहे. बरबाद्या नावाच्या कंजारी समाजातील गरीब, अशिक्षित आणि मागासलेल्या स्तरातील एका व्यक्तीचे चित्रण आले आहे. या कथेमध्ये बरबाद्या आपल्या मुलीला विकतो व त्या व्यक्तीच्या मुलाबरोबर तिचे लग्न होणार असते पंतू त्याचा मृत्यू होतो. कंजारी समाजातील रीतीप्रमाणे पतीच्या मृत्यूनंतरही तिला सासरीच रहावे लागते पंतू बरबाद्याची मुलगी तसे न करता दुस-या मुलाबरोबर पळून जाते त्यामुळे जातपंचायत बरबाद्याला वाळीत टाकते. वाळीत टाकल्यावर बरबाद्या समाजातील लोकाना अजिबात जुमानत नाही. उलट त्यांच्या विरोधात जोमाने उभा राहतो आणि आपल्या मुलीचेच बरोबर आहे असे समजून जातपंचायतीच्या न्यायाला किंमत न देता प्रतिकार करताना दिसतो. अशा समाजातील अनिष्ट रुढींना, प्रथांना विरोध करणाऱ्या व्यक्ती अण्णा भाऊंच्या कथेमध्ये चित्रित झालेल्या आहेत.

अण्णा भाऊंच्या एकूण कथांमधील 'स्मशानातील सोन' ही एक प्रसिद्ध आणि माठी साहित्यातील अजरामर अशी कथा आहे. या कथेमध्ये जगण्यासाठी माणसाला कसा संघर्ष करावा लागतो याचे चित्रण आले आहे. प्रेताच्या दहन केलेल्या गळेतून सोने शोधून काढणे आणि आपली उपजीवीका त्याच्यावर करणे ही गोष्टच किती भयंकर अशा स्वरूपाची आहे. या कथेतील भिमा हा कथेचा नायक गौबी आणि बेकारीमुळे हा मार्ग स्वीकारतो पंतू ज्या प्रेताबरील सोने भिमाला पोटासाठी पाहिजे असते तेच प्रेत पशूंनाही पोटासाठीस पाहिजे असते इथे मानव आणि पशू यांच्यामध्ये जगण्यासाठी झालेली लढाई आणि त्यातून भिमाला गमवावा लागलेला हात. हे चित्रण वाचल्यानंतर वाचकांच्या अंगावर शहारे आल्याशिवाय रहात नाहीत. अण्णा भाऊंच्या अनेक कथांप्रभुन अशी जगण्यासाठी धडपडणारी समाजाबरोबर, माणसांबरोबर, जातीव्यवस्थेबरोबर, प्रथांपरोबर, प्रस्थापितांबरोबर आणि प्रसंगी पशूंबरोबर लढताना दिसतात.

समाजातील सर्व स्तरांना आपल्या अनुभवाच्या कसोटीतून वास्तव चित्रण करणाऱ्या कथा अण्णा भाऊंच्या आहेत. एकूणच अण्णा भाऊ साठे ज्या

कालखंडांमध्ये कथालेखन करीत होते त्या कालखंडातील प्रस्थापित लेखक हे कथालेखन तंत्रामध्ये अडकलेले होते. कल्पनारम्यता आणि रंजनप्रधानता ही त्यांच्या कथालेखनाची मुख्य भूमिका होती. अशा काळात अण्णा भाऊंनी आपले कथालेखन केले आहे. अण्णा भाऊंचे कथालेखन हे जीवनानुभवावर आधारित आहे. ते वास्तववादी आहे. त्यांनीच आपल्या लेखनामागची भूमिका अधिष्ठित आहे. प्रतिभेला सत्याच-जीवनाच दर्शन नसेल, तर प्रतिभा, सृष्ट करताना म्दलले आहे. समाजातील भाऊंबंदकी, गटातटाचे राजकारण, गावकी, गरीब श्रीमंत दरी, अनुभूती वगैरे शब्द निरर्थक आहेत, असा माझा अनुभव आहे. कारण सत्याला जीवनाचा आधार नसला, की प्रतिभा अंधारातील आरशाप्रमाणे निरूपयोगी ठरते. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणेच त्यांच्या सर्व साहित्यामधून समाजवास्तव चित्रित झालेले आहे. समाजातील भाऊंबंदकी, गटातटाचे राजकारण, गावकी, गरीब श्रीमंत दरी, या गोष्टींचे चित्रण आले आहे. त्या काळामध्ये जातीव्यवस्थेचे स्वरूप एवढे भयानक असूनही दलित, तळागाळातील लोकांचे जीवन अण्णा भाऊंनी त्यांच्या कथांमधून वाचनीय केलेले आपणास दिसते. एका अधोने नंतर दलित साहित्य प्रवाह जो सशक्तपणे उदयास त्याला काही अंशी का होईना अण्णा भाऊंचे साहित्य प्रेक ठरलेले आहे.

अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथांचे एका वाक्यात वर्णन करावयाचे झाल्यास असे सांगता येईल की, त्या जगण्यासाठी लढणाऱ्या माणसांच्या कथा आहेत. या प्र. के. अन्ने यांच्या विधानाप्रमाणे अण्णा भाऊंच्या कथांमधील व्यक्ती स्वाभिमानाची, स्वतंत्राच्या भान असणाऱ्या, अन्यायाचा प्रतिकार करणाऱ्या व सत्यासाठी व्यवस्थेविरुद्ध बंड पुकारणाऱ्या आहेत. म्हणून अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्य हे दलित, ग्रामीण, स्त्रीवादी या साहित्यप्रवाहांना कवेत घेऊन जीवनवादाकडे नेऊन मानवता हे मूल्य जपणारे आहे. हे अण्णा भाऊंच्या कथांचे विशेष आहेत असे म्हणने स्वाभाविक ठरते.

संदर्भ

१. अण्णा भाऊ साठे : समाजविचार आणि साहित्यविवेचन - बाबुराव गुल.
२. दलित साहित्य : प्रवाह आणि प्रेरणा - अविनाश सांगोलेकर.
३. भारतीय साहित्याचे निर्माण : अण्णा भाऊ साठे - बजरंग कोरडे.
४. ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास-चंद्रकुमार नलगे.

□□□

साहित्यसम्राट अण्णा भाऊ / ७७४

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

साहित्यसम्राट अण्णा भाऊ / ७७५

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

भारतीय स्त्री-शिक्षणाचे जनक महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले

मुख्य संपादक
प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार
संपादक
प्रा. डॉ. बब्रुवान केरबाजी मोरे

ISBN No. 978-81-955479-2-0

संपादक

डॉ. बब्रुवान केरबाजी मोरे

इतिहास विभागप्रमुख,
महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर जि. लातूर
मो. ९९२३३५१६७८

प्रकाशक

मिथी पब्लिकेशन हाऊस
६२४, बेलानगर, भावसार चौक,
ताराडा (खु.) नांदेड ४३१६०५
मो. ९६२३९७९०६७
E-mail: shrishprakashan२००९@gmail.com
www.wiidrj.com

मुद्रक

अनुपम प्रिंटर्स, श्रीनगर, नांदेड (महा.)
९१७५३३२४४३७

प्रथमावृत्ती : ११ एप्रिल २०२२

© सर्वाधिकार : महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूरच्या अधीन

मुखपृष्ठ : तेजस रामपूरकर

अक्षरजुळवणी : डॉ. राजेश गं. उंबरकर

मुद्रित शोधन : डॉ. अनिल मुंडे

मूल्य : ५००/-

या पुस्तकातील कोणताही भाग किंवा मजकूर संपादकाच्या व लेखकाच्या परवानगीशिवाय संदर्भासाठी वापरू नये.

शिक्षण

महाविद्यालय

शिक्षणाचे

आंतरराष्ट्रीय

करणाने

आणि

आहेत

शैक्षणिक

यांच्या

विभाग

करपट्टी

मंचाला

निदुकी

सिवाजी

महाविद्यालय

महापुरुषांचे

राज्यमंतोका

विद्यार्थ्यांसाठी

संशोधन

संशोधन

संशोधन

संशोधन

संशोधन

संशोधन

संशोधन

संशोधन

२८.	महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे सामाजिक योगदान - एक ऐतिहासिक अभ्यास	प्रा. राजकुमार ज्ञानोबा चाटे	२१०
२९.	महात्मा फुले व सत्यशोधक समाज	डॉ. मधुकर रामचंद्र साठे	२१५
३०.	महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक कार्य	पुनम अनिल कठारे	२२१
३१.	महात्मा ज्योतीराव फुले यांचे स्त्रियांचा उद्धारासाठीचे सामाजिक कार्य	प्रा. डॉ. शालिग्राम गोपालराव शिंदे	२३१
३२.	महात्मा ज्योतीराव फुले यांच्या आर्थिक विचारांची प्रासंगिकता (शेती व उद्योग विषयक)	डॉ. राजेश गं. उंबरकर	२३७

१२.	भारतीय संविधान आणि महात्मा फुले यांची विचारधारा	डॉ. हंसराज दत्तात्रय भोसले	१९
१३.	महात्मा ज्योतीराव फुले यांचे पुणे	डॉ. शिंदे आर. डी.	११०
१४.	नगरपालिकेतील कार्य	प्रा. डॉ. संतोष तुकाराम कदम	११८
१५.	महात्मा फुले यांचे स्त्री-पुरुष समानतेविषयक विचार व कार्य	प्रा. शिवाजी भगवानराव तोटे	१२६
१६.	महात्मा फुले आणि सत्यशोधक समाज	अर्चना राजेंद्र गायकवाड	१३२
१७.	म. ज्योतीबा फुले यांचे स्त्री उद्धाराचे कार्य	डॉ. डी. पी. गायकवाड	१४०
१८.	महात्मा फुले यांचे शेती विषयक विचार	डॉ. विजया हरिदास गायकवाड	१४४
१९.	महात्मा फुले यांच्या शिक्षणविषयक विचारांची प्रासंगिकता	डॉ. सचिन सि. रूपतर	१५०
२०.	महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक कार्य	प्रा. गोविंद दे. मुंडे	१५९
२१.	महात्मा फुले यांचे कृषीविषयक विचार आणि कार्य	प्रा. तानाजी जाधव	१६५
२२.	महिला सबलीकरणातील सावित्रीबाई यांचे योगदान	प्रा. अस्मिता विश्वनाथ वांद्रे	१७२
२३.	मराठी साहित्यातील महात्मा फुले यांचे योगदान	अजय श्रीराम मुरमुरे	१७८
२४.	महात्मा ज्योतीबा फुलेचे कृषि विषयक विचार	प्रा. डॉ. प्रिया भा. बोचे	१८७
२५.	महात्मा फुले यांचे वाङ्मयीन आणि सामाजिक कर्तृत्व	प्रा. डॉ. आसिया चिरंती	१९५
२६.	महात्मा फुले यांचे स्त्री उद्धाराचे कार्य	प्रा. शिंदे ज्योती	२०१
२७.	महात्मा ज्योतीबा फुले यांचे जीवन व कार्य	प्रा. डॉ. रामभाऊ देवराव काशीद	२०६

महात्मा फुले यांचे शेती विषयक विचार

डॉ. विजया हरिदास गायकवाड

सहाय्यक प्राध्यापक

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय, कर्माला जि. सोलापूर

सारांश:

ज्योतिराव गोविंदराव फुले हे भारतातील पारंपरिक समाजाविरुद्ध बंड करणारे पहिले बंडखोर, भारतीय स्त्री शिक्षणाचे जनक, स्त्री स्वातंत्र्य आणि हक्काचे मूळ आणि शेतकरी-कामगार चळवळीचे पहिले नेते म्हणून प्रसिद्ध आहेत. महात्मा फुले हे चार्वाक, बुद्ध, संत कबीर, संत तुकाराम आणि लोकराजा शिवाजी यांच्या परंपरेचे विवेक रक्षक होते. समाजसुधारण, स्त्रीमुक्ती आणि सर्वाना शिक्षणाचा अधिकार याविषयी त्यांची तळमळ होती. शिक्षण हा माणसाचा तिसरा डोळा आहे हे त्यांनी दाखवून दिले आहे. शिक्षणातूनच माणूस समजस आणि संवेदनशील बनतो. शिक्षणाचा अभाव मानवी हक्क, प्रतिष्ठा आणि दर्जा ओळखतो. समाजसुधारणेची व्याप्ती व्यापक होण्यासाठी शिक्षणशिवाय पर्याय नाही हे त्यांच्या लक्षात आले. निरक्षरतेमुळे शेतकरी व कामगारांचे जीवन दयनीय झाले आहे. अज्ञान, अधश्चर्या आणि कुप्रवृत्तीमुळे मानव समाज दुःखाच्या द्यायेत पडला आहे. शेतकऱ्याचा आसूडमधून त्यांनी शेतकरीवर्गाच्या अधोगतीचे समर्पक चित्र रेखाटले आहे.

प्रस्तावना:

जोतीराव फुले यांचा जन्म ११ एप्रिल १८२७ रोजी सातारा जिल्ह्यातील कटगुण गावात माळी जातीत झाला आणि २८ नोव्हेंबर १८९० रोजी पुणे येथे निधन झाले. एकोणिसाव्या शतकातील ते प्रसिद्ध सामाजिक कार्यकर्ते आणि प्रगल्भ शेतकरी होते. माली समाजाने ज्ञान उपशिक्षणासाठी ज्ञाना उपलब्ध करून दिली नाही. ज्योतिरावांना प्राथमिक शाळेत गेल्यानंतर शाळेतून काढून घेण्यात आले. त्यांनी प्राथमिक शाळेत वाचत आणि अज्ञानगिरीत लेखनाची मूलभूत माहिती घेतली. माळी आणि फुलेबिक्तेने म्हणून तो आपल्या कुटुंबातील फुल-मॅनमध्ये मार्याल झाला. त्यानंतर ज्योतिराव स्थानिक स्काटिश मिशन हायस्कूलमध्ये गेले

Coordinator

भारतीय स्त्री शिक्षणाचे जनक : महात्मा फुले व र. श्रीबाई फुले / १४४

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413205, Dist. Solapur

आणि १८४७ मध्ये प्राथमिक शालेय शिक्षण पूर्ण केले. विद्यापीठात असताना त्यांनी छत्रपती शिवाजी महाराज, अमेरिकेचे अध्यक्ष जॉर्ज वॉशिंग्टन यांसारख्या प्रसिद्ध राष्ट्रीय नेत्यांची चरित्रे वाचली ज्यामुळे त्यांना प्रेरणा मिळाली. थॉमस पेन यांनी लिहिलेले 'राइट्स ऑफ मॅन' हे पुस्तक वाचूनही त्यांना खूप प्रेरणा मिळाली. ते भारतीय समाजसुधारक, विचारवंत, जातिविरोधी समाजकार्यकर्ते आणि सुप्रसिद्ध लेखक होते. ते स्त्रियांना आणि खालच्या जातीतील लोकांना शिक्षण देण्यासाठी कार्यरत होते. ते आणि त्यांची पत्नी सावित्रीबाई फुले हे भारतातील मुलींच्या शिक्षणाचे प्रणेते होते. त्यांनी १८४८ मध्ये पुण्यातील भिडेवाडा येथे मुलींची पहिली शाळा सुरू केली.

भारतीय समाजात प्रचलित असमानता आणि अन्याय महात्मा फुले यांना व्यथित झाला आणि त्यांनी सर्व खालच्या जातीतील लोकांसाठी समानता आणि न्यायासाठी लढण्याचा निर्णय घेतला आणि त्यांनी १८७३ मध्ये सत्यशोधक समाजाची स्थापना केली. मे १८८८ मध्ये समाजसुधारक राव बहादूर विठ्ठलराव कुण्णाजी वांदेकर यांनी ज्योतिराव फुले यांच्या मानवतेसाठी केलेल्या निस्वार्थ सेवेची दखल म्हणून त्यांना 'महात्मा' ही पदवी दिली. समाजसुधारकांव्यतिरिक्त ज्योतिराव फुले हे शेतकरी, व्यापारी, व्यापारी, शेतकरी आणि नगरपालिका कंत्राटदार होते. त्यांनी शेतकरी म्हणूनही काम केले आणि पुण्याजवळील मांजरी येथे ६० एकर शेती केली. या शोधनिबंधात ज्योतिराव फुले यांच्या कृषीविषयक विचारांचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केला जाईल.

उद्दिष्टे:

- उच्चवर्णीय लोकांकडून शेतकऱ्यांच्या शोषणाचा अभ्यास करणे.
- कामगार चळवळीतील महात्मा फुलेंच्या भूमिकेचा अभ्यास करणे.

शेतीविषयक विचार:

जातीय आणि सामाजिक दृष्टीने, फुले यांना भारतीय समाजातील शूद्र, अस्पृश्य आणि स्त्रियांच्या स्थितीबद्दल चिंता होती, तर आर्थिक दृष्टीने त्यांना शेतकरी आणि त्यांच्या समस्यांबद्दल आस्था होती. उच्च जातीच्या राष्ट्रावाद्यांनी भारताच्या आर्थिक मम्येवर औद्योगिकीकरण होत असताना उपाय म्हणून पाहिले. दुसरीकडे फुले यांनी शेती सुधारण्याच्या

भारतीय स्त्री शिक्षणाचे जनक : महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले / १४४

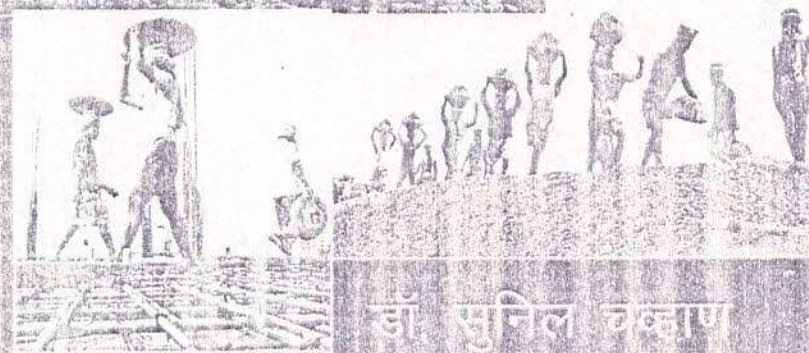
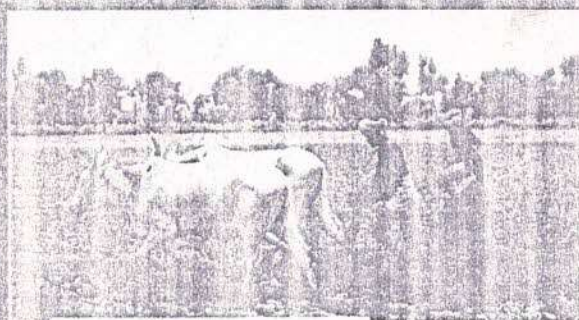
Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya

2021-332

इक्कीसवीं सदी के हिंदी साहित्य में किसान और मजदूर विमर्श

डॉ. सुनिल चव्हाण

द्वारा प्रकाशित

अखण्ड पब्लिशिंग हाऊस

Publisher, Distributor and Online Bookstore

एल-9ए, प्रथम तल, गली नं० 42,

सादतपुर एक्सटेंसन, दिल्ली-110094 (भारत)

Phone : 9968628081, 9555149955, 9013387535

E-mail : akhandpublishinghouse@gmail.com

akhandpublishing@yahoo.com

Website : www.akhandbooks.com

इक्कीसवीं सदी के हिंदी साहित्य में
किसान और मजदूर विमर्श

संस्करण : 2021

© सम्पादक

ISBN: 978-93-90870-09-7

सर्वाधिकार सुरक्षित। इस प्रकाशन के किसी भी हिस्से को प्रकाशक की पूर्व अनुमति के बिना इलेक्ट्रॉनिक या किसी अन्य माध्यम द्वारा पुनः प्राप्ति समेत किसी भी रूप में प्रतिलिपिकृत, अनुवादित, संगृहीत नहीं किया जा सकता है और न ही किसी भी रूप में या किसी भी माध्यम द्वारा इसे प्रसारित किया जा सकता है।

इस पुस्तक में लेखक द्वारा व्यक्त विचार उनके व्यक्तिगत हैं जिसका प्रकाशक से कोई संबंध नहीं है।

भारत में प्रकाशित

झफरू यादव द्वारा "अखण्ड पब्लिशिंग हाऊस" के लिए प्रकाशित। वी.एम. ग्राफिक, दिल्ली द्वारा कवर डिजाइन व शब्द संयोजन तथा आरना इटरप्राइजेज, दिल्ली से मुद्रित।

(xiv)

8. 'घरती का बाप' काव्यसंग्रह में चित्रित किसान विमर्श 55
-डॉ. देवीदास बोर्डे
9. भारतीय किसान का वर्तमान जीवन 62
संघर्ष और त्रासदी
-डॉ. पंडित बने
10. इक्कीसवीं सदी के साहित्यकार असगर वजाहत के 66
उपन्यासों में किसान विमर्श
-डॉ. एस.टी.आबटे
11. किसान जीवन की कथा: 'बारोमास' 70
-प्रा. नवनाथ जगताप
12. संजीव जी के 'फ्रांस' उपन्यास में किसान विमर्श 77
-डॉ. मंगला पांडुरंग भवर
13. हिंदी कथा, साहित्य में किसान विमर्श 84
-डॉ. प्रमोद एस. नेश्राम
14. आखिरी छलांग उपन्यास में किसान त्रासदी 91
-डॉ. शीला भारकर
15. इक्कीसवीं सदी की हिंदी कविताओं में 99
चित्रित किसान का जीवन
-डॉ. पांडुरंग महालेग
16. फॉस : कृषक वेदना का महाकाव्य 106
-डॉ. संगीता सूर्यकांत चित्रकोटी
17. डॉ. विवेकी राव के 'सर्कस' कहानी संग्रह में 113
किसान विमर्श
-प्रा. देविदास बामण
18. किसान विमर्श : 'गुलार में रामधान' कहानी के 120
संदर्भ में
-प्रा. डॉ. विनायक खरदनेल

(xv)

19. चंद्रकांत देवताले की कविता में किसान चेतना 125
-प्रा. हंबीरराव चौगले
20. हिन्दी उपन्यासों में किसान एवं मजदूर 130
का यथार्थ चित्रण
-डॉ. शंकर गंगाधर शिवशेठे
21. 21 वीं सदी के हिंदी नाटक में किसान विमर्श 138
-तिथिक्षा जी वसावा
आलेख लेखक परिचय 146
लेखक परिचय 148

18

किसान विमर्श : 'बाज़ार में रामधन' कहानी के संदर्भ में

भारत में 60 से अधिक प्रतिशत लोग खेती पर निर्भर है। आदिकाल से लेकर आज इक्कीसवीं सदी के साहित्य में किसान जीवन का यथार्थ रूप अंकित है। सदियों बदल गयी, लेकिन किसान का जीवन आज भी संघर्षमय है। किसान का जीवन अनिश्चित वर्षा पर निर्भर है। हिंदी साहित्य में किसान जीवन प्रथम यथार्थ चित्रण नुशी प्रेनचंद जी ने किया। उन्होंने उपेक्षित, पीड़ित किसान की दर्दनरी यातनाएँ, त्रासदी, उपेक्षा अपना उपन्यास 'गोदान' और अनेक कहानियों में किया। तब से लेकर आज तक किसान के जीवन पर निरंतर विभिन्न प्रकार का साहित्य विविध भाषाओं में लिखा गया। किसान की त्रासदी, उसकी जिजीविषा, हौसला, पीड़ा, दर्द, गरीबी आदि अनेक विषयों को लेकर हिंदी में विपुल लेखन मिलता है। वर्तमान समय में किसानों की हालत बहुत ही खराब एवं दयनीय है। दिनो-दिन किसानों की आत्महत्या बढ़ने लगी है। समाज एवं सरकार द्वारा इस पर बहस तो खूब होती है, परंतु उस पर कोई ठोस समाधान लगाए तक पहुँचा नहीं गया।

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203 Dist. Solapur

हिंदी कहानी साहित्य में किसान जीवन का यथार्थ चित्रण बहुआयामी हुआ है। उसका दुःख, पीड़ा, यातना, हार, जीत, आशा, निराशा, आस्था किसान के जीवन का शायद ही कोई पहलू हो जो कहानिकारों की लेखनी से बचा है। किसान की स्थिति के बारे में डॉ. अश्विनी सैयद अफसर अली अपना शोध निबंध 'हिंदी साहित्य और कृषक विमर्श' में लिखती हैं - "आज वर्तमान समय में वही किसान फटेहाल हो चुका है। सारे देश की दुधा को शांत करने वाला आज खुद भूखा-नंगा है। वह स्थिति तो उसकी तब भी थी जब देश अंग्रेजों का गुलाम था। किसान ही नहीं बल्कि समूचे देश की जनता ही करुण पुकार को सुनने वाला कोई नहीं था। आज फर्क सिर्फ इतना है कि हन अंग्रेजों के गुलाम नहीं है। देश आजाद है। हम आजाद हैं। लेकिन गरीबों, मजदूरों और किसानों की दशा को देखने, सुनने वाला तो आज भी कोई नहीं है।" स्पष्ट है, किसानों की समस्या पर आज भी ठोस समाधान नहीं है।

हिंदी के सुप्रसिद्ध साहित्यकार कैलास वनवासी द्वारा लिखी कहानी 'बाज़ार में रामधन' किसान विमर्श पर लिखी बहुचर्चित कहानियों में से एक है। कैलास वनवासी की कहानियाँ हमारे जीवन की यथार्थ परक कहानियाँ हैं। 'बाज़ार में रामधन' कहानी का परिवेश ग्रामीण है। प्रस्तुत कहानी में कृषक रामधन का चित्रण कथाकार ने अत्यंत प्रामाणिक ढंग से किया है। रामधन को अपने बैलों के प्राते अगाध प्रेम है। उसे वह अपने घर का सदस्य मानता है। छोटे भाई की ज़िद कारण वह अपने बैल बालोद के बाज़ार में बेचने के लिए ले जाता है, परंतु उन्हें बेचने के लिए उसका मन तैयार नहीं है। कोई ना कोई बहाना बना कर उन्हें बेचने से नकारता है।

कहानी का आरंभ बालोद के बाज़ार से होता है। रामधन वहाँ अपने बैलों को बेचने के लिए आया है। छोटे गाँव किसान प्रकार शहर बनते गाँव दुपका मुंदर वर्णन लेखक इस प्रकार करते हैं- "यह बालोद का बुधवारी बाज़ार है। बालोद इस जिले की एक तहसील है। कुछ साल पहले तक यह सिर्फ एक छोटा-सा गाँव हुआ करता था। जहाँ किसान थे, उनके खेत थे, हल बखर थे, उनके दरगद, नीम और पीपल थे। पर अब यह छोटा शहर की खूबियाँ लिए हुए। आस-पास के गाँव-देहातों को शहर के मुख्य और स्वाद देने वाला। इसी बालोद के हाजामार भरने वाले स्थान हैं।"

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203 Dist. Solapur

भारतीय स्त्री शिक्षणाचे जनक : महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले

Father of Indian Women's Education: Mahatma Phule and Savitribai Phule

मुख्यसंपादक

प्राचार्य डॉ. वसंत बिरादार

महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर जि. लातूर

संपादक

डॉ. बब्रुवान केरबाजी मोरे

M.A. (HISTORY), M.A. (HINDI), M.A.
(SOCIAL STUDIES), B.Ed, SET, Ph.D.
इतिहास विभागप्रमुख व संशोधन मार्गदर्शक
महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर जि. लातूर

सिध्दी पब्लिकेशन हाऊस, नांदेड. (महा.)

ISBN No. 978-81-955479-2-0

संपादक

डॉ. बब्रुवान केरबाजी मोरे

इतिहास विभागप्रमुख,

महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर जि. लातूर

मो. ९९२३३५१६७८

प्रकाशक

सिध्दी पब्लिकेशन हाऊस

६२४, बेलानगर, भावसार चौक,

तरोडा (खु.) नांदेड ३४३१६०५

मो. ९६२३९७९०६७

E-mail: shrishprakashan२००९@gmail.com

www.wiidrj.com

मुद्रक

अनुपम प्रिंटर्स, श्रीनगर, नांदेड (महा.)

९१७५३३२४४३७

प्रथमावृत्ती : ११ एप्रिल २०२२

© सर्वाधिकार : महात्मा फुले महाविद्यालय, अहमदपूर अधीन

मुखपृष्ठ : तेजस रामपूरकर

अक्षरजुळवणी : डॉ. राजेश गं. उंबरकर

मुद्रित शोधन : डॉ. अनिल मुंढे

मूल्य : ५००/-

या पुस्तकातील कोणताही भाग किंवा मजकूर संपादकाच्या व लेखकाच्या परवानगीशिवाय संदर्भासाठी वापरू नये,

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	प्रकरणाचे नांव	लेखक	पृ. क्र.
०१.	“MAHATMA PHULE AND SAVITRI BAI PHULE: REAL REFORMER OF INDIA”	Dr. Ashok Gangaram Sabne	२५
०२.	SAVITRIBAI PHULE - CONTRIBUTION IN THE FIELD OF EDUCATION	Ms. Saroj Vadher	३२
०३.	CONTRIBUTION OF MAHATMA PHULE AND SAVITRIBAI PHULE IN THE FIELD OF EDUCATION	Sayali Samudre	३६
०४.	THE PIONEER OF WOMEN'S EDUCATION IN INDIA: JYOTIBA PHULE	Dr. Prasad A. Joshi	४०
०५.	महात्मा ज्योतिराव फुले आणि त्याचे ग्रंथविश्व	डॉ. ऋषी एस. गजभिये	४७
०६.	सावित्रीबाई फुले यांचे लेखन साहित्य आणि मोलाचे योगदान	डॉ. सपनाराणी श्रावण रामटेके	६२
०७.	महात्मा फुले एक मुक्त चिंतन	प्रा. डॉ. येरावार किरण किशनराव	६९
०८.	महात्मा ज्योतीराव फुले यांची सामाजिक जागृती	डॉ. शारदा गोविंदराव बंडे	७२
०९.	मानवतावादी विचारसरणीचे प्रणेते : महात्मा जोतीराव फुले	डॉ. विजया साखरे	७७
१०.	महात्मा जोतीराव फुले : एक शिक्षणतज्ज्ञ	डॉ. अशोक माहुरे	८५
११.	महात्मा जोतीराव फुले व सावित्रीबाई फुले यांचे शैक्षणिक कार्य	प्रा. डॉ. महेंद्र घनसावंत	९१

भारतीय स्त्री शिक्षणाचे जनक : महात्मा फुले व सावित्रीबाई फुले / २१

सावित्रीबाई फुले यांचे लेखन साहित्य आणि मोलाचे योगदान

डॉ. सपनाराणी श्रावण रामटेके

ग्रंथपाल

यशवंतराव चव्हाण महा. करमाळा जि. सोलापूर 413203(MS)

सारांश

“वाचाल तर वाचाल” या म्हणीचा अर्थ आपल्यासमोर स्पष्ट व योग्य तऱ्हेने आपल्या कार्याने सावित्रीबाई फुले यांनी दाखवून दिले आहे व समाजाला एक उत्कृष्ट नवीन दिशा दाखवून दिली व आपण आज ज्या दिशेने योग्य तऱ्हेने वाटचाल करून आपले ध्येय प्राप्त करत आहोत त्यांचे मोलाचे योगदान योग्य तऱ्हेने पुस्तक रूपात आपल्यासमोर पुस्तके रूपी ज्ञान उपलब्ध आहे. सावित्रीबाई फुले यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचे दर्शन होते आणि त्यांचे विचार आपण आत्मसात करायला पाहिजेत. वाचन करून वाचन ही अशी कला आहे की व्यक्ती वाचन करून नवनवीन ज्ञान प्राप्त करू शकतो आपले जीवनमान उंचावण्यात पुस्तकाचे मोठे योगदान आहे याचे पूर्ण श्रेय सावित्रीबाई फुले यांना जाते. त्यांच्या त्यागरूपी झाडाला लागलेले आपण सर्व यशस्वी फळे आहोत. स्त्री शक्ती उदयास आली सावित्रीबाई फुले मुळे त्यांच्या शिक्षित होण्यासाठी ज्योतिबा फुले यांची आठवण केल्या शिवाय फुले यांना त्यांच्या कार्याबद्दल आदरांजली पूर्ण होणार नाही.

महासागर).मराठीत लिहिलेला पहिला काव्यसंग्रह, काव्य फुले १८५४ मध्ये प्रकाशित झाला, जेव्हा ती २३ वर्षांची होती, तर बावन काशी सुबोध रत्नाकर (शुद्ध रत्नांचा महासागर) १८९२ मध्ये प्रकाशित झाला. काव्य फुले यांच्या ४१ कविता आहेत. तिच्या कवितांमध्ये तिने मुलींच्या शिक्षणासाठी चळवळीचे नेतृत्व केले आणि इतरांना जाती आणि लिंग आधारित भेदभावाविरुद्ध कार्य करण्यास प्रेरित करताना तिला सामोरे जावे लागलेल्या संघर्षांचा समावेश आहे. या कविता जातीवर स्थापन झालेल्या जुलमी व्यवस्थेमुळे उपेक्षित असलेल्यांना ज्ञान मिळवण्यासाठी, औपचारिक शिक्षण घेण्यासाठी आणि ब्राह्मण शक्तीला उखडून टाकण्यासाठी काम करण्यासाठी, अशा प्रकारे सामाजिक न्यायाचा मार्ग स्थापित करण्यासाठी केलेले आवाहन आहे.

सावित्रीबाईंनी जोतिरावांना आयुष्यभर दिलेली साथ, सहकार्य आणि साहचर्य विलक्षण आहे. स्त्री-पुरुष समानता आणि त्यांनी प्रस्थापित केलेला शांततापूर्ण सहवास हा काळ आणि अवकाशाच्या मर्यादा ओलांडणारा आहे. शिक्षण, सामाजिक न्याय, जातिनिर्मूलन, पुरोहितशाही निर्मूलन या क्षेत्रात त्यांनी केलेले पथदर्शी कार्य केवळ भूतकाळच नव्हे तर वर्तमानालाही उजळून टाकते. सध्याच्या काळातही समांतर नसलेले हे योगदान आहे. सावित्रीबाईंचा हा वारसा आपले जीवन सदैव समृद्ध करत राहील.

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

साहित्य सुमन

[पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर सोलापुर विश्वविद्यालय, सोलापुर
विश्वविद्यालय अनुदान आयोग के निर्देशानुसार सम्पादित पाठ्यपुस्तक]

सम्पादक

डॉ. गिरीश काशिद
डॉ. दादासाहेब खांडेकर

सम्पादन सहयोग

डॉ. अनिल सालुंखे
डॉ. विनायक खरटमोल

No 30943

राधाकृष्ण प्रकाशन

Sr. College

ISBN : 978-93-91950-63-7

साहित्य सुमन
© सर्वाधिकार सुरक्षित
पहला संस्करण : 2022

मूल्य : ₹150

प्रकाशक

राधाकृष्ण प्रकाशन प्राइवेट लिमिटेड

जी-17, जगतपुरी, दिल्ली-110 051

शाखाएँ : अशोक राजपथ, साइंस कॉलेज के सामने, पटना-800 006

पहली मंजिल, दरबारी बिल्डिंग, महात्मा गांधी मार्ग, प्रयागराज-211 001

36 ए, शेक्सपियर सरणी, कोलकाता-700 017

वेबसाइट : www.radhakrishnaprakashan.com

ई-मेल : info@radhakrishnaprakashan.com

मुद्रक

बी.के. ऑफसेट

नवीन शाहदरा, दिल्ली-110 032

SAHITYE SUMAN

Edited by Dr. Girish Kashid and Dr. Dadasaheb Khandekar

Coordinator
IQAC

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

Principal

Yashwantrao Chavan Mahavidyalaya
Karmala 413203, Dist. Solapur

भूमिका

इकाई (क)

चन्द्रधर शर्मा 'गुलेरी'

उसने कहा था

महादेवी वर्मा

भक्तिन

सच्चिदानन्द हीरानन्द वात्स्यायन 'अ'

मौत की घाटी में

हरिशंकर परसाई

निन्दा रस

इकाई (ख)

कुँवर नारायण

कविता की जरूरत

लीलाधर जगूड़ी

एक खबर

राजेश जोशी

मारे जाएँगे

अनामिका

नमक

जया जादवानी

बाज़ार